501 FMI

CE ETRESCU

1907

MANE, TECHEL, FARES

ROMAN

CUGETAREA

Muzeul Digital al Romanului Românesc

1907

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

401 FMI

NU SE IMPRUMUTĂ ACASĂ

DE ACELAŞ AUTOR

Nuvele şi povestiri

Scrisorile unui răzeş (a XV-a mie).
Drumul cu plopi (a VIII-a mie)
Omul din vis (a XII-a mie)
Carnet de vară (a VI-a mie)
Omul care şi-a găsit umbra (a VI-a mie)
Aranca, ştima lacurilor (a VI-a mie)
Flori de ghiaţă (a VI-a mie)
Cain şi Abel (a VI-a mie)
Pif, Paf, Puf, Povestiri pentru copii (a VI-a mie)
Cei trei Regi, Povestire pe înţelesul tuturor.

Romane

Intunecare (2 vol., a XVIII-a mie)
Calea Victoriei (a XX-a mie)
Comoara Regelui Dromichet (a XVIII-a mie)
Aurul negru (a XVIII-a mie)
Oraş Patriarhal (2 volume, a VIII-a mie)
Apostol (a XVIII-a mie)
Plecat fără adresă (a VIII-a mie)
Simfonia fantastică (a XV-a mie)
La Paradis general (a VI-a mie)
Baletul mecanic (2 vol., a VI-a mie)
Dumineca orbului (a VIII-a mie)
Cheia visurilor (a VI-a mie)
Kremlin (epuizat. Nu se mai reeditează)
Nepoata Hatmanului Toma (epuiz. Nu se reeditează)
Floare de Agave (epuizat. Nu se mai reeditează)
Greta Garbo „ „ „ „ „
Fram, ursul polar (roman pentru copii, a XX-a mie)

Romanul lui Eminescu

I. *Luceafărul* (a XX-a mie)
II. *Nirvana* (a XV-a mie)
III. *Carmen saeculare* (a X-a mie)

Sub tipar:

1907, vol. II: *Noi vrem pământ*
„ vol. III: *Pământ, mormânt...*
Sosit fără adresă (roman)
Catoblepas (roman).

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mcr1933-1947

PRELUDIU

„...şi astăzi după 40 ani de domnie ai Majestăţii-Voastre, întorcându-ne privirile îndărăt, văzând de unde am plecat şi unde am ajuns, putem privi trecutul cu mândrie şi viitorul cu încredere".

(*Jean Lahovary*, ministrul de Agricultură şi Domenii, la deschiderea expoziţiei jubilare din 1906.)

„Iar pe vita câmpului răspingiţi-o'n pumni, ascundeţi-o în vizuini, ca să nu strice bucuria risipei din anul jubilar. Tăiaţi mâna pelagroasă care scrie pe pereţii auriţi ai salelor de banchete un nou Mane, Techel, Fares *de ameninţare".*

(*Nicolae Iorga* în *Neamul Românesc*, anul I, No. 42, din 1906, sub titlul: *Ascundeţi ţăranii!)*

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

TOBOGGAN ŞI WATERCHUTE

1

Era în anul una mie nouă sute şase, în Pavilionul agriculturei, la falnica Expoziţie jubilară.

Săli lungi şi răcoroase, sonore, unde pasul vizitatorilor se rătăcea arar, trezind ecouri de boltă pustie ca în catedralele fără vreo faimă deosebită, şterse din obşteştile itinerarii turistice.

Un păzitor călca agale, în uniforma albă, de doc. Purta caiere de mustăţi uriaşe, după chipul şi asemănarea generalului Jack Lahovary, la care a fost ordonanţă pe vremuri şi-l luase sub ocrotire.

Dar în ciuda acestor stufoase şi crunte podoabe ale bărbăţiei, în ciuda mersului solemn, aidoma după cadenţa generalului Jack Lahovary, ca să-i treacă timpul, îşi căuta îndeletniciri pe mintea copiilor.

Număra paşii—soţ fără soţ—dela o uşă la alta. Se silea să păstreze echilibrul pe o funie imaginar suspendată în văzduh: dunga îngustă şi neagră de pe marginea preşului în-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

tins nesfârşită dâră de sânge, din sală în sală, printre snopii aliniaţi la front, strujenii fenomen şi florile de fâneaţă îmbălsămate cu rădăcinile întregi în ierbare. La întors, schimba dunga paralelă din stânga.

Gravitatea omului mustecios, absorbit în această joacă de copil, avea ceva comic şi înduioşător. Părea că de izbânda finală, depinde o sentinţă fără apel, de viaţă şi de moarte. Un pariu fatal cu destinul.

Dacă dădea greş, o lua dela capăt smulgând mai avan fuiorul mustăţii. Dacă se auzea un pas răsleţit dinspre uşă, prins asupra faptului, îşi întocmea o înfăţişare nevinovată.

Cu mâinile împreunate la spate, privea atunci somnoros la rafturile seminţelor orânduite în flacoane cilindrice, sferice, ovoide; la tablourile sinoptice şi la diagramele recoltelor din ultimele patru decenii; la placardele fabricilor de maşini agricole şi la pozele preparatelor spiţereşti pentru combaterea epizotiilor.

Le cunoştea pe derost, deşi abia silabiseşte buchile. Căsca deci în răstimpuri cu laba păroasă la gură, într'un fel de desnădejde a plictisului. Pe urmă se oprea pentru a suta oară la dulapul cu larve conservate în spirt şi la gângăniile prinse în ac: *Duşmanii câmpurilor noastre.*

Se aflau acolo râme urâte şi mama burduhoasă a tuturor coropişniţelor de pe lume; încolăciţi viermi de pământ şi crisalide găunoase de fluturi ca pielea năpârlită de şarpe în ciulini.

Se aflau mai ales prea minunate gâze, cu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

aripi muiate în toate irizările curcubeului, albastre şi roşii, violete şi verzi; gâze punctate cu aur şi elitre zimţate cu tivuri de purpură, bondari cu pântec de catifea sinilie şi cărăbuşi cu antene elegant arcuite.

Atât sunt de multe gâzele şi atât de fantastic e sclipetul lor în neasemuita întrecere de culori şi de linii, încât nu par să fi fost vreodată făpturi sburătoare îndeaievea, născute dintr'un ouşor cât gămălia de ac, plăsmuite din ţesuturi care se sfarmă în vâscozitate desgustătoare sub talpă.

Infipte sub capacele de sticlă, aliniate după spiţe de neamuri şi misterioase clasificări, arată ca juvaierele bătute în nestemate dintr'o vitrină de bijutier: podoabe de topaz şi rubin, de ametist şi smaragd, cercei de safir şi boabe de mărgean tăiate în camee de-un migălos şi neîntrecut faur.

Paznicul, târgoveţ mărginaş rupt de trei generaţii dela îndeletnicirile câmpului, a pierdut din părinţi odată cu semnul palmelor bătătorite, şi amintirea acestor gângănii atât de vrăjmaşe bucatelor, cu toată inocenta lor frumuseţe amăgitoare. A suta oară le priveşte şi a suta oară nu-i vine să creadă. Se minunează în sine, în lipsă unui tovarăş:

— Ţi-ţi-ţi! Nu s'ar spune, dom'le!... Coropişniţă, înţeleg... Râmă, mai zici... Dar mândreţea aia dă gâzulie s'o faci ac de cravată, nu alta! Cum să strice, dom'le? Cum s'aducă prăpăd, dom'le?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

2

— Să încercăm în cealaltă aripă, Toto. Poate să fie ceva mai interesant...

— Ce poate să fie mai interesant? grâu, ovăs... Orz, orzoaică... Alte rădăcini de lucernă şi alte soiuri de porumb... Şi aşa mai departe. Te interesează, Lili? Te interesează, Margot?

Tânărul în costum fumuriu, cu mustecioara mătăsoasă în furculiţă şi cu panamaua fină înălţată de-a coasta după modelul pălăriilor de voluntari buri, răsuci şnurul monoclului pe deget, plimbându-şi ochii ironici la cele două verişoare.

I se păru că nu le-a convins.

Amândouă, sprijinite în umbrele de dantelă albă, întârziau nehotărîte în faţa vitrinelor cu ierbare şi mustre de grâne. Se vedea lămurit că nu vreo rămăşiţă de curiozitate le ţinea pe loc, ci numai o datorie de cuviinţă să nu părăsească prea grabnic şi ostentativ, în văzul altora, un pavilion în care abia au intrat.

Vlăstare de mari stăpânitori de pământuri cu rosturi însemnate în politica ţării, s'au supus cu resemnare dorinţei părinteşti. Au intrat să cerceteze în treacăt câteva săli, pentru a avea ce povesti la masă între feluri, cu exagerat entuziasm, ca dovada cea mai fără de îndoială că nu rămân cu nepăsare la preocupările plugăreşti ale patriarhilor de clan. S'au asociat într'o voioasă complicitate. Două surori şi verişorul întotdeauna atât de amuzant, Toto.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

Bătrânii plăcut impresionați de asemenea pretimpurii simptome de grijă gospodărească, aveau să le dea însfârșit deslegare pentru a pleca în vilegiatură și aveau să deschidă punga mai larg. Trecuse vremea vacanțelor școlărești, la conacurile unde ani de-arândul mureau de urât între guvernante ursuze și mioape, necunoscând limba barbară a țării, între slujnice desculțe, rândași, vechili și țărani; cum îl apucă stenahoria pe paznicul ocrotit de generalul Jack Lahovary, între borcanele de semințuri și piramidele sfeclelor de nutreț.

Îi aștepta acum valea Prahovei, Sinaia, apoi sfârșitul sezonului la Constanța. Iar cum recolta se vestea îmbelșugată peste seamă, pentru la iarnă își rezervau Parisul, Carnavalul la Nisa, măcar o săptămână la Monte-Carlo unde Toto are de încercat o martingală prodigioasă.

Meritau toate, această obligatorie corvadă. O expediție la pavilionul poreclit de gazetele opoziției: „Palatul magic al semințelor de dovleac și al cocenilor de porumb!...“

Toto își ciugulise din câteva ochiri pospaiul unui detailat raport. Reținuse un nume, o cifră, un total de tablouri statistice; pentru rest se bizuia pe imaginația care-l despotmolise din impasuri mai grave. Ce mai aveau de aflat? Întrebase, nerăbdător să se îndrepte spre alte zone ale expoziției, gălăgioase și atractive, departe de acest lugubru cavou.

Iar Lili și Margot, întârziau cu răspunsul. De altfel, cea mai tânără dintre surori, poate că nici n'auzise întrebarea.

Folosea luciul geamului de vitrină, drept

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

oglindă, potrivindu-şi cocul şi buclele părului sub pălăria latâ de paiu, cutele rochiei de olandă, jaboul cu pliuri înfoiate ca o guşă de porumbel rotat după cum cerea moda timpului.

— *Bon! Alors nous continuons!* se resemnă amenințător Toto, înfigându-şi monoclul în arcada sprâncenei şi începând a citi cu glas uscat, pedant, de dascăl, etichetele flacoanelor din rafturi: Grâu cârnău; Triticum vulgare!... Grâu mustecios de vară; Triticum aestivum! Grâu englezesc; Triticum turgidum!... Orz mucheriu; Hordeum hexastichon!... Hordeum distichon! Avena sativa! Avena orientalis. Avena nuda... Avena...

— *Que tu es drôle! Finis!* exclamă cea mai vârstnică dintre surori, rotind privirea alarmată spre intrarea unde prin minune se ivise un grup mai numeros de vizitatori. *On nous regarde, Toto...*

— Ei şi? *Qu'ils regardent, tas d'idiots!... Tu l'as voulu, Margot...* strânse din umeri tânărul mutându-se la vitrina alăturată şi înverşunându-se să recite dintr'un suflu etichetele superb caligrafiate: Phaseolus vulgaris, phaseolus nanus, phaseolus multiflorus şi alte multe faseole... *Tiens!* Acum încep să-i dau niţică dreptate lui papà! Tot are o misiune pavilionul acesta... Mânca până mai ieri Stan Tzoparlan borş de *phaseolus multiflorus* cu mămăligă de *zea mais*, şi habar n'avea ignorantul cu ce alimente savante se hrăneşte...

— Toto, mai încet, te rog...

— Lăsaţi-mă că am dat peste-o ideie genială. Am să-i vând subiectul lui papà, pentru la toamnă... Tot pretinde că nu-s capabil

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

de nicio ispravă serioasă în viaţă... I-o vând, şi cu ideia mea pariez că înfundă opoziţia în doi timpi şi trei mişcări, la discuţia mesagiului... Ce admirabil discurs! Cu patosul lui, parcă-l aud!... Onorrrată camerrră, guverrrnul a rrrezolvat chestia agrarrră cu fapte, nu cu vorrrbe!... Ne învinuiţi că suntem reacţionarrri? Darrr până la noi, ce cultiva oarrre sărmanul plugarrr înapoiat, serac, hrănit cu otrrrava cluburrrilor săteşti, rrridicola însă perrriculoasa aventurrră cu parrfum socialist a domnilor Morrţun et comp? Ce cultiva, onorrrabilă camerrră? O ştiţi, fiindcă suntem o majorrritate de agricultorri, proprietarrri mai mult sau mai puţin marrri. Şi dacă n'o ştiţi, să v'o spun! Cultiva grâu cârrrnău şi mizerrrabil porrumb hăngănesc, fasole oloagă, orrrz mucherrriu et eţeterra... Astăzi? Astăzi, domnilorrr şi onoraţi colegi, aceste culturi primitive, nerrrentabile, absurrrde şi dezonorrrante, da-da! dezonorrrante pentru veacul în carrre trăim; aceste culturrri înapoiate, anarrrhice, sterrrile, et eţeterrra, au fost înlocuite cu o agriculturrră metodică, înaintată, luminată, plină de prrromisiuni şi încorrronată de admirrrabile rrrezultate; o agriculturrrră în pasul occidentului. Astăzi? Astăzi cel din urmă ţerrran cultivă phaseolus nanus şi triticum turgidum, avena sativa şi hordeum hexastichon!... Astăzi...

— *Finis*, Toto! Pentru numele lui Dumnezeu! *On t'entend!* repetă din nou cea mai puţin frivolă dintre surori, stăpânindu-şi râsul şi pregătindu-se de plecare pentru a pune capăt acestei zeflemiste parodii a tiradelor în care oricine putea să recunoască patosul,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

vocabularul şi gestul oratoric al vestitului vorbitor dela clubul Vanicu.

— *Qu'on m'entende, tas d'imbéciles!* Parcă papà le spune altceva şi altfel dela tribună? Şi ostrogoţii aplaudă de-şi rup palmele, fiindcă doar de aceasta sunt ostrogoţi şi mameluci!...

Tânărul în straie fumurii, lăsă să-i cadă de-a-lungul vestei de pichet monoclul atârnat în şnur şi întoarse o privire desgustată, peste umăr, asupra turmei de ostrogoţi şi de mameluci dela spatele său.

Indată se îndreptă cu o tresărire şi salută prea larg, în chip de pocăită scuză, un domn înalt şi spătos, cu barba rotundă şi sură, din fruntea grupului care îşi aştepta rândul la vitrinele unde atât de spiritual perorase.

Acoperindu-şi la loc cu panamaua cărarea pomadată şi întinsă până la ceafă, cercetă ceasornicul cuprins de-o grabă subită.

— Să mergem! rosti printre dinţi. *Filons!*

Pe obrazul batjocoritor până mai adineori flutură o umbră de stânjenire. Dar numai o umbră şi numai o clipă.

— *Qui est-ce?* voi să afle tânăra cu numele Margot, când s'au depărtat spre uşă.

— Cumpătă... *Un certain* Iordache Cumpătă de prin Moldova.

— *Qu'est-ce qu'il fabrique?*

— Triticum turgidum! Hordeum hexastichon!... Avena sativa!... Phaseolus nanus!... Aceeaşi fabrică şi aceeaşi marcă a onorabilului meu papà, ca şi a onorabilului vostru părinte... Prietini de altfel, cu toate că sunt adversari politici, dacă se poate spune că fosilele din speţa acestui domn senator Cumpătă au cumva vreo ideie politică.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

Verişoara mai tânără îl privi bănuitor:

— Un lucru nu pricep, Toto?... Acum vorbeşti aşa cum vorbeşti, iar când ai dat ochii cu el ai făcut o mutră!... O mutră!... Ca un licean surprins de profesor cu ţigara în gură pe bulevard.

Toto zâmbi unei amintiri nostime:

— Lasă! Nu mai şti şi nu mai pricepe prea multe că ai să îmbătrâneşti prea repede, *ma belle tenebreuse!* E o poveste pentru altă dată. Imi spui de mutra mea! Dar ai văzut mai întâi mutra lor?... Făcea toate paralele. Au venit toată familia, cu căţel şi purcel, să sgâiască ochii la borcanele cu sâmburi de dovleac... Ce-o fi având de învăţat în materie de grâu cârnău şi de orz mucheriu, un om care face agricultură de pe vremea *Georgicelor* lui Virgiliu şi cam tot cu metodele de atunci?... L-am auzit odată vorbind cu papa în tren... Fosilă, fetelor! De trei ori fosilă! Papă îi trăgea cu modernizările lui et eţeterrra... El de colo: „Apăi nu, cucoane Laurenţiu, altfel am apucat eu din bătrâni cum au apucat şi părinţii dumitale... Şi în gromolnic spune că trebue s'aştepţi schimbarea luminei înainte de-a pune sămânţa păioaselor în pământ...“ In ori ce caz am să-i duc o bucurie lui papă. Expoziţia l-a convertit la modernizare până şi pe-un ruginit ca stimabilul Cumpătă, de vreme ce şi-a lăsăt plugul de lemn să constate *de visu* prin ce miracol al guvernului s'a metamorfozat grâul cârnău în triticum vulgare!

In pragul pavilionului, Toto îşi recăpătase astfel toată verva sarcastică sdruncinată o clipă. Aprinse ţigara şi îşi svârli monoclul

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

în găvanul orbitei, prinzându-l sub sprinceană cu neîntrecuta-i dibăcie care stârnea întotdeauna admiraţia şi invidia prietenilor dela Capşa.

Trecu subsuoară bastonaşul de trestie şi luă comanda celor două verişoare în rochii geamăne de olandă albă, spre alte alcătuiri ale falnicei Expoziţii, mai puţin plicticoase şi vrednice de sarcasm.

3

— Cine era domnişorul ?
— Băietul lui Sarandà,
— Care, Matei sau Laurenţiu ?
— Al lui Laurenţiu. Bietul Laurenţiu cel cu maşinele de secerat şi de legat snopii... Cel cu fasolea soia...

Intrebase ginerele lui Iordache Cumpătă, profesorul de agronomie Dimitrie Petreanu, bărbat scund şi corect încheiat la toţi nasturii costumului bleumarin, prea larg pentru un trup slăbit de boală. Bătrânul răspunsese netezându-şi barba cu latul palmei, poate să-şi ascundă, dacă nu cumva să-şi facă mai bine zărită o anume mijire de zâmbet.

Nu pomenise fără tâlc despre maşinele de secerat şi despre fasolea soia, buruiană proaspăt adusă cu tămbălău din Japonia şi presintată de câţiva specialişti, ca leacul miraculos al tuturor crizelor agricole care bântuiau periodic România lui Vodă Carol I.

Intre socru şi ginere, dura o veche şi neogoită *guerilla*. Unul ţinea la plugăria apucată din moşi-strămoşi ; celălalt, fecior de pălmaş

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1933-1947

ridicat dela pământ cu îndârjită trudă şi cu învăţătura acestui pământ şlefuită la şcolile apusene, se căsnea de cincisprezece ani să-l convingă la o cultură mai adaptată vremilor. Iar Iordache Cumpătă, afla prilej încăodată să amintească zădărnicia unor asemenea erezii, nepotrivite după a sa părere cu stările şi obiceiurile locului.

Pătăraniile lui Laurenţiu Sarandà slujeau mărturie.

Era tocmai unul din cei care încercaseră şi mai încercau încă astfel de plugărie modernă, cu maşini, îngrăşăminte chimice, fasole soia, alte fantasmagorii. Şi rezultatele se dovedeau catastrofale.

Acum zece ani, Laurenţiu Sarandà se văzuse silit să-şi vândă moşia din Moldova: peste o mie de fălci arătură, curte, acarete, fâneţe, iazuri şi mori pe deasupra. Nu se'nvăţase minte. In acelaş an se strămutase cu întreaga gospodărie şi cu experienţele în Muntenia, la alte două trupuri de moşii din zestrea nevestei. Le dădea gata şi pe acelea. Acum era dator vândut cu toată aparenţa de lux, voiajurile în străinătate, casa deschisă şi echipagiile la scară; înnoda anevoe aţa dela an la an, numai prin înlesnirile de credit smulse pe temeiul înaltelor sale rosturi politice din partidul conservator, fracţiunea cantacuzinistă.

Acestea ţinuse să le amintească Iordache Cumpătă, zâmbind cu înţeles în barba căruntă şi căutând în ochii ginerelui cărturar, cu privirea lui albastră şi blajină, de moşneag sdravăn şi neclintit de pe soclul bătrâneştilor principii.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

Pentru a înlătura orice îndoială, mai adăogi stăruind:

— A acestuia Sarandà nu a lui Matei, e băietul. Il ştiu decând era de-o şchioapă şi nu odată l-am jucat pe genunchi, înainte de-a vinde Laurenţiu moşia, pe vremea când mă'ntinsesem şi în ţinutul Ieşilor, cu Prigorenii, Hodora şi Ruginoasa în posesie... Atunci am fost vecini câţiva ani. Nu-l apucase încă patima maşinăriilor şi nu se auzise despre fasolea soia... Era cam agiamiu în ale câmpului şi se ţinea astâmpărat ca atare. Umblase pe la Paris la alte învăţături, fusese magistrat aici la Bucureşti, până la moartea bătrânului Coste Sarandà, când şi-au împărţit moşiile între el şi frate său, Matei... Atuncea am legat cunoştinţă şi prietenie. Venea la mine: Ei, coane Iordache, când scoatem plugurile?... Luni, coane Laurenţiu... Bun! Luni să fie!... Aşa la toamelì, aşa la praşilă şi la coasă, aşa la seceră... Intreba, nu-mi ieşea din cuvânt şi cel mai adesea o nimerea... Pe urmă, când s'o crezut că nu mai e agiamiu, l-o pălit din senin experienţele. O adus un administrator leah cu jambiere roşii şi pălăriuţa verde — şi gata a fost! Se ascundea de mine să samene grâu prăşitor şi alte nebunii... Se ascundea mai cu seamă la strângerea bucatelor, de ruşine, să nu-l mai întreb cu ce pricopseală s'o ales!... Celălalt, Matei, mai cuminte. De nu mă înşel, ale lui trebue să fie cele două fetişcane. Apoi bună zestre le-a păstrat!... Asta numai fiindcă s'o ferit ca diavolul de tămâie, de născocirile nemţăşti şi n'are a plăti camătă băncilor, pentru fierării care ruginesc sub şoproane..

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

Aştepta un cuvânt de împotrivire după tradiţia necurmatelor discuţii începute cu vreo cincisprezece ani în urmă, când îşi măritase a treia fată abia ieşită dela pensionul Humpel din Iaşi cu acest profesoraş întors nou-nouţ dela Paris, încărcat de diplome şi de medalii. Dar dascălul de agronomie nu luă aminte la subînţelesurile destul de străvezii, fiindcă nu de dragul lor întrebase.

Cu o intuiţie ascuţită de părinte, presimţea ce se petrece în cugetul feciorului său, Adrian, elev de liceu adus cu sine întâia oară în capitală din depărtatul ungher al Moldovei. Trecuse cu note cam pestriţe, dar destul de mulţumitoare, examenul pentru intrarea în cursul superior, şi în cinstea acestui eveniment îi doza cu măsură câteva răsfăţuri: uniforma nouă bălţată de oarecare modificări nereglementare, plimbarea la Bucureşti, dublarea banilor de buzunar pentru vacanţă. Această mărinimie era prea puţin răsplătită. Copilul îl neliniştea.

Luptau mereu, două suflete, cu două porniri în el.

O săptămână nu-l putea scoate din casă, când îl prindea toana lecturilor, citind pe nerăsuflate romane, tratate de zoologie şi botanică, tomuri de mitologie, de istorie şi de filozofie, prea complicate poate pentru mintea crudă a unui şcolar de paisprezece ani. O săptămână nu-l putea culege apoi dela hoinăreli. Se întorcea prăfuit, ars de soare, răguşit şi mirosind a tutun, cu o lucire sălbătăcită în ochi.

Acum descoperea altceva nou.

Cât timp s'au aflat lângă vitrina unde nu-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

mitul Toto, odorul lui Laurenţiu Sarandà, parodia cu exagerări de bufon discursurile celebrului şi nenorocosului agrarian, a ascultat fără voie ca întreaga familie — *le tas d'idiots* — năsbâtioasa şarjă de-un gust îndoelnic.

Nu-l mira, nici nu-l indignase.

Domnişorul sclivist şi monoclat nu făcuse alt decât să repete cu un supliment de gest şi de mimică, tot ce se scrie şi se vorbeşte în batjocoră despre încercările de primenire ale meşteşugului plugăresc, într'o ţară în care zeflemeaua are întâietate şi totul se reduce la un moft. Il aştepta să sfârşească, fiindcă şi mascaradele au un sfârşit. Privirea i a suprins însă semne într'altfel îngrijorătoare.

Adrian nu slăbise din ochi fasonelul atât de expert în mânuirea monoclului. Ii sorbea vorbele, gesturile degajate, impertinenţa uităturii peste umăr la turma lor de ostrogoţi şi de mameluci.

Era o admiraţie inferioară, dar explicabilă la un băieţandru scos pentru prima oară din atmosfera unui mucigăit târg moldovenesc şi a vieţii de ţară, la diferitele moşii ale rubedeniilor din cinci ţinuturi unde îşi petrecea vacanţa. Răul se cuvenea smuls din rădăcină.

Pe fruntea osoasă a dascălului, se adâncise între sprincene cuta severă pe care Adrian o cunoştea prea bine.

Dimitrie Petreanu îşi năbuşi un acces de tusă în batistă. O împături tacticos. Ocoli înadins privirea băiatului, vorbind însă destul de tare ca să-i ajungă predica la ţintă, cu toate că se adresa numai lui Iordache Cumpătă :

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

— Eu nu l-aş plânge pe Laurenţiu Sarandà, pentru nefericitele lui experienţe agricole... Acestea se pot repara. Il plâng însă pentru asemenea pramatie de copil.

— Dar ce ai cu băietul ? se minună Cumpătă.

— N'am nimic cu el... Am cu o categorie. Reprezintă o lume. Aceştia dau gata într'un an, tot ce n'au izbutit să ruineze zece ani de experienţe absurde şi păguboase. Părinţii agonisesc ori se canonesc să păstreze ce-au agonisit înaintaşii lor... Plodurile nu se mulţumesc cu rolul de trântori. Işi mai bat şi joc de truda părintească !...

— Asta-i poveste de când a lăsat Dumnezeu părinţi şi copii ! oftă bătrânul, care era şi el împovărat cu o casă de şapte feciori în afară de cele cinci fete ; unii de mult ajunşi la vârstă coaptă, alţii încă prin şcoli, fără să-i calce pe urme.

— Evident că-i poveste de când sunt părinţi şi copii pe lume ! încuviinţă profesorul. Dar aceasta nu scuză nimic... Nu l-ai auzit ? Nu l-ai văzut ? Tipul puşlamalei desăvârşite.

— Ei ! Tinereţe, ce să-i faci ?... Tinereţea-i a sburdălniciilor. Mai ţine seamă că e şi singur la părinţi, crescut în puf. Alt copil nu-i cunosc lui Laurenţiu Sarandà...

— Unul ajunge ! Ii citeşti viitorul moşiilor lui Sarandà, ca într'o carte deschisă. O avere sdruncinată se poate reface, chiar când a ajuns pe marginea prăpastiei... Cu o mână de fier şi cu puţin noroc...

— Şi cu un dram de minte ! ţinu să sublinieze bătrânul Cumpătă, gândindu-se la dramul de minte care lipsea amatorilor de renovări plugăreşti.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1933-1947

—Tocmai. Şi cu un dram de minte!... Proprietarii noştri, când nu sânt învechiţi, cad în cealaltă extremă. Un soiu de romantism agricol. Se improvizează reformatori şi experimentatori, după ce-au fost pregătiţi pentru orice altă meserie orăşenească: avocaţi, medici, farmacişti, funcţionari... Iau atunci de sfântă litera cărţilor şi dau vina pe cărţi, fiindcă nu le-a izbândit recolta de fasole soia ori de... alune americane. Dar într'o bună zi se desmeticesc. Omul se întoarce la realitate. Alege din carte numai cât se potriveşte împrejurărilor noastre. Scapă la un liman... Ba îşi mai şi lărgeşte hotarele, cum ai avut prilej să cunoşti câteva cazuri. Pe când o moşie încăputâ pe mâna unei odrasle ca filfisonul de adineaori, nu mai are nicio scăpare... Foc şi pârjol se alege de ea!... Cazuri de acestea ai văzut şi cunoşti mai multe decât cele dintâi... E plină ţara...

— Oricum, curăţel băiet...

— Ba bine că nu!... Pudră, cosmetic, guler cât manşeta, beţigaş de scamator şi monoclu spânzurat în aţă. Poză de jurnal. Manechin de croitor... Astfel de exemplare ne-au făcut de pomină peste graniţă... Pe urmă, peste douăzeci de ani, stârceşte cu coatele lustruite la cafenea şi la cluburi, pândindu-te să te tapeze cu o rublă de cinci lei, pe care o reduce şi la o băncuţă de cincizeci de bani... Singur îmi povesteai cum speriase ţinutul Neamţului acum treizeci de ani, feciorul lui Ioniţă Hotnog, când s'a întors din străinătăţi să-şi ia moştenirea în primire... Ce mai echipagii cu patru cai înaintaşi! Ce brecuri, docare, gabriolete, cupele şi valeţi! Ce costume de *gen-*

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

tilhomme campagnard şi ce sindrofii cu invitaţii pe carton poleit! Nu se mai isprăveau vânătorile, partidele de cărţi, tarafurile de scripcari... Şi singur îmi povesteai cum l-ai zărit mai deunăzi la o cafenea de samsari, aşteptând mila unui ceaiu şi a unui covrig dela samsarii cărora nu se înjosea pe vremuri să le întindă nici degetul cel mic... Aceştia aduc prăpădul şi pustiirea moşiilor din ţara noastră, nu experienţele!...

— Aici ai dreptate! recunoscu gânditor Iordache Cumpătă.

Intru întărirea celor auzite, ar fi putut adăogi încă un argument tăinuit cu fireasca-i discreţie.

Feciorul lui Laurenţiu Sarandà, nu aşteptase să ajungă în fruntea bucatelor, pentru a se îndatora în dreapta şi'n stânga. In timpul sesiunei parlamentare se pomenise de vreo trei ori cu biletele aduse de birjari. Toto Sarandà îi cerea sub chip de împrumut şi în ordine progresivă, odată cinci sute de lei, a doua oară o mie şi însfârşit o mie cinci sute, apelând la amintirea timpurilor când bătrânul îl jucase pe genunchi şi inventând datorii de onoare care nu se cuveneau să ajungă la urechea familiei.

Pe urmă, un misit de grâne scăpase cuvânt şi despre unele polite semnate în alb. Nu era nicio mirare că atât de stânjenit şi exagerat de respectos salutase, înainte de a face stânga 'mprejur.

Iar Iordache Cumpătă bănuia că nu e mare deosebire între aceste apucături şi între năravurile fiului său mai mare, Jorj, holteiu tomnatec, cu învăţătura neisprăvită, nechib-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

zuit şi risipelnic, păstrat pe lângă el să-i fie de ajutor la treburile câmpului, mereu având a şopoti cu samsarii, având a pleca la Iaşi şi la Bucureşti, plângându-se că nu-i mai ajung banii. Poate că şi Saranda se va fi trezit cu biletele aduse de birjari ori de portarii hotelurilor, cam cu aceleaşi întorsături din condeiu, invocând datorii de onoare care nu se cuvin să ajungă la urechea familiei. A familiei Cumpătă.

Are dreptate ginerele acesta uscăţiv şi prea aspru în strunirea copiilor! E dat ca toate mlădiţele stăpânitorilor de pământuri să se scalde în aceleaşi ape. Se grăbesc să spulbere în patru vânturi, tot ce-a fost, fie agonisit, fie păstrat cu sudoare.

Intr'o privinţă, mai mult noroc a avut cu fetele. Patru la rând a măritat cu oameni aşezaţi şi întreprinzători. Unul avocat la Iaşi şi lucrător de moşie. Altul cu o sfoară de pământ în ţinutul Neamţului, aproape de el, învârtind ceva politică şi cercând să se salte deocamdată cu tovărăşii într'o societate pentru exploatări de păduri. Al treilea, de faţă, cărturar mai puţin înstărit, trăind cu şase copii din leafă, dar economisind venitul zestrei şi încă mai rotunjindu-l cu modeste culturi de sfeclă, de când s'a întemeiat fabrica de zahăr a belgienilor lângă Târgul-Călimanului. Cel din urmă, Voicu Cojan, proprietar în Vlaşca, aproape de Giurgiu, mai îndrăsneţ şi mai aprig decât toţi, valah dârz din neamuri de mijloc, pus pe atâta să-şi îndoiască averea în câţiva ani. Ii rămânea fata mezină. Tot vreunui om al pământului se afla sortită. Nu se depărtau dela matcă...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

Erau gospodine, soţii devotate, mame martire... Pe când feciorii?

— Ai dreptate! vorbi întunecat Iordache Cumpătă. Robim fără să ştim ce s'alege de robia noastră. Încă n'apucăm a închide bine ochii şi înaintea cioclilor dau busna pe poartă, misiţii gata să neguţătorească şi să cumpere. Ştiu tâlharii că vin la pradă şi la împărţeală sigură...

Aştepta poate acum un cuvânt de mângâiere să-i aline temerile. Dar Dimitrie Petreanu se feri să împingă mai departe o discuţie nepotrivită locului. El sfârşise tot ce avea de spus. Socotea că această lecţie va fi clătinat ceva din admiraţia neghioabă a lui Adrian, pentru indivizii spilcuiţi din tagma odoarelor de bani-gata.

Se silea să-i cerceteze cugetul în ochi. Ca întotdeauna, anevoie izbutea o descifrare deplină.

Adrian, cu şapca de uniformă tuflită pe-o ureche, cu mâinele înfundate în adâncul buzunărilor dela pantaloni, privea distrat la rafturile cu flacoane de seminţi, la mănunchiurile de spice împletite şi la vitrinele cu ierbare.

Ascultase? Nu? A tras vreun învăţământ? Cu neputinţă de lămurit...

Se găseau alături trei generaţii, cu ale lor trei lumi care nu s: întrepătrund.

Dascălul de agronomie oftă pentru grijile sale, cum oftase pentru altfel de griji, bătrânul Iordache Cumpătă. Observă:

— Cu poveştile noastre, noi am uitat de cucoane. Noroc că-i atât de pustiu pavilio-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

nul acesta, încât nu-i nicio primejdie să se rătăcească...

Surâsul amar sfârşi în alt tuset, înăbuşit cu batista împăturită la buze.

Intr'adevăr, dela începutul discuţiei, femeile se despărţiseră din grup, îndreptându-se spre sala unde se aflau expuse produsele şcolii de Agricultură din ţinutul Călimanului. Era secţia cea mai iscusit întocmită, iar meritul revenea întreg profesorului Dimitrie Petreanu. Au pornit şi dânşii într'acolo. Adrian în urmă, cu mâinile în buzunări, târşind tălpile ca un captiv resemnat să se supună altor voinţi până ce va suna ceasul evadării.

Ingrijorările severului părinte erau mai îndreptăţite decât le bănuia.

Sufletul copilului îi aluneca printre degete. La amestecul turbure din fire, se adăogise în ultima vreme neastâmpărul vârstei ingrate de creştere, când puiul de om nu s'a lepădat încă de nevinovatele desfătări copilăreşti şi descoperă totuşi importanţa incalculabilă a dungii la pantaloni, când un coş de pe frunte ia proporţiile unui cataclism şi fostele tovarăşe de v'aţi-ascunsele au căpătat într'o bună dimineaţă pentru ochii perdeluiţi până atunci, farmecul arzător al atributelor femenine.

Se încrucişaseră din naştere două destine în el. Al unui neam moleşit, contemplativ şi liric-sentimentul după mamă, o clasă care coboară; al unui neam aspru, numai voinţă şi lucidă supraveghere de sine, după tată — o clasă care se ridică. Acum se mai încrucişau şi două vârste, cu alţi germeni de neliniştitoare contradicţii. Predica lui Dimitrie Petreanu nu-şi atinsese ţinta.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

Dimpotrivă.

Tot timpul, Adrian privise în extaz chipul şi portul „domnişorului" Toto Sarandà, ca un suprem ideal pentru un licean scos din bârlogul provinciei. Borul de panama răsucit pe-o tâmplă cu savantă neglijenţă, costumul fumuriu de stofă moale şi scumpă, botinele de antilopă cu nasturi de sidef, mustăţile aduse în furculiţă, monoclul, mănuşile, bastonul cu monogramă de aur, gesturile slobode, sarcasmul tiradelor zeflemisind preocupările mediocre ale unor oameni care trăiesc numai pentru grâu, fălci de pământ, arături şi seceriş; toate îi desvăluiau un univers mai transparent şi descătuşat de vulgarităţile terestre, o lume seducătoare de roman, unde viaţa se desfăşoară într'un ritm graţios, aerian, de balet.

Când dascălul de agronomie şi de ştiinţi-naturale a început a cuvânta, i-a recunoscut de îndată metoda.

Astfel diseca el gâzele cu elitrele de azur şi fluturii de catifea; astfel descompunea el potirul celor mai diafane flori.

Rămâneau slute articulaţii de torace, picioare desperechiate, o grămăjuie de gunoaie. Rămâneau misterele florii violate şi reduse la mizerabile alcătuiri de stamine, pistil, carpelă, sepale; altă grămăjuie de gunoaie.

Adrian uitase că avea în sânge aceeaşi irezistibilă înclinare de a diseca şi de a analiza realitatea goală, dincolo de mirajul aparenţelor. Uitase zilele când cerea învoire să lucreze cot la cot în laborator, la lupă şi la microscop, fericit că e tratat ca un vrednic ucenic plin de făgăduieli. Moştenirea aceasta suferise o scurtă, dar desăvârşită eclipsă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

Iar când şi-a reluat dreptul, a fost pentru un straniu şi trist rezultat.

Liceanul s'a ferit laoparte din grupul familiei, într'o instinctivă desolidarizare.

Ochiul desluşea bolnăvicios de lucid, stigmatele unei inferiorităţi dureroase. De când a intrat în Bucureşti, o simţea vag. Acum măsurase prăpastia întreagă.

Prin contrast cu strălucita trinitate a vlăstarelor Sarandà, de o aristocratică distincţie, dânşii rămâneau cu adevărat o turmă de ostrogoţi şi de mameluci. Grupul clasic al provincialilor la Expoziţie, aşa cum e zugrăvit în şarjele revistelor umoristice „Furnica" şi „Belgia Orientului".

Nu s'ar spune că Iordache Cumpătă, cu surtucul său de lustrin negru şi cu panglica panamalei decolorată de soare, se trage dintr'un neam vechiu de vornici şi de pârcălabi, că a stăpânit odinioară trei moşii şi a ţinut în posesie alte trei dintre care şi Ruginoasa lui Vodă-Cuza; că acum chiar, când se socotea sărăcit după seceta şi prăpădul din 1899 1900, tot mai stăpâneşte o moşie de două mii de fălci şi trei sate — proprietar cunoscut, iubit şi respectat în întreaga ţară a Moldovei, senator de colegiul I, ales în opoziţie, numai fiindcă numele îi atârna mai greu decât orice program de partid politic. Nu s'ar spune că Dimitrie Petreanu, în costumul lui albastru şi modest, prea corect şi lipsit de fantezie, cu pălăria tare de zile mari şi ghetele de şevro cu gumă, a trăit cinci ani la Paris şi s'a întors de acolo laureat cu două diplome, inginer agronom dela cel mai vestit institut european şi doctor în specialitatea

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

ştiinţelor, dela cea mai strălucită universitate. Nu s'ar fi spus că publicaţiile străine îi cereau colaborarea şi că la congresele internaţionale, societăţile foştilor colegi din Franţa, nu diletanţii şi campionii fasolei soia din ţară, îl chemau să-şi rostească neapărat cuvântul. Nu s'ar fi spus... Doi provinciali, mirosind o provincie de-o poştă.

Rămas în urmă, Adrian se oglindi din mers într'un geam de dulap cu seminţe şi îşi împinse mai pe-o ureche chipiul de uniformă, nereglementar.

4

Sala rezervată şcolii de agricultură din ţinutul Călimanului, era singura care a scăpat de râsul şi de ocara gazetelor de opoziţie.

Aceasta nu i-a adus mai mulţi vizitatori.

Dimitrie Petreanu îşi contemplă cu melancolie munca prea vitreg răsplătită. Înfăţişa într'un fel epilogul unei lupte de aproape douăzeci de ani. Luptă cu morile de vânt. Cartea pentru care îşi istovise sănătatea şubredă, zăcea ca un cadavru între cununi de spice şi jerbe de leguminoase uscate.

N'o cerceta nimeni. Nimeni nu băgase în seamă că era încă o izbăvire de cuget, a feciorului de pălmaş pornit de-acasă cu picioarele în opinci să cucerească diplomele şi medaliile Parisului. Într'o scriptură plugărească de peste o mie de pagini tipărite pe socoteala unui dascăl cu voinţă modest, a cuprins toată învăţătura câmpului, fără nălucirea teoriilor savante, în chibzuită şi sfătoasă po-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

vaţă pe înţelesul tuturora şi pe puterile de încercare ale tuturora. In ultimii cinci ani pentru aceasta trăise. Călcase prescripţia strictă a medicului. Cinci ani a verificat seminţe şi metode, specii aclimatizate şi îngrăşăminte, răsad cu răsad şi altoiu cu altoiu; a confruntat experienţele altora şi ale sale mai vechi, cu tomurile cele mai recente ale bibliotecii, a veghiat pe pagini de manuscris şi de corectură în tăria nopţii, înăbuşindu-şi tusea să nu răspundă în iatacul nevestii şi în odăile copiilor. Prin ce minune îşi închipuia că ar putea însemna un eveniment?

Ţinuse înadins să-şi aibă locul în expoziţia şcolii sale, împresurată de roadele acestor experienţe supraveghiate şi încheiate de el, menţionate cu vorbe elogioase în publicaţiile străine de specialitate. Aici se confunda cu soarta unui pavilion ce nu interesa pe nimeni. Zăcea neînsufleţită în cosciugul cu geam de sticlă, sub cununa de spice, în care erau nevăzuţi spinii. Prin ce minune crezuse că se va plăti aşa obârşiei plugăreşti, într'o ţară de plugari indiferenţi unor asemenea ciudate probleme de conştiinţă?

— E tare bine aşezată! rosti Smaranda Cumpătă, bătrânică mărunţă la stat, cu ochii negri şi vii, sclipind de-o ageră înţelegere a lucrurilor. Cum intri, mai întâi aicea ţi se opreşte privirea...

Dimitrie Petreanu îşi chinui buzele într'un zâmbet silit:

—Da! E foarte bine aşezată... Ca un sicriu de copil mort, pe catafalc, într'o capelă de ţintirim.

Bătrânica bătu cu bastonul de abanos în pardoseală, semn de dojană.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

— Ei, ce-i mai fi vrând, de nu te mai mulţumeşte nimica?

Bănuise că sala deşartă în care singurii trecători erau numai ei, rănea sufletul dascălului venit să-şi vadă izbânda atât de meritată şi totuşi atât de vitregă a strădaniilor. O luase înainte cu vorbe aşternute balsam. N'a prea nimerit-o. Dar nu-i stătea în fire să se dea biruită. Punctând cuvintele cu scurte ciocăniri din baston, urmă clătinându-şi toca neagră şi fâlfâind aripile pelerinuţei foşnitoare de mătase:

— Eu te-aş ruga să fii mulţumit! Scurt! Nu mă pricep cine ştie ce la iarmaroacele acestea de modă nouă. Cum îi spuneam şi lui Iordăchel... Ia poftim mai încoace, mosnege!

Iordache Cumpătă, înalt şi spătos, se apropie legănat la chemarea bastonului. Surâdea cu blândeţe. Aşa i-a fost dat dintotdeauna să se supună tovarăşei amarnice de viaţă, ca un uriaş puternic şi bun, care nu-şi pune mintea cu o făptură atât de puţintică la trup şi ascuţită la limbă.

— Cum îţi spuneam! bocăni lemnul de abanos. Mă scoţi a treia oară la Bucureşti, dela hambare, magazii şi coşare... A treia oară de când ne ştim! Iar atuncea mă duci de-adreptul să văd în rafturi şi cutioare, grânele pe care le-am lăsat acasă în hambare... Caşicum ai purta luntraşul dela mare, sătul de apă şi iar apă, să-i arăţi ca straşnică minunăţie, marea în şipuri pecetluite.

— Bine, frate, numai pentru asta am venit...? încercă fără convingere să protesteze bătrânul.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1983-1947

Ciocăniturile energice i-au retezat cuvântul:

— Scurt! Odată ce însă m'ați adus aicea, am și eu dreptul să-mi spun părerea. Nu m'oiu fi pricepând la expoziții și iarmaroace de modă nouă. Dar mă pricep la asta!... și la asta!... și la asta!... că asta!... și asta!... și asta!... m'au îmbătrânit...

Vârful bastonului de abanos arăta pe rând, de jur împrejurul pereților, mănunchiurile de spice, știuleții de porumb, grâul și secara cu bobul plin.

Apoi se opri asupra lui Iordache Cumpătă, predându-l divinităților răsbunătoare, pentru a ispăși o crimă care îl scotea de sub scutul legii:

— Spune că nu!... Intre de-al de astea m'ai ținut dumneata să-mi mănânc viața, cu ochii la cer, rugându-mă lui Dumnezeu când să dea drumul la ploi, când să le lege! Când să dea soare, când ninsoare! Altceva nu fac de patruzeci de ani. Iți cresc duzina dumitale de copii și țin răbojul ploilor.

Obrazul se învălurase în crețuri mărunte de surâs ca pielița unui măr iernatic, desmințind astfel asprimea acestor cumplite răfuieli.

Zâmbea și Iordache Cumpătă atotrăbdător, ca unul deprins cu judecăți încă mai crunte și mai strâmbe.

— Stai, frate... murmură domol, uitându-se de sus la vajnica făptură care nu-i ajungea până la jumătatea pieptului. Are să creadă lumea că te-am ținut închisă cu zece zăvoare toată viața...

— Care lume, mă rog? Asta care-i aicea, știe cine are dreptate... Și alta nu văd. Scurt!

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

Bastonul de abanos lovi mai apăsat pardoseala. Scurt! Smaranda Cumpătă încheiase capitolul desbaterilor cu moşneagul ei.

Se răsuci în pelerinuţa de mătase foşnitoare, către ginere, schimbând glasul:

— Precum îţi spuneam, ai de ce să fii mulţumit şi te rog să-mi fii mulţumit! Cele ce văd eu aicea, nu se aseamănă cu nimic din ce-am văzut în alte săli. E nevoie să ţi-o adeverească o femeie fără învăţătură ca mine?...

— Nici n'aştep...

— Scurt! Niciun nici!... Băgat-ai de seamă ce-au găsit unii de cuviinţă? In lipsă de altă ispravă, se fălesc cu grâu mălurat şi păpuşoi de-a mai mare dragul, cu nodâlci de tăciune cât gâlcile.

Biruit, a prins a zâmbi şi dascălul de agronomie:

— Işi au şi acestea un rost, mamă. Dovedesc neîncrezătorilor ce 'nseamnă semănăturile proaste şi prost îngrijite.

Toiegelul de abanos sună din nou a amenințare: „Adică nici atâta nu 'nţelegem noi? Haide-haide!"

Iar glasul bătrânicei, îl complectă:

— Dacă era vorba pe asta, atunci trebuia să băgaţi aici măcar trei sferturi din ţară. Sau în loc de bilete de intrare la Expoziţie, să împărţiţi bilete de tren. Grâu mălurat şi popuşoi scăpaţi în buruiană, să tot vadă lumea dela un hotar la celălalt, ca să se încredinţeze ce 'nseamnă sămănături proaste şi prost îngrijite... Ce mai umblaţi cu probe? Plină-i ţara de-aşa probe!

Amândoi plugarii, dascălul cu învăţăturile

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

de şcoală nouă şi latifundiarul cu ştiinţele câmpului din părinţi, au zâmbit de-al binelea, smulşi dela gândurile lor apăsătoare.

Smaranda Cumpătă s'a retras sub zalele pelerinuţei, sprijinindu-se cu amândouă mâinile în bastonul readus provizoriu la adevărata sa destinaţie: toiag pentru susţinerea unei bătrâne slabe şi puţintele la trup.

— Poate mai aveţi ceva de aflat? întrebă viclean cu toate cutele încreţite în jurul ochilor negri şi scânteind de maliţie.

— Nu! Nu! s'au apărat amândoi într'un glas, astupându-şi în glumă urechile. Ne ajunge!

— Atuncea rămâneţi să descântaţi de-ale dumneavoastră. Eu mă duc să descânt de-ale noastre, femeişti, cu fetele...

Se îndreptă către peretele din alt capăt de sală, unde Olga Petreanu şi Ada Cojan vorbeau în şoaptă, lângă o galerie cu dulapuri şi vitrine cu fluturi de mătase, coconi, fire de borangic, planşe şi instrumente de sericicultură.

Işi împlinise o misiune. In gând îşi hotărîse să alunge semnele adâncite pe fruntea ginerelui posomorît şi bolnav. Izbutise. Ii rămânea altă misiune, poate mai delicată şi anevoioasă, fiindcă va să lămurească însfârşit ce se petrece cu Ada.

Pentru aceasta venise în Capitală, pretextând un consult de medici şi vizitarea expoziţiei. O chemase înadins dela moşia apropiată, din Vlaşca. Imbiase cealaltă fiică mai mare şi mai încercată în viaţă, Olga, s'o cerceteze cu întrebări ocolite. Ţinea să plece a doua zi la dânşii, la faţa locului. Incă nu-i văzuse casa şi gospodăria. Era alt pretext

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/morr1933-1947

lesne de invocat, fără să trezească bănueli. De fapt mergea să pună şi acolo orânduială, dacă se dovedea trebuinţă.

Nu-i plăcea ginerele acela, Voicu Cojan, ahtiat după bani şi pământ, scump la vorbă şi încruntat la privire ca un haiduc. Ada, singura ei fată cu şcoală mai îndelungă la pensioanele din străinătate şi cu dar la clavir, fiinţă plăpândă şi romanţioasă, nu merita asemenea soartă, nici asemenea bărbat. I se părea exilată, departe de Moldova lor, în pustietăţile de şes dunărean, printre valahii pe care nu-i avea la inimă.

Căută în ochii fiicelor, amândorora, întrebând şi punând din nou bastonul de abanos în mişcare:

— Ce-aţi mai găsit voi de văzut în dugheana asta fără muşterii, copilelor?

Dincolo de cuvinte, privirea întreabă însă: „Ai aflat ceva, Olguţo?"

Olga Petreanu clipi imperceptibil din pleoape. Nimic! Nu poate să-i smulgă o vorbă, un început de spovedanie. Bătrânica suspină. Era mult, mult mai greu să izbutească în această misiune.

Dincolo a isprăvit repede şi deplin. N'avea nicio însemnătate că întru izbândă, pomenise cu rea credinţă despre grâu mălurat şi porumb copleşit de buruiană într'un an cu recolta excepţională; nici că se zugrăvise cu tot atâta lipsă de temeiu (mai apelând şi la mărturia altora), ca o urgisită roabă dădăcind doisprezece prunci şi îmbătrânind numai între hambare şi coşare de grâne.

Copiii într'adevăr fuseseră doisprezece la număr.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

Celelalte pătimiri însă numai pe sfert.

Iordache Cumpătă o luase foarte tânără, din dragoste, răcindu-se pentru un timp şi cu familia, fiindcă se însura cu o fată de oameni nevoiaşi, răzăşi sărăciţi de cutropiri şi procese. De atunci nu-i lipsea trăsura şi cupeaua ei dela scară, cu perechile ei de cai şi cu vizitiul ei.

La Bucureşti venea a treia oară în patruzeci de ani, din pricină că nimic n'o chemase în oraşul acesta străin, cu oameni besmetici şi înfumuraţi, zurbagii şi răcnind unii la alţii, ca surzii. Dar în Iaşi şi măcar în alte cinci târguri ale Moldovei, nu era iarnă să nu treacă în inspecţie rudele mai depărtate şi mai apropiate: gineri, nurori, cumnaţi, cuscri, veri de a doua şi a treia spiţă cu toate plodurile şi gospodăriile lor, întreg neamul Cumpătă răsfirat în Ţara de sus. Mai ales de când i s'au împuţinat cei din urmă copii la învăţăturile întârziate, înteţise drumurile.

Apărea în prag, iar bastonul de abanos, lovit în podea, tăia glasul tuturor odraslelor încă neemancipate din toate crengăturile familiei, pentru care era un personagiu legendar şi temut. Scurt! Nu se mai auzea ţipenie.

De altfel, nici cimotiilor emancipate şi majore, bărbaţi cu musteaţa cât vrabia şi cu fruntea pleşuvă, femei cu fire cărunte în păr; nici lor nu le era mai la îndemână. Ochii mărunţi şi ageri de-un negru lucios, singura rămăşiţă a frumuseţei de odinioară trecută zestre celor cinci fete, sfredeleau în adâncuri nestrăbătute de alte priceperi; vorba pişca usturătoare fără drept de replică; darul de-a exagera până la caricatură păcatele, slăbiciu-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

nile şi ticurile altora, o făcea mai temută de cât semnalul imperios al bastonului.

Ar fi poate o bătrână nesuferită, varga lui Dumnezeu, dacă toate aceste arme de urgie nu le-ar folosi cu inimă bună sub aspectul ghimpos, pentru a risipi necazuri şi a duce împăciuire alinată acolo unde pipăia desbinări şi suferinţe de nimeni bănuite; dacă nu şi-ar face din cuvânt pleasnă urzicătoare pentru a răzbuna nedreptăţi şi îngâmfări, pe care alţii n'au cutezanţa să le înfrunte. Scurt! După ce-a isprăvit, rămânea în urmă un obraz trufaş, dogorît de ruşine.

Vara, curtea dela moşia lor, Zapodia, se prefăcea într'o colonie de vacanţă şi de hălăduire, tocmai pentru nepoţii din cele cinci ţinuturi ale Moldovei, deprinşi s'amuţească iarna, când răsărea mosafiră în prag. Veneau, plecau, se întorceau, aduceau cu dânşii alte odrasle de rubedenii pierdute din răboj; nu se ştia niciodată câţi sunt la masă şi la culcare, nici câţi vor fi mâine, nici cum şi unde mai încap. Era „jivalania" ei. Iar membrii activi ai *jivalaniei*, copii şi copile din toate clasele şi de toate vârstele, visau un an întreg pe băncile şcolilor risipite în cinci ţinuturi, tânjind după paradisul dela Zapodia cu iazuri, mori, livezi, stâni, lunci şi râuri de scăldătoare, herghelii şi fâneţe cu iarba 'nflorită pân' la genunchi.

Acum Smaranda Cumpătă schimbase de plan. Se întorcea păşind mărunt între cele două fete, mai 'nalte ca ea. Ridică toiegelul, mustruluindu-şi moşneagul şi ginerele:

— Dacă aveţi de gând să număraţi toate grăunţele din gavanoasele acestea de şpiţărie,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

noi vă lăsăm aici... Ce, Doamne, iartă-mă! Nu vi-i milă de bietele copile care ies din casă, din an în Paşte?... Vreţi să le uscaţi şi pe ele, cum m'ai făcut dumneata toacă pe mine, cinstite boier Iordache?... Noi plecăm! Scurt !...

— Dar unde să vă duceţi, frate? întrebă bătrânul Cumpătă. Mergem şi noi...

— Nici de cum! Vă poftesc să rămâneţi aici şi să isprăviţi de numărat, bob cu bob. Când îţi fi gata, să vă înfăţişaţi cu raportul şi cu socoteala.

— Stai, frate...

— Scurt! Ne plimbăm pe ici-colo, pe la barăcile cu minciuni făcute să minuneze nişte femei sălbătăcite ca noi, pe urmă vă aşteptăm la restaurantul de pe malul lacului. Asta-i!

Olga Petreanu îşi prefirase privirea pe sub gene, spre soţul şi stăpânul ei, cerându-i să consimtă şi să le lase singure. Nici ea nu venise numai pentru o plimbare în Capitală şi pentru a cutreiera paviliioane de expoziţie. Ca soră mai mare, trecută de vârsta vanelor crize de deziluzii şi rezistenţe în care se sbate o căsnicie până la pacificarea definitivă şi viaţa până la o resemnată capitulare, simţea şi dânsa o atorie să-şi susţină sora mai mică, Ada, cu alinări şi s'aturi întărite de propria sa experienţă. Pentru aceasta era nevoie să rămână singure, între femei. Dimitrie Petreanu a înţeles. Incuviinţând, s'a grăbit să dea altă explicare, mai nevinovată, pentru ochii Adei:

— Foarte bine. De acord!... Noi chiar mai avem de numărat aci oarecare grăunţe, după cum a ghicit mama.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

— Ce vă spuneam! triumfă bătrânica, mulţumindu-i din privire. Când dau de grâu şi de ovăs, gata! nu se mai mişcă locului până ce nu-i apucă noaptea. Imi cunosc eu oamenii! Haidem!

Bastonul de abanos, se pregătea să dea semnalul de plecare. S'a mai înălţat odată, îndreptându-se spre Adrian, liceanul înfipt într'un colţ, departe de turma şi de conversaţia vulgară a familiei.

Smaranda Cumpătă, îl luă la refec, dela distanţă, ridicând glasul:

— Şi bot-grosul acesta ce-mi stă, parcă i s'au înecat corăbiile?... Ia 'n poftim! Ai să faci bine să mergi cu noi, în lipsă de alt cavaler.

Adrian se mişcă în silă, târşind picioarele şi balansându-şi umerii, cu mers de atlet blazat care i se părea foarte distins.

Se refugiase în cel mai izolat ungher, de unde a urmărit cu amară umilinţă şi cu o luciditate rea, toate tribulaţiile grupurilor, despărţindu-se, unindu-se, evoluând în parabole de sateliţi, tăinuind în şoaptă, apoi vociferând, ca să scadă din nou glasul; circulând în această sală de expoziţie ca pe-un teritoriu ce aparţinea exclusiv neamului Cumpătă, cu anexele geneologice Petreanu şi Cojan. Au transformat sala într'o şedinţă a consiliului de familie!... Smaranda Cumpătă, îl chemase, cum dădea gură argaţilor din cerdac, la curtea lor dela Zapodia!... Noroc că nu se mai află nimeni să-i vadă şi să-i audă!

Cu acest colcot de vrăjmăşie s'a apropiat liceanul, uitându-se în pardosea, ca să nu le privească în ochi şi să nu-şi trădeze superbia

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

amestecului de dispreţ, de milă, de conştiinţa unei incomensurabile superiorităţi.

Bătrânica îl aştepta să vină, punctându-şi mirarea cu ciocănituri de baston:

— Uitaţi-vă la dânsul!... După cum calcă, aţi crede că el le-a făcut toate acestea câte se văd şi că acuma i scârbit, fiindcă nu i-au ieşit pe plac! Bine, măi băiete, nu te mâhni, că data viitoare te-a ajuta Cel de Sus, să faci altele mai breze!

Ochii Smarandei Cumpătă râdeau însă a voie bună.

Crescuse ea destui copii, ca să le cunoască sufletul lor turbure şi vinovat la această răscruce trecătoare de vârstă. Şi nu găsea că-i o pricină de prea alarmantă nelinişte, cum i-au mărturisit Olga şi Dimitrie Petreanu. Are ea ac pentru toate cojoacele. Ca dovadă, Adrian în pofida hotărîrilor rebele, îşi scosese pe nevrute mâinele din afundul buzunărilor şi stătea acum cu palmele lipite de vipuşca vişinie, drept şi smerit, ca un leat la raport.

— Aşa, Adriene maică! Aşa te recunosc şi eu...

Apoi, întorcându-se pe jumătate sub pelerinuţă:

— Boier Iordăchel, pune mâna în pungă şi scoate o rublă, două. Nu putem merge c'un cavaler fără arginţi la buzunar.

— Se poate, buniţă?... îngăimă Adrian, roşu para focului.

— Se poate, mamă?... s'au împotrivit îndelaolaltă Olga şi Dimitrie Petreanu. Am purtat noi grijă să aibă el de-o prăjitură, de-un bilet de intrare...

— Scurt! le reteză enumerarea Smaranda

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

Cumpătă. Imi strunesc eu nepoții în zăbăluță, dar nici nu-i uit. Chiar și când nu prea merită, cum se întâmplă cu acest domn bot-gros. O fi având el de prăjitură, poate că nu-i ajunge de-un *ciuciulete* de țigară...

— Lasă, frate, nu-l mai necăji! Cum să fumeze, că-i băiat cuminte? garantă pentru el Iordache Cumpătă, căutându-se în pungă.

Astfel, întru încununarea umilinților din acea zi pe care le credea încheiate, Adrian primi în palmă, ca un bacșiș, două patace late de argint. Simțimântul de degradare se volatiliză însă uimitor și scandalos de repede, când le strecură discret la locul lor și le pipăi alipite de alte două carboave — capital fabulos, atârnând greu printre mărunțișul de nichel, să-i perforeze buzunarul.

— Am rămas înțeleși! rosti bătrânica. Peste un ceas, un ceas jumătate...

Intre cele două fiice, părea mai puțintică și neînsemnată făptură, așa cum se depărta sub zalelele mantilei foșnitoare, pe cărăruia roșie a preșului întinsă din sală în sală, spre bolta luminoasă a ultimei uși.

— Mi se pare, Dimitrie, că am să mă duc și eu mâine la Târnauca... înștiință Iordache Cumpătă, îngândurat din nou. Vrednic gospodar Voicu, însă teamă mi-i că am greșit când am pus la cale căsnicia asta... Ai văzut, Ada?... Nu scoate un cuvânt... Se silește să fie cu noi; îndată uită și-i dusă dintre noi... Nădejdea mi-i în Smaranda și 'n Olga: ele au să descopere firul...

— Numai de n'ar fi un fir prea încâlcit, care să tragă cine știe ce la suprafață!

Bătrânul oftă, desprinzând un spic de grâu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947/

dintr'un mănunchiu cu paiele împletite decorativ şi frecându-l maşinal în palme.

— Poate că ai dreptate! rosti. Mi-a luat ochii cu hărnicia şi cu îndârjirea lui de lucrător al pământului.

— Cu lăcomia şi neomenia lui, vrei să zici?

— Să nu exagerăm! încercă Iordache Cumpătă să amâne o mai amănunţită cercetare a realităţii, ca întotdeauna când ameninţa să sfârşească neplăcut pentru semenii săi, pe care îi voia buni, blânzi, desinteresaţi; în cel mai rău caz, nechibzuiţi şi uşurateci. Să nu exagerăm!

Juca boabele de grâu în palmă, după ce-a suflat pleava peste capacul de sticlă al vitrinei unde stătea rezemat. O făcuse dintr'un obiceiu irezistibil de plugar, care simte nevoia să smulgă un spic, să pipăie şi să cântărească bobul recoltei, când trece printre lanuri în ajun de seceriş.

Grâul era de anul trecut, adus din muzeul şcolii condusă de Dimitrie Petreanu. Bob plin, lunguieţ şi greu. Bun soiu şi bună recoltă, pentru un an slăbuţ păioaselor!

Mai plăcut i-ar fi să vorbească despre aceasta, abătând discuţia dela un subiect spinos. Dar profesorul de agronomie, metodic şi sever cu el însuşi, ţinea să demonstreze că părerile nu-i sunt întemeiate pe superficiale impresii:

— Nu exagerez. N'am patima exagerării. O am poate pe cea a categorisirilor şi clasificărilor. Un fel de deformaţie profesională. Obligat să situiezi plante şi animale în clase şi sub-clase, sfârşeşti prin a pune etichetă şi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistaransilvania.ro/mdrr1933-1947

oamenilor... Uneori mai greşeşti, evident! Natura omenească e ceva mai elastică; nu primeşte clasificări rigide. Regret însă că de data aceasta, timpul şi faptele mă confirmă. Eu pe acest Voicu l-am categorisit dela început. E un om care *cere* şi *ia*. La atât se reduc raporturile lui cu restul omenirii.

— Cum asta? se miră cu naivitate Iordache Cumpătă, săltând boabele în mână şi căutând un loc unde să se descotorosească de ele. Ce fel? Cere şi ia!...

Dimitrie Petreanu zâmbi cu tristeţea unor experienţe care au lăsat urme mai necicatrizate, decât în sufletul blajinului unchiaş:

— Ai observat că unii oameni sunt făcuţi să dea întotdeauna; iar alţii să ia întotdeauna? Cei din urmă, în lipsă de altceva, îţi iau măcar o ţigară din cele două ale tale, chiar dacă tabacherea lor e plină. Ba ţi-o iau fără să mai ceară. Iţi cer tot ţie, ultimul chibrit.

Iordache Cumpătă recunoscu, plin de aceeaşi naivă uimire:

— Asta am observat-o la el... Taman aşa face.

— Numai atâta? Atât n'ar fi nimic. Mai sunt însă şi altele... Intră într'un sistem...

— Adevărat, frate! Hm!... Nici nu-ţi închipuieşti cât e de adevărat! întări bătrânul, luminându-se deodată asupra unor înlănţuiri de fapte.

Nu mai departe de acum câteva zile a pornit opt perechi de boi la Târnauca, tocmai din fundul Moldovei, cu trenul. Insoţitorii, moşneagul Toader Gliga şi Simion Vătavul, argaţi de credinţă dela Zapodia, trebue să fi luat astăzi calea îndărăt, spre casă. Poate

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

că se află chiar aici, în Expoziţie, fiindcă Toader Gliga, moş iscoditor din fire, îşi ceruse voie să poposească în drum ca să „bealească şi el ochii la Vavilonia Bucureştilor şi la iarmarocul boierilor, de-i zice Ispozîţie"; iar Simion Vătavul ţinea să-şi vadă fratele dela oaste, ordonanţă la un colonel... Vasăzică, opt perechi de boi, trimişi aşa plocon, pe-o simplă scrisoare. Anul trecut a fost un vagon de grâu ales pentru sămânţă. Altădată o pereche de cai, un taur de prăsilă, două sute de oi. Cel mai proaspăt ginere şi cel mai depărtat, afla întotdeauna ceva de cerut; iar lui îi părea foarte firesc, ca o datorie, să-i împlinească de îndată cererea.

Acum se lumina că-i un sistem. De câte ori e vorba despre ceva urât şi rău în feleşagul oamenilor, e nevoie să-i deschidă altul ochii. Şi nici atunci nu-i vine să creadă; caută o justificare, îi apără, după cum le ascunde faptele şi în taină cearcă să le acopere el. N'a pomenit nimănui despre vagonul de grâu şi despre perechea de cai; iar despre boi a lăsat a se înţelege că ar fi la mijloc o cumpărătoare.

Săltând boabele în palmă, se socotea că din altă plămadă de om e zidit cestălalt ginere. Fără moşie şi din puţinele lui mijloace, îi primenise grădina şi livezile cu răsaduri şi altoiuri, adusese grădinar să planteze o livadă nouă cu puieţi de pomi fructiferi aleşi pe sprânceană, prefăcuse soiurile de păsări şi desţelenise o tarla pentru straturile lipovenilor înzestrându-le cu seminţe selecţionate, numai pentru a proba că învăţătura plugărească a cărţilor nu-i totdeauna vorbă deşartă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933 1947

Numai pentru atâta? Poate că adevărul era altul.

Neam de pălmaşi, rămas tot fără pământ după atâta sărăcie de învăţătură, îşi amăgea dorinţa de pământ, aflându-şi mereu de lucru pe moşia neamului Cumpătă, cercând îmbunătăţiri şi schimbări, ca pe-o stăpânire la care se simţea părtaş.

Nu-i propusese oare într'un an, să-şi ia concediu dela şcoală şi să-i conducă el gospodăria câmpului, de-o probă, ţinându-se tare să-i îndoiască dacă nu să-i întreiască venitul şi să pregătească planuri de cultură şi asolamente pentru şase ani înainte? A îndepărtat asemenea gând ca o năstruşnică glumă. Să stea un an cu braţele încrucişate şi să privească la altul, cum turbură orânduelile din vechi? Propunerea a rămas deci fără urmare. Dar alte îmbunătăţiri şi încercări mai mărunte, le-a primit şi recunoaşte că au dat roade. Ginerile din Vlaşca venea să ceară şi să ia, de-acolo unde cestălalt aducea ca o furnică la muşuroiul comun.

Dimitrie Petreanu în vremea aceasta îşi ascundea cu greu crispaţia degetelor. Suferea din pricina firelor de pleavă şi a ăcelor de spic răspândite pe geamul vitrinei. Nevoia de ordine şi de curăţenie îl tiraniza cu o manie de fată bătrână. Oricât de pustie era sala, se aflau întrucâtva la el acasă; — iar la el acasă, cu toată strâmtoarea încăperilor şi jumătatea duzinei de copii, fiecare lucruşor îşi avea locul său şi firul de praf nu găsea timp să se aciueze.

Respiră uşurat când bătrânul s'a hotărît să lepede boabele de grâu peste gunoaiele de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

pleavă. Indată le-a măturat cu latul palmei făcut ghioc, le-a purtat la coşul de hârtii şi s'a întors ştergându-şi cu batista degetele osoase şi pale. Acum totul intrase în ordine. Crezu de cuviinţă să rostească o lămurire, în care se cuprindea un regret şi-o mustrare:

— Acesta-i grâu de Banat... Dacă-ţi aminteşti, te rugasem anul trecut să-l încerci pe lanurile dela Jideşti şi dela Rădiul lui Cumpătă... Noi la şcoală, pe-un pământ mai ingrat şi cu toată vremea ticăloasă, am ridicat opt chile moldoveneşti la falce, cu optzeci şi unu greutatea hectolitrică...

Iordache Cumpătă se oţărî ca un om care-a înghiţit o băutură înveninată.

El se cârmuise după ştiinţele lui din vechi, iar pe lanurile dela Jideşti şi dela Rădiu a fost silit să bage hreapca pentru a strânge un grâu neghinos şi hupit. Îi era greu să mărturisească aceasta, precum şi amănuntul că fruntea seminţei fusese de cu vreme trimisă în Vlaşca, la ginerele care-l ţinea în telegrame. Respinse asemenea amintiri cu mâna arsă de dogoarea câmpurilor:

— Lasă, frate!... Să mai vorbim şi despre altceva...

5

Aproape de ieşire, Adrian se alăturase de echipa femenină a neamului Cumpătă, ca să nu meargă în urmă lipa-lipa ca un căţel.

Lângă uşă, afară, un moşneag cu pletele descoperite se iţea lungind gâtul, intimidat de uniforma, şapca şi mustăţile măreţe ale

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1933-1947

paznicului protejat de generalul Jack Lahovary.

Indată ce i-a zărit venind, s'a bucurat amarnic, răpezindu-se să se ploconească:

— Sărut mâna, coană Smărăndiţă...

Apoi, pe rând, trecând ca la altar şi pe la celelalte icoane:

— Sărut mâna, ducă Olgă şi duduie Ada... Iaca şi conaşu *Andrian!*... Săru' mâna, conaşule!

Stăpâna dela Zapodia se proptise în baston, cuprinsă de adâncă uimire:

— Da ce-i cu tine, Toadere?

Moş Toader Gliga, vorbi răsucind pălăria rotundă ca un ceaunaş şi trăgând cu ochii, când la stăpânele lui, când la sdrahonul cu uniforma de doc alb şi cu bumbii auriţi:

— Ce să fie, coană Smărăndiţă? Ia 'nica!... Tăte bune.

— Cum de-ai ajuns aicea?

— Cu trinu, coană Smărăndiţă... făcu el din pălărie, arătând încolo, spre gara unde-a lăsat trenul.

Din glas nu lipsea oarecare încântare de sine, că măcar la bătrâneţe a ajuns un om umblat.

— Ştiu! bocăni toiegelul în pragul de piatră. Imi închipuiesc eu că n'ai venit cu vaporul!... Te 'ntreb cum de ne-ai găsit?

— Cum să vă găsesc?... Iaca bine... Am isprăvit datoria noastră după cum am primit porunca şi acu umblam să casc gura şi eu la pănărămile de-aicea... La o adică tot trebuia să mânem o noapte în târgu Bucureştilor, ca s'apucăm dis-de-dimineaţă trinu de Moldova... Dară vă rog să cunoaşteţi că toate-s cu învoirea boierului. Zic: Coane Iordache...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

— Ai de gând să 'ncepi cu povestea dela Adam? Răspunde la ce te 'ntreb eu! Ai vreo scrisoare ceva, pentru duduia Ada?... Mai întâi pune-ți pălăria în cap, că nu ești la biserică, și după aceea răspunde.

Toader Gliga se uită cu îndoială la domnul în uniforma albă. Ar fi vrut parcă să se știe asigurat și de încuviințarea lui.

Paznicul își răsucea însă caierele mustăților, privindu-le cruciș de-alungul nasului, când la un capăt, când la celălalt. Așa dar avea altă grijă!

Moșul își așează pălărioara pe plete, cam pe vârful capului, ca să se vadă c'o face din supunere, nu din neobrăzare. Era între ciocan și nicovală. Din cuvântul coanei Smărăndița nu putea ieși. A poruncit. Gata! Scurt! Nu vâșcâie trei sate. Tace chitic și conu Iordache. Insă și boierul cu straiele albe, nu-i de crezut să n'aibă și el socotelile sale. Dacă se supără? După cum s'arată, aicea-i și el unul dintre cei mari și tari.

— Haide! porunci coana Smărăndița, mânuind bastonul de abanos. Ai vreo scrisoare? Vreun răspuns? Dă glas!

— Iaca dau, coniță... zâmbi moș Toader Gliga cu inima la loc, fiindcă se simțea apărat de un toiegel care face minuni. Răspuns n'am. Nici epistolă. Conașu Voicu s'o uitat la boi, i-o văzut și i-o aprobat. O spus: Bun! Puteți pleca!... Și noi am plecat. Simion s'o dus la frate-său; eu am horhăit de pe-o uliță pe alta, tot întrebând din om în om, până ce-am nimerit *Isposîța*... Așa că numai tâmplarea o făcut să vă găsesc pe dumneavoastră și să mă bucur... Adicătilea se putea altfel? Să fiți dumneavoastră aicea și eu să nu vă aflu?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

Pentru moşneag întâmplarea era cum se poate mai simplă. Boierii lui însemnau atâta în lumea în care trăia, încât i se părea firesc ca oriunde aiurea tot dânşii să-i răsară în ochi, ca soarele ce rămâne la al său loc înalt, pe cer, chiar dacă te-ai depărtat de casă peste nouă mări şi nouă ţări. Mai de mirare îi era mirarea stăpânei.

Coana Smaranda îl luă la rost cu altă întrebare:

— Şi-acuma ce dădeai târcoale pe-aici, ca un dihor?

— Dă, coniţă... rosti el cu ochii la domnul în straie albe. Mă chiteam şi eu... Să intru? Să nu intru?

— Intră! Cine te opreşte?

— Nu zic că mă opreşte cineva... Da vezi mata, mă cam sâiam...

— De cine să te sâieşti, omule?

— Ştiu eu? Dacă boieru de colo...?

Moş Toader Gliga arătă spre boierul cu şapcă şi cu bumbi auriţi, care isprăvise de scărmănat caerele mustăţilor, cum isprăvise de numărat paşii, de făcut echilibristică pe dunga preşului şi de admirat a o sută una oară în vitrine, gângăniile stricătoare câmpului. Paznicul toropit de plictiseală, căsca astupându-şi hruba neagră a gurii cu latul palmei.

— Acela-i boier? ridică glasul şi bastonul de abanos, Smaranda Cumpătă. Acela-i simbriaş ca tine, şi mai nevolnic decât tine, Toadere, fiindcă ia leafă ca să stea degeaba şi să caşte... El te-a oprit? Hei? Ascultă, meştere!

Paznicul se apropie cu nevinovăţie, fiindcă nu purta nicio răspundere pentru închi-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

puirile moşneagului dela Zapodia. Toader Gliga se făcuse mic. „Acu-i acu! Parcă văd că tot pe mine cade beleaua!“

— Nu-l laşi dumneata să intre, pentrucă-i ţăran şi poartă iţari? întrebă cu asprime Smaranda Cumpătă.

— Eu?...

— Scurt! Nu te mai mira şi nu mai întreba. Caută-ţi altă treabă şi nu spăria lumea cu musteţile aiestea de panţîr! Dă-le la darac! Lasă-i să intre pe rumâni, să umble şi să vadă, că ei, cu sudoarea lor, au făcut toate câte's înlăuntru şi cu sudoarea lor plătesc straiele dumitale de gheneral. Scurt! Ai înţeles?

— Ţeles, coană, să trăiţi! rosti paznicul care nu înţelegea nimic şi îndeosebi pricina acestei urgii din senin.

Lipise călcâile şi salută ostăşeşte.

— Aşa! Plecaţi...! Du-te şi-i arată ce are de văzut... Scurt!

Moş Toader Gliga intră călcând ca pe jăratec şi trăgând cu coada ochiului la omul pus aşa de repede la rezon de coana Smărăndiţa. Parcă tot nu-i venea să creadă că are s'o sfârşească el bine, când va rămâne singur, cu boierul care-o pătimit ocară din pricina lui. Fiindcă de boier, tot boier trebue să fie!...

Iar „boierul“, smulgându-şi caerele mustăţilor, era frământat de alte temeri.

Îi pomenise cucoana cu pelerinuţă şi baston, ceva despre generali. Ce anume, n'a priceput, că prea l-a luat repede. Scurt! Ca la miliţie! Te pomeneşti că-i vreo doamnă generăleasă, prietenă ori rudă cu domnu general Lahovary Jack. Apoi, dacă se duce supărată c'o plângere, pas de mai dovedeşte

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

că te-a lovit năpasta! Își trage domnu general Lahovary Jack mâna care te-a scos dela salahorie să te pună'n leafă, trimite o vorbuliță lui frate-său, domnu ministru Lahovary Jean, și ia-o, băiete, dela început, cu milogeli și sărindare pe la toți sfinții, până să capeți altă slujbă! Se vede că de aia i-a ieșit de azi dimineață numărătoarea pașilor tot fără soț... Semn rău! Își punea în minte s'ajungă la capăt cu soț, și ca un făcut, o încheia fără soț. Și toate din pricina unui țăran prost, o țoapă, un mocârțan, nu mămăligar. Paznicul se opri, întinzând mâna de-a roata și glăsuind răstit, cu obidă:

— Poftim! Plimbă-te, ca pă moșia dumitale, neică!

Moș Toader Gliga, nu mai avea nicio poftă de plimbare. Scoase pălăria, depărtându-se de-a'ndăratelea, cu supuse temeneli:

— Nu te supără, domnule, că n'am fost eu de vină. Mulțumesc și mai rămâi sănătos!.. Credeam să văd altceva... Dacă-i vorba de paie și de strujăni, apoi de-așa *ispozîție* sântem noi mâncați...

Pe scări o luă mai repede la picior, bucuros că a scăpat ieftin.

Ajuns la loc mai ferit, își potrivi pălăriuța pe plete, își netezi poalele cămășii și săltă între umeri bondița înflorată cu învârstări de lână roșie, verde și neagră, tivită cu pielicică de miel brumăriu; după portul de sărbătoare din ținutul Neamțului. Ar fi vrut să scociorască punga de tutun din chimir și să răsucească o țigară, pentru a se răcori de țâfna boierului cu șapcă și bumbi auriți. Se temea însă de atâtea propeliști.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

Inghiți un nod în sec și apucă spre marginea iazului cu bărci și gălăgie, încotro curgea puhoiul norodului, toată boierimea pământului. Și tot ca să nu supere pe nimeni, ținea mereu lăturile, ițindu-se și călcând pâșin, adevărat ca un dihor.

6

— Și mătăluță unde mi-ai stat tot timpul ?
— Citeam aicea, buniță...

Adrian flutură mărturie un catalog de semințuri cules în treacăt de pe-o masă. Era un catalog providențial. Îi îngăduise să rămână iarăși răsleț de grupul familiei, spectator obiectiv și ironic, dela distanță.

Episodul de pe scări i se păruse de-o vulgaritate fără seamăn. Trei femei și un țăran. Tot așa se precupețesc cuconeturile din Târgul-Călimanului în piața de zarzavaturi. Și scena cu paznicul! Ce-o fi spunând, ce-o fi crezând oare paznicul? Oricât îi era mintea de sprintenă și pretimpuriu șfichiuită de lecturi, pe acest tarâm nu judeca mai altfel decât moș Toader Gliga, ieșit întâia oară din ținutul său. Un ușier din București se proiecta ca un personagiu învestit cu autoritate și prestigiu de drept divin, față de niște jalnici provinciali.

Smaranda Cumpătă îl sfredelea cu privirea :

— Hm! Ai cetit?... Crezi că pentru asta te-am luat cu noi?...

— Nu, buniță... Dar...

— Niciun dar! Scurt! Te-am luat ca să te scap de-acolo și să-ți dau drumul... Haide! Du-te, umblă și te plimbă unde-ți spune ini-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

mă... Peste-un ceas jumătate să vii şi să ne cauţi la restaurant. Ştii unde?

— Ştiu-ştiu! se grăbi s'o asigure Adrian, fără să-şi mai poată stăpâni tresăltarea bucuriei din glas.

Nu-i venea să creadă. Indată pasul a sunat altfel, elastic şi liber, pe pietrişul stropit. A împins şapca mai pe-o ureche şi zuruind arginţii în buzunar, s'a depărtat unde îl mânau chemările sale.

Palatul Industriei... Pavilioanele camerelor de comerţ... Pavilionul geniului civil... Pavilionul geniului militar... Alfa-Separator... Sonda Câmpina-Moreni... Incolo cu ele! Erau alte variante ale pavilionului cu ierburi şi seminţuri, de unde abia scăpase. Comisia dunăreană. Fraţii Grödel... Poşta... Leagănul-Sfânta Ecaterina... Incolo cu ele!

Inscripţiile frontispiciilor se perindau, fără să oprească liceanul care înainta prin mulţime dând coate şi primind ghionturi, într'o nerăbdătoare grabă de a pătrunde pe teritoriul unor mai nobile evocări... Insfârşit! Iată şi lumea lecturilor! Casa dela Poradim şi bordeiul dorobanţilor din războiul pentru neatârnare. Cula boierească şi Palatul artelor...

Adrian a încetinit pasul emoţionat de propria sa evlavie. Căsuţa de nuiele şi de lut. Tunurile turceşti. Tablourile lui Grigorescu şi Aman. Costumele voievozilor şi domniţelor din alt veac... Cum să le simtă şi să le preţuiască nişte oameni preocupaţi numai de grâu şi orzoaică, de numărul chilelor la falce şi de efectele tăciunelui la porumb?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

Pătruns de această superioritate, exagera un aer de cunoscător, apropiindu-se şi depărtându-se de tablouri, cercetând cu o încruntare de sprincene mantiile ţesute în fir de aur vechiu, despărţindu-se cu regret de-o încăpere când năvălea o ceată de vizitatori mai sgomotoasă şi profanatoare.

Sus, în Turnul lui Ţepeş, s'a rezemat cu pieptul şi coatele în lespedea de piatră, contemplând desfăşurarea clădirilor albe printre arbori, sclipirea lacului, fâlfâirea steguleţelor, freamătul mulţimei pe aleele geometric tăiate. Ca să-şi întipărească mai neşters în cuget măreţia privelistei şi a momentului, a deschis o cărţulie şi a recitit pe loc povestea Expoziţiei, aşa cum o înfăţişa cuvântarea ministrului de domenii, Jean Lahovary :

„...Am tăiat dealuri, am secat bălţi, am umplut o vale, am săpat un loc mare, şi în mai puţin de un an am scos la lumină parcul şi clădirile Expoziţiunei, pe care astăzi, cu mulţumirea sufletească a celor cari, cu muncă grea au dus la bun sfârşit o operă anevoiasă, le arătăm Majestăţii-Voastre, naţiunei române şi reprezentanţilor Puterilor străine.

„Să-mi fie permis a cita câteva cifre care să ne ajute a ne da seamă de munca depusă, de greutăţile învinse, de rezultatele dobândite.

„Suprafaţa totală a Expoziţiunei este de 14 hectare.

„Cubul pământului mişcat şi mutat din loc pentru săparea locului, pentru Arene, pentru modelarea terenului după plan, a fost de 575.000 metri cubi. Construcţiile provizorii şi definitive ocupă o suprafaţă de aproape

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

35.000 metrii patraţi. Totalul zidăriilor definitive trece de 15.000 metri cubi. Plantaţii de copaci de pădure mici peste 90.000. Pentru toate aceste lucruri am avut mai puţin de un an... Pentru Expoziţiunea dela Paris organizatorii ei au avut patru ani, pentru acea a mileniului dela Buda-Pestea trei ani, pentru acea dela Liège şase ani. Noi am avut în realitate numai 11 luni, din cari trei luni de iarnă. Munca era grea, timpul era scurt, dar noi ne-am adus aminte, noi toţi colaboratorii, că lucrăm pentru o ideie mare, că sărbătoream o dată memorabilă şi ca Expoziţiunea să se deschiză în bubuitul tunurilor dela Calafat..."

Adrian închise cărţulia.

Se strămută în alt colţ, pentru a cuprinde cu ochii altă privelişte.

Toate i se arătau încă mai minunate. Imaginaţia deprinsă să însufleţească litera moartă a tiparului, reconstituia cu aprindere peripeţiile acestui miracol.

Un câmp mlăştios şi năpădit de bălării: margine urâtă de târg, unde pasc vite şi se hârjonesc copiii de mahalagii printre tinichele ruginite şi gunoaie. S'au ivit cei dintâi ingineri... Măsoară, înfig jaloane, aştern panglicile de metal, unde vor fi cele dintâi alei. Şi de-odată, la semnul unei vărguţe de vraciu, au năvălit o mie de săpători şi de căruţaşi; locul pustiu şi urât s'a umplut de larmă, caii se opintesc în ştreanguri, roţile icnesc săltându-se în gropi, răsună pocnete de biciu şi glasuri de salahori: huruiesc vagonete şi lanţuri de e'evatoare. O mie de furnici robotesc mişunând într'un haos apa-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

rent, conduse însă după un plan precis, în care orice lopată de țărână a fost prevăzută de unde să fie scoasă și unde-așezată. Deoparte se 'nalță cele dintâi temelii... Dincolo s'a lărgit albia lacului... Se'nșiră cei dintâi arbori de parc... Și iată cum din pământ se înfiripă un oraș magic și alb, pentru a se oglindi în luciul apei ca o cetate a mirajului, numai după unsprezece luni; mai puțin decât a fost nevoie pentru Expoziția dela Paris, dela Buda-Pesta, dela Liège... Acestea nu se pot vedea oriunde, oricând.

Adrian privea cu simțimântul orgolios că e martor la un memorabil eveniment istoric. Dincolo de tremurul fin al minaretului de geamie reflectat în lac ca o fragilă smicea de mesteacăn; dincolo de sclipirea soarelui pogorît spre apus peste acoperișurile de țiglă, de șindrilă, de stuf; frumusețea priveliștei se contopea într'un nimb de apoteoză, slăvind o domnie, o țară, îndependența, regatul, progresul, toate cuvintele mari din discursuri și din broșura festivă.

In deosebi, prin aceasta aveau preț pentru un licean care nu-și pierduse încrederea religioasă în adevărul cuvântului scris. Il fascina încă emfaza termenilor sonori; după cum ochiul nu știa încă să descopere golul boștioră al paiantei sub fațadele de ipsos și poleială, înălțate pentru a stârni uimirea Majestății-Sale, națiunei române și reprezentanților Puterilor străine!

S'a deslipit anevoie și târziu de meterezul turnului, numai când l-a alungat o familie cu mulți copii și doamne de diferite vârste: altă replică a crengăturilor din neamul Cum-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947/

pătă. Două fetiţe au început să se sgaibere pe balustrada de piatră, arătând cu degetul:

— Mamă, uite lacul!

— Mamă-mare, ăla nu-i Tobogganul? Uite bărcile, mamă-mare!... Uite bărcile!... Nene Spirule, bărcile!...

Un domn pântecos cu umbrelă, îşi ştergea năduşala, răsuflând greu după urcuş. Altul deşirat în redingota solemnă, molfâia dintr'un corn sărat, vorbind cu gura plină şi indicând orizontul cu restul semilunei din mână:

— Ce-ţi spuneam eu, Frosico, să luăm binoclu căpitanului? Ia uite ce pierdurăm, puico!...

Adrian a privit la dânşii pe sub cozorocul de lac, pieziş, ca la o turmă de provinciali ce erau; tot aşa cum se uitase peste umăr Toto Sarandà la oarecare mameluci şi ostrogoţi.

Şi îndată ce-a coborît ultima treaptă, luând contact direct cu pământul, a pierdut evlavia emfaticei meditaţiuni din Turnul lui Tepeş. Il aşteptau alte delectări mai terestre.

Cuprins de neastâmpăr zângănea monedele de argint în buzunar.

O clipă s'a oprit la pavilionul editurei *Minerva*. Se aflau acolo volume legate în pânză cu motive de cusături naţionale, cărţile lecturilor pe nerăsuflate de-acasă: colecţia Semănătorului, N. Iorga, Mihail Sadoveanu, Sandu-Aldea, Brătescu-Voineşti... Incolo cu dânşii, astăzi!

Adrian a trecut la un chioşc cu ţigări.

— Un pachet Intime, aţi cerut? întrebă vânzătorul care nu auzise bine după ghilotina de sticlă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947/

— Principesa! rectifică Adrian. Adică, nu! Un pachet de Regale!

Era sigur că Toto Sarandà, tot Regale fumează. Dar fiindcă nu murise cu desăvârşire copilul din el, se pomeni purtat fără ştire de paşi în pavilionul Rigler. O maşină numai oţel şi nichel, măcina pulbere măruntă de cacao. Pe pereţi, în alcătuiri decorative, cutii de bomboane, fructe zaharisite, caramelele sticloase ale copilăriei. In mijloc, pe-un soclu aurit se ridica un leu de ciocolată în mărime naturală; alături, pe alte piedestale, busturile Regelui şi Reginei, din acelaşi material comestibil.

Plutea un miros cald şi gras, aţâţător. Mirosul cofetăriilor cu ouă şi epuraşi de ciocolată, în ajun de Paşti.

Poate că ar fi cumpărat un pachet, dacă nu i-ar fi luat înainte o fetiţă cu pulpele goale şi cu părul revăsat în bucle pe umeri. A fost destul atât ca să-l readucă la conştiinţa demnităţii ameninţate. El trecuse de vârsta cofeturilor; nu se asemuia cu o fetiţă însoţită de guvernantă, cu o alintătură căreia i se vedeau pantalonaşii de dantelă.

Târînd paşii şi strâmbând colţul buzelor ca un vizitator plictisit şi rătăcit din eroare într'un pavilion fără interes, a ieşit pipăind într'un buzunar rublele de argint, în celălalt pachetul de ţigări regale.

Năvala mulţimei îl împingea spre centrul de atracţie al Expoziţiei: lacul cu bărcile, Port-Arthur, Grota fermecată, Waterchute şi Toboggan. Intr'acolo curgeau toţi afluenţii gloatei din aleele laterale. Se înghesuiau cete gălăgioase, ţinându-se la braţ, vorbind şi râ-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

zând tare, svârlindu-şi glume dela un grup la altul, în acea fraternizare voioasă a petrecerilor populare de bâlciu şi bătăi de confeti. Unii purtau la butonieră insigne de societăţi corale ori funcţionăreşti, cocarde tricolore, medalii jubilare, panglici distinctive de excursii în grup.

Toţi hăuleau grăbiţi să ajungă la un loc de destindere şi de petrecere pe pofta lor, după ce-au colindat pavilioanele geniilor civile şi militare, pescăriilor şi lăptăriilor sistematice Alfa-Separator.

Adrian îşi spunea că nu-i locul său în asemenea gloată; totuşi cu dânsa înainta, născocindu-şi consolarea ipocrită că-l mână numai o curiozitate obiectivă şi rece. Astfel conştiinţa demnităţii a fost pusă din nou la încercare, şi de data aceasta a sucombat fără eroism. Cot la cot, între un domn cu pălăria tare de paiu vopsită cu lac negru şi o mahalagioaică însărcinată în ultima lună, privea şi el împărtăşindu-se din aceeaşi plăcere vulgară.

Il înfiora până în unghii lunecarea vertiginoasă a copiilor şi a oamenilor în toată firea, sloboziţi dela înălţimea punţii de Waterchute în apa lacului, care îi primea cu vâjâite împroşcări de stropi. Izbucnea şi el în hohote de râs, la scălămbăiturile nenorociţilor icnind în hopurile şi nodurile Tobogganului.

Se afla mai cu seamă un mucalit cam cu chef, care stârnea aplauzele galeriei. Işi lepădase surtucul de alpaca; numai în vestă şi ţinându-şi c'o mână pălăria apăsată pe cap, o pornea de sus strigând „Varda!" sălta berbeceşte la fiecare nod, clempănea din cap,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

ajungea la alt nod, îşi schimba direcţia în zig-zag şi svâcnea jos, în picioare, ca să se urce din nou şi s'o ia dela capăt.

Mahalagioaica sughiţa de atâta râs, cu amândouă palmele împreunate pe abdomenul proeminent. Domnul cu pălăria tare de paiu vopsit negru, scotea din gâtlej nişte guiţări subţiri şi gâdilate, tropăind pe loc din tălpi şi rostind printre hohote:

— Caterino, mă du'să'n cer şi io... Pe parola mea că mă du', Caterino!

— Şezi liniştit, omule, că nu mai eşti în vârsta copiilor! îl dojenea mahalagioaica; iar dojana suna ca o chemare la simţul demnităţii, şi pentru urechea lui Adrian.

Altfel, mai-mai că s'ar fi încumetat şi el să încerce.

N'a încercat. Insă la plecare îşi făcea loc prin zidul norodului, cu ostilitatea unei dorinţi nesatisfăcute. Aşa s'a lovit piept în piept cu moş Toader Gliga.

Moşneagul se bucură că a aflat însfârşit o fiinţă a lui Dumnezeu, să schimbe o vorbă:

— Te-ai uitat şi mata, conaşu Andriene, cum se dau boierii la vale? Iaca-i bun!...

Adrian strâmbă din nas, pufnind:

— Boierii?... Aştia nu's boieri, moş Toadere. Mahalagii... Şi încă mahalagii de provincie!

— Se chiamă că tot boieri... Da amarnic se mai duc la vale!... Unu după altu; unu după altu... Puf! Şi altu la rând... Ca la moară, măi tată!

Moş Toader Gliga avea mâncărime la limbă. Se despăgubea de atâta tăcere, într'o lume străină care-l ghiontise de colo-colo. Adrian

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

trăgea cu ochii împrejur la aceeaşi lume, nemulţumit că-l zăreşte vorbind cu un ţăran. Ca să nu se creadă că-i vreo rudă cumva, se silea să-şi dea înfăţişare cât mai distantă şi plictisită.

Departe, la Zapodia, în vacanţă, acest moş Toader Gliga era într'altfel legat de viaţa lor. El i-a ţinut întâia oară piciorul în scări să'ncalece şi l-a învăţat să strunească frâul. La el se rugau să-i ia la pescuit, să-i ducă în docaraş la livada dela Cracău, să-i apere de dulăi la stână.

Aici şi acum, Adrian se ruşina de cămaşa lui albă şi de bondiţa cu tiv de miel brumăriu, de pălărioara rotundă ca un ceaunel. Dar n'avea nici destulă tărie, să se lepede de dânsul şi să-şi ia rămas bun, cum îl îmboldea demnitatea.

Întrebă, într'o doară, cu o sceptică ironie:

— Ei, cum ţi-a plăcut Expoziţia, moşule?

— Ce să zic, conaşu Andrian, mare şi multă bogăţie!... Aicea s'o vărsat tot bănetul de pe lume... Da tot mai mult mi-o plăcut cum se duc boierii la vale! Buluc, unu după altu...

— Fleacuri, moşule! Sunt alte lucruri mai de seamă de văzut...

Toader Gliga se ţinea neclintit în părerile sale. Il iscodi, clipind din coada ochiului:

— Şi adică mata vrei să zici că nu te-ai da?...

— Eu?...

— Dapu' de ce nu?... Că doară nu's pentru de-al de mine drăcăriile aieste... Te sui frumuşăl, şi dura la vale!... Parcă-i mult de când te dădeai huţa, în scrânciobul dela Zapodia noastră? Zău, hai să'ncerci!...

Ofensat, Adrian l-a privit de jos în sus,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

ca pe-un moşneag zănatec, care nu-şi dă seamă nici ce vorbeşte, nici cui vorbeşte.

Toader Gliga îşi făcu altă socoteală, după judecăţile sale: „Să ştii că s'a vânturat, până ce i-a pierit pofta... Ce crezi? Ameţeşte copchilandrul, cât a fi el de sbănţuit, după atâta hurducare..." Bănuind deci că a nimerit-o cu îmbierile ca prostul Vinerea la stână, întoarse spatele Tobogganului şi schelelor de Waterchute, ca să arate că din partea lui, boierii n'au decât să se tot dea de-a berbeleacul la vale.

Căută altă întrebare, mai pe plac:

— Mata nu te duci mâni cu coana Smărăndiţa la Târnauca?

— Nu cred! a răspuns Adrian cu un aer important, ca şi cum de voinţa lui depindeau astfel de hotărîri. Noi mai rămâneau aici...

— Mai bine... Nici n'aveţi cine ştie ce mare lucru de văzut acolo... Hehei, conaşu Andrian, nu-i curtea dela Zapodia, nici mâna largă a lui conu Iordache, să-i ţie Dumnezeu zilele!... Acolo, altă făină se macină la moară. Crâşcâie oamenii în strâmtoare cumplită... Ş'apoi să-ţi mai spun eu matale, că am văzut alta. Adivarat este că dacă umblă omu în lume, multe mai bagă la cap!... Eu nu ştiu de unde or hi învăţat românii iştia din partea locului, să samene păpuşoiul în cuiburi tot câte două-trei cire laolaltă?! Asta încă n'am pomenit! Şi boierii n'au *gite* trăgătoare. Nu se află tamazlâcuri de boi şi herghelii de cai, ocoale şi grajduri, ca la Zapodia noastră şi în tătă Moldova. Se chiamă că asta-i datoria ţăranului aicea; el să le aibă şi el să le hrănească... Numai conaşu Voicu încearcă acu să schimbe rânduiala după arătările dela

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947/

noi. Zice că să mai aducă alt rând de boi la toamnă, tot dela conu Iordache, până să'mplinească număru... Apoi, nu-i rău!... Boier fără gite şi pluguri, aşa numa cu bătu pe moşie, cine, Doamne, iartă-mă, o mai văzut? Că, zău !...

Adrian schimba picioarele pe loc, dând semne de plecare. N'asculta. Işi privea când vârful ghetelor, când manşetele scrobite şi butonii de dublé; pe urmă plimba ochii pe sub cozoroc la trecători, mereu îngrijorat să nu-l socotească cumva stând la taifas dela egal la egal, cu un ţăran pletos şi bărbos.

Afecta aceeaşi plictiseală distinsă. Un fel de indulgenţă ironică a unui fecior de mare stăpânitor de pământuri, oprit să asculte cu urechea distrată doleanţele unui netrebnic şerb.

Dacă moşneagul şi-ar fi scos pălăria din cap, nu el ar fi fost cel care să-l îndemne s'o pună la loc.

Insă Toader Gliga nu-şi scosese pălăria. Nici nu-i trecuse prin minte aşa ceva, faţă de-un băitănaş purtat până mai ieri în cârcă şi zăpcindu-l dela alte datorii argăţeşti, ca să-i istorisească poveşti cu balauri. Ca toţi muncitorii de pământ, îndată ce-a ajuns cu vorba la treburile pământului, se izolase de lumea înconjurătoare. Nu mai exista forfota norodului, Waterchute şi Toboggan, minunăţia Expoziţiei.

Pe chipul lui bătrân şi ars de soare, surit de ani, se întipărise o gravitate îngândurată şi austeră care îl făcea să samene uimitor cu Iordache Cumpătă, când pomenea de câmpuri şi grijile sale.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

Intre stăpân şi slugă, aceeaşi viaţă în bătaia vânturilor şi a ploilor, statornicise ca un legământ de rudenie.

Era un semn care rămânea închis pentru ochii liceanului, purces în închipuire pe alte observaţii de altfel de obiectiv şi lucid spectator.

Moş Toader Gliga, îşi netezi barba rotundă aproape cu acelaşi gest al lui Iordache Cumpătă. El păstrase pentru sfârşit o mărturisire mai tainică, rostind-o cu glasul scăzut:

— Pot să-ţi spun matale, că un lucru nu mi s'a părut a bine la Târnauca... S'o supăra, nu s'o supăra, am să i-o trec şi pe la urechea lui conu Iordache... Gem oamenii, conaşu Andrian, gem parcă's puşi la obezi! Când le-am spus cum îi pe a noi, la Zapodia, nu le venea să creadă... De ştrafuri şi de ruşfeturi abia că şi mai trag sufletul. De'nvoieli mai rău ca la jîdani. Ş'apoi alta... Cum socoţi mata că şi-o pus în minte conaşu Voicu să tămăduiască oamenii de năravu lor, care-i şi pe la noi, de mai face a scăpa unu şi altu o gită în lan boieresc?... Asta n'ai să ţi-o închipuieşti mata în ruptul capului. Ia'n zi mata, să te-aud?

Adrian a strâns din umeri, scoţând pachetul de ţigări regale şi răsucindu-l între degete, fiindcă în el să dădea altă luptă, cum se mai dăduse şi în moşneagul dela Zapodia. Ar fi aprins, dar nu îndrăsnea. Nici nu făcea însă să fumeze o ţigară de lux, Regală, pe ascuns, într'un ungher, după tufe. Era o problemă urgentă de rezolvat. Iar moşneagul ieşit întâia oară în largul lumei, îl plictisise cu poveştile lui de *gite* şi de porumb; iarăşi de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947/

vite, porumb, grâu, chile la falce... N'are să scape niciodată de acestea?

Toader Gliga a înţeles că nepotul boierului nu-i poate da niciun răspuns, fiindcă nici nu era de închipuit unei minţi omeneşti răspunsul pe care îl ştia. De aceea îl împărtăşi tot el, clătinând din cap, a rea şi urâtă taină:

— Nu duce gita la obor şi nu cere amendă. Nu! Ferit-a Sfântul! Face altceva, conaşu Andrian... O sămănat luţărnă şi trifoiu, aşa cum ar veni adică mai în calea gitelor... A prins una în luţărnă ori în trifoiu?... La fântână cu dânsa! Pune argaţii s'o adape, până ce crapă, de se bocesc vadanele că au rămas fără o văcuşoară lângă casă. Apoi asta nu-i omenie! Că s'o supara, că nu s'o supăra conu lordache, eu tot am să i-o trec pe la ureche... Spune şi mata, conaşu Andrian, una ca asta omenie se chiamă?... Multe şi amare nacazuri mai apasă tagma noastră...

Moşneagul a tăcut privind în pământ.

Obrazul brăzdat de vreme şi de vânturi, împietrit, semăna acum cu al băştinaşilor Daci din columna lui Traian, reprodusă în Palatul Artelor, aşa cum i-a găsit şi nu i-a putut clinti din loc legiunea a XIII-a, Gemina. Stană străină în lumea pestriţă a surtucarilor, se adâncise în el, şi parcă mai departe de el, afund, în veac, în dureri şi întrebări mai bătrâne. Vânzoleala mulţimei îl izbea, fără să-l clatine şi fără s'o simtă.

A înălţat ochii târziu şi a întâlnit o privire rece, străină, moartă.

— Mă tem că te ţin pe mata cu poveştile mele, şi te-or fi aşteptând boierii, conaşu Andrian! îşi luă el seama că a grăit de haram.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

— Da-da, m'aşteaptă!
— Apoi şi noi te-om aştepta la Zapodia, de-amu... Că-i vremea!...

7

Adrian Petreanu a dat ocol restaurantului cu mesele întinse pe margine de lac. Voia mai întâi să se asigure că familia e în păr şi că n'are gând de plecare.

Dela distanţă, i-a zărit pe toţi la o masă rotundă. S'a răsucit pe călcâie şi a pornit repede spre restaurantul concurent, de pe celălalt ţăran.

Când a ajuns aproape, a încetinit mersul, căutând cu ochii din timp un loc liber. Era o terasă mai luxoasă şi cu preţuri mai scumpe. Indată i-a asemuit pe cei de „dincolo" cu eroii *Momentelor* lui Caragiale, fiindcă tot ce-şi imagina el că e un dar de lucid şi obiectiv observator, se hrănea cu deosebire din reminiscenţe şi analogii de lecturi.

Dincolo se aflau eroii lui Caragiale şi ai lui George Ranetti; aci o lume din castă superioară, eroii lui Octave Feuillet, Bourget şi Henri Lavedan, cum îi recunoştea din ilustraţiile colecţiilor *Modern-Bibliothéque* şi *Calman-Lévy* de 95 centime.

Bărbaţii au aceleaşi bărbi frizate, mustăţi arcuite, gulere înalt scrobite de-un alb sclipitor; femeile au aceleaşi toalete spumoase de vară, învălurate în volane şi volănaşe, pliuri, dantele, jabouri; au mijloc tot aşa subţiat în corset, şi pălăriile tot aşa împodobite

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

cu pene multicolore, flori, late panglici, păsări exotice întregi.

E sigur că nu-şi vorbesc despre vagoane de grâu şi imaş pentru vite.

Conversaţia lor distinsă pluteşte în alte sfere: cazuri de conştiinţă, iubire, artă, voiajuri, curse de cai şi tir de porumbei, ultima carte a lui Gyp şi comediile lui Alfred Capus, cuvintele de spirit ale lui Willy şi turneele trupei dela Comedia Franceză.

După cum într'o singură jumătate de zi, Adrian uitase şi renegase atâtea, se lepăda şi de neastâmpărul înfrigurat din preajma întâmplărilor dela 13 Martie, când liceanul îşi sacrifica gologanii de covrigi şi de alviţă, ca să cumpere gazete şi să cunoască de-a fira'n păr peripeţiile sângeroase din Piaţa Teatrului. Participase de departe la ele. In târgul său de provincie, învăţase pe de rost *Chemarea* lui Alexandru Vlăhuţă, tipărită în „Sămănătorul" şi semnată încă de George Coşbuc, Dimitrie Anghel, Ştefan Iosif, Mihail Sadoveanu, Cerna, Gârleanu şi alţi scriitori ai volumelor legate şi numerotate, din dulăpiorul bibliotecii de care se simţea atât de mândru. Atunci îl muncea şi pe el nerăbdarea să ajungă mai repede student neînfricoşat de baionete, ridicat cu piept viteaz, la chemările lui Alexandru Vlahuţă şi Nicolae Iorga. Intocmise un comitet în clasă, bătuse telegrame, îndurase cu abnegaţie de martir admonestarea directorului de liceu, fiindcă a instigat clasa întreagă să primească cu strigăte şi urale la gară, scriitorii veniţi cu alaiu. Atunci se indigna şi el, cu o juvenilă ardoare, pe-o lume care maimuţărea vorba şi portul lui Le Bargy,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

toaletele actriţelor parisiene. Acum la această lume subţire şi stigmatizată râvnea.

Adrian înaintă printre scaune, spre masa dinainte aleasă.

Mergând, se vedea într'o oglindă a închipuirii, cu ochii cititorului de romane: *„Adrian, s'approcha alors d'un pas nonchalnt..."*

A tras scaunul pe marginea terasei să aibă sub cot balustrada rustică de mesteacăn necojit, a svârlit degajat chipiul pe celălalt scaun, a trecut mâna lenevoasă prin păr.

Pe urmă, instinctiv, a dus-o cu tresărire la buzunarul cu argint şi cu nichel; cu toate că şi fără această verificare tactilă, monedele îşi afirmau prezenţa vârtos, atârnând mai-mai să dihoace căptuşala. La atingere, carboavele au dat glas voios şi metalic de încurajare: sântem aici, cu noi n'avea nicio grijă!

Adrian zâmbi de panica fără temeiu. Se simţea indulgent cu sine. Insemnat era să nu-şi trădeze pentru cei din afară, toate temerile şi stângăciile unui debut decisiv de adolescent care a rupt-o cu tirania familiei, a prejudecăţilor provinciale, a stupidelor exaltări de copil.

Chelnerul a întrebat binevoitor:

— Aşteptaţi pe cineva?

Răsucea şervetul pe braţ şi privea spre poteca de intrare, aşteptând probabil să se ivească grupul de muşterii cari au trimis liceanul să ocupe loc.

Adrian a răspuns cu o prefăcută nepăsare, de inveterat client al tereselor şi berăriilor:

— Deocamdată, nu!

Sub tunica de şeviot îi ticăia însă inima de altă teamă. Dacă cumva îl anunţă chelnerul

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1933-1947

că masa e reţinută şi îl invită să-şi caute alt loc, într'un ungher mai modest, pe lângă bucătării şi closete? Se şi vedea plecând ruşinat, sub privirile domnilor şi doamnelor din colecţia *Modern Bibliothéque*. Dar chelnerul n'a părut de fel surprins. S'a interesat cu aceeaşi bunăvoinţă politicoasă.

— Atunci, ce doreşte Domnul?

Ah! Era în sfârşit domn, domnul!... Ce naivitate să-şi nălucească spaime din senin!

Scoţând pachetul de ţigări pe masă, Adrian comandă cu glasul îngroşat şi ridicat la un diapazon de care nu se vădea trebuinţă:

— O bere!

— Ţap?

— Ţap.

— Ceva gustări doriţi?

— Da... Adică nu... O cafea.

— Turcească mică?

— Nu. Mare.

— Un ţap şi o turcească mare... repetă chelnerul comanda, depărtându-se cu şervetul pe mână şi aşezând din treacăt scaunele răsleţite dela alinierea lor.

Totul se petrecea aşa dar simplu, normal, fără niciun obstacol. A avut o inspiraţie fericită când s'a gândit să-şi fumeze ţigara aici, nu în cotloane urâte, întâia lui ţigară în văzul lumei, în rând cu oamenii — şi ce oameni? Personagiile aristocratice ale romanelor din *Modern-Bibliothéque!* Adrian desmierdă drăgostos pachetul cafeniu şi luciu de Regale, ca pe-o fiinţă vie şi amicală. Desfăcu încet banderola regiei. Alese o ţigară. O puse între buze, apoi o aşeză la loc, lângă pachet. O rezerva pentru cafea.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

Până atunci, răstignit picior peste picior, cu dunga pantalonului scoasă în evidenţă (cu toate că între faţa de masă şi balustrada de mesteacăn n'o puteau admira decât peştii roşii din lac), se uită pe furiş la vecinii din dreapta şi din stânga. Cercetaţi mai deaproape, nu arătau chiar ca eroii romanelor franţuzeşti din ilustraţiile pe hârtie cretată.

Parcă lipsea ceva.

Un imperceptibil, dar iremediabil cusur de fabricaţie.

Poate un amănunt în nodul crăvăţii, în chipul cum e aşezată pălăria femeilor pe postamentul pieptănăturii; poate în felul cum stăteau bărbaţii pe scaun şi cum gesticulau vorbind în gura mare.

Alături, la o masă veselă de ofiţeri în tunici şi chipie albe, domina în răstimpuri un singur glas cu mereu aceleaşi detunări de explozii.

— Formidabil, mă!... Fenomenal! Eşti epatant, parol!... De unde le mai acăţi, mă fire-ai al dracului? For-mi-da-bil!...

Nu! Hotărît, nu aşa se exprimă eroii lui Octave Feuillet şi Henri Lavedan.

Dar la altă masă, a treia, o pereche tânără, bărbatul în costum de soie-ecru, femeia blondă în rochie de verdele pal al lianelor marine, corespundea într'adevăr supremului său ideal de distincţie. Cu mâinile aduse graţios sub bărbie, sclipind de brăţări şi inele, femeia clătina din cap într'un răsfăţat semn de negare. Refuza ceva, însă cu atâta farmec!

I s'a părut că pe sub pălăria verde, cu enormi şi involţi trandafiri roz, privirea a trecut asupra lui, a întârziat, nu l-a ignorat

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

ca pe-un puştiu oarecare într'o oarecare uniformă de liceu. Adrian şi a răsfirat poetic degetele prin păr, căutând să-şi croiască o atitudine interesantă, visătoare, melancolică: frumos ca un demon, trist ca un arhanghel izgonit din Paradis!

Fiindcă mai aristocratic îi suna, îşi repetă imaginea în limba de drept cuvenită: *„Beau comme un démon, triste comme un ange chassé du Paradis..."*

Privirea interesantă, visătoare, melancolică, s'a plimbat languros pe luciul lacului. Şi în aceeaşi clipă Adrian a uitat că juca un rol închipuit. A uitat şi doamna cu toaletă şi pălărie verde; a uitat şi publicul terasei. Izvorul viu din el nu era încă întinat până în adâncuri de deşertăciunea şi urâtele lepădări ale vârstei ingrate. Cum trăia din viaţa elementară a naturei, îndată l-a cuprins priveliştea, învăluindu-l, încorporându-l.

Era ceasul ultim al zilei. Cerul trandafiriu de-asfinţit se oglindea în lac. Tremurau răsturnate în adâncuri sălciile plângătoare, clădirile albe, Turnul lui Ţepeş, silueta subţire a minaretului de geamie. Era ceasul când deodată amuţeşte ciripitul păsărilor, aşteptând umbrele nopţii să înainteze; când şi oamenii fără să-şi dea seama, coboară glasul şi păşesc mai încet.

Dela masa ofiţerilor izbucnise aceeaşi voce, într'o exclamaţie scurtă:

— Priviţi, mă! E formidabil!

Pe urmă a tăcut.

Au tăcut toţi.

Apa clipotea molatec în stâlpii de lemn.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

O pasăre a trecut agale, cu foşnet de aripi, negre şi mari, o păsăre a nopţii.

Şi brusc, parcă după ce o aşteptaseră mai întâi să ajungă la cuib, au irupt toate luminile aprinse festiv, becurile înşirate în colier, lampioanele albe, albastre şi roşii, răsfrânte în lac, ascunse în crengi, urcate în Turnul lui Ţepeş şi atârnate în gâtul subţire al geamiei.

A fost ca un semnal care a rupt o vrajă. Toate au luat din nou înfăţişarea de bâlciu şi decor, de precare construcţii pentru banchetul mulţimii.

Paşii au scrâşnit mai apăsat pe nisip; s'a înălţat iarăşi rumoarea vuietoasă a glasurilor, zângănit de pahare, tacâmuri ciocnite.

— Epatant, mă, a fost ceva epatant! detună vocea ofiţerului dela masa de alături.

Răpăituri de petarde şi svâcniri şerpuite de artificii, vesteau lumea din vreme să-şi oprească bilete pentru spectacolul senzaţional din fiecare noapte: Asediul dela Port-Arthur şi lupta navală.

Adrian a revenit şi el la ceastălaltă realitate. Chelnerul sosea cu berea şi cafeaua. Explică, însemnând cu plumbul într'un carnet:

— Din cauza cafelei am întârziat, vă rog.

— Nu face nimic! l-a iertat Adrian cu mărinimie.

A gustat din bere. A înghiţit în silă. Era amară. O băutură din care se înfrupta întâia dată. A gustat din cafea. Mergea tot în silă. Dar din alte pricini. Gustul îi trezea amintiri neplăcute. Il mai îndopa cu ceşti de cafea numai Smaranda Cumpătă la Zapodia, şi întotdeauna numai în anume împrejurări.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

O cafea cu cenuşă când îşi strica stomahul după un praznic prea copios de cruzături; o cafea cu rom după lingura de unt de ricină, când stomahul dădea semne de deranjare în sensul opus, încuindu-se.

Aceste penibile suveniruri ale prunciei şi ale doftoriilor bătrâneşti dela Zapodia, îl scârbiseră cu totul. Cafeaua îi părea grasă, cu steluţe plutitoare de unt de ricin. Dar conştiinţa demnităţii nu-i permitea să împingă la o parte ţapul şi ceaşca nedeşertată până la fund; să ceară în loc o prăjitură şi un sirop de smeură.

Inadins, a sorbit mai sdravăn din cafea după exemplul spartan, la mare preţ în principiile părintelui său Dimitrie Petreanu. Dascălul ar fi avut cuvânt să se mire de asemeni ciudate şi pidosnice efecte ale educaţiei spartane, neprevăzute chiar de prevăzătorul Licurg.

Adrian a aprins ţigara.

Chibritul îi cam tremura între degete.

Caută din ochi la chelner, să-i afle impresia. Chelnerul scria înainte pe foile din carnet, totalizându-şi vreun bilanţ fraudulos: la pârâitul chibritului a ridicat privirea şi a întors-o cu indiferenţă la socotelile sale. Vasăzică nu se mira! găsea natural ca un client, un domn, să-şi fumeze în tihnă o ţigară, sorbind tacticos din cafea.

Adrian a căpătat curaj. A tras fumul adânc, până în coşul pieptului. Cu tabietul acesta era mai deprins. Pe furiş, acasă, dădea iama în cutia de tutun părintească; la Zapodia în cutia de bectemis a Smarandei Cumpătă; iar când nu mai putea vămui cutiile puse

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

sub pază, se îndestula cu prisosinţă din rezervele elevilor dela Şcoala de Agricultură, tineri emancipaţi în toată puterea cuvântului, unii cu armata făcută. Toţi se întreceau să cultive năravul fiului de dascăl, învăţându-l cum să răsucească ţigări din pachetele cenuşii de treizeci de bani şi iniţiindu-l în procedee infailibile pentru anihilarea mirosului trădător: acadele de mintă, boabe de ienupăr culese din arbuştii ornamentali ai şcolii, frunze de busuioc şi coajă de scorţişoară. Acum erau departe de el, toate aceste precauţii ridicole şi copilăreşti. Rezemat într'un cot, fuma o ţigară regală, pe-o teresă cu lume subţire.

Slobozind doi şerpi de fum pe nări, se sucì să privească spre masa doamnei cu toaleta şi pălăria de culoarea verde-pală a lianelor marine.

Fatală şi blestemată curiozitate!

Pe poteca dintre scaune, trecea căutând loc, Toto Sarandà şi cele două verişoare. Se întorceau dela desfătările gloatei, unde au râs pe socoteala prostimei, au făcut provizii de observaţii nostime, s'au amuzat de glumele lui Toto, care interpela tipii cu manifestaţiuni cordiale ca la balurile din pieţele Parisului, în seara de 14 Iulie.

Una dintre verişoarele lui Toto, a pufnit fără răutate de râs, la teribila mutră a liceanului solitar dela masă, cu ţigara în dinţi şi cu ţapul de bere dinainte:

— *Regarde, Toto! Mais regardez donc le petit gosse qui fait la tournée des Grand-Ducs!*

Toto şi-a svârlit monoclul din sbor în arcul sprâncenei şi fiindcă se afla şi el după

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

numeroase libaţiuni răcoritoare, dar alcoolice, l-a îmbărbătat strigând jovial:

— *Vas-y, mon petit!* Trage-i cu halba, nu cu ţapul! Cu havana, nu cu ţigareta de damă!... *Allez, brave gueule de sale petit Sardanapale!*

Bravul Sardanapal s'a ridicat pe resort cu toate constelaţiile Asiriei şi toate lampioanele restaurantului năruite pe creştet. I s'a părut că pentru el au amuţit deodată toate glasurile şi că la el s'au oprit toate privirile.

Impleticindu-şi mâna în buzunar, a scos un pumn de mărunţiş şi câteva parale. Nodul din gât nu-i permitea să întrebe ce are de plată. De altfel chelnerul îşi urma socotelile sale în carnet, absent dela evenimente, singurul surd şi orb de pe terasă. Adrian a svârlit pe masă o monedă nouă de argint, din cele jubiliare cu două capete pe care îşi propunea să le colecţioneze într'o lăudabilă râvnă de numismat şi a fugit poticnindu-se în scaune, afară, cât mai departe.

In urmă, glasul ofiţerului cu tunica albă, detuna să-i spargă timpanul, să acopere toate muzicile şi fanfarele Expoziţiei, tot vuietul Capitalei:

— Formidabil, mă! Fe-no-me-nal!

8

— Dar ce ţi s'a întâmplat, de eşti aşa de spăşit? a întrebat Smaranda Cumpătă, scormonindu-l cu privirea.

Adrian descoperise pe genunchiul pantalonului o pată închipuită, pe care se învârtuna s'o extermine tot sgâncilind-o cu unghia.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

A mogorogit un răspuns fără să ridice ochii, absorbit de această pasionantă operaţie.

— Nimic... Nu mi s'a întâmplat nimic... Ce putea să mi se întâmple?... Am obosit umblând atâta... E foarte obositor... Pavilioane şi iar pavilioane... Grozav de multe pavilioane...

Bătrânica se mulţumi cu asemenea explicaţie monolog, măcar că păstra o îndoială.

Ea avea însă alte principii de educaţie. Copilul să trăiască şi să se vânture în lumea sa, odată ce a scăpat cu bine dela datoria şcolii. Destule griji şi amaruri îl aşteaptă în viaţa de mai târziu! In loc să ducă interogatorul până la capăt, a folosit împrejurarea smulgând pentru nepot o deplină libertate şi pentru celelalte zile, bine înţeles, după tactica ei ghimpoasă:

— Şi mă rog, cine mi te-a alungat să umbli atâta, că doar nu se închide în astă noapte tot iarmarocul?... Ai vreme! După câte văd eu, mai staţi aicea trei zile. Trei zile te-o lăsa maică-ta şi tătâne-tu, să tot umbli şi să tot baţi berbunca! Iţi iei des-de-dimineaţă picioarele la spinare şi la drum, băiete! Ai tăi îs Bucureştii, a ta-i Expoziţia. Scurt! Că nu te-i ţine de coada celor mai mari, să mai răsufle şi dânşii de tine!...

Repetă ucazul de libertate, sub chip de întrebare, adresându-se celor în drept:

— Nu-i aşa, Olguţo? Nu-i aşa, Dimitrie!

— Mnda... a încuviinţat cu jumătate glas părintele lui Adrian, uitându-se stăruitor la băiat, fiindcă îi recunoştea supuşenia şi modestia suspectă din totdeauna când avea pe cuget vreo vină.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

Olga Petreanu a aprobat cu rezerve de altă natură:

— Da! Şi eu spun, mamă. Nu-l oprim!... Numai să păstreze orele de masă şi de culcare... Şi să fie atent la tramvaie şi la trăsuri, la circulaţia aceasta a Capitalei, uluitoare pentru un copil.

— Vezi, domnule Botgros? Mulţumeşte şi mai lasă în pace cel pantalon, c'ai să-i rozi urzala până la genunchi.

Adrian îngână mulţumirile de circumstanţă, fără entuziasm. Suspinând înăbuşit lăsă pantalonul în pace, cum se lăsa păgubaş şi de o libertate care-i dogorîse obrazul de umilinţă.

Venise la masa familiei ca un căţălandru de stână, flocăit de alţi duläi prin stâni străine. Se aşezase modest pe marginea scaunului, cu şăpcuţa pusă reglementar în cap şi cu şuviţele poetice de păr, ascunse sub cozoroc. Nici Toto Sarandà, nici chelnerul cu al său carnet de socoteli, n'ar fi recunoscut în liceanul exemplar de acum, băieţandrul răstignit mai adineauri pe scaunul celeilalte terase, picior peste picior, cu ţigara Regală în gură şi cu ţapul de bere dinainte: *beau comme un démon, triste comme un ange chassé du Paradis...*

Smaranda Cumpătă îl părăsi în apele sale. Ca să însenineze obrazul mohorît al Adei, reluă istorisirea întreruptă care punea în hâtră lumină apucăturile mai mult rustice decât urbane, ale unui anume senator refractar manierelor de lume subţire, deşi e obligat să-şi petreacă un sfert de an între Zapodia şi Bucureşti, în vagonul de clasa întâi, hoteluri,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

restaurante, săli de şedinţă şi birouri de ministere; printre atotputernicii zilei şi ai ţării.

Răsucind palma sprijinită în mânerul de argint, bătrânica povestea cu seriozitatea ei calculată în vederea efectului fără greş :

— ... aşa cum vă spuneam, iată-mă's însfârşit cu dumnealui de faţă, în trăsură, vorbind, ba de una, ba de alta, mai întrebându-l ce căsoaie e asta şi ce palat celălalt, ca o neştuitoare ce sânt; când deodată, numai ce-l văd că se ridică în picioare la spatele birjarului. Dar ştiţi, aşa cum se înalţă câtu-mi-ţi-i turnul Goliei, în gabrioletă, la ţară, să vadă cum îi stau semănăturile şi cum îi merg plugurile!... Se ridică şi răcneşte la birjar ca la un surd, în plin harhătul de pe Calea Victoriei; „Da ce faci, bre? Unde-ai apucat? Hăisa, bre! Fă hăisa!... " La care poruncă, fie că birjarul s'a zăpăcit de aşa măreţ glas, fie că nu ştia ce-i aceia hăisa ori ceală, ca mulţi din câţi deştepţi sânt pe-aicea, dă să facă la dreapta. Şi dumnealui din nou, tăbărînd cu gura ca la pluguri: Hăisa, bre! Hăisa!... Mai-mai să puie mâna pe hăţuri, să-l coboare pe birjar scurt de pe capră şi să tragă hăisa, pe uliţa din stânga. Iaca aşa am venit cu dumnealui dela gară! Mai hăisa, mai cea, ca pe poarta jîtăriei... Apoi dacă aşa-i fi vorbit dumneata la Senat cu haisa şi ceala, poţi să trimiţi pe Ilie Hodorariu vezeteul, să-ţi ţie locul şi să mai stai iarna pe acasă... Ori mai bine pe Vasîle Uscatu, vezeteul meu, că-i mai bătrân şi are o barbă mai dihai!...

— Lasă, frate!.. zâmbi Iordache Cumpătă, netezindu-şi barba rotundă şi sură, ca s'o conso-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

leze de nesăbuita comparaţie cu măturoiul lui Vasile Uscatu. N'o fi el chiar aşa...

— El? Care el?

— N'oiu fi eu chiar aşa... rectifica bătrânul. Ce zici tu, Ada, fata tatei?

Ada, cu faţa luminată de un fugar şi melancolic surâs, a clătinat uşurel din cap:

— Dar n'o crede nici mama. Mata ştii prea bine... De patruzeci de ani te tachinează, fiindcă de patruzeci nu te pierde din ochi, ca în săptămâna dintâi când ai luat-o dela părinţi.

— Când m'a cam furat dela părinţi, poate că vrei să zici? veni r ndul Smarandei Cumpătă să rectifice, nu fără o sumeţire retrospectivă a amorului propriu.

— Cu atât mai mult. Cu atât mai mult! murmură ca pentru sine, Ada.

Şi iarăşi n'a mai fost printre ei, îngândurată, cu ochii duşi la stelele şi lampioanele tremurătoare din lac.

Işi rezema bărbia în vârful degetelor împreunate, aşa cum a surprins-o întrebarea. Iar Adrian a descoperit că mâinile acelea subţiri şi albe, cu degetele lungi, mâini luminoase, fără brăţări şi inele, cu o singură verighetă îngustă, sunt de-o mai aristocratică gingăşie decât ale femeii cu pălăria şi toaleta verde de pe cealaltă terasă.

Mâinele, şi ovalul obrazului, şi rochia de culoarea spicului copt, în aceeaşi nuanţă cu părul răsucit la ceafă în nod bogat şi plin. Gestul nesupraveghiat, lipsit de cochetărie, al palmelor împreunate ca într'o rugă de seară, era poate într'adevăr o reminiscenţă inconştientă a închinărilor de copilă când îşi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933 1947

încredința somnul și visul fidelului înger de pază. Lui Adrian i-a părut ca o frumusețe pierdută, o imagine pură și rară a melancoliei, care niciodată n'are să mai revină pe lume, cum nu mai înfloreşte aceeași floare, nu se mai desfoaie acelaşi trandafir.

Astfel, o pânză i se desprindea treptat depe ochi, desvăluind alt aspect al unui univers, pe care îl repudiase. Observă că nu mai alcătuiau toți și că nici n'au alcătuit vreodată, o jalnică masă de provinciali: personagiile lui Caragiale și George Ranetti.

Erau altceva; oameni cu un suflet și o căldură a vieții, de-un sânge cu el, depozitarii unor tristeți, îngrijorări și bucurii ce răspundeau în el, prelungindu-se în el.

Numai cu un ceas în urmă, istorisirea din Calea Victoriei, cu hăisa și ceala, i-ar fi stârnit un surâs superior, de milă și de dispreț, ca multe alte evenimente consemnate în cronica anecdotică a familiei. Acum l-a înveselit sănătos, tocmai fiindcă episodul ilustra pitoresc, traiul și firea patriarhală a bunicilor dela Zapodia.

Cu remuşcare, poate de scurtă durată, dar sinceră, îi învălui pe toți într'o privire de dragoste duioasă și reparatorie.

Remuşcarea îl sfredeli cu unghii mai adânci, când ochii au trecut peste bunicii dela Zapodia, la părinții de-al căror despotism căta în fiește clipă să scape.

Olga Petreanu, în rochia ei neagră și simplă, severă, de mamă a șase copii, cu frumusețea abia atinsă de-o umbră a ofilirii la colțul pleoapelor și al buzelor, i-a surprins privirea și l-a întrebat îndată:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

— Vrei ceva, Adrian?... Nu ţi-e rece?
— Nu, mamă. Nu mi-e rece şi nu vreau nimic...

Vocea era supusă, blândă, pocăită.

Ingrijorările materne nu-i mai păreau acte de despotism.

Olga Petreanu s'a liniştit din partea lui, întorcându-se cu alte îngrijorări, de soră, la Ada. Adrian tot nu şi-a deprins ochii dela toaleta cu discrete concesii modei din acel an: un mic decolteu în unghiu ascuţit desvelind gâtul acolo unde lanţul de aur al ceasului e prins într'o bucă de perle, mânecele puţin butante la umeri, o subţire bordură de mătase albă. Rochia era de anul trecut; modificările executate de o croitoreasă cu ziua.

Acum trei ori patru ceasuri, asemenea renunţare la seducţia femenină, ar fi dat-o pe socoteala unei meschinării de burghezi provinciali; încă un stigmat al existenţei lor mediocre.

In clipa aceea se gândea cu amar, că pentru o bună parte din păinjenişul o'ilirilor înainte de vreme el purta vina, fiindcă multe nopţi de nesomn de isprăvile lui au fost pricinuite. Tot aşa se simţi vinovat faţă de părintele său, aspru dar drept, bolnav şi închis în el; cărturar care a renunţat eroic la o strălucită carieră universitară, îngropându-se la o catedră de provincie, numai pentrucă aşa îi dicta conştiinţa într'o ţară cu mai imperioasă nevoie de dascăli ai plugăriei, decât de savanţi biologi.

Apoi, după ce i-a învăluit astfel pe toţi în privirea înduioşată şi plină de căinţă, Adrian se înduioşă şi de propria lui remuşcare.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

Nimeni nu știa și n'are să știe niciodată, ce gândește, cât de limpede le vede și le înțelege el toate; nu este nimeni pe toată terasa acestui restaurant să simtă și să priceapă atât de adânc! Il cred un licean oarecare, așezat modest pe o margine de scaun, întors dela Waterchute și Toboggan, poate ascunzând în buzunar un pachet de țigări Regale ca un infamant corp delict. Nu bănuiesc ce hotărîri au prins ființă în el, să răscumpere îngrijorările și mâhnirile semănate în juru-i, cu o faptă care va uimi lumea.

O undă de lacrimi îi podidiră ochii, copleșit de emoția sublimelor hotărîri și de siguranța că de astădată n'are să le mai părăsească și să le mai uite, cum s'a întâmplat cu altele, de atâtea ori.

Infipt mai temeinic pe scaun, deoarece viitorul avea să-i expieze astfel ocara îndurată pe cealaltă terasă și netrebnicile lepădări dintr'o jumătate de zi, Adrian participa cu seninătate la molcomul colocviu de familie.

Intreba, răspundea, acățase chipiul pe marginea balustradei și își trecea slobod mâna prin păr; o purta din când în când la buzunar, pipăind pachetul de țigări Regale fără să-l mai muncească nicio mustrare de cuget. Regretase o clipă că nu l-a aruncat în lac; simbolic pact că a rupt-o cu un trecut de ispite și de deșărtăciuni. Acum recunoaște că ar fi însemnat un gest inutil și teatral. Copilăresc! Nu un biet pachet de Regale, te poate împiedeca să săvârșești fapte care vor uimi lumea: să ajungi un mare pictor, un mare poet ori un mare biolog, cum ți se deschid carierele viitorului într'ales.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

In vremea aceasta, chelnerul schimba faţa de masă şi farfurioarele frunzăritelor gustări femenine, pregătind tacâmurile pentru o cină mai substanţială.

Deasupra, în şiragul lampioanelor japoneze de hârtie mătăsoasă şi încreţită în armonică, un bec siguratec clipea micşorându-şi lumina, stingându-se, aprinzându-se iarăşi mai slab, până şi-a dat sufletul definitiv. Adrian observă că tot aşa palpită şi se stinge lumina pe obrazul Adei.

Când zâmbeşte la o întrebare ori la un cuvânt mai glumeţ al bunicei dela Zapodia, atunci tot chipul radiază un nimb diafan, parcă pe dinlăuntru tresare în pâlpâiri molatece o văpaie dulce şi aurie. Pe urmă văpaia se împuţinează, se acopere; iar obrazul e trist şi sombru, ca un lampion stins, ca un lampion mort.

Mâinele albe, cu degetele subţiri şi lungi, rămâneau însă mereu luminoase. S'ar fi spus că în ele s'au refugiat toată lumina şi căldura de viaţă. „Poate fiindcă mâinele Adei, sunt mâinele unei cântăreţe de clavir!" — a gândit Adrian.

Şi pe dată, conştient de vocaţia excepţională şi proaspăt verificată, de a pătrunde ca nimeni alt tainele destinelor din jurul său, a hotărît să ia el la cercetat suferinţa misterioasă care neliniştea o familie.

Abia a pus întrebarea, că a şi aflat răspunsul.

Ada ispăşea un păcat fără iertare... Se născuse cu predestinarea să ajungă o mare pianistă. A renunţat fără eroism, trădându-şi raţiunea de existenţă pe pământ... Acum

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

viaţa ei nu mai are niciun sens... E de mirare că nimeni n'a fost capabil să descifreze această taină, mai simplă ca o regulă de trei simple !

Işi aminti că Ada are o fetiţă de trei ani, un copil încântător, despre care nu pomenea fără să adaoge că e singura sa raţiune de existenţă pe pământ. Elimină fetiţa ca un factor indesirabil, stricând toate socotelile într'o problemă atât de clară.

9

Adrian privea acum din nou la părinţi şi la bunicii dela Zapodia, cu mila unei superiorităţi sdrobitoare. Deşertăciunea scotea iarăşi corniţe de melc.

Ce fă eau dânşii, în vreme ce el aflase cheia unui destin? Discutau banalităţi la o masă de restaurant. Şi discutând, uitau să-i treacă şi lui lista de bucate.

— Adrian, uite lista! i-a purtat şi de astă dată grija, tot Olga Petreanu. Alege ce-ţi place... Fixează-te până ce vine chelnerul să ia comanda.

Uşor de spus. Alege ce-ţi place! Alegerea felurilor de pe-o listă de restaurant, se prezenta ca o operaţie mult mai complicată decât citirea destinelor, pentru un licean prea puţin deprins să aibă sub ochi un pomelnic cu patruzeci de produse ale artei culinare româno-franco-orientale. Mai ales când stomahul e asmuţat de foamea de lup a vârstei, amăgite numai cu un amar ţap de bere şi o cafea cu steluţe de unt de ricin.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

Întorcând lista pe-o parte şi pe alta, Adrian se cufundase într'un studiu de egiptolog, căsnindu-se să descifreze palidele inscripţii violete de pe papirusul tras la centrigraf, cu frontispiciul: *„La Triumful Expoziţiei jubiliare"*.

Laborioasa concentrare i-a fost turburată de un domn gras, care împingea spătarul scaunului cu burta să-şi facă loc. Domnul nu voia să treacă. Îşi deschidea cale să ajungă la masa lor.

A scos pălăria verde într'o mână şi ţigarea de foi în cealaltă mână, salutând cu deosebită onoare.

— Saluu-ut, domnule Senator şi coane Iordache! Aşa o plăcere n'am crezut să am eu în astăseară!

Iordache Cumpătă s'a ridicat să întindă palma lată, cu semne de mai moderată încântare.

Domnul gras şi roşcat, purta haine foarte elegante, cărămizii cu mari patrate verzi, ochelari cu ramă de aur şi barbete ungureşti, tunse scurt lângă urechile desbârnate în lături ca două torţi.

— Dacă nu mă înşală ochii, am fericirea să văd aicea şi pe doamna Senator!... a arătat cu mâna în care ţinea ţigara de foi, înaintând un pas, să se prezinte.

— Nu-l cunoşti, frate? se miră aşa şi aşa, Iordache Cumpătă. Domnul Sidor Leibovici, arendaşul Prigorenilor!

Arendaşul zâmbea, privind la doamna Senator, prin ochelarii cu ramă de aur, desvelindu-şi sub musteaţa roşie, dinţii cu plombe de alt aur în cantitate mult mai considerabilă. Crezu necesar să sublinieze o nuanţă:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

— Isidor Leibovici, agricultor şi cerealist, doamnă Senator... Numele nu vă spune nimic?

Fără să mai aştepte efectul acestei sublinieri de nuanţă, ocolise jumătate de masă şi se pregătea să sărute mâna.

Ca s'o aibă pe a sa liberă, aşeză în prealabil ţigara de foi pe farfuria lui Adrian. Liceanul observă că degetele domnului Isidor Leibovici, agricultor şi cerealist, erau grase şi umflate ca nişte cârnăciori, curmate de multe şi groase inele, pistruiate sub blana roşcată. Şi mai observă Adrian altceva, de domeniul miracolului: un fenomen vrednic de iluziile optice din Grota fermecată.

Bunica dela Zapodia nu mai avea mâini.

Amputată de ambele braţe, arăta văzului numai pelerinuţa de zale negre, netedă la umeri şi lipită plat pe piept. Buzele strânse pungă, nu trădau însă nicio urmă de suferinţă. Amputarea se petrecuse fără durere.

Domnul Isidor Leibovici, agricultor şi cerealist, se opri din elanul său rămas fără obiectiv. A schimbat direcţia mâinei întinsă, ducând-o în unghiu drept la cravată şi pipăindu şi acul, deşi piatra cât bobul de mazăre părea înfiptă de nădejde. Apoi s'a mulţumit să şi formuleze intenţia verbal.

— Voiam să vă zic sărut mâna, doamnă Senator.

Smaranda Cumpătă a răspuns fără să se clintească din zalele pelerinuţei, aproape fără să clintească nici buzele;

— Bună seara, domnule!

Răceala primirii era evidentă, chiar pentru cei care n'ar fi cunoscut legendara tăioşenie a coanei mari dela Zapodia.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

Domnul Isidor Leibovici însă nu se descurajă. Afabil şi zâmbitor, s'a înclinat către toate persoanele dela masă, adresându-le un general şi circular bună-seara. A părut foarte satisfăcut de răspunsurile mut clătinate din cap şi a întors aurăria zâmbetului din nou spre doamna Senator, stăruind la întrebarea la care nu renunţa.

— Nu vă spune numele meu nimi, coană Smărăndiţă?... Nu pot să mi imaginez! Vă rog să vă gândiţi puţin! Vă asigur că are să fie o surpriză din cele mai plăcute pentru dumneavoastră!..

Glasul doamnei Senator a sunat uscat.

— M'am gândit la toate surprizele plăcute. Numele dumitale nu l-am găsit printre ele.

— Regret... Regret foarte mult! rosti domnul Isidor Leibovici, continuând a zâmbi şi strecurând prin sticla ochelarilor o privire radioasă de subînţelesuri spre Iordache Cumpătă, fiindcă el tot era sigur de plăcuta surpriză pe care numai domnul Senator o mai cunoştea. Am să vă ajut eu... La Prigoreni... acum treizeci de ani era un mic negustoraş... cu o cârşiumă lângă curte... Nu vă spune nimic, astă?

Aştepta.

D amna Senator, amputată de braţe, îşi pierduse şi darul vorbirii; suferea acum şi de o bizară paralizie a nervilor faciali. Obrazul cu măruntele încreţituri de pergament, se mumificase într'o imobilitate sinistră.

Adrian, sprijinit în cot, strâmbând din nări şi lăcrimând din pricina havanei care se fuma singură pe farfurie, privea şi asculta ca la teatru.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

— Constat că n'am succesul pi care-l speram!.. se îndureră însfârşit domnul Isidor Leibovici.

Scoţându-şi ochelarii de pe nas, i-a băgat în buzunarul vestei rotunjită pe abdomen, cu o mişcare smucită, apăsată, de desamăgire, caşicum se supărase pe ochelari fiindcă numai asupra lor cădea vina acestui insucces. Apoi, schimbând pălăria verde în cealaltă mână, a întrebat:

— Poate vă plictisesc?

Intrebarea era însă o simplă şi inoperantă formulă de politeţă, căci domnul Isidor Leibovici n'a aşteptat niciun răspuns, nici nu s'a uitat spre ceilalţi conmeseni, unde ar fi putut afla răspunsul neted pe chipurile tot aşa de nemişcate ca ale doamnei Senator. Până şi Iordache Cumpătă, răbdător din fire şi blajin peste măsură, se aşezase pe scaun şi privea peste parapetul terasei, în apă, netezindu-şi barba mai apăsat decât îi era obiceiul. Orice alt nepoftit, ar fi înţeles ce-i rămâne de făcut. Domnul Isidor Leibovici, agricultor şi cerealist, avea însă motivele sale să nu se dea dus.

El pregătea pentru doamna Senator o lovitură de teatru:

— Am să vă expun chestiunea altfel... Micul negustoraş, cu o mică prăvălioară şi cârşumioară lângă curtea dumneavoastră de atuncea, era un tată necăjit dela mai mulţi copiii... Aceasta v'aduceţi aminte, de-acu? Doamnă Senator şi coană Smărăndiţă, am onoarea şi plăcerea să vă zic că aveţi înaintea dumneavoastră, unul din aceşti copii. Ce ziceţi, la astă?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

Isidor Leibovici se retrăsese un pas şi se înfoia în hainele cărămizii cu mari pătrate verzi, ca să poată fi admirat în întregime, viu şi natural.

Doamna senator a prins să se desmorţească, începând cu graiul:

— Vrei să spui cu alte cuvinte, că eşti unul din băieţii lui Hună sin Leiba Chiorul?

— Exact, coană Smărăndiţă.

— Vorbeşte aşa, domnule. Scurt! Fără floricele. Acuma îmi aduc aminte.

— Vedeţi, doamnă Senator? Ştiam eu ce plăcere vă rezerv... Tocmai vorbeam cu soţia me... Soţia me i-acolo, la masă, am lăsat-o singură numai ca să vin şi să vă prezint omajiile mele...

Domnul Isidor Leibovici făcu o pauză spre a lăsa răgaz întregului auditoriu, să constate că într'adevăr şi-a lăsat soţia singură la o masă; pentru eventualii neîncrezători se oferi chiar s'o identifice:

— Soţia me e acolo, la a cincea masă la stânga... Persoana puţin cam corpolentă cu pălăria *uranj*... Pălăria cu pene de struţ... Ultima modă dela Viena. Ea se îmbracă întotdeauna la Viena. Eftin şi bun. Eleganţă garantată, ultima modă.

Doamna Leibovici simţindu-se privită, îşi scutură pălăria uranj cu pene de struţ, dela Viena, într'un drăgălaş salut din depărtări.

— Aţi văzut? se bucură domnul Isidor Leibovici. Ea nu vă pierde din ochi. Nu vă cunoaşte personal, dar pot să vă garantez că vă iubeşte şi vă respectă ca pe-o mamă, din câte i-am vorbit eu... Pe onoare! Tocmai

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

îi ziceam: Cum îi posibil să-l văd aicea pe domnul Senator cu familia şi să nu-i dau bună seară? Eu sub ochii lui conu Iordache am crescut, mă ştie şi mă cunoaşte, de unde-am plecat şi unde-am ajuns... Poate că are să puie un cuvânt şi la parlament pentru împământenirea me şi a familiei! Toată chestiune îi pusă pi roati de conu Alecu Bădărău, însă un vot şi un cuvât dela o persoană cinstită şi cu trecere, dela un aşa mare domn Senator de opoziţie, nu strică... Are să deie vot şi are să pună cuvânt pe lângă prietenii dumisale.. Conu Iordachi îi bun să-l pui la rană, îl rog şi-i a mintesc, şi gată, un cuvânt dela dumnealui face mai mult decât o poliţă cu două giruri. Astă i-o ziceam eu soţiei mele încă de ieri, în tren, când vinem dela Vienă. Soţia me are rude la Vienă... Eu am încheiat o transacţie de grâu la Vienă. Ieri am vorbit şi azi am plăcerea deja să vă văd. Astă nu se chiamă fericită coincidenţă?

Domnul Isidor Leibovici apucase un scaun liber, de spătar, cu intenţia să-l apropie şi să ia loc neinvitat, pentru a expune mai pe larg fericita coincidenţă care, unind plăcerea cu interesul, l-a adus la masa senatorului Cumpătă.

Dar privirea pironită a doamnei Senator i-a retezat mişcarea. S'a mulţumit să aşeze scaunul din calea altora.

Zâmbind, a scos ochelarii din vestă. Ii iertase. I-a feţuit delicat cu batista şi i-a încălecat pe nasul cărnos. Apoi, a continuat expunerea din picioare, potrivindu-şi basmaua de mătase verde în buzunarul dela piept, după moda nouă a Vienei.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

— Soţia me a avut ideie că poate am să vă deranjez. Aşa-i dânsa o fiinţă delicată şi fricoasă; crede că toată lumea se supără. Eu am zis: Nu, Jizelă dragă!... Nu poate să se cheme că deranjez pe domnul Senator, şi pe cucoana lui domnul Senator, şi pe familia lui domnu Senator, dacă merg şi le urez poftă bună. Nu pot ca să cred... Eu am să-i fac coanei Smărăndiţa o surpriză...

— Surpriză?

— Şi ce, n'o fost surpriză? O surpriză plăcută...

— Plăcută?

— Şi de ce să nu fie plăcută, mă rog? Dumneavoastră eraţi tânără acum treizei de ani; eu eram un copil... Toate amintirile vechi sunt plăcute... Şi la ce să nu fie plăcute, când aflaţi că un om care o crescut sub aripa dumneavoastră, este el de-acu arendaş la Prigorenii pe care i-aţi ţinut şi dumneavoastră în posesie?... Asta nu-i ceva plăcut?

— Multă iroseală mai faci dumneata, domnule, de cuvântul plăcut... Plăcut şi iar plăcut!... Te-aş povăţui să fii mai econom cu el...

După ce-şi căpătase darul vorbirii, Smaranda Cumpătă dădea la iveală şi mâinile amputate. De sub aripile mantilei, prindea să se mişte şi mânerul bastonului de abanos, gata să intre în funcţiune.

Domnul Isidor Leibovici asista la această resuscitare, desvelindu-şi dantura de aur, într'o fericire crescândă. Primi povaţa drept o binevoitoare glumă, fără primejdie:

— Econom am fost treizeci de ani, coană Smărăndiţă... Am fost şi la cuvinte, şi la

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mcr1933-1947

parale. Acuma economie dila parale a rămas s'o facă frate-meu pe care l-am lăsat contabil la Prigoreni. Şi o face tată, care nu s'o deprins cu situaţia nouă. Se teme şi tremură pentru un franc. Din partea me, eu de grija economiei am scăpat. Nu-i nevoie să fiu din cale afară de econom, nici la cuvinte, nici la bani. Mulţumesc lui Dumnezeu... Dacă nu mi-aş scoate sufletu cu nişte talhari de ţârani, aş putea să zic că nici copii mei n'au să aibă nevoie de economie... Aice-i singură bubă! Dela ţâran!... Noi agricultorii cunoaştem. Nu zic adevărat, cucoane Senator?

Iordache Cumpătă bătea toba cu degetele în parapetul de lemn al terasei, străin de conversaţia domnului Isidor Leibovici, cum erau toţi conmesenii, în afară de Adrian şi coana Smărăndiţa. Ceilalţi vorbeau încet răsfoind cataloage şi ghiduri de Expoziţie; el privea posomorît în apă. Îşi trecea prin minte cealaltă faţă a plăcutelor surprize pe care i le-a adus la masă feciorul lui Hună sin Leiba Chiorul, devenit agricultor şi cerealist; arendaşul moşiei Prigoreni, unde plugărise şi dânsul în vremea când năd̆ăjduia să înjghebe de fiecare fată câte o moşie de zestre.

Pe urma acestor neizbutite încercări dela Hodora, Prigoreni şi Ruginoasa, el a pierdut, s'a îndatorat; după seceta de acum opt, şapte şi şase ani în şir, îşi primejduise şi moşia de veci, părintească, grevată de ipoteci. Toată munca de douăzeci şi cinci de ani, se mistuise în trei. Făcuse plugărie bătrânească, dar cinstită, cu învoieli omenoase şi cu milostiva cruţare a pământului. Până mai deunăzi încă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

nu isprăvise de achitat creditorii. A refuzat îndemnurile advocăţeşti ale unora şi altora, să-i lase a iscodi dânşii uşurare în procese lungi care sfârşesc cu transacţii. S'a plătit până la ultimul ban. A rămas cu paguba şi cu cinstea, cu pomenirea ţăranilor din şapte sate şi de pe trei moşii, care îl caută şi acum cale de două zile, când ajung la necaz şi strâmtoare.

In urma lui, feciorul cârciumarului s'a înavuţit, vlăguind fără milă pământul şi muncitorii, cu învoieli haine, de camătă. O ştia îndeopotrivă măsură dela proprietăreasa Prigorenilor şi dela ţărani, căci i se ivise prilej să-i audă plângându-se. Aceasta nu schimba nimic din strâmba stare a lucrurilor. Stăpâna moşiei legată de contract se plângea că au căzut lipcă doi fraţi şi-un jîdov bătrân să sugă pământul fără să-l mai odihnească; ţăranii gâtuiţi de învoieli se plângeau de măsurători măsluite şi de alte năsălnicii arendăşeşti, care i-au dus la sapă de lemn: — iar domnul Isidor Leibovici, agricultor şi cerealist, bine hrănit şi fălos în costumul dela Viena, i-se băga în suflet la masă, numai de drag, să-i facă aşa o plăcere!...

Il lăsase pe seama Smărăndiţei, ştiindu-l încăput pe mâini bune. Şi îl măhnea mai adânc decât această faţă a lucrurilor, gândul că este o asemuire urâtă între plugăria feciorului de crâşmar şi între chipul cum înţelege să-şi jăcuiască oamenii de pe moşie, ginerele său dela Târnauca.

Când a auzit întrebarea domnului Isidor Leibovici, nu i-a prins înţelesul. A tresărit

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

din gândurile posomorîte, mai cerând s'o audă odată:

— Ce nu spui d-ta adevărat, jupâne Sidor?

— Eu ziceam tocmai un mare, foarte mare, adevăr! zâmbi domnul Isidor Leibovici, făcându-se a nu lua aminte că domnul Senator îl trata acum cu „jupâne", ca pe Hună sin Leiba Chiorul. Îi ziceam coanei Smărăndiței, ce-i cu țâranii dela Prigoreni... Cum i-ați lăsat, așa au rămas. Harnici la gură și leneși la treabă. Îi cunoașteți destul de bine! Asta într'o privință. In altă privință, îi mai rău. Acuma s'au făcut colțoși și mârâie...

Iordache Cumpătă se lăsă într'o parte pe spătarul scaunului, privindu-l cam hăisa și pregătindu-i răspunsul care-l rodea de mult. Doamna Senator i-a luat înainte:

— Și de când s'au făcut colțoși țăranii din Prigoreni? Pe vremea noastră îi cunoșteam altfel.

— Pe vremea dumneavoastră n' aveau de ce să fie. Conu Iordache i-o stricat... I-o învățat cu păsuiri și iertări. I-o învățat cu narav. Ai nevoie de bani? Poftim, bade, bani!... Am nevoie de lucru? Poftim, bade, la lucru când ai să poți, și-ai să vrei!... De asta domnu Senator o păgubit! A fost și secetă, nu zic! Parcă eu n'am avut secetă un an? N'am câșligat cine știe ce, dar n'am pierdut în anul acela. Eu nu fac agricultură să păgubesc. Agricultură nu-i lux, nici treabă de milă. Eu nu-s societate filantropică de cucoane, Obol și Vatră luminoasă!... Mai înoesc contract pe cinci ani și mă retrag dela riscuri.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

Acuma agricultura mare merge la vale... Nu pot să mă întind ca Fişereştii şi Costinenii, nişte nibuni... Fac comerţ de cereale, am să mai fac şi-o moară. Mai sigur! Marfă văzută şi cântărită!... N'aştepţi ploaie şi nu dai bacşiş la jandarm cât nu face, nu dai pământ de pomană la primar şi la notar, ca să-ţi scoată ţăranii la pluguri şi la seceră... Soţie me care o fost crescută la Viena, chiar se teme să rămână singură acasă, cu nişte tâlhăroi care pot să pună şi mâna pe sapă, ca să deie la cap... Aiştea-s oamenii dela Prigoreni!... Văd că boierii se duc la vale şi de aceia au căpătat clonţ... Conu Iordache i-a stricat şi mi i-o lăsat mie pe cap... Di ce vă uitaţi aşa la mine, coană Smărăndiţă?

— Vreau să-mi aduc aminte care din copiii lui Leiba Chioru eşti dumneata, de-ai ajuns să ne dai nouă lecţie de plugărie... Nu-ţi mai spunea şi altfel, cumva?

— Acasă mă striga Iuju.

— Cam aşa credeam şi eu! Imi aduc aminte deplin. Eşti Iuju, cel care fugea după trăsura noastră pe drum, cu o batistă roşie de cit, spânzurând nu acolo unde o porţi dumneata acuma?

— Exact... zâmbi domnul Isidor Leibovici, cu mai puţină plăcere, ducând mâna la batistă şi înfundând-o mai bine, adânc în buzunar, caşicum făcea aşa să dispară şi amintirea celeilalte, de cit roşu, care spânzura aiurea.

— Atunci ai dreptate că se duc boierii la vale, dacă au ajuns vremurile ca Iuju lui Hună sin Leiba Chioru, după ce le dă lecţie

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

de plugărie, să-i mai învețe și cum să se poarte cu oamenii.

— N'am vrut să zic astă... Și nu uitați, doamnă Senator, că nu mai sânt Iuju, cel cu picioarele goale... Am căpătat experiență dela viață.

— Te cred... Ai căpătat experiență și chiag! Mai cred că acum treci dumneata cu trăsura pe drum și fug copiii țăranilor din Prigoreni desculți după trăsura dumitale. Poate că mai pui și vizitiul să tragă peste poclit cu biciul în ei, ceea ce nu făcea vizitiul nostru cu Iuju lui Hună Leiba Chiorul.

— De ce nu, mă rog? De ce să nu i ardă cu biciușcă, dacă sgârie lacul dela trăsură? Trăsura me-i dela Viena și costă bune parale...

— S'o stăpânești sănătos!

— Vă mulțumesc, coană Smărăndiță.

— Mai ai a-mi mulțumi și pentru altele. Mi-ai mai rămas dator cu ceva...

— Mă rog... Nu-mi vine pentru ca să cred...

— Nu chiar dumneata, dar urechile dumitale la care mă tot uit. Ele mi-au rămas datoare. Dacă's așa cum sânt, mi se pare că am pus și eu ceva acolo, o mână de ajutor ca să le desbârnez. Știi când? Știi pentru ce?

— Prostii de cupil, coană Smărăndiță...

— Te'ntreb: știi pentru ce? bătu bastonul de abanos în pământ. Răspunde scurt!

— Știu... mărturisi domnul Isidor Leibovici, cu desbârnatele-i urechi stacojii și cu privirea îndreptată spre masa unde se afla soția sa cu pălărie uranj, dela Viena, ca spre-un

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

liman salvator, părăsit într'o temerară şi regretabilă imprudenţă.

— Şi mai ştii că atunci când ţi-am lungit eu urechile, nu mai erai copil! Crescusei goblizan mare, de cincisprezece ani... O ştii asta? Răspunde scurt!

— Ştiu, cucoană Smărăndiţa. Dar nu ştiu unde vreţi s'ajungeţi cu aşa nişte cuvinte, parcă's la judecată.

— Chiar eşti la judecată! S'a întâmplat asta înainte de a vă scote jandarmii cu bairam din sat şi atunci v'am scăpat eu de mânia oamenilor. Plângea jupânul Leiba, te sclifoseai şi dumneata, se bocea şi madama Sura. V'am scăpat şi v'am pus să juraţi pe legea voastră, că în Prigoreni nu mai călcaţi. Iar după ce-am plecat noi şi după ce s'au mai petrecut alţii în urma noastră, ai ţinut să te întorci mare boier şi stăpân, taman acolo de unde aţi fost puşi pe goană cu tot neamul, pentru frumoase isprăvi... De ce-ţi mai este oare a mirare că oamenii din Prigoreni s'au făcut colţoşi şi mârâie?... Mai ales cu dumneata, care ţi-ai arătat arama încă de pe-atunci!... Ştii ce fel de aramă!

— Eu nu pricep cu ce v'am supărat, coană Smărănd ţă? se văită domnul Isidor Leibobovici, ştergându-şi năduşala de pe frunte, cu basmaua de mătase verde dela Viena. Am venit aice să vă fac o plăcere şi să vă prezint omajii respectuoase, şi dumneavoastră desgropaţi aşa nişte amintiri vechi de nici nu ştiu ce să cred...

— Domnule Iujule, dumneata cercai mai adineoarea să-mi dovedeşti că amintirile vechi sânt plăcute. Te-am vestit să bagi seamă...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

N'ai avut cumințenia. Iacă ți-am făcut și eu o plăcere... Vezi acuma, că i s'or fi lungit urechile de foame și madamei dumitale dela Viena, de când ai părăsit-o singură ca să ne faci nouă plăcere.

— Am onoare să vă salut!.. Și scuzați...

Domnul Isidor Leibovici a salutat circular și a plecat glonț, ștergându-și broboanele de sudoare cu batista de mătase verde.

Adrian se vedea pe el, plecând de pe terasa celuilalt restaurant. Și cu satisfacția că tot există în univers o misterioasă lege a compensațiilor, se pomeni exclamând cu același glas care-l însoțise și-i mai țiuia încă în urechi:

— Formidabil! Fe-no-me-nal!

Toți au întors ochii atât de uimiți la dânsul, încât într'o clipă s'a făcut mai stacojiu decât urechile domnului Isidor Leibovici, agricultor și cerealist. L-a scăpat însă din impasul întrebărilor, glasul lui Iordache Cumpătă, care ținea să-și răcorească minunarea sa mult mai omenoasă:

— Dar bine, frate!... Se poate să-i faci omului una ca asta?

Smaranda Cumpătă îl înțepă cu privirea:

— După ce mi-l aduci plocon, poate că mai așteptai să-l poftesc și la masă? Nu m'aș mira s'o aflu!

— Eu l-am adus? A venit singur, frate...

— A venit singur, ca alde dumneata să te grăbești și să-l prezinți: Sidor Leibovici. Domnul! Domnul Sidor! Incaltea ce nu i-ai spus: Coane Sidore?... Nu-i departe, până ce-om ajunge și la asta!... Auziți ce plăcere și bucurie mă aștepta pe mine la

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

Bucureşti?.. Să împrospătez cunoştinţa cu domnul Sidor Leibovici! Cine să-şi închipuie dela început că Leiboviciul dumitale, mare agricultor şi cerealist, e Iuju lui Hună sin Leiba Chiorul? Aş fi ştiut eu cum să-i arăt drumul în scurt, să nu ne mai strice seara... Pe urmă, dac'am văzut cu cine am de-a face şi pe cine-mi culegi dumneata de prin birturi ca să mi măreşti cunoştinţele din Bucureşti, l-am lăsat pe băiatul lui Leibu să-ţi dea învăţătură... Cum să administrezi moşiile şi cum să te porţi cu oamenii. Mai pofteşte şi pe alţii, data viitoare! Leiba Chioru mai avea vreo trei pui de viitori mari agricultori şi cerealişti!..

— Tot eu sunt de vină!... oftă râzând domnul Senator. Şi mă rog, pentru ce faptă l-ai tras dumneata de urechi pe Iuju, de n'a mai crâcnit Sidor Leibovici nicio vorbă când i-ai adus aminte?

— Vei afla! îl asigură scurt, Smaranda Cumpătă.

— Când l-au scos jandarmii pe Leiba din sat, ştiam despre alte ticăloşii ale lor, de asta am şi pus cuvânt. Că a mai fost şi-o chestie cu Iuju, acuma aud.

— Vei afla! Ai aşteptat douăzeci de ani ca să te întrebi; mai poţi aştepta.

Smaranda Cumpătă ridicase nările şi căuta cu ochii dincotro îi vine un miros supărător.

A zărit capătul de havană uitat de domnul Isidor Leibovici în retragerea sa precipitată, fumându-se singur pe farfuria lui Adrian. Cu bastonaşul întins peste masă, l-a măturat scurt în lac, unde s'a auzit îndată ca o sfârâitură de fier roşu în carne vie.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

In preziua plecării din București, Dimitrie Petreanu era invitat împreună cu doamna și copilul, la masa prietenească oferită de domnișoara Paula Gorjan, foștilor camarazi dela Paris.

Intrucâtva, cina se vestea mai mult în cinstea profesorului exilat în provincie, de unde se arăta rar, în drumuri grăbite. Ceilalți, cu așezare statornică în capitală, aveau îndestule prilejuri să se vadă și să se întâlnească; deși nu se căutau prea mult, ca toți oamenii pe care viața după ce i-a legat într'o tinerețe studioasă, colcăind de entuziasm și de proiecte mărețe, i-a risipit pe căi deosebite, cu deosebitele lor renunțări.

Poate chiar se evitau cu o nemărturisită jenă. In întâlnirile întâmplătoare, își făgăduiau vag :

— Să ne adunăm cu toții în una din serile acestea și să ne mai amintim de-ale noastre, din celălalt veac.

— Perfect! Admirabilă ideie! Și eu mă gândeam... Dar când?

— Cât de curând. Uite, să zicem săptămâna viitoare...

— Atunci să-i anunț eu pe ceilalți?

— Perfect! La revedere și nu uita.

— Se poate? Îi adun *tambour-battant!*

Se despărțeau și uitau, fiindcă fără să-și dea seamă, doreau să uite.

Nu-i aștepta o confruntare prea voioasă. Să-și numere reciproc câte fire albe au mai presărat anii în păr, în bărbi și 'n mustăți; să-și spioneze creturile care-au tăbăcit obrazul

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

tinereţii de odinioară; să vorbească despre boli necunoscute atunci, despre regim, piatră la ficat şi reumatism articular, recomandându-şi unul altuia reţete experimentate personal. In deosebi, să măsoare contrastul între tot ce-şi făgăduiau să îndeplinească la întoarcerea în ţară, şi împotmolirea acestor intenţii.

Din şapte câţi au fost, numai Barbu Ştefănescu-Delavrancea îşi ţinea cuvântul. Şi încă! Părăsise prea repede scrisul, pentru politică şi avocatură de curtea cu juri. Despre Dimitrie Petreanu ştiau prea puţin. Era cel mai răsleţit. Il compătimeau înmormântat la o şcoală de agronomie, de creşterea vitelor, cultura gândacilor de mătase sau aşa ceva.

Singură domnişoara Paula Gorjan, proprietară, rentieră, doctoră în litere şi filosofie dela Sorbonna, îi cunoştea soarta mai deaproape. Avea şi-un motiv străin celorlalţi. La dânşii, la casa Gorjanilor din Bucureşti, unde-i invita acum, se oploşise într'o bună dimineaţă de toamnă, băiatul de ţăran pălmaş fugit dela vatra părintească din Romanaţi, să înveţe carte.

Bătrânul Neagu Gorjan, stăpânea în acea vreme două moşii, una în Romanaţi, alta în Olt. Om posac, sgârcit şi abraş cu muncitorii pământului, trecea printre dânşii ca o spaimă. De altfel, de mâna lor îi era hărăzit să moară, mult mai târziu, cam prin nouăzeci şi cinci, împuşcat după o răfuială de dijmă la moşia din Olt, toamna, pe înnoptate, când se întorcea cu trăsura la gara Slatina.

Ucigaşii n'au fost descoperiţi niciodată. Nu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

fusese un singur glonț de carabină care l-a doborît, ci ura și obida unui sat întreg.

Așa se explică tăria de suflet a celor ce-au păstrat taina, cu toate anchetele însoțite de casne, după obiceiul locului și al timpului.

Că un fecior de pălmaș, dintr'un asemenea sat bântuit de urgia unui asemenea stăpân, își închipuise că tocmai la casa lui din București ar găsi adăpost—dovedea o naivă necunoaștere a oamenilor și o nestrămutată încredere în steaua sa. Paula Gorjan, mai povestește și acum întâmplarea cu o legitimă mândrie, fiindcă ea a fost Providența ciudatului fugar.

Pe atunci era o fetiță numai pielea și oasele, negricioasă și urâțică; singura slăbiciune a lui Neagu Gorjan, văduv înainte de vreme. Se isprăvea vacanța. Lenevea cele din urmă dimineți de somn lung, acasă, înainte de a intra la disciplina clopoțelului de internat.

Într'o asemenea dimineață, o trezise din vis un hârâit insuportabil de fierăstrău, întrerupt din când în când de icniturile unui topor care despica butucii.

Așa ceva nu se mai pomenise în curtea lui Neagu Gorjan, unde toate își aveau un program și un orar.

E adevărat că stăpânul casei lipsea, plecat la moșii pentru socotelile, dijmuirile și vânzările de toamnă. Dar fetița îi ținea locul cu aceeași asprime satrapică față de slugi.

A trimis bona să întrebe ce însemnează scandalul acesta. Fierăstrăul a tăcut; loviturile de topor au încetat.

După un timp destul de lung, bona s'a

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/morr1933-1947

întors să aducă răspuns că toată neorânduiala o pricinuise un băiat de țăran, dela moșia din Romanați, un puiu de român cu opinci și cu o căciulă mai mare decât el.

Căciula o impresionase în special pe bonă. Ținea neapărat să arate cât măsoară și în lipsă de altă unitate metrică, a comparat-o cu falnicile cușme ale grenadirilor lui Napoleon din tabloul salonului. Odată și jumătate pe atâta.

Băiatul venise în timpul nopții; nimeni nu știa când, nici cum a intrat pe poarta închisă. Dimineața slugile l-au găsit dormind pe scara de serviciu, cu o traistă sub cap. Cerea să vorbească numaidecât cu boierul. In așteptare, s'a apucat de capul său să taie lemne și să le așeze în magazie. Ci-că să-și plătească așa mâncarea dela bucătărie, până la sosirea stăpânului.

E un băiat de țăran foarte curios! — a adăogat bona. Și pare să fie un încăpățânat. Pretinde că a venit să învețe carte și să-și câștige pânea, așa, cu două mâni, o căciulă cât a grenadirilor lui Napoleon, o traistă cu schimburi și două opin i. A mai adus în sân un atestat de școală primară cu note foarte mari după spusele lui, și o scrisoare dela învățător. Cu aceste întăriri, nu-i vine a crede că boierul n'are să-l primească pe lângă casă, în încăperile slugilor, unde în vremea liberă de școală, vrea să-și plătească pânea și adăpostul, cu servicii de slugă: să care apă, să taie lemne, să dea ajutor la grajd. Altfel pare inimos și-i destul de chipeș. Numai căciula îl strică. Nu se desparte de ea. Și încă nici n'a început toamna!

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

Paula Gorjan, elevă de pension promovată în clasa a doua secundară, şi cetitoare de literatură morală, *„pour les jeunes filles"*, a încercat zadarnic să mai doarmă. Şi-a tras plapoma peste cap, a închis ochii; îşi repeta că până la vacanţa de Crăciun, acestea sunt ultimile dimineţi când se mai poate lăfăi în pat dincolo de ora şapte. Mereu îi juca însă în minte cuşma de grenadier a băiatului de ţăran, din Romanaţi.

Povestea lui şi mai cu seamă această cuşmă de grenadier, îi păreau înrudite foarte de aproape cu romanele contesei Sophie de Ségur, din biblioteca roză, a lecturilor de vacanţă. Singură în casă, orfană de mamă, cu un tată veşnic pe drumuri la treburile de moşie, ursuz şi preocupat; trei luni de vacanţă devorase vreo două duzini de volume din biblioteca roză unde era vorba numai de curaj, de fapte bune, de copiii orfani, ba chiar şi de un mic grenadir.

Neastâmpărul curiozităţii i-a ridicat capul din olanda şi dantela pernelor. A svârlit plapoma, a îmbrăcat repede un hălăţel de catifea şi a coborît în curte, la slugi, să vadă cu ochii săi pe tăietorul de lemne.

Băiatul se aşezase pe-o treaptă, cu traista sub el şi cu grozava cuşmă pe ochi.

N'o auzise venind în pantofiorii cu talpa moale.

Se credea singur, neobservat, şi cum stătea cu obrajii în pumni şi cu amândouă coatele sprijinite pe genunchi, nu părea defel un băiat dârz şi încăpăţânat. Mai degrabă părea turtit de căciula enormă.

Târziu de tot, când au devenit prieteni, a

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

aflat că era apăsat de gânduri şi de temeri.

Intâia oară feciorul pălmaşului îşi dădea seama de cutezanţa hotărîrii sale şi se simţea descumpănit de îndoieli. Descurajat de spusele slugilor, de râsul lor batjocoritor şi de întrebările ascuţite ale bonei, căzuse pe treapta de piatră doborît de-o grea luptă din el. Să mai aştepte boierul şi să mai încerce, ori să se întoarcă înapoi?

Acestea le-a ştiut Paula Gorjan după ani de zile, când distanţa dintre dânşii s'a netezit şi când ea nu mai era fiica boierului Neagu Gorjan, iar el odrasla unui rob oarecare de pe una din moşii; ci amândoi studenţi înmatriculaţi la Sorbonna, cu drepturi egale, în patria libertăţii, egalităţii şi fraternităţii.

Atunci, la glasul fetiţei din uşă, băiatul a sărit în picioare, smulgându-şi căciula. A răspuns toată vremea răsucind-o în mână, schimbând-o de sub un braţ sub celălalt.

Nu lua aminte că sunt de aceeaşi vârstă.

Depărtarea era prea mare pentru asemenea injurioasă comparaţie. Il cerceta fata boierului Neagu Gorjan, cu drepturi de viaţă şi de moarte asupra lor, umilii pălmaşi deprinşi să intre în pământ când stăpânul ridica glasul şi făcea să şuiere harapnicul.

Totuşi şcolăriţa a izbutit să complecteze raportul bonei cu amănunte inedite, meşteşugind întrebările.

Băiatul se numea Dumitru a lui Petrea Robului; Dumitru Petreanu după atestat şi după schimbările de pronume introduse de dascălii satelor în certificate. Era orfan de mamă, cu fraţi vitregi mai mici, dela a doua mamă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/morr1933 1947

Taică-su, pălmaşul, împovărat de multe guri încă fără mâini de folos la treabă, hotărîse să-l ţină de ajutor la muncile câmpului. Nici n'a vrut să audă despre o învăţătură mai departe. Ba de câteva ori l-a mai scuturat şi de chică, pentru ca să-i iasă din cap astfel de sminteli. Băiatul a tăcut toată vara şi trebăluind la câmp, a chibzuit fuga după un plan de adevărată evadare.

Când s'a apropiat sorocul începuturilor de şcoală, a pus la loc ascuns traista cu schimburi, căciula, pită, ceapă, brânză şi ouă răscoapte; a dosit atestatul de şcoală şi recomandaţia dascălului; apoi a plecat dimineaţa cu harabaua la câmp fără să îndrituiască nimănui nicio bănuială.

Sub un clin apărat de vedere, a tras carul la marginea drumului, a dejugat boii şi le-a aşternut înainte un braţ de strânsură, ca să aibă ce ronţăi cuminte până ce or da gospodarii din sat peste dânşii; a făcut o cruce mare şi a plecat în lume, pe jos, spre Bucureşti, dormind prin porumbişti şi prin şirele de paie.

— Şi căciula de ce-ai luat-o? a întrebat intrigată şi fără maliţie domnişoara Paula Gorjan, crezând că poate e vorba de-o mascotă, de-un porte-bonheur, cum purced în aventură cavalerii contesei de Ségur cu un talisman menit să-i apere de geniile nefaste.

— Păi, c'o pica iarna cu vifore, acuşi-acuşi!

— Iţi închipui că la şcoală, la colegiu, o să te primească aşa, cu o căciulă de grenadir?

— Păi, de ce nu? Dac'o să 'nvăţ bine la carte, ce-or să aibă dânşi cu ţurca mea?

— Pe tata îl cunoşti?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

— Păi, l-oi cunoaşte când o veni.

— Şi-ţi închipui că o să te primească aci, să'ncurci argaţii dela slujba lor?

— Păi, dacă o să mă plătesc cu muncă, de ce să nu mă primească? Nu venii să fac niciun rău. Venii să 'nvăţ carte...

— Ai auzit că-i un om foarte sever?

— Păi, o fi! La noi tremură tot satul când aflăm că a sosit la conac. Aia e una! Şi aia ce voiu eu să-i spun, e alta! Să mă primească şi să mă vadă la datoria mea, pă urmă să fie sever, dac'o avea de ce.

Increderea băiatului nu-i prea plăcea elevei de pension. Nu cam avea aerul să ceară o milostivire. Pe măsură ce înaintase cu întrebările, el răspundea sumeţind glasul. Vorbea de învăţătură ca de-un drept pe care nu i-l putea răpi nimeni. Vorbea de lucrul mânilor, ca un adevărat fecior de pălmaş, înţelegând să-şi plătească pita şi adăpostul prin singurile sale puteri. N'o rugase să pună şi dânsa un cuvânt. Işi imagina că toate se vor petrece aşa, cu un: „Păi de ce nu? Dacă o să mă vadă la datoria mea!"

L-a lăsat să aştepte, cu o uşoară deziluzie. Băiatul s'a aşezat pe scări, din nou cu obrajii în pumni, turtit de căciula enormă.

Sus, în casă, Paula Gorjan şi-a văzut de nimicurile ei şcoläreşti, înainte de sfârşitul vacanţei. Albume şi panglici, cărţile contesei de Ségur, care urmau a rămâne închise în biblioteca mică de trandafir, până la vacanţa de Crăciun. După dejun, s'a pomenit întrebând bona dacă slugile au purtat grijă să dea ceva de mâncare băiatului dela Roma-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

naţi. Pe urmă a plecat cu trăsura la plimbare, însoţită de bonă.

La întoarcere a observat că lemnele din stivă se mai împuţinaseră. A doua zi şi-a amintit să întrebe unde a dormit peste noapte băiatul din Romanaţi. Işi găsise el singur...

Aşa au trecut trei zile. A mai dat ochii cu el într'o singură dimineaţă, a treia, când i-a cerut să-i încredinţeze atestatul şi scrisoarea dascălului din sat.

— Păi, să nu se piardă!...

— N'or să se piardă. Lasă-mă să vorbesc eu cu tata.

— Păi, atât o fi destul? Să-i dau eu cuvânt cinstit, că n'o să mănânc de pomană.

— Crede-mă, ştiu mai bine cum trebue să-l iau pe tata!

— Păi, nu-i vorba de luat... Eu nu pot minţi, să mă leg cu lucru peste puterile mele. P'ormă cine răspunde?

Paula Gorjan, bătea din picior, agasată de atâtea bănuitoare rezerve. Ea voia să înfăţişeze lucrurile după ştiinţele ei; băiatul pălmaşului n'o slăbea din „Păi...“ Dar când Neagu Gorjan s'a întors acasă, l-a luat dela uşă tot cu diplomaţia precoce de femeie. O ajuta şi un argument poate mai convingător decât dibăciile diplomatice, pentru un om ursuz şi sgârcit. Băiatul ştia să se facă nevăzut cu toată cuşma lui de grenadir. Iar lemnele din stivă erau aproape pe sfârşite: tăiate şi rânduite frumos în magazie, ca volumele contesei de Ségur în bibliotecă.

Neagu Gorjan a ascultat-o morocănos, mormăind. I-a încuviinţat rugămintea cu o con-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

diție: Să nu-l vadă și să nu-l audă, să nu se știe că există!

Un an nu l-a văzut și nu l-a auzit. In vară băiatul pălmașului din Romanați trecuse în fruntea clasei. A cerut învoire să se arate la chip și să mulțumească; dar nici atunci boierul nu l-a suferit în ochi. Mulțumirile le-a primit Paula Gorjan, agreabil surprinsă de oarecare transformări în portul și vorba protejatului său.

Lepădase căciula, înlocuită cu o șapcă de uniformă. Lepădase și acel nelipsit „Păi...", țărănesc.

A fost curioasă să afle de unde și-a înjghebat uniforma. Își închipuia că va fi scris cumva acasă și că va fi căpătat ajutor. Nu! Băiatul scrisese acasă numai ca să-și ceară iertare pentru fugă, iar răspunsul a fost neînduplecat. Pălmașul nu vroia nici el să-și mai vadă feciorul în ochi. Il lipsise de două brațe folositoare la munci, tocmai când își punea nădejde într'un ajutor de temeiu. Asemenea crimă nu afla iertare la dânsul. Răvașul slovenit de secretarul Primăriei, îi hotăra răspicat să nu mai calce prin sat, cum vestea el că ar avea de gând să vină în vacanță adus de dorul casei. Petrea Robului căpătase cunoștință dela suflete binevoitoare, că legea îi dă drept asupra feciorului până la douăzeci și unu de ani. Înțelegea să folosească acest drept, dacă fugarul îi cade în mână, priponindu-l în cătușe acasă, până ce i-o trece pofta de învățătură și hălăduiri prin lume. Așa că Dimitrie a lui Petrea Robului, elevul Dimitrie Petreanu, nu mai avea casă părintească, nici sat.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

Cât despre uniformă, treaba a fost mult mai uşoară. A plătit-o, ajutând la teme un tovarăş de bancă, fecior de înalt funcţionar, mai încet la minte.

Lepădase aşa dar cuşma de grenadir; însă pentru Paula Gorjan tot grenadirul ei a rămas. Vreme de alt an, al doilea, băiatul a izbutit să se strecoare prin odăile slugilor şi pe la grajduri, tot aşa de nevăzut şi de neauzit. In a treia toamnă s'a ivit un concurs de bursă. S'a prezintat şi a fost primit într'un internat, unde nu i se cerea să mai fie invizibil şi insonor. De atunci, în fiecare început de Septembrie, ca la o aniversare a dimineţei când sosise în Bucureşti, se înfăţişa pentru a-şi arăta cuvenita recunoştinţă.

Paula Gorjan îl invita în salon. El se instala pe marginea fotoliului, sub tabloul cu grenadirii lui Napoleon. Nu-şi putea închipui de ce fiica boierului, îşi plimbă atât de des ochii dela dânsul la tabloul de deasupra şi de ce zâmbeşte fără nicio pricină. A aflat-o şi aceasta mai târziu, când s'au regăsit la Paris; el student la Ştiinţe-Naturale şi elev al Institutului agronomic; ea studentă la litere şi filosofie, cea dintâi romăncă înscrisă la Sorbonna. Poate că în asemenea sârguinţă cărturărească a mlădiţei de boier, jucase şi feciorul pălmaşului un rol pe care nu-l bănuiau amândoi.

Toate întâmplările acestea, le istoriseşte Paula Gorjan cu o mare măiestrie de povestitoare şi cu mult humor. Colegii şi prietenii dela Paris o tachinau chiar pe vremuri, fiindcă se întorcea prea stăruitor la anumite

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

amănunte fără însemnătate pentru ascultători.

Acum, Paula Gorjan, celibatară convinsă, își administrează singură averea rămasă dela răposatul Neagu Gorjan: trei moșii (căci bătrânul a adăogat la inventar încă una, în Vlașca, înainte de a cădea răpus de țărani), două case de speculă în București, bonuri și acțiuni. Nu mai calcă niciodată la țară, unde nici înainte n'o prea atrăgea nimic. A lăsat în seama logofeților grija să-i strângă înfricoșat în chingi pe plugari, pentru a ispăși cu sânge și amar, păcatul uciderii. Îi făcea pe toți îndeopotrivă de vinovați, măcar că-i despărțea hotarele în trei ținuturi deosebite și măcar că adevărații făptuitori vor fi fost numai unul sau doi.

E o persoană mică la stat, sprincenată și măslinie la față, rotundă, prea rotundă, luptând energic dar fără succes cu hereditara predispoziție la îngrășare. Fetița slăbănoagă, numai pielea și oasele, luase cu fiecare an mai deplin chipul și firea lui Neagu Gorjan. S'ar fi spus că o vreme, în tinerețe, predominase efemer în ea sângele mamei, până ce-a biruit cealaltă moștenire mai tare și tot așa de abrașă.

Trăiește în vechea locuință, înconjurată de cărți, crescând pisici și canari, colecționând tablouri, ediții rare, covoare, mobile de stil și ceramică. Participă cu pasiune la intrigile politice, ține casă deschisă și utilizează în discuții toată dialectica unei vaste culturi, pentru a dovedi că țăranii n'au drept la nicio îndurare, nici la pământ, poate nici la viață — element prin definiție antisocial. Astfel

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

timpul, învăţătura şi egoismul de fată bătrână au prelucrat în ea aceeaşi plămadă părintească: pornirea cruntă a lui Neagu Gorjan căpăta postume justificări teoretice; sgârcenia lui se prelungise într'o manie de colecţionară. Licenţiata dela Sorbonna, în loc să depoziteze bani, depozita obiecte de valoare.

Pentru fostul protejat, grenadirul ei din Romanaţi, păstra un sentiment anevoie de lămurit: prietenie, stimă, drept la anumite desaprobări şi oarecare gelozie, contrariată şi persiflantă, pe cariera aleasă în afară de sfera sa, urmată cu o tenacitate vrednică de mai glorioase sfârşituri. I se părea ca la o analiză a faptelor, ascuţită şi riguroasă, Dimitrie a lui Petrea Robului, s'a cam sustras dela o datorie. N'o consultase când a renunţat la o carieră pur ştiinţifică şi universitară, pentru o catedră de agronomie; n'o consultase când s'a însurat cu o fată insignifiantă, fără studii deosebite, abia vreo câteva clase de pension.

După cum debutase, i-ar fi dorit planuri mai ambiţioase. Nu-i lipsea nimic, ca să râvnească la rosturi mari în învăţământul universitar, în politică, poate Academia chiar pentru mai târziu. Se înfundase la o şcoală obscură de plugărie, făcea copii, se întorsese la matca rurală şi îşi legase singur pietroaiele de picioare care să-l ţină pe loc, să-l tragă afund. Numai pentru atât pornise feciorul pălmaşului, cu pită şi brânză în traistă, cu a lui cuşmă de grenadir, să înfrunte vitregiile existenţei aşa de inimos?

Il asemăna din nou cu unul din grenadirii lui Napoleon; dar în altă ipostază, din alt

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

tablou, achiziţionat mai proaspăt dela Paris. O schiţă semnată de Meissonier, pentru celebra sa „Retragere din Rusia".

Paula Gorjan a privit gânditoare la cele două tablouri, alăturate acum pe peretele salonului, în latele lor rame de bronz. S'a uitat pe urmă la ceasornicile vechi, de Saxa, de Sèvres şi de Copenhaga, aşezate sub globuri de sticlă.

Nu arătau acelaş minut, nici măcar aceeaşi oră, fiind capricioase şi inutile, ca toate nimicurile de lux câte o înconjurau.

A cercetat un ceas mai simplu şi solid, pus pe-o perniţă de pluş, la îndemână. Ceasul lui Neagu Gorjan, pe care ucigaşii i-l lăsaseră în buzunar, căci au fost răsbunători legaţi de jurământ, nu hoţi de drumul mare. Ora era destul de târzie. Ce s'o fi întâmplat de nu apare nimeni?

Ridicându-se din jâlţ, a scuturat jos pisoiul de Angora încolăcit pe genunchi. Pisoiul a rămas o clipă cu o labă în aer, aşa cum l-a apucat vremea. Apoi şi-a adus aminte de toaleta neisprăvită, şi imperturbabil a început să se pieptene.

Afară, în faţa peronului, a duruit cea dintâi trăsură.

11

La hotel, Olga Petreanu îl răsucea pe Adrian în dreptul ferestrei, să-i descopere la lumină vreo pată sau vreun nasture slăbit. Liceanul se lăsa examinat cu un zâmbet condescendent.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

Lua parte la preparativele familiei. Găsea lăudabil acest zel şi decizia de a nu se prezenta ca un grup de provinciali demodaţi şi lălâi, într'o casă cu faimă în cronica mondenă a Capitalei.

Dar grija persoanei sale putea să şi-o poarte singur. Cu atât mai vârtos, atunci când o investigaţie prea atentă, în loc de pete şi nasturi slăbiţi ameninţa să divulge existenţa unui compromiţător depozit în buzunările doldora. Ţigarete de chihlimbar imitat, bricege cu prăsele de sidef, creioane automate, tabacheri şi portofele de marochin, brichete şi scăpărători: toate articolele vitrinelor bucureştene care au putut ispiti un licean cu bugetul generos furnizat de filantropia bunicilor dela Zapodia, pe lângă o excepţională dărnicie a părinţilor.

Renunţase la orice veleitate numismatică. Ultima monedă jubiliară, a fost sacrificată pentru ultimul tip de ţigări jubiliare.

Avea o pungă foarte nouă, foarte frumoasă şi foarte goală.

Răsucit în dreapta şi 'n stânga de grijulia mână maternă, trecea prin emoţiile unui contrabandist de dinamită. Şi înadins zâmbea condescendent. Dintr'un amestec de teamă şi temeritate. Era singurul mijloc pentru a salva aparenţele.

— Ce să fie cu tine, Adrian? se miră Olga Petreanu, trăgându-i pulpanele tunicei în jos să le tipărească pe trup şi scoţând astfel în evidenţă rotunzimile buzunărilor dela piept, ca doi sâni artificiali.

— Ce să fie? Nu-i nimic! rosti el repede şi agresiv, ferindu-se îndărăt pentru a pre-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

întâmpina continuarea percheziţiei, fiindcă tocmai conţinutul celor două buzunare-mamele era mai primejdios.

— Cum, nimic?... urmă blând, Olga Petreanu. Incep a mă convinge, dragă Adrian, că într'adevăr nu mai e nevoie să-ţi port grija ta. Aceasta numeşti tu nimic?

Concluzia suna fără nicio ironie. Era vorba numai despre pete şi despre nasturi. Adrian fu cuprins de o cumplită remuşcare.

Nu-i trecea prin minte că tot bazarul său a fost inventariat cu un surâs indulgent, dese-dimineaţă, când el dormea şi Olga Petreanu a predat hainele cameristei dela etaj să le perie. Nu-i trecea prin minte nici să mai deschidă multiplele despărţituri în chip de armonică ale portofelului de marochin vişiniu, pe care le ştia goale, foarte goale, jalnic de goale — şi unde aceeaşi mână grijulie strecurase o hârtioară albastră de „doue deci lei".

Olga Petreanu sfârşise cu el.

S'a întors la mesuţa de toaletă, vorbindu-i prin oglindă:

— Adrian, până ce termin şi eu, sunt de părere să-ţi mai goleşti buzunările într'un sertar dela garderobă. Inchide şi ia cheia la tine...

— Da, mamă... s'a supus recunoscător, Adrian.

Potrivindu-şi spatele paravan strategic pentru a împiedica jocul trădător al oglinzilor, se despoia grăbit, deşertându-şi bazarul la adăpost. Păstră numai punga pe care o ştia goală şi bine înţeles, pachetul de ţigări jubiliare. După ce a răsucit cheia, când a fost s'o strângă într'un despărţimânt de marochin, a foşnit hârtioara albastră.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1933-1947

I-a năvălit sângele în obraz şi o ceaţă de lacrimi în ochi. Se socoti cel mai ticălos fiu, cu mama cea mai bună şi iertătoare de pe lume.

— Mamă!... a îngâimat. Mata...

— Haide! Lasă copilăriile! i-a zâmbit cu tandreţă Olga Petreanu, tot din oglindă, înfigându-şi spelcile late de baga în păr. Acum du-te şi mă aşteaptă jos...

In holul hotelului o aştepta şi Dimitrie Petreanu, întors dela bărbier, citind ziarele de după masă şi fumând una din puţinele ţigări pe care i le mai îngăduia medicul în porţia redusă la neant. N'a întrebat de ce-au întârziat atâta. Inţelegea prea bine.

Intotdeauna Paula Gorjan îi întâmpina nevasta cu o prietenie protectoare, împestriţând manifestările de dragoste cu aluzii bine simţite la datoria femeii in secolul al douăzecilea de a nu se mărgini la gospodărie şi creşterea copiilor, pentru a trece aceste mărunte prejudecăţi pe al doilea plan şi a seconda bărbatul în ambiţiile răsunătoarelor cariere. Olga Petreanu era imunizată faţă de asemenea împunsături cu veninul subtil. O apăra neturburata seninătate de femeie care-şi îndeplinea o normală funcţiune de soţie şi de mamă. Ba într'o tainică judecată, o compătimea ea pe Paula Gorjan, cu toate însuşirile-i osândite la sterilitate.

Acum, în rochia albastră, simplă şi de-o sobră eleganţă, cu pieliţa obrazului abia atinsă de puful cu pudră, era pregătită să reziste victorios la perfidele elogii ale diplomatei dela Sorbonna.

— Cred că putem pleca?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

Tustrei, s'au examinat înainte de a părăs holul.

Adrian cu vanitoasa încântare că are o mamă încă frumoasă şi tânără, distinsă la figură şi la îmbrăcăminte. Olga Petreanu cu lumina ochilor înnegurată deodată sub voaleta sinilie.

Culesese delicat cu degetele înmănuşate un fir de păr lăsat de bărbier pe haina neagră a soţului şi stăpânului său. Iar suflând asupra degetelor ridicate cu vârful în zare să desprindă firul lipit de pielea mănuşii, gândise că îndată ce vor ajunge acasă, acest costum trebuieşte trimis a doua oară la ajustat. Toate hainele lui Dimitrie Petreanu aveau aceeaşi soartă de cinci ani încoace. Ajunsese o umbră a omului robust, cu profilul energic, îndrăsneţ şi senin, aşa cum păstrau amintire numai fotografiile studentului dela Paris şi ale tânărului profesor din prima epocă după întoarcerea în ţară. N'a vrut să mai încerce un consult medical. Ori, poate s'a dus singur şi acum îi ascunde rezultatul. Olga Petreanu păşi pragul hotelului într'un suspin.

Adrian o pornise pe trotoar, înainte, mânat de alte preocupări.

Ţinea să aleagă el birja: o trăsură de autentic muscal, cu roţile pneumatice, aşa cum a observat că e moda cea nouă a Capitalei şi cum pusese el una la probă, plimbându-se singur la Şosea, tolănit picior peste picior şi legănat pe arcuri moi cu voluptate de precoce Petronius.

De astădată, aşezat la mijloc, între părinţi, se resemna la un rol mai modest, bucuros că n'a fost deportat pe scăunaşul umilitor al

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

copiilor cu beretă şi genunchii goi. Dealungul parcursului pomenea numele străzilor şi al edificiilor, în iluzia că el călăuzeşte birjarul şi că a căpătat un accent de neaoş bucureştean:

— Faci pă la statuia lui Brătianu, aia nouă! Apoi pă Scaune! pă Dionisie! prima la dreapta, pă Batişte!...

Însoţea călăuzirea verbală cu respectivele manevre de pilot, lungindu-se să atingă spatele birjarului la stânga şi la dreapta, înainte de fiecare colţ de stradă.

Pe urmă, când treceau pe lângă un tramvaiu cu perdelele vinete fâlfâind găsea oportun să-şi pună părinţii în curent cu alte informaţii de atot tiutor:

— Asta e tramvaiul 3! Romană-Colţea-Sfântu Gheorghe. Numai pă bulevardul Elisabeta-Carol-Pache circulă electricul şi numai opt vagoane! Pentru o capitală de ţară e cam ruşinos. O singură linie electrică şi aia numai cu opt vagoane!

Nu era destul că se simţea bucureştean inveterat; manifesta şi doleanţe edilitare, privind cu milă scârbită sărmanele gloabe de tramvaiu care clempăneau grotesc urechile pălăriilor de doc, impuse şi donate de „Societatea pentru protecţia animalelor".

Dimitrie Petreanu i-a potolit toate fanfaronadele copilăreşti cu un duş rece, apăsând pe cuvinte într'o anume intenţie:

— Observ că ţi-au fost deajuns câteva zile, ca să înveţi pe derost toate uliţile şi pieţile Bucureştilor, Adriene!

Liceanul, cunoscând unde bate acea anumită intenţie, se grăbi să probeze că a ştiut

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

să dea şi alte folosinţe ceasurilor de libertate deplină. Totodată, reveni şi la accentul de baştină, moldovean:

— Păcat că n'ai putut merge şi mata azdimineaţă la Muzeul Zoologic!... Nici n'am băgat de seamă când o sunat închiderea. Cât pe-ce să mă 'ncuie portaru acolo şi să ţîn tovărăşie gorilului împăiet...

— Vasăzică ai găsit vreme şi pentru asta? Hm! Mă mir!

Adrian se socoti cu totul nedreptăţit de această bănuitoare mirare.

Fusese întradevăr la Muzeul Zoologic, unde întradevăr l-au furat colecţiile de schelete, de păsări, de reptile, fluturi şi insecte, până ce-a zuruit soneria de închidere. De asemeni, în cele trei zile de libertate, vânturase din nou Expoziţia cu toate pavilioanele — chiar Alfa-Separator şi secţiile geniilor civile — căci pe lângă deşertăciunile vârstei care-l purtau la vitrinele cu articole frivole de Bucureşti şi îl cocoţau în birja cea mai luxoasă să se preumble la Şosea, spre a avea ce povesti colegilor din provincie, fiinţau în el şi alte îndemnuri numai trecător aţipite.

S'a retras într'o rănită muţenie, năpăstuit şi singur în Univers.

Trăsura îi ducea lin pe roţi de gumă, dealungul străzilor somnoroase, cu arari trecători ieşiţi la plimbarea de seară. Se aprindeau pe rând, înaintea lor, flăcările albăstrii în sitele felinarelor de gaz aerian.

Poate că Dimitrie Petreanu căuta să reconstituie înfăţişarea veche a străzilor pe unde a sosit într'o noapte un copil de ţăran cu o cuşmă de grenadir, ca s'adoarmă răpus

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

de oboseală pe-o treaptă de piatră, cu desaga sub cap. Poate că făcea o neliniştitoare şi amară cântăreală, între hotărîrea tare a acelui băiat de pălmaş cu îndârjirea obârşiei ţărăneşti nevătămată de lunecări în ispite, şi între firea morbidă, nestatornică, nedescifrată, a copilului de-alături de el, suflat de toate vânturile, fruct îndoelnic al unor stări şi vremi de răspântie. Poate la acestea gândea, poate la altele, privind grilajurile de fier, boltitele umbrare de tei şi arţari care dădeau cartierului o înfăţişare de boierească tihnă.

Adrian lua însă aminte că îndată ce pâlpâia flacăra sitelor de gaz aerian, frunzele late de tei şi frunzele crestate de arţar, nu mai arătau vii şi adevărate, ci se zugrăveau în lumina artificială, artificial decupate în foi de zinc.

Asemenea iluzie optică se confunda pentru dânsul cu însăşi imaginea capitalei, de-o seducătoare travestire a fireştilor orânduieli din natură; un oraş unde până şi frunzele copacilor se fardează, unde totul se transfigură într'o rafinată metamorfoză. Aici îşi jură el să trăiască şi să moară, nu în sălbătăciunile cântate de un rustic poet al antologiilor şcolare, pe care şi l-a desprins definitiv dela inimă.

Când roţile au sfârâit pe aleia cu nisipul jilav, Dimitre Petreanu şi-a aruncat ochii spre edecurile gospodăreşti din fundul curţii, unde băiatul pribeag al săteanului din Romanaţi îşi măsurase pe vremuri puterile cu o gigantă stivă de lemne şi o biruise. Iar la intrare, când a predat pălăria şi bastonul

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

feciorului cu livrea şi mănuşi albe; în vestibulul oglinzilor înalte l-a întâmpinat mirosul cunoscut de terbentină şi văpsea, de anticameră glacială şi solemnă; mirosul care se identifica absurd în amintire cu severitatea stăpânului abraş şi inaccesibil, Neagu Gorjan.

Astfel, pe părinte şi copil se înverşuna să-i înstrăineze chiar lumea tainică a sensaţiilor, a asociaţiilor necontrolate. Adrian se căsni să-şi alcătuiască în oglindă un zâmbet de june emancipat, cum îşi închipuia că apar în saloanele mondene, Toto Sarandà şi semenii săi.

12

Pe măsură ce înainta în lectura biletului, Paula Gorjan îşi încrunta sprincenile îmbinate şi cărbunii.

— Era de aşteptat! rosti, aruncând cartonul într'o cupă de jad chinezesc şi crispând a decepţie buzele umbrite la colţuri de puful unui început de musteaţă virilă. Era de aşteptat, *mes amis! Pour la troisième fois, Barbou nous fausse la compagnie!...* Nu s'a surmenat ca să imagineze măcar o scuză inedită. Aceeaşi de data trecută şi de acum şase luni! Consfătuire la club; obligaţii imposibil de amânat... Putea s'o spună mai franş. Nu-i dă voie Nicu! Se teme să nu afle Nicu Filipescu, că mi-a călcat pragul. *Voilà, ce qu'il est devenu notre cher Barbou!...*

Vorbind, Paula Gorjan se răsucea în fotoliul adânc, purtând privirile pe rând la toţi mosafirii şi agitând mărunt evantailul mic

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

de fildeș și de mătase stânjenie, în culoarea rochiei gata să plesnească pe trupul sugrumat de corset.

Pronunța numele cu accentuare franceză: Nicoù! Barboù! Aștepta din partea colegilor dela Paris, o condamnare unanimă a acestei laşe și sistematice dezertări.

Salonul său era cotat în cronica Bucureștilor ca un inexpugnabil bastion al guvernului conservator, fracțiunea cantacuzinistă. Nu-și aflau cruțare nici fruntașii din cabinet și din parlament, suspectați de prea multe simpatii pentru Take Ionescu și Bădărău. Cu atât mai anevoie ierta desidența junimisto-carpistă, din care făcea parte Nicu Filipescu și Barbu Delavrancea, păstrându-se departe de putere și fărâmițând unitatea unei cârmuiri menite să apere drepturile și prestigiul marilor stăpânitori de pământuri.

Acum oaspeții salonului se aflau adunați după alte legăminte, în afară de cele politice. Vechii tovarăși, din anii tinereții studioase, chemați să răscolească o cenușă răcită a amintirilor. Amfitrioana nu-i ierta nici pe aceștia.

— *Vous n'en dites rien? Vous trouvez-ça tout naturel?...* întrebă scandalizată, oprind pentru o clipă palpitarea evantaiului pe pieptul robust. *Sapristi de sapristi!...* Cum v'a toropit viața! Cum v'ați readaptat orientului și fatalismului! *Jadis, votre devise était la lutte. Vous me faites pitié, pauvres vaincus sans combat!...*

Intr'un țăcănit scurt al lamelor de fildeș, închisese evantaiul, îndreptându-l ca o săgeată de indicator în deosebi spre Bombo-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

nel Asan, a doua ei mare deziluzie după Dimitrie Petreanu:

— Mai ales tu, Bombonel! Pe tine nu te înţeleg!...

Bombonel Asan îşi netezea alene barba frizată şi blondă, tăiată după modelul pictorilor bohemi din cartierul Montmartre în preajma anilor 1884. Şi tot alene, tărăgănă un răspuns sceptic şi răsfăţat:

— Fii serioasă, Paulino!... Când viaţa ţi-a predestinat un diminutiv atât de stupid ca Bombonel, n'ai încotro şi pace!... Rămâi Bombonel până la bătrâneţe şi la moarte... Ai auzit de vreun luptător, de vreun erou, de vreun muschetar pe care să-l cheme Bombonel?... Eroii se numesc Napoleon sau Alexandru sau Mihai Bravul... Muschetarii: Athos, Porthos şi Aramis... Luptătorii: Lurich sau Zbisko Ţiganievici, după cum dovedesc afişele luptelor greco-romane dela arenele expoziţiei... Dar Bombonel? *Ce nomme tout sucré*, e un adevărat program, un destin, o deviză... Am simţul ridicolului, *cherie!...*

— *Oh! Qu'il est bête! Qu'il est bête!* se indignă cu o desnădejde comică Paula Gorjan, apelând la mărturia întregei asistenţe.

Apoi, se întoarse cu o penibilă sforţare în armătura de balene a corsetului, spre Magda Asan, ameninţând-o pe jumătate în glumă, pe jumătate în serios:

— De altfel, vina cea mare o porţi tu, Magda. L-ai transformat într'un adevărat Bombonel, un căţeluş alintat şi cocolit, *un vrai Toutou!*

Magda Asan, soţia inculpatului, doamnă deşirată şi incoloră, nu încercă să se apere.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

Il apără tot pe el, devorându-l din ochi, cu o îndulşoare maternă :

— Dar nu fac altceva, *ma chère amie*, decât să urmez prescripţiunile medicului. I-a recomandat linişte, lipsă de emoţii, lipsă de griji, să se ferească de surmenaj...

— E surmenat micuţul! Se şi cunoaşte! încuviinţă ironic Paula Gorjan, izbutind să destindă un zâmbet pe toate chipurile.

Povestea menajului Asan era arhicunoscută şi chiar fără a fi cunoscută, stătea înscrisă în contrastul fizic dintre cei doi soţi. Bărbatul invadat de-o căptuşală adipoasă, indolent la vorbă şi la gesturi, mascându-şi mulţumirea de sine, egoismul şi renunţarea la orice ambiţie, într'o bohemie patriciană de amator al artelor şi literelor. Femeia uscată ca o toacă, în rochia fără gust, încărcată de volănaşe şi falbarale, supraveghindu-i cu nelinişte mişcările, ca să-i ghicească dorinţa înainte de a fi exprimată ; gata să se repeadă pentru a înnoda lavaliera deranjată a micuţului şi să-i încheie nasturele dela haină, după cum gata era la fiecare doi trei ani să semneze alte ipoteci ale moşiilor dotale, fără să se între e unde merg banii. Pe vremuri, la Paris, Edgar Asan, doctorand în sociologie şi în ştiinţele economice, se prenumăra printre speranţele generaţiei, publica avântate studii în revista de avantgardă şi rostea aplaudate cuvântări la asociaţiile studenţeşti internaţionale. Acestea erau de mult sfârşite ; de mult înmormântate şi uitate. O singură pasiune îl mai tresălta din somnolenţă: cursele de cai cu pariurile respective.

Acum întrebă înălţând sprincenile în accent

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

circomflex şi scuturând apatic scrumul ţigării pe covorul moale de Persia:

— Şi luptă, de ce luptă? A devenit o marotă pentru tine, Paulino... Nu vezi decât luptă, nu vorbeşti decât despre luptă... Ce'nseamnă instinctele acestea de carnagiu?...

— *Mon Dieu!* Dar pe ce lume trăieşti? Nu bagi de seamnă ce se petrece în jurul nostru? *Nous sommes à la veille de très graves événements...*

— *Lesquels?*

— *Lesquels!...* Campania infamă a opoziţiei! Incalificabila abţinere a liberalilor dela festivităţile jubiliare — şah direct şi impertinent la Rege! Maşinaţiunile lui Take Ionescu, care îşi imaginează că poate face partid în partid!... Scandalul dela 13 Martie, în Piaţa Teatrului, când derbedeii de pe stradă cu o brutalitate ne mai pomenită, au îndrăsnit să smulgă lumea din cupeuri... Toate acestea nu sunt destule simptome că se pregăteşte ceva rău şi fără precedent pentru noi, pentru ţară?... *Tu trouves que je radote?*

— *Non pas, mais que tu exagères..*

— *Alors, l'avenir ne t'épouvante pas?*

— *En aucune façon.*

— Şi dacă într'o bună dimineaţă, *tu te reveilles ruiné et sans ressources dans une société bouleversée de fond en comble?*

— *Ce seront de nouvelles habitudes à prendre. Voilà tout...* Dacă lumii îi vine poftă să se schimbe, schimbe-se în pace şi onor!... Vom găsi atunci o soluţie de viaţă, pentru cei zece ori douăzeci de ani, câţi îi mai avem de trăit. Dar până atunci, *je ne désire me mêler de rien!... De rien du tout!...* Ambiţii politice n'am, cum n'am de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933_1947

altfel niciun fel de ambiţie. Le las acestea pe seama lui Barbu sau ale amicului nostru Dincă Leventul!

Dincă Stoiculescu, botezat încă dela Paris, Dincă Leventul, pentru rafinamentele sale vestimentare şi veleităţile de cuceritor, se pregăti să protesteze ridicându-se din scaun şi dregându-şi glasul pentru o peroraţie de pomină, care să nu-i desmintă a doua pereclă tot atât de bine-meritată : Dincă Pisălog.

Inalt, adus de umeri, cu extremităţile membrelor uriaşe cum arată bolnavii de elefantiazis, cu pielea obrazului spongioasă şi cu nasul în chip de bulb violeceu, nu-şi schimbase prea mult înfăţişarea studentului de acum douăzeci de ani. Doar mustaţa sumeţită în bandulieră *à* la Kaiserul Wilhelm, i se mai îngroşase. Şi vocea.

Era astfel poate singurul între toţi, peste care vremea trecuse fără să sape urme prea adânci.

Dar tocmai din această pricină, asistenţa risipită în fotoliile salonului s'a pregătit cu suspin pentru amară suferinţă, căci Dincă Pisălog rămăsese neîntrecut în arta de a debita mucurile ideilor generale, recoltate din articolele de ziar şi dela cafenea, din conversaţiile altora şi din revistele ilustrate. Deputat în majoritatea conservatoare, lua cuvântul la Cameră în orice discuţie cu o egală şi inepuizabilă competinţă, neturburat la întreruperi şi la muşcătoarea zeflemea a lui Petre Carp care nu-l scotea din „Dinc de La Mirandole". A tuşit şi a săgetat mâna din ţeava scrobită a manşetei :

— Pardon! Ce sunt eu ca să...?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

— Eşti Dinc de La Mirandole! îl întrerupse flegmatic Bombonel Asan. *Et plus que jamais* pariez că vrei să ne desvolţi o disertaţie despre datoria de a ne strânge rândurile în jurul Nababului, pentru a face plăcere Paulinei. *Ah! non, par exemple!* Scuteşte-ne în astă seară. La Cameră; rezervă-te pentru sesiunea de toamnă...

Dincă Stoiculescu îşi retrase mâna în cilindrul manşetei şi mărul lui Asan tot atât de cartilaginos, în cilindrul tot atât de solid scrobit al gulerului, aruncând spre vechiul camarad o privire de superbă mărinimie.

— Ai dreptate! recunoscu, luându-şi locul în scaun şi balansându-şi un picior peste celălalt. Te scutesc, fiindcă nu poţi rezista zece minute la o discuţie serioasă. Ţi-e frică să nu capeţi meningită.

— Tocmai. *C'est ça!*

— Oh! *Qu'ils sont bêtes!* se scandalizâ încăodată Paula Gorjan. *Ça n'a pas le sens commun...* Daţi un frumos exemplu copiilor de colo! Ce-or să creadă despre noi, care le cerem să nu ia viaţa în glumă?

Bombonel Asan a strâns din umeri cu indiferenţă:

— Cât despre dânşii, *ne vous en faites pas, Paulino! C'est trop tard. Hélas!...* Fii sigură că ne-au clasat fără drept de apel. Cel puţin Cocârţ al meu, nu-mi acordă nici dramul de stimă pe care din generozitate *ou par veulerie*, îl mai acordăm noi lui Dincă...

— Pardon? încercă iarăşi să ia cuvântul Dincă Stoiculescu. Ce sunt eu, monşer, să...

— Eşti Dinc de La Mirandole. A câtea

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

oară îţi place s'o mai auzi? O ştiu şi copiii aceasta... Intreabă-l pe Cocârţ.

Dincă Stoiculescu înălţă spre tavanul salonului, mâinile cu degete lungi şi păroase de antropoid, într'o mută imprecaţie adresată puterilor divine. Cu asemenea individ lipsit de demnitate, nu se putea vorbi. Dacă întradevar propriul său copil nu-i acordă nicio stimă — o meritată. Pentru întâia oară privi cu simpatie la Cocârţ Asan, iertându-i mutra care i s'a părut întotdeauna nesuferită, de puştiu hirsut şi insolent.

Insă caritabila intenţie a rămas pierdută. Fiul lui Bombonel Asan avea alte griji.

Pe canapeaua din ungherul cel mai dosit al vastului salon, vorbea în şoaptă cu un prieten nou şi mai june, Adrian Petreanu.

La început se cercetaseră bănuitori, ca doi căţălandri puşi pe neaşteptate faţă 'n faţă. Erau singurele progenituri prezente ale foştilor camarazi dela Paris. Adrian se simţise intimidat de căutătura directă şi nedomesticită adolescentului mai vârstnic ca el, de figura colţuroasă, părul svârlit în neorânduială spre ceafă şi lavaliera roşie ca un stindard. Cocârţ Asan îl măsurase cu proteguitoarea autoritate pe care i-o îndrituiau anii, prestigiul de bucureştean şi conştiinţa altor mai temeinice superiorităţi numai de dânsul ştiute, faţă de un licean provincial, abia ajuns în clasa a cincea. El trecuse două clase într'un an, îşi luase bacalaureatul cap de promoţie, lepădase uniforma şi înainte de a se înscrie la Universitate, se înscrisese în partidul socialist.

Il despărţea deci o distanţă nemăsurată de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/rdr/1933-1947

băieţandrul cu ridicola sa tunică şcolărească.

Pe urmă descoperise că provincialul citise oarecare cărţi cu mult în afară de obştească lectură a elevilor de liceu, că răspundea isteţ la întrebări şi că punea încă mai isteţe întrebări, dovedind un cuget muncit de nelinişti. A început să-i placă şi a sfârşit prin a-i deschide inima. Cum Adrian deamierda maşinal blana moale şi fumurie a pisoiului de Angora încolăcit pe canapea, a înşfăcat animalul de ceafă şi i-a făcut vânt dintre dânşii,

— Nu-ţi plac pisicile? a întrebat Adrian cu o stânjenire nedumerită.

— Ba iubesc toate animalele, în afară de cele crescute trândav în puf. Şi toate animalele din casa aceasta, pisici, căţei, canari din colivie, toate fără excepţie, dospesc de prea bun traiu. Nu-ţi face impresia?...

Adrian a recunoscut cu jumătate de glas:

— Ba da... Dar... Dar un animal de rasă, meritâ... oricum, merită să se bucure de altfel de traiu.

— Ca şi invitaţii din astăseară? a continuat să-l ispitească fiul lui Bombonel Asan, cuprinzând cu o uitătură răutăcioasă întreaga adunare, în mijlocul căreia trona în fotoliu Paula Gorjan, conducând şi animând conversaţia. Cam aceasta ai vrea s'o spui?

Era o întrebare menită să mărească stingherela lui Adrian Petreanu. Salonul cu savanta orânduială a mobilelor preţioase, de stil; covoarele de Bukara şi draperiile grele de brocart cu argintiul crin al Franţei pe fond de azur; vitrinele cu bibelouri de porţelan şi cristal de rocă, vase persane şi maure; oglinzile veneţiene şi tablourile semnate de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933 1947

pictorii celebri ai Apusului: tot luxul acesta rafinat, sclipind în scânteierile uriaşelor candelabre unde vechile lumânări de pe vremea lui Neagu Gorjan au fost înlocuite cu becurile electrice ale veacului, tot, toate, l-au impresionat din calea afară, în ciuda hotărîrei copilăreşti de a nu se lăsa copleşit de uimire şi de emoţie ca un vulgar provincial. S'o mărturisească, îi venea greu. Să mintă, îi era ruşine. Prea se arăta sincer şi prea îi impunea sinceritate desăvârşită, noul prieten.

— Poate... rosti fără convingere, silindu-se să pună o nuanţă impasibilă în glas.

Şi îndată, a complectat cu nevoia de automortificare a orgolioşilor, care îşi răscumpără aşa, în accese, amorul-propriu bolnăvicios:

— Nu uita, te rog, că sunt un biet licean trăit la ţară şi într'un târg care e tot un fel de sat, ceva mai mare... Acum am venit întâia oară în Capitală. Nu-mi cere să văd lumea cu ochii dumitale... Sunt un sălbatec pe care toate îl impresionează uşor...

— Bravo! declară Cocârţ Asan, punându-i mâna pe genunchiu. Îmi eşti din ce în ce mai drag... Păcat că nu stai în Bucureşti. Presimt că am deveni buni prieteni. Iar atunci n'ar fi nevoie mai mult de trei luni, ca să vezi lumea şi s'o judeci ca mine. Mai ales lumea de aci, care te-a impresionat atât.

— De ce-ţi baţi joc de naivitatea aceasta, mărturisită fără înconjur?

— Nu-mi bat joc de fel. Vreau numai să te vindec de ea. Şi încep prin a-ţi face şi o mărturisire... Uite! Din toată lumea d'aci, excluzând femeile fiindcă suntem bine crescuţi şi nici nu se află în cauză, din toată lumea

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

aceasta, singurul om pe care îl stimez cu adevărat e tatăl dumitale. L-am cunoscut până acum numai din auzite, din povestirile altora, dela tata şi dela domnişoara Gorjan. L-am ascultat adineori spunând numai câteva vorbe. Un om întreg... Ce rară minune, un om întreg!...

Adrian Petreanu ciugulea ciucurii unei perine de pe canapea, ferindu-se să privească în ochii vorbitorului. Asemenea elogii îl puneau în grea cumpănă. Nu ştia ce s'ar cuveni să răspundă. Cocârţ Asan a început să râdă, scuturându-şi părul cârlţos şi sburlit:

— Ciudată conversaţie, nu-i aşa? Acum un ceas nu ne cunoşteam; iar după mai puţin de un ceas, îţi vorbesc, cum nu-mi desleg sufletul nici prietenilor vechi de cinci ani... Dar nu mă crede un flecar de Bucureşti!

— Nici nu mi-a trecut prin minte...

— Cu atât mai bine. Înseamnă că n'am dat greş. Acum să te întreb ceva... ceva, care să-ţi explice în parte stima mea pentru domnul Dimitrie Petreanu. Ştii unde a dispărut zece minute?

— Nici n'am băgat de seamă că a dispărut zece minute.

— Eu am băgat de seamă. Poate fiindcă o aşteptam. Auzisem ceva mai dinainte, altădată, tot dela domnişoara Gorjan şi dela tata. Şi înadins voiam să văd dacă e adevărat... Era adevărat! Domnul Dimitrie Petreanu a dispărut zece minute, ca să vadă camera din dependinţele servitorilor, unde, băiat de ţăran de pe moşiile bătrânului satrap Neagu Gorjan, a stat cot la cot cu servitorii şi a învăţat carte. E un ritual dela care

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

nu se abate niciodată, când intră în casa aceasta.

Adrian a simţit că roşeşte şi i-a fost necaz că roşeşte. Prietenul i-a pus din nou mâna pe genunchiu, cu o familiaritate ocrotitoare:

— Ai roşit. De ce să roşeşti?... E ceva foarte frumos şi trebue să fii mândru de un părinte care a pornit de atât de departe, s'a ridicat cu atâta muncă şi n'a uitat de unde a plecat... Aş fi dorit şi eu să am la spate un asemenea părinte. Dar părinţii nu ţi-i alegi! Ţi-i hărăzeşte soarta... Ai observat? Pe tata îl chiamă Bombonel; pe mine Cocârţ! El e răsfăţatul, copilul casei. Lui îi înnoadă mama lavaliera, lui îi poartă grijă să nu răcească şi să nu se surmeneze. El e Bombonel. Eu sunt Cocârţ!... Cocârţ fiindcă aşa m'a botezat doica, o ţigancă din toată lumea care m'a alăptat şi m'a crescut. De ce Cocârţ, Dumnezeu ştie?... Poate că avea la bordeiul ei un danciu numit Cocârţ, poate un porc, un cotoiu, un răţoiu ori un câine ţigănesc... Mi-a pus numele Cocârţ, şi îndată l-a adoptat mama, tata, tot familionul. Exista un Bombonel în casă, nu mai era loc pentru un al doilea... Când se întâmplă să ieşim împreună în oraş, mama numai nu mi-l dă în primire: „Cocârţ, ai grijă de Bombonel să nu-l calce tramvaiul!..“ N'are să întârzie nici aceasta.

— Şi faci o dramă dintr'atât? se miră Adrian cu oarecare decepţie, fiindcă noul prieten se micşoreze în ochii săi cu asemenea nevrednice revolte.

— Dramă? Nicidecum! E o comedie care

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

mă amuză. Dacă am insistat e pentru altceva. Ca să te fac să reconstituieşti după metoda lui Cuvier, dintr'un singur os, un schelet. Dintr'un singur caz, o lume. Aceasta-i lumea care te-a impresionat, şi în care tatăl dumitale e o excepţie... Incolo? Toţi au moştenit bunuri şi drepturi la viaţă, pentru care nu se ostenesc să mişte nici degetul ăl mic. Cel puţin domnişoara Gorjan, se sbuciumă îngrijorată de soarta clasei sale. Pledează, luptă, se agită... Că nu luptă pentru o cauză justă, e altceva. Că luptă fără niciun efect, e altceva. Dar nu se lasă dusă pe apă. Ceilalţi, de aci?

Coçârţ Asan se rezemă cu ceafa de speteaza canapelei, trecându-i în revistă cu privirea de un albastru ciudat, rece, metalic.

Era sincer, dar în indignare se amesteca emfaza teatrală şi declamatorie a vârstei.

— Ceilalţi? hohoti, după o pauză. Să ţi-i prezint mai bine. Am crescut printre dânşii, deşi cu cât trece vremea se caută şi se întâlnesc mai rar. Pe tata l-ai înţeles din conversaţia lui. Bombonel! Pe domnul Dincă Stoiculescu la fel... Domnul cu chelie, Mihai Tăut, licenţiat în litere şi filozofie dela Paris. Moşie dată în arendă şi rentă. Una cu alta, o sută de mii lei pe an... La Paris era rivalul lui Barbu Delavrancea. Talent de scriitor. Un mare şi frumos talent; poate ar fi fost cel dintâi mare romancier al nostru... Işi face viaţa la Capşa, în localuri de noapte. De când a venit în ţară, anunţă în fiecare an un roman, alt roman. Il povesteşte la cafenea şi a isprăvit cu el... Domnul de lângă dânsul, cu haine cafenii; doctorul Radu Stri-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

golința! Medic amator, cu o oră de consultație pe zi, dela care lipsește el înaintea clienților. Teză briantă la Paris... Felicitările juriului și așa mai departe... Când a venit în țară s'a luat în serios trei-patru ani. Pe urmă s'a însurat și la renta părintească, s'a adăogat zestrea... Pentru ce-ar mai munci? Ca musca la arat, bâzâie, criticând ceea ce lucrează alții. Nimic nu-i place, nimic nu admite. E scârbit de orientalismul nostru... Țara-i ticăloasă! Regretă că renta lui și renta zestrei, nu-i împlinesc un venit destul de rotund pentru a se muta definitiv în străinătate... In străinătate... bine înțeles la Paris. Toți suspină după Paris... Și mai ai încă răbdare. Dacă întârzie masa, e fiindcă îl așteptăm pe domnul Jack Medoveanu. S'a anunțat că vine cu automobilul dela Sinaia. Ăla-i întrece pe toți. N'ai auzit de Jack Medoveanu?

— Mi-e cunoscut numele din casă, dela tata. Am auzit de câteva ori vorbindu-se...

— Atunci nu cunoști nimic! îl asigură Cocârț Asan, muindu-și degetele în pata de sânge a lavalierei dela gât. Nu poți să cunoști nimic, fiindcă un om ca domnul Dimitrie Petreanu, nu-i capabil să vorbească despre cei care l-au obligat vreodată. Și Jack Medoveanu a obligat pe toată lumea. Aceasta nu i-se poate contesta... A fost și a rămas mână spartă. O avere pe care se căsnește de treizeci de ani s'o facă praf și nu-i mai dă de fund. De altfel, nici nu face parte din generația galeriei de față. E măcar cu șase sau opt ani mai în vârstă; însă nu se dă bătut. Când toți erau la Paris, el ispră-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr/1933-1947

vise studiile... Se întorsese în țară. Dar revenea în fiecare iarnă, câte trei luni, să petreacă sezonul... In stil mare; veritabil Mecena! El îi invita pe toți la masă, la teatru, la varieteuri; îi plimba și îi umplea cu cadouri... Ca să-l cunoști mai bine, răsfoiește caricaturile din *Furnica*. E un tip tot așa de popularizat de caricaturi, ca Smara și Iancu Kalindeu. Jack Medoveanu pionierul occidentalismului, arbitrul ideilor progresiste, marele precursor! Medoveanu-Burul, Medoveanu-Derby, Medoveanu-Sagan!... In fiecare an, alt Medoveanu, fiindcă în fiecare an combate pentru altă ideie, altă metodă, e cuprins de altă pasiune. Odată o actriță, altădată un grajd de curse, în anul următor o invenție... Și în fiecare an mai vinde două-trei sute de pogoane. Dar are atâtea! Tot i-au mai rămas vreo opt, zece mii... Te plictisesc cu poveștile mele?

— Se poate? protestă Adrian, cucerit de verva rebelă a noului prieten, care îl învăluia, și-l captiva ca un fluid magnetic.

— Își au un rost, aceste povești! Acum, când am isprăvit cu ele, ai să înțelegi de ce le-am înșirat... Aceasta e lumea care te-a impresionat, și în care tatăl dumitale e o excepție, fiindcă el crede în ceva, își sacrifică viața pentru ceva... Ceștialalți? Ai văzut... O glumă, un calambur, un cancan politic sau de lume mare... Dacă este ceva să te impresioneze la toți, e nimicnicia pentru care trăiesc, în care trăiesc... Imi dai dreptate că m'am înscris la socialiști?... Cei dela club, nu mă iau încă în serios. Un *Kinder* abia ieșit din liceu... Dar mi-au publicat câteva

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

articolaşe în „România Muncitoare". Iau parte la adunări, nu vreau să primesc bani dela mama, nici dela tata — mi-i câştig singur din munca mea, dând meditaţii. Cu vremea au să înţeleagă şi conducătorii mişcării, că nu sunt o mică liftă burgheză, sentimentală şi uşuratecă, venită la dânşii din diletantism... Au să se convingă că nu-s feciorul lui Bombonel Asan... Altceva! Altă marfă!... M'a adus setea de a ispăşi eu, de a răscumpăra eu, bicisnicia în care au trăit, trăiesc şi m'au crescut ai mei, fără niciun ideal, egoist şi meschin. Măturăm o lume şi netezim terenul pentru alta, nouă, care trebue să vină. Nu se poate să nu vină... Ai cetit „Capitalul" lui Karl Marx? Discursurile lui Lassalle? Prudhon, Labriola, Georges Sorel?

— Nu...

— Trebue să le citeşti!... Are să vie vremea să le citeşti. Şi atunci ai să mă înţelegi mai bine şi ai să-mi dai absolută dreptate.

— Înţeleg şi-acuma... rosti cu însufleţire şi cu admiraţie Adrian, cuprins de arzătoarea dorinţă să citească dintr'o suflare Capitalul lui Karl Marx, discursurile lui Lassalle, cărţile lui Prudhon, Labriola şi Georges Sorel, pentru a deveni şi el un neînduplecat socialist.

Uitase cu desăvârşire că a păşit pragul salonului, stăpânit numai de deşarta ambiţie să pară un june emancipat şi un viitor seamăn al lui Toto Sarandà, în germene.

„Am să-mi cumpăr neapărat o cravată roşie, chiar mâine, înainte de plecare!" — luă hotărîre, ca un gaj al acestei convertiri, privind în extaz la legătura prietenului mai mare şi mai vechiu socialist. Cocârţ Asan îi surprinse

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

ochii ţintiţi stăruitor. La rându-i, acum se simţea el stânjenit. Îşi spunea că a exagerat dramatizându-şi tiradele dintr'o pornire culpabilă, pentru a ului un biet licean de provincie care îl ascultase cu atâta credulitate.

Scormonind ca într'o rană cu degetele în mătasea însângerată dela gât, lămuri cu un zâmbet vinovat:

— Nu te uita la aceasta. E o copilărie, un fleac... Nici eu n'am scăpat încă de vârsta când eşti impresionat uşor de aspectele exterioare ale lucrurilor şi vrei grozav să impresionezi pe alţii, tot cu mofturi exterioare... Ca să fiu sincer, port cârpa roşie la gât, numai ca să-l irit pe tata... Adică în speranţa să-l irit odată şi odată, dacă se mai poate întâmpla minunea.

13

Semne să se întâmple minunea nu se arătau nicidecum. Bombonel Asan dădea iama în farfuriile cu aperitive, purtate de valetul înmânuşat în alb, pe-o enormă tavă ovală de argint. Şi întindea paharul gol, jupânesei cu şorţ şi capelă de dantelă, să-l umple a treia oară cu vermut.

Magda Asan suferea în tăcere, fără curaj să-i amintească propeliştile medicului. Se resemna la rolul de *garde-malade* ce-o aştepta a doua zi, când ceaiul de muşeţel, compresele fierbinţi şi paharele cu Vichy, urmau să calmeze inevitabila criză de ficat a micuţului, reală sau imaginară.

Din fotoliul aşezat strategic pentru a do-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

mina întreg conclavul, domnişoara Paula Gorjan se trudea să aţâţe conversaţia de câte ori amenința să lâncezească. Poruncise valetului alt rând de aperitive, servite în salon numai printr'o excepţională abatere dela orânduială, înadins ca să amăgească prea îndelunga aşteptare. JackMedoveanu întârzia. Dar cuvântul lui era cuvânt. Trebuia să sosească dintr'o clipă în alta.

Iar dela Sinaia avea să aducă fără îndoială ştiri proaspete şi senzaţionale, fiindcă în acel an era cuprins de o subită pasiune politică, uneltind întru împăcarea celor două fracţiuni conservatoare: Medoveanu-Fuziune.

— A propos, cine a vizitat Expoziţia? întrebă Paula Gorjan, svârlind un nou şi fertil subiect de discuţie, păstrat până atunci în rezervă.

Se adresase bărbaţilor. Celelalte două femei din salon, Olga Petreanu şi Magda Asan, nu participau la asemenea desbateri generale. Reduse la rolul inferior de femele, îşi destăinuiau reciproc cu voce discretă nimicurile de gospodine şi soţii: problema servitoarelor, regimul prescris de medici pentru domnii şi stăpânii Ior.

— Nu-mi răspundeţi nimic? stărui amfitrioana.

Bombonel Asan, Mihai Tăut şi doctorul Radu Strigolniţa s'au consultat o clipă din ochi, apoi au exlamat într'un glas, supralicitându-se în scârbirea pe care-a provocat-o această jalnică mascaradă:

— Ce ideie!

— Dar e un adevărat bâlciu. Târgul-Moşilor ediţia a doua!

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

— Mai stupid!... O parodie mai proastă şi mai ieftină a reţetei Potemkin, pentru a lua ochii gloatei şi ai lui Vodă!

— Pardon! Pardon! glăsui Dincă Stoiculescu. Paulina vă întreabă dacă aţi vizitat Expoziţia. Numai după aia să vă daţi avizul.

— *En effet!* îi dojeni Paula Gorjan. Sunt convinsă că înafară de Dimitrie, nimeni n'a fost la faţa locului să vadă cât e de izbutită sau nu parodia reţetei lui Potemkin.

— Pardon! Adică îţi imaginezi că şi eu fac parte din banda lor, Paulino? întrebă îndurerat Dincă Stoiculescu, nerăbdător să-şi dovedească excesul de zel. De cinci ori am fost şi de cinci ori am vizitat pavilion cu pavilion. Pot să-i asigur pe aceşti domni că nu mi-am pierdut timpul. E cel mai formidabil eveniment din România, dela proclamarea regatului încoace!

Paula Gorjan nu se arăta încântată de asemenea zel şi de entuziasmul compromiţător al unui om ca Dincă Stoiculescu. Cerea o confirmare într'altfel temeinică.

Intrebă, sucindu-se în fotoliu spre Dimitrie Petreanu;

— Tu ce spui, Dimitrie? E Potemkiniadă cum pretind cinicii clevetitori de colo, sau e întradevăr cel mai formidabil eveniment dela proclamarea regatului încoace, ca să adopt langajul lui Dinc de La Mirandole?

— Şi al gazetelor guvernamentale... sublinie perfid Radu Strigolinţa.

Profesorul de agronomie rosti cu prudenţă, cântărindu-şi cuvintele:

— Nici una, nici alta. Bune intenţii, realizate în pripă, cu darul nostru de improvi-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

zaţie. Poate cam prea multă paiantă şi cam prea mult ipsos.

— Spus-am noi altceva? întrebă doctorul Strigolniţa, în numele trinităţii de detractori. Ştuc şi paiantă! Adică Potemkiniadă curată...

Dincă Stoiculescu îşi svârcoli mâinele păroase în burlanele manşetelor:

— Pardon! Ce vreţi în definitiv să fie altceva o expoziţie?... Nu s'a explicat perfect Jean Lahovary, în discursul de deschidere? Pentru alte expoziţii, organizatorii aveau timp înaintea lor. Şase ani pentru expoziţia din Liège, patru ani pentru cea dela Paris, trei ani pentru expoziţia mileniului din Buda-Pesta. La noi unsprezece luni mari şi late, din care trei de iarnă, cu suspendarea lucrărilor.

— Exact! întări Paula Gorjan, deşi nu-i plăcea să se afle de acord cu Dincă Stoiculescu.

— Exact! recunoscu şi Dimitrie Petreanu.

Doctorul Strigolniţa întrebă consternat:

— Cum exact? Acum treci de partea lor?

— Dă-mi voie... urmă profesorul zâmbind. Exact... Numai unsprezece luni, dintre care trei de iarnă. Dar de ce numai unsprezece luni? Cine ne-a împiedecat să începem lucrările de acum doi sau trei ani? Serbările jubilare n'au venit prin surpriză... N'au fost un accident neprevăzut. Se putea face socoteală încă de acum doi-trei ani, că la 1906 se împlinesc patru decenii de domnie ai lui Vodă Carol şi un sfert de veac dela proclamarea regatului.

— Aşa da! se dumeri doctorul Radu Strigolniţa cu deplină satisfacţie. *Attrapez!* Admirabil spus! Acesta e diagnosticul precis!...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/morr1933-1947

Era un om mărunt la stat, cu fruntea brăzdată de cute adânci şi paralele ca portativele muzicale şi cu părul tuns scurt, perie, cum arătau caricaturile lui Nicu Filipescu. Gesticulând cu ţigara de foi între degete, torturat de un tic nervos care-i mişca pielea de pe frunte, strângând şi dilatând distanţa dintre liniile de portativ, recapitulă volubil toate păcatele festivităţilor jubiliare:

— Improvizaţie şi farsă pe toată linia!... Jubileul banilor de nichel găuriţi şi al monedelor cu două capete! Dacă s'a mai văzut în vreo ţară bani cu două capete!... Au să facă primă la colecţionari. Jubileul celor treizeci şi două de spitale rurale, cu numele Regelui Carol I! Aceasta a găsit cu cale guvernul să imagineze, ca să dovedească prosperitatea regatului. Treizeci şi două de spitale! De ce nu, treizeci şi două de cimitire?... Mai vreţi altceva? Jubileul loteriei naţionale de stat, pe clase! Ca să avem şi noi ceva naţional! Mai vreţi altceva? Expoziţia Waterchutului şi Tobogganului, pentru care am adus excroci americani, parcă n'am avea şi noi excrocii noştri! Mai vreţi altceva? Portretul jubiliar al Regelui, făcut de-un austriac, un rus sau aşa ceva...

— L-a pictat un polonez, Adjuchiewics şi a fost înrămat de-un ungur la Buda-Pesta... rectifică Bombonel Asan, prăvălat într'un cot pe braţul fotoliului şi jucându-şi cu mâna cealaltă, între degete, lanţul de aur al ceasului care îi împărţea burta în două emisfere. Un portret idiot şi o ramă infectă!

— Poftim! Un portret idiot şi o ramă infectă! O spune Bombonel, care e compe-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

tinte. Atunci pentru ce-a fost nevoie să mai alergăm la alţii? Un portret idiot şi o ramă infectă, puteau executa la o adică şi zugravii şi dulgherii indigeni. Fiindcă de altceva nici nu sunt capabili.

Bombonel Asan protestă moale:

— Nu exagera... Grigorescu, nu uita că tot avem un Grigorescu.

— Slăbiţi-mă cu Grigorescu! Ce e aia Grigorescu? Parcă eşti Barbu... O ţărancă şi un ulcior. O ţărancă şi o floare. Altă ţărancă şi alt ulcior. Un car cu boi. Alt car cu boi. Alţi boi. Toţi boii din ţara românească. Merci de aşa pictură!

— Deviezi... o servă Bombonel Asan cu filosofică indulgenţă, faţă de afirmaţiile unui profan.

— Poftim! Admitem că deviez. Să mă întorc la chestie. N'ai să mai spui că deviez... Amicului de colo, Dincă, i se pare că tot meritul acestei formidabile înscenări, îi revine lui Iorgu Cantacuzino, dacă se poate numi merit. Amicul Dincă se'nşeală amar!...

— Pardon?

— Te înşeli amar. Nababul e redus la rol de marionetă. Ca şi Mitiţă Sturza la liberali. N'aţi băgat de seamă simetria? Deoparte trei fraţi Brătieni, cu oculta respectivă, trăgând sforile să-l înlăture pe Vasile Lascăr dela viitoarea şefie. Dincoace trei fraţi Ioneşti şi toată garda lor, care-i ronţăie pe Cantacuzinişti bucată cu bucată.

— *C'est faux!* articulă Paula Gorjan, mânuind evantaiul ca un scut. Şi-o imaginează, dar aceasta n'o vom tolera! N'are să fie atât de uşor.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

— *Qu'en savez-vous?* Operaţia e pe trei sferturi terminată. O să vedeţi la toamnă, la deschiderea Camerelor. Până atunci, jubileul, expoziţia, împrumuturile, excedentele, contractele, toate sunt ale lui Take. Mai ales expoziţia!... El a fost mare'e regizor. El şi cu Bădărău îşi împart ţara. Unul Muntenia; celălalt Moldova. Şi bine a făcut guvernul lui Take, nu al lui Iorgu Cantacuzino, bine a făcut când la 11 Mai, după banchetul Miniştrilor străini, a delectat invitaţii cu o reprezentaţie de hipnotism. Aţi asistat? A fost o reprezintaţie alegorică. Pe toţi ne ţine, vă ţine, îi ţine Take Gură de aur, într'o perpetuă transă de hipnotism.

Doctorul Radu Strigolinţa turti ţigara de foi în scrumieră şi îşi încrucişă braţele pe piept, lipit ţeapăn de speteaza scaunului, aşteptând.

Isprăvise, dar ticul nervos îi dilata şi îi contracta într'un tempo mai precipitat distanţa dintre cutele portativului de pe frunte, semn că monologul galopa interior.

Paula Gorjan îl fulgeră cu ochii lucioşi, de păcură, sub groasele sprincene îmbinate:

— Să admitem că aşa este. Insă la toate acestea, cum reacţionaţi? Recunoaşteţi că până şi în partidul nostru, al marei proprietăţi, au pătruns inamicii marei proprietăţi. Toţi de aci, în afară de Petreanu, suntem stăpâni de pământ... Stăpâni nu de dată recentă. De patru, cinci, şi unii de mai multe generaţii. Iar toţi, în afară de Dincă şi de mine, toţi aţi dezertat dela datorie...

— Care datorie?

— Să activaţi. Să faceţi front. Să apăraţi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933 1947

principiul şi dreptul marei proprietăţi!.. Să nu permiteţi lui Take Ionescu şi Bădărău să-şi împartă ţara astăzi; mâine să şi-o împartă Haret, Costinescu, Morţun şi Brătienii. Să luptaţi!

— *Mais vous répétez tout le temps, la même chose, Paulino!* rosti Bombonel Asan, uitându-se cu melancolie la paharul de vermut gol.

— O repet, fiindcă *tout le temps, je constate la même chose.*

— Şi dacă n'avem vocaţie pentru politică? Dacă nu simţim nicio aptitudine pentru meseria lui Dincă?

— Se poate lupta şi altfel. Să păstraţi prestigiul marilor proprietari pe altă cale... *Comment s'appelait cet hôtel-meublé que vous habitiez à Paris? L'hôtel des Grands-Hommes et de quoi?*

— *L'hôtel des Grands-Hommes et d'Angoulême! Ah! C'était le bon vieux temps!...* îşi aminti Mihai Tăut, suspinând nostalgic.

— Da-da! *C'etait le bon vieux temps!* La aceasta voiam să v'aduc. Aşa se numea hotelul, şi mai în glumă, mai în serios, toţi eraţi convinşi că întorşi acasă veţi deveni *des vrais grands-hommes.* Nu era o iluzie. Atunci nu era o iluzie. Vă îndreptăţeau s'o credeţi succesele voastre la examene, prestigiul printre camarazii străini de acolo, stima profesorilor... In colonia românească de tineri veniţi numai ca să-şi cheltuiască banii, eraţi o excepţie... Şi eu eram mândră de voi. Ce-aţi devenit?... La ce ţi-au folosit studiile tale, Asan? Doctoratul tău şi teza laureată, Radule? Talentul tău de scriitor, Mihai?... *Je répète toujours la même chose,* fiindcă în

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

fiecare zi vă trădaţi pe voi înşivă. Când aţi plecat la drum, vă fluturau înainte speranţele... Câte proecte? Le mai ţineţi minte? Acum târîţi în urmă regrete... Care e activitatea voastră dintr'o zi? Vegetaţi. Criticaţi, zeflemisiţi... După aia vă culcaţi cu cugetul împăcat, ca s'o luaţi a doua zi d'a capo. Dar vremea curge şi vă lasă în urmă. Ridică la suprafaţă pe un Take Ionescu şi un Bădărău. Perminte unui Iorga (de unde a mai apărut şi acesta?!..) îi permite să scrie, ce scrie...

— Ce scrie, mă rog? se miră Bombonel Asan.

— Osteneşte te şi citeşte. Ne îngroapă de vii. Ne cântă prohodul. In Martie a instigat şi aţi văzut rezultatul. Scandalul innomabil din Piaţa Teatrului. Acum instigă pe altă linie. Fiindcă nu se pot numi decât instigaţie permanentă, toate învenţiile trecute la rubrica intitulată „Chestia ţărănească". Se vede că n'aţi deschis niciodată *son canard:* Neamul Românesc?

— Găsim ceva mai bun de făcut cu timpul! declară dispreţuitor doctorul Radu Strigoliţă.

— Cunoaştem! Vă surmenaţi toţi ca Bombonel. Eu însă, uite, îmi aflu timp să citesc şi balivernele acestui domn Iorga!... Chestie ţărănească? De unde au scos o chestie ţărănească?

— Poate că există, de vreme ce se vorbeşte despre ea... făcu tot Bombonel Asan cu îndoială.

— Cine vorbeşte? Un individ ca Iorga; alţi indivizi ca Haret, ca Stere şi ca Morţun... Şi ce vorbesc? Toate fantasmagoniile ima-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistetransilvania.ro/mdrr1933-1947

ginabile şi inimaginabile, pentru a specula o stare de spirit... Daţi-mi voie!

Paula Gorjan se desfăcu din telurile fotoliului şi păşi repede spre biroul cu uşa deschisă în lături, unde se afla biblioteca masivă de nuc, care cuprindea alte cărţi, severe şi savante, în locul basmelor contesei de Ségur ce-au pasionat odinioară fetiţa slăbuţă şi sentimentală, de pension. Picioarele foarte mici, în pantofii cu tocurile foarte înalte, păreau că abia susţin printr'un miracol trupul diform, închingat în armătura corsetului. Dar în ciuda obezităţii, mersul era sprinten şi mişcările vioaie. Din treacăt, Paula Gorjan zâmbi vag celorlalte două femei, abandonate la nimicurile lor de făpturi incapabile să se ridice până la nivelul marilor probleme care o frământau.

— Daţi-mi voie! reluă, întorcându-se cu o carte legată în scoarţe elastice de piele. Am aci un roman puţin cunoscut al lui Balzac, cu o prefaţă-dedicaţie încă mai puţin cunoscută, *Les Paysans*. Iată cum definea el admirabil, încă din 844, faimoasa chestie ţărănească: „Scopul acestui studiu de un înfricoşător adevăr, atâta vreme cât societatea vrea să facă din filantropie un principiu în loc de un simplu accident, este de a pune în relief principalele figuri ale unei mulţimi uitate de atâtea condeie în căutarea subiectelor inedite Poate că această uitare nu este de altfel decât un soiu de prudenţă, în nişte vremuri în care poporul a moştenit el curtezanii de ieri ai regalităţii. S'a făcut poezie în comptul criminalilor, s'a cerut milă pentru călăi, au fost aproape zeificaţi proletarii! Au

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933 1947

apărut secte care se înduioşează şi strigă: Ridicaţi-vă, proletari! aşa cum se striga micei burghezii: Ridică-te! Şi se vede lămurit că niciunul din aceşti Erostraţi, n'au avut curajul să meargă până în fundul câmpiilor, pentru a studia conspiraţia permanentă a celor pe care încă îi numim cei slabi, împotriva celor care se cred încă tari: a ţăranului împotriva bogătaşului stăpân de pământ... E vorba de a lumina, nu legiuitorul de astăzi, ci cel de mâine. In mijlocul vertijului democratic la care se dedau atâţia scriitori orbi, nu este oare de-o grabnică nevoie să zugrăvim însfârşit acest ţăran care face codul inaplicabil, reducând proprietatea la ceva care este şi nu este? Veţi vedea acest neobosit săpător de temelii, acest rozător care fărâmiţează şi divide pământul, îl împarte şi taie un lan într'o sută de porţiuni, încurajat la asemenea praznic de o mică burghezie care face din el, în acelaş timp un auxiliar şi o pradă. Acest element nesocial, creeat de Revoluţie, va absorbi într'o bună zi burghezia, după cum burghezia a devorat noblețea...!" Astfel vede Balzac chestia ţărănească. Şi-mi pare că o vede destul de clar. Profetic!...

— Până la un punct... rosti agale Bombonel Asan, schimbându-şi cu un suspin poziţia răsturnată, de pe-un braţ al fotoliului, pe călălalt. Până la un punct, Paulino.

— Cum până la un punct? Ce vrei să spui? Intre acest domn Iorga şi Balzac, pretinzi că profesorașul Iorga are dreptate?

Bombonel Asan privea cu ochii duşi la noaptea de afară, prin fereastra deschisă, pe unde năvălea o adiere mai răcoroasă după

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

zăpușala de peste zi. Când toți au crezut că a părăsit bătălia inegală, îngână târziu cu obișnuita-i lenevie în glas :

— Ai un La Bruyère în bibliotecă ?

— Bine înțeles că am.

— In acest caz, să-l lăsăm pe La Bruyère să-i răspundă lui Balzac...

— Aș dori să asist și la minunea aceasta! se arată curioasă Paula Gorjan, părăsind din nou fotoliul și alergând agil să caute în bibliotecă volumul.

L-a adus și a așteptat surâzând ironic. Bombonel Asan a răsucit cartea pe-o parte și pe alta, admirând legătura:

— Superbă ediție... Ce an? 1696. Paris. Michallet... Bravo! Te invidiez.

— Incetează și reservă-ți admirația pe altă dată.

— Puțină răbdare. Așa... Pasagiul meu e mai scurt: *„L'on voit certains animaux farouches...“*

— Cunosc! întrerupse Paula Gorjan, în care înviase vanitatea de glorioasă sorbonardă. Celebrul paragraf din **De l'homme**:... *...certains animaux farouches, des mâles et des femelles...*

— Intocmai. Permite-mi să urmez:... *et des femelles, répandus par la campagne, noirs, livides et tout brulés du soleil, attachés à la terre qu'ils fouillent et qu'ils remuent avec une opiniâtreté invincible ; ils ont comme une voix articulée, et, quand ils se lèvent sur leurs pieds, ils montrent une face humaine, et en effet ils sont des hommes ; ils se retirent la nuit dans des tanières où ils vivent de pain noir, d'eau et de racines ; ils épargnent aux autres hommes la*

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

peine de semer, de labourer et recueillir pour vivre, et méritent ainsi de ne pas manquer de ce pain qu'ils ont semé..." *Quoi?* Mi se pare că şi aceasta e o faţă a chestiei ţărăneşti!...

— Ţi se pare? se frământă pe loc Paula Gorjan, clocotind de mânie. Dacă ţi se pare de ce nu te înscrii la socialişti? De ce nu-ţi împarţi pământul la ţărani, să faci un falanster? Pune-ţi lavalieră roşie încaltea, ca odorul tău, Cocârţ!...

— Cocârţ are o lavalieră roşie? întrebă surprins Bombonel Asan, fără să se osteneasca a întoarce ochii şi a verifica faptul. N'am observat! E în acest caz o cravată de prost gust...

— Nu încerca să scapi prin tangentă! îl ţinu din scurt Paula Gorjan. Răspunde la întrebările mele. De ce nu eşti consecvent, dacă admiţi tabloul demagog c al lui La Bruyère?

— Iată-l şi pe La Bruyère demagog! hohoti Bombonel Asan săltându-şi pântecul. Dar, dragă Paulino, discutăm aci păreri... Părerile altora. Tu ai invocat un text. Eu ţi-am opus altul... Aceasta nu angajează pe nimeni, cu nimic... Discutăm între oameni inteligenţi, nu între nişte fanatici care iau de sfântă litera tipărită... Din partea mea n'am nicio opinie. Adică le am pe toate. Toate reprezintă un punct de vedere valabil...

Paula Gorjan trosni de câteva ori evantailul, închizând şi deschizând lamele de fildeş cu o vehementă nestăpânire de sine:

— Aşa ai fi răspuns oare acum douăzeci de ani? N'ai nicio opinie! Adică le ai pe toate!... Uitaţi-vă ce-aţi ajuns!... Nici tu,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

Dimitrie, n'ai nicio opinie ? Nu m'ar mai surprinde !...

Dascălul de agronomie vorbi, cu bărbia osoasă sprijinită în mâna străvezie, de bolnav :

— Imi pare că eu am... N'am evoluat. E una însă, care nu cred că poate să vă fie pe plac.

Zâmbea, convins de zădărnicia celor ce-avea să spună.

— S'aud, totuşi... îl îndemnă Paula Gorjan plimbând fără voie ochii dela fostul ei grenadir, la tabloul din perete.

— Mai întâi, nu înţeleg de ce aţi invocat textele unor scriitori francezi ? Vorbiţi despre o chestie ţărănească, de aici, românească, şi vă folosiţi de citate din Balzac şi din La Bruyère... Pe urmă, vorbiţi ca stăpâni de pământ, fără să aveţi nicio legătură cu pământul, în afară de venitul pe care-l servesc arendaşii sau vechilii. Deci în necunoştinţă de cauză.

— Pardon ! căpătă glas Dincă Stoiculescu. Eu mă duc în fiecare an la ţară.

— Cât timp ?

— O zi, două... Chiar câte-o săptămână.

— In plimblare, aşa dar. Cu ocazia acestor plimbări, ai deprins vreodată să deosibeşti un lan de grâu, de unul de secară sau de orz ?

Dincă Stoiculescu îşi pipăi meditativ nasul violaceu şi clătină din cap.

— Ca să fiu sincer, nu prea... Insă aceasta e treaba logofătului... Şi e specialitatea ta, profesor de agronomie.

— E desigur, părerea voastră, a tuturor. Pe Paulina n'o întreb. Ştiu că nu calcă nici-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

odată la țară... Dar ceilalți? Poate pretinde vreunul dintre voi, că e în stare să deosibească grâul de secară, măcar când ajunge în spic?

— Ascultă, iubite Petreanule! protestă glumind Bombonel Asan. Ai de gând să ne supui la un examen? In cazul acesta ne trânteşti pe toți. Na! Ți-o declar. Nu s capabil să fac deosebirea între grâu şi orz, orz şi secară... Ce mare crimă e aceasta? Şi ce-ai demonstrat cu aceasta?

— Cred că e o crimă. Şi cred că am demonstrat, ceea ce era de demonstrat. Vă aflați aci cu toții mari proprietari de pământuri, şi nimeni nu ştie din ce recoltă aduce venituri aceste moşii. Nu e o anomalie?... O anomalie care explică şi chestia țărănească, discutată de voi cu argumente din Balzac şi din La Bruyère, în loc să fie discutată cu argumente din experiență. E o anomalie care explică şi trecerea automată a latifundiilor în alte mâini, cu tot atât de automata lor fărâmițire...

— Teorii! îşi pierdu iarăşi răbdarea Paula Gorjan.

— Nu teorii, dragă Paulino. Realitatea cea mai nediscutabilă şi mai brutală. Cu altă gospodărie şi cu alți stăpâni, măcar treizeci de ani de-acum înainte, nu s'ar pune chestia țărănească. Nu mă puteți acuza, că văd conflictul acesta cu o mentalitate de clasă. Am fost țăran şi formal nu mai sunt. Cunosc însă viața, nevoile, suferința lui, din experiență proprie, nu din citatele voastre, apelând la La Bruyère... Deşi viața țăranului nostru nu se deosibeşte poate prea mult de cea a

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

animalului cu chip de om, zugrăvită de La Bruyère pe la o mie şase sute optzeci-nouzeci. Iar fiindcă îi cunosc şi pe unii şi pe alţii, şi pe stăpâni şi pe ţărani, rămân în părerea că o soluţie există. In afară de politică, de partide şi de doctrine sociale. Una singură. Gospodăria directă a proprietarului, fără administratori fără arendaş; pământul lucrat sistematic sub ochii stăpânului.

— Ca Laurenţiu Sarandà! triumfă Paula Gorjan. Să meargă la ruină singură, ca Laurenţiu Sarandà? Aceasta ne-o doreşti?

— Nu vă doresc nimic alt, decât prevedere. Instinct de conservare. Dacă moşiile ar fi lucrate metodic şi direct, fără intermediari, pentru proprietari venitul s'ar întrei pe puţin; iar pentru ţărani ar rămâne un disponibil de pământ să fie împroprietărite măcar optzeci, o sută de mii de familii. Aceasta deocamdată, pentru început...

Paula Gorjan îşi urmărea însă ideea sa:

— Observ că treci foarte repede peste cazul lui Laurenţiu Sarandà... La Vlaşca, sunt vecină cu o moşie a lui. Lucrurile mergeau aşa şi aşa, până ce şi-a lichidat pământul din Moldova. De-atunci s'a mutat cu experienţele să-şi lichideze şi moşiile de-aci. Ce-mi spun logofeţii despre agricultura aceasta sistematică, pe care mi-o înalţi în slavă, e un adevărat subiect de vodevil... Şi nostim e că râd şi ţăranii... Uite, alt exemplu, dacă vrei să ne serveşti unul! La aceeaşi moşie din Vlaşca, mă învecinez şi cu un cumnat al tău. Moşia Târnauca. Acolo, da, înţeleg gospodărie model! Nu vâşcâie un lucrător. Nu se risipeşte un bob de grâu...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933 1947

Dimitrie Petreanu își încruntă fruntea lucie și pală. Nu-i era pe plac asemenea exemplu. Și îi amintea alt sistem de plugărie, al lui Neagu Gorjan... Dar despre astfel de asemuiri, nu se putea pomeni sub acest acoperiș.

A capitulat, mai desăvârșit pătruns de zădărnicia discuției:

— De altfel recunosc... Mă tem că sufăr de-o incorigibilă deformație profesională. Țin predici de dascăl...

— Cam... a confirmat cu o ușurare, Bombonel Asan. Ce Dumnezeu, nu găsiți alt subiect mai pasionant? Pământ, chestie țărănească, agricultură sistematică... Parcă suntem la cursuri serale de adulți sau la adunările pe care le frecventează Cocârț... Să ridicăm nivelul discuției, scumpilor!

Paula Gorjan a rămas un timp neclintită, cu evantailul pavăză pe piept, purtând privirea dela tabloul atârnat în perete, la vechiul ei grenadir. Îi revenea slăbit, cu fața osoasă și buzele împietrite într'o cută amară. Dar cu aceeași încăpățânare țărănească. Înțelegea, presimțea cele ce se petrec în cugetul feciorului de pălmaș. A vrut să spună ceva și a renunțat.

Își aminti datoriile de gazdă și se pregătea să anunțe că așteptarea a depășit orice măsură, când afară a guițat trompeta dela automobilul lui Jack Medoveanu.

— Insfârșit!

Fiecare s'a mișcat împins de alt neastâmpăr. Paula Gorjan să afle știrile senzaționale. Bombonel Asan să treacă mai repede în sala cu masa întinsă. Mihai Tăut nerăbdător să vadă în ce fază se mai înfățișează

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

eroul pe care demult îşi hotărîse să-l imortalizeze într'un roman.

Jack Medoveanu a apărut în prag, svârlind mănuşile cenuşii în panamaua ţinută de valet cu gura în sus. A rotit un salut general adunării şi cu paşi elastici de muschetar, cambrat în costumul ajustat pe talie, a înaintat să sărute mâna amfitrioanei, apoi a celorlalte două doamne din salon.

Purta în acel an mustaţa tunsă şi rotunjită englezeşte pe buze, după cum în alţi ani purtase mustaţă galică sau barbă à la Kruger, bărbiţă ca fostul principe de Galles sau pieptenătura principelui de Sagan, penultimul arbitru al eleganţei, înainte de a fi detronat de contele Boni de Castellane.

Nu se cunoştea că a străbătut o sută cincizeci de chilometri cu automobilul, în uragane de praf şi în hârtoapele şoselei Sinaia-Bucureşti. Părea scos din cutie. Şi s'a grăbit să destăinuie cheia misterului, sub formă de mustrare adresată domnişoarei Gorjan:

— *Ma petite*, am să-ţi fac o surpriză într'o zi, când lipseşti de acasă... Am să aduc eu oameni, să-ţi instaleze telefon. Se poate să trăieşti fără telefon? Suntem unde? în Kamerun? în Madagascar? să nu profităm de puţinul bun pe care ni-l oferă civilizaţia, aci, la ultima extremă a civilizaţiei?

Vorbea răsucind morişcă panglica lată a monoclului şi ţinând bărbia în sus, ca să privească la convivi printre pleoapele închise pe jumătate.

— Şi ce raport este între întârzierea ta şi lipsa telefonului? întrebă Paula Gorjan.

— Te anunţam de acasă, să afli că am so-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mem1933 1947

sit şi că întârzii încă o jumătate de oră. Un duş; alt costum!... Vă anunţam şi-mi ceream iertarea, pe care sunt silit să o cer acum...

Cu latul palmei dus la piept, Jack Medoveanu se înclină spre doamnele dela care implora iertare.

In costumul subţire, vărătec, de culoarea penei de cocor, părea mai tânăr de cât toţi şi radia într'adevăr o mai vie tinereţe decât toţi.

A adăogat, surâzând:

— Pe urmă, să fi avut telefon, *ma petite*, ai fi aflat cu o junătate de oră înainte, o ştire senzaţională care cred că te interesează *terriblement*. Ştii pe cine am adus în automobil dela Sinaia?... Pe Nicu şi pe Mişu...

— Nicu Filipescu şi Mişu Cantacuzino? repetă cu neîncrederere Paula Gorjan.

— Nicu Filipescu şi Mişu Cantacuzino! M'am aşezat la volan, am pus şoferul alături şi i-am lăsat în fund să se descurce...

— *Alors, cette fois-ci, ca y est?* se bucură Paula Gorjan, fiindcă o întâlnire între Nicu Filipescu şi feciorul lui Iorgu Cantacuzino, Nababul, însemna garanţia împăcării între cele două fracţiuni conservatoare.

— *Que non!* Deocamdată, *ça n'y est pas*. Mi se pare însă că avem toate şansele, *que cela y soit*.

— Dar spune! Explică-te!

Jack Medoveanu a privit galant spre celelalte două doamne din salon:

— Sunt sigur că nu toată lumea de aci, e tot aşa de nerăbdătoare să afle cancanuri politice... Nu este aşa, Magda? Nu, doamnă Petreanu?

Paula Gorjan făcu un gest din evantail,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

care se putea traduce: „Cât despre ele!...“ Dar invitatele i-au luat înainte, dând toată deslegarea noului venit, cu protestările de circumstanţă:

— Mă rog...

— Vai!

— Mă rog... Vai! E tot ce vă interesează mai mult!... zâmbi, Jack Medoveanu. Admir această capacitate de sacrificiu... Mai ales după toate discuţiile pe care nu mă îndoiesc că le-aţi suportat. Dar fiindcă mi-aţi permis, am să rezum situaţia, pentru Paulina, în câteva cuvinte... Deduc că toate merg bine, *chère Paulette*, mai după asalturile pe care mi le dau takiştii. De ce nu plec în străinătate ca în fiecare vară? De ce nu vreau să particip la tratativele cu Fiala, pentru petrol?... Mi-au oferit perspective de participare la concesii. Milioane, ascultaţi? Milioane!... Semnul cel mai evident că-i incomodez.

— Şi ce-are de-aface una cu alta? interveni Paula Gorjan, prin a cărei gură să pronunţa aviditatea şi avariţia lui Neagu Gorjan. Îl lăsai să marşeze.

— *Non, ma petite!* clătină din cap Jack Medoveanu. Aceasta, niciodată!...

— Te opreşte onoarea?

— Nici decum... *Cette petite chose qu'on appelle l'honneur!...* Când eşti ca noi, onoarea nu se pune în discuţie. E intangibilă... Aţi asistat la piesa lui Robert de Flers şi de Caillavet, jucată astă primăvară la Variétés, la Paris?... Blanche Toutain are o creaţie delicioasă. Există şi un tip, a cărei morală mi-o asum fără nicio mustrare de cuget, căci e a noa-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1933-1947

stră... Recunoaşte că orice ni se poate contesta, în afară de onoare... *Et alors, ça permet de faire beaucoup de petits choses vilaines: ne pas payer ses dettes, prendre les maîtresses de ses amis, manger l'argent de sa femme et la quitter après...* Aşa că nu onoarea aceasta, a noastră, m'a oprit. Ci altceva, *ma petite! J'ai telement l'habitude de dépenser de l'argent, qu'à l'idée d'en gagner, ça m'embête...* Sunt pe lume două categorii de oameni. Cei care au întotdeauna bani, fără să aibă avere. Şi cei cari au avere, dar n'au niciodată bani. Aleargă la cămătari, ipotechează, vând, preschimbă polițe, împrumută într'o parte ca să plătească dobânzile din altă parte. Eu sunt predestinat să rămân în categoria a doua şi mă împac foarte bine cu această ideie... Mi se pare că şi prietenii de-aci, la fel. Ne aflăm în bună companie!... Mă pot mândri cu elevi demni de filosofia mea!

Paula Gorjan a înălțat evantailul închis, gata să-i admonesteze pe toți cu aceleaşi aspre sentințe.

Dar valetul a dat înlături uşa sufrageriei, vestind:

— Masa e servită!

14

A doua zi, înainte de ora trenului, Dimitrie Petreanu a trecut pentru ultima dată la Expoziție, în pavilionul agriculturei.

Afară ploua mărunt, muced, monoton.

Pavilionul era gol. Cartea-i zăcea pe micul ei catafalc, sub cununa de spice uscate, ca

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

un copil mort într'o capelă de ţintirim. A cutreierat încăodată sălile şi l-a alungat pustiul.

A rămas în urmă, numai paznicul cu mustăţi uriaşe, călcând majestuos, după chipul şi asemănarea generalului Jack Lahovary. Număra paşii — soţ, fără soţ — dela o uşă la alta. Se căznea să-şi păstreze echilibrul pe marginea preşului întins, nesfârşită dâră de sânge printre snopii aliniaţi în front, strujenii fenomen şi florile de fâneaţă îmbălsămate cu rădăcinile întregi în ierbare.

Din când în când, se oprea la dulapul cu larve conservate în spirt şi la vitrinile cu gângănii prinse în ac: *Duşmanii câmpurilor noastre*. Înfipte sub capacele de sticlă, aliniate după spiţe de neamuri şi misterioase clasificări, gâzele arătau ca juvaierele bătute în nestemate dintr'un geam de bijuter: podoabe de topaz şi boabe de mărgean tăiate de-un migălos şi neîntrecut faur.

Paznicul căsca, îşi netezea caierul mustăţilor lungi şi se minuna încăodată în sine, în lipsa unui tovarăş:

— Nu s'ar crede, dom'le! Coropişniţă, înţeleg. Râmă, mai zic... Dar mândreţea aia de gâzulie s'o faci ac de cravată, nu alta!... Cum să strice, dom'le? Cum s'aducă prăpăd, dom'le?... Să vezi şi să nu crezi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

CARTEA INTÂIA

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

CAPITOLUL INTÂI

ZAPODIA

1

Adrian s'a deşteptat cu un tresăr, smuls din somnul scurt, dar afund, neîntors.

Îl purtase visul pe alte tărâmuri, iar când a revenit dela ele cu ochii deschişi, nu se desmeticea unde se află. Apoi a zâmbit prin întuneric, într'o destindere de nemărginită fericire. Zapodia! Cerdacul dela Zapodia.

Luna pogorîse de cealaltă parte a casei. Spre răsărit cerul albastru pălea: abia o mijire verzuie şi rece, de altă planetă. Noaptea dura încă. Stelele sclipeau umede, misterioase, înalte. Le regăsea şi pe ele, aşa cum au fost, de anul trecut.

A încercat să le citească pe harta boltită, după numele lor, ţărănesc. Fecioara şi Balaurul, Hora şi Ciobanul cu oile, Scorpia şi Jghiabul, Cloşca şi Scaunul lui Dumnezeu...

Se minuna în ce tai iţă a cugetului s'au păstrat neatinse toate aceste numiri vechi, învăţate dela baci şi moşnegi, când un cocoş

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

a dat glas răguşit, aproape, vestind ceasul dinaintea zorilor: pe urmă altul şi încă unul, departe, la margine adormită de sat. Şi ca la tot atâtea semnale de trâmbiţă, îndată au prins a învia vuietele deşteptărilor repezi de vară, care n'adastă soarele.

Sub streşini au piuit cristalin rândunelele în cuiburi, au scârţâit uşi la odăile argaţilor, a nechezat subţire un mânz. Pe urmă ciutura fântânii cu sunetul plin şi paşi apăsaţi de opincă scrâşnind pe pământul jilav de rouă.

Larma deşteptărilor dela Zapodia. Altă fericire regăsită după un an...

Cu mâinele împreunate sub ceafă şi cu pledul întins până la bărbie, Adrian se muncea să-şi lămurească anume ce foarte însemnată grijă l-a smuls din vis, tresărind. A, da! Iazul, volocul... Auzise decuseară porunca împărţită argaţilor şi a adormit cu hotărîrea să se afle înaintea lor, la malul cu sălcii şi stuf. Era ca o datorie închinată amintirilor de copil. Aceasta făcea de trei zile, din ceasul când trăsura l-a descărcat la scară împreună cu sora mai mică, Smăndiţa, să împlinească la număr „jivalania" dela Zapodia.

A cutreerat în trei zile fiecare cotlon; a pus la probă pe ascuns scrânciobul, alt scrânciob nou, pregătit pentru alte generaţii de ploduri; a mers să-şi găsească moşnegii isnoavelor din alte vacanţii, tezlari, rotari, vizitii şi ciobani cu unsuroasele cămeşoaie spălate în zăr; a căutat tovarăşii de joacă, feciori de plugari. Numai pe dânşii nu i-a aflat.

Pentru aceştia trecuse vremea sburdărilor. Roboteau la îndatoririle lor de argăţei şi de-ajutoare părinteşti; la tamazlâcurile de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

vite, la prașilă, la plivit și la coasă. Îi simțea depărtați, schimbați, înstrăinați într'un an.

Dar n'avea când să-l împresoare mâhniri. Zapodia nu era locul mâhnirilor.

După săptămâna trăită la București, în turburi și urâte îndoeli și ispite, aici lepădase în fiește ce zi o coajă uscată; până ce i-a rămas iarăș numai neastâmpărul proaspăt și viu din ochi, nesațiul bucuriei de viață, nevinovate desfătări așteptându-l la orișice pas. O întoarcere la copilăria abia părăsită și încă nu deplin încheiată.

Acasă, înainte de a lua drumul Zapodiei, cele câteva nopți i-au fost veșnic chinuite de visuri hâde și stranii. Indecsebi unul se înverșuna să l deștepte c'un strigăt de spaimă.

Acelaș vis, și întotdeauna într'acelaș chip început și sfârșit.

Se făcea la tobogganul Expoziției Jubiliare. El stătea jos, pe o bancă: moș Toader Gliga deoparte, de cealaltă parte, un domn foarte cunoscut, fără să știe de unde-l cunoaște; un domn cu pălărie de paiu văpsit negru.

Stăteau și priveau tustrei, înveselindu-se la svârcolirile mucaliților care lunecau avan pe săniușul luciu de lemn, săltau berbecește la fiecare nod și clempăneau din cap caraghios la hopuri.

— Caterino, mă du'și io să'ncerc!... se adresa domnul cu pălăria de paiu negru, unei persoane nevăzute. Pe parola mea că mă du', Caterino!

Moș Toader Gliga râdea, împingându-și ceaunașul pălăriei de pâslă c'o sfârlă.

— Aman mai vin boierii la vale, conașu Andrian! Unu după altu, unu după altu... Buf!

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

Şi altul la rând!.. Ca la moară, măi tată, măi!

Adrian se întorcea întotdeauna să-i spună cu indignare că nu's boieri. Nişte mahalagii dedându-se la plăcerile lor vulgare, de Moşi. Şi întotdeauna, în aceeaşi clipă, moşneagul îi slujea acelaş răspuns: — Nu's, conaşu Adrian? Ia'n te uită mata mai bine, şi mai zi că nu's boieri!... Imi pare *mia* că nu lipsesc nici boierii noştri.

Privea, iar arătarea din vis era într'adevăr de-un comic nespus. Pe toboggan, la vale, veneau săltând şi clempănind berbeceşte, toate rubedeniile din neamul său Cumpătă şi toată boierimea subţire, cunoscută în scurta-i şedere la Bucureşti. Iordache Cumpătă şi Smaranda Cumpătă cu toiegelul ei de abanos şi pelerinuţa cu zale de mărgele negre, Ada Cojan şi Toto Sarandà, Paulina Gorjan ferecată în corset şi Jack Medoveanu cu monoclul în ochiu, Bombonel Asan, doctorul Strigolniţa, Tăut şi Dincă Stoiculescu; toţi se prăvălau, săltau, se ciocneau, se îmbulzeau, se răsuceau svârliţi la nodurile săniuşului de lemn, intrau în sforul curgerii la vale şi toţi păstrau o gravitate solemnă în această joacă absurdă, nepotrivită cu vârsta şi cu demnitatea lor, care făcea spectacolul încă mai caraghios. Şi întotdeauna, atunci, nu-şi mai putea stăpâni râsul.

Izbucnea în hohot cu lacrimi în ochi. Era ca o răzbunare a tuturor umilinţelor şi a inferiorităţii la care îl osândeau anii. Aşa dar aceştia se dovedeau a fi dumnealor şi cu aceasta se îndeletniceau? Ii surprindea însfârşit în adevărata lumină. Iar hohotul lui creştea,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

creştea, să-i spargă coşul pieptului, până când deodată, toţi întorceau spre el altă faţă plină de înfricoşare.

Toţi aveau capete de morţi; gâvane negre în ţestele albe de os, dinţi clănţănind în rânjet sinistru.

Toţi: Iordache Cumpătă şi Smaranda Cumpătă, Toto Sarandà şi Ada Cojan, Jack Medoveanu şi Paulina Gorjan, Strigolniţa, Tăut, Stoiculescu, şiraguri de schelete, convoiu de schelete îmbrâncindu-se în iureş la vale.

Iar domnul de alături cu pălăria de paiu vopsit negru, n i mai striga: „Mă du'şi io, Caterino!" fiindcă nu mai era el. Era acum Cocârţ Asan, cu lavaliera roşie la gât, scuturându-l de braţ şi răcnindu-i în ureche: —Haha! Priveşte la dânşii. Ce-ţi spuneam eu? Are dreptate moşneagul! Se duc cu toţii la vale! Unul după altul... La rând, ca la moară!...

Hohotul râsului se preschimba în strigăt de spaimă. Acelaş vis, sfârşit în acelaş gemăt.

In cea din urmă dimineaţă, dela dânşii, deacasă, tot aşa s'a trezit din somn într'un scâncet. La căpătâiu se afla Dimitrie Petreanu, cercetându-l cu ochi miraţi şi îmblânziţi. I-a pus mâna pe frunte, i-a ferit părul în lături, semn de neobişnuită la el înduioşare. S'a întors către Olga Petreanu, înţelegându-se din privire, fără cuvinte: „E ceea ce credeam eu. Puţină febră. Şi năduşeală. E leoarcă de apă..."

Intrebarea a fost numai de formă.

— Ce e cu tine, Adriene?

— Ştiu eu...

— Se vede că visezi urât în fiecare noapte,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

fiindcă în fiecare noapte gemi. S'ar putea să aflu şi eu ce fel de visuri?

Adrian n'ar fi mărturisit pentru nimic în lume. Îi părea visul prea absurd şi copilăros. Să se trezească din somn, gemând înfricoşat de-un vis, ca la cinci ani? A îngăimat un răspuns oarecare. Se înăbuşea, poate a răcit, poate are friguri...

Iar părinţii, după o scurtă consfătuire, i-au hotărît plecarea. Îşi păstrau explicaţia lor. O săptămână de Bucureşti ajunge pentru a turbura mintea unui băeţandru la răscruce de vârste. Poate şi simţurile. La aceasta nu s'au gândit. Se apropie o vreme când la îngrijorările părinteşti pentru copil, se adaogă altele. Zapodia cu hoinăreala în aer liber e izvorul tuturor tămăduirilor.

Şi Zapodia încăodată s'a dovedit a fi izvorul tămăduirilor. Visul cel hâd s'a şters cu totul. I-au luat altele locul. Visuri purtându-l lin pe line limanuri, care nu sunt decât prelungirea vieţii obşteşti de-aici.

Aseară, şi-a îndeplinit încă o dorinţă. Şi-a întocmit culcuşul afară, pe divanul din cerdac, cu învoirea bunicei. In toată jivalania casei e necurmată gâlceavă pentru acest divan. Mai dorm şi alţii afară, pe terasele şi în balconul dela clădirea cea nouă, cu două caturi, rezervată numai oaspeţilor şi tinereţii. Dar e altceva. Acolo toţi se hârjonesc, povestesc, îşi pregătesc unul altuia renghiuri, nu se ogoiesc până târziu. Printr'un fel de tradiţie însă, divanul din cerdacul aşezării vechi, bătrâneşti şi scunde, e un loc privilegiat şi pus la mare preţ; cu toate că salteaua e tare, mânăstirească, şi cu toate că nu-i chip

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

de hârjoană şi gălăgie, fiindcă îndată răsună prin fereastra deschisă glasul Smarandei Cumpătă, poruncind scurt, tăcere şi somn.

Chiar ţigara fumată în găoacea palmei e cu primejdie. Din ietac străbate dojana:

— Hm! Nici nu ţi-a picat bine caşul dela gură şi ai început cu ciuciuletele?.. Haide-hai!.. Măcar ai obraz şi nu-mi svârli fumu'n casă...

Acel *măcar*, dovedeşte însă o mânie silită, prefăcută. Smaranda Cumpătă ştie că toate năravurile îşi au vremea lor, când par neţărmurite fericiri, numai fiindcă se lovesc de propelişti. Şi tot din asemenea pricină se face a închide ochii, dacă nepoţii şi feciorii mai mici, întrecându-se cu gluma, îi vămuiesc cutiile de tutun bectemis. Vrea doar să se ştie că a băgat seamă, că prea bine cunoaşte vinovatul şi-l iartă.

Adrian a răsucit încetişor o ţigară din asemenea bectemis vămuit. S'a tras laoparte să scapere şi a început ziua, înainte de zori, fără nicio mustrare de cuget, păcătuind de două ori: întâi fiindcă fuma, pe urmă fiindcă fuma tutun căpătat pe căi nelegiuite.

Dinlăuntrul ietacului, o tusă grea de înţelesuri, i-a trimis ştire că a fost simţit şi iertat.

După ultimul fum, a dat fuga la fântână cu toate sculele de spălat puse din vreme la îndemână, pentru o toaletă pospăită la ceas de noapte. Işi făcuse chibzuială că aşa va scăpa de-iscoada altor ochi, ocolind feredeul cu lighene şi duşuri ingenios meşteruite, de către unul din feciorii Cumpătă cu oarecare îndemânări de născocitor. Un argăţel s'a alăturat din umbră, aplecând el ciutura să-i toarne apa în cupa palmelor.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

— Da de dimineaţă te-ai mai trezit mata, coane Adrian! îşi rosti băetanul mirarea.

— Precum se vede, Gheorghiţă.

— Numai c'o porneşti şi mata la iaz, la peşte...

Adrian s'a înecat cu apa gargarisită şi a stupit-o jos, tuşind.

— Cum *şi* eu? Adică au de gând să mai vină şi alţii? Ai cam simţit tu aşa ceva?...

Gheorghiţă îşi trase în sine ştiinţele sale:

— N'am vrut să spun asta... Nu vezi mata că toţi dorm duşi, în odăile de sus?

Indoiala lui Adrian nu se risipea însă cu atât. Intrebă stăruind în bănuială:

— Moş Gliga, pe unde-i?

— Apoi cine să-l ştie, pe unde umblă moşneagu? Să chiamă că boieru l-o mai uşurat cu slujba. O venit rândul nostru, celor mai în putere... Poftim prosopu!...

Adrian îşi ştergea faţa răcorită, cu ochii mereu spre fereastrele şi balconul casei cu două caturi. Acolo se afla toată ameninţarea. Se temea să nu fi prins cumva şi alţii de veste, ca pescuitul dela iaz s'adune larmă şi liotă. Indeobşte nu fugea de puzderia verilor mai mari şi mai mici, mai depărtaţi şi mai de aproape. Intr'această mişuneală de tinereţe gălăgioasă şi fără de grijă, era farmecul Zapodiei. Dar pentru cel dintâi drum al său din acel an, la iaz, ar fi vrut să fie singur, închipuindu-şi un romantic pelerinaj pe urmele paşilor de copil. Şi de aceea întrebase înadins despre Toader Gliga.

Cu bătrânul de mână, plecase el întâia oară la cinci ani „să prindă" raci, ştiuci, lini,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

ochene şi crapi; adică să privească la alţii cum prind. Iar de-atunci, moş Toader Gliga, trecea prin mâna lui bătătorită tot alte mănuşiţe mai tinere şi fierbinţi de copil, purtând alte generaţii proaspete din neamul Cumpătă, la aceleaşi desfătări care intrau nelipsit în ritualul vacanţiilor dela Zapodia.

— Zici că nu ştii nimic, pe unde-o fi moş Toader Gliga? mai întrebă odată Adrian, înbumbiindu-şi bluza de vară, în culoarea borangicului.

— A fi sforăind în cel fân, în pod, la grajd ori în vreo iesle... îl linişti Gheorghiţă, simţind parcă încotro băteau întrebările. N'ave mata grija!.. Îi ciolan bătrân, se mişcă greu...

Adrian îşi pipăi în buzunar tabacherea „Suvenir dela expoziţia jubiliară", umplută cu tutun bectemis, suvenir dela Smaranda Cumpătă. Îşi pipăi scăpărătoarea şi fitilul. Toate erau la locul lor, în bună orânduială. Lungi pasul spre poartă, pe aleia cu plopi tineri şi subţiri, sădiţi prin grija părintelui său, dascălul primenirilor de gospodărie plugărească.

Un câine se apropie nesimţit, atingându-i mâna cu botul.

— Tu eşti, Colţun, măi bătrânule?

Colţun, bătrânul, încuviinţă dând bucuros din ciotul cozii retezate: „Eu, şi-mi pare bine că te văd iar pe la noi".

— Atunci, hai! Ia-o înainte...

Câinele s'a supus. Ştia drumul.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

2

Adrian ştia locul.

S'a aşezat la ţărmul iazului, aproape de moară, pe-un trunchiu de răchită răsturnat strană. Fără să-şi dea seama, a sprijinit un cot pe genunchiu şi bărbia în palmă, într'o poză lamartiniană, visătoare, cu lacul la picioare; cu lumina trandafirie a răsăritului în obraz. Soarele întârzia după deal. Dar cerul întreg era într'acolo văpaie..

O pâclă moale, străvezie, se desfăcea de pe ape limpezind ochiuri lucii de sidef, de argint, de mărgean, până ce s'au unit toate într'o singură uriaşă oglindă, fără tremur de unde. Neclintire de-o clipă. Odată cu snopul razelor însuliţate pe cer, din stuful celuilalt ţărm, dintre sălciile întunecate de papură, s'a ivit o raţă sălbatecă urmată de pui, o pereche de cufundari întrecându-se în tumbe. Şi vâslirea lor graţioasă a început să brăzdeze preluciul oglinzii, cu trene de dungi încreţite.

Au sburat cei dintâi pescăruşi; au svâcnit cei dintâi peşti după gâze, spărgând apa în aşchii luminoase de stropi.

De pe dealul din faţă, dealul Coşerelor, coborau în procesiune cârduri de gâşte şi de raţe, cu bobocii după ele, poticnindu-se'n grabă spre paradisul lacustru, într'o cumplită gălăgie de gâgâeli şi măcăituri. Adrian a socotit această privelişte prozaică şi această fanfară stridentă o profanare: orătănii de curte venind să turbure o sacră armonie a firii. Pe urmă a îndepărtat gândul ca o netrebnică reminiscenţă a lecturilor. Aici toate

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

se împlineau într'un tot. Nu era nimeni, nimic, să poată destrăma păienjenişul de feerie. Feeria dela Zapodia.

Nici Colţun, zăvodul bătrân şi insensibil la frumuseţea dimineţii pe lac, nici el care sperie broaştele din iarba înrourată mânându-le spre baltă, nu era străin şi nepotrivit în acest loc. Broaştele săreau cu icniri de piatră svârlită'n bulboane. Răsăreau apoi ţinându-se cu labele de suprafaţa undei ca pe un trapez şi privindu-l cu ochi neclintiţi, aurii.

Un îndemn nebiruit al copilului din alţi ani, l-a făcut să se plece şi să caute un bulgăr, să'ncerce a nimeri ca atunci. N'a izbutit. Au împroşcat stropii în jerbă, s'au lărgit cercuri din ce în ce mai depărtate şi mai line — dar broasca îl privea cu aceiaşi ochi neclintiţi, legănată pe trapezul său în balansul măruntelor valuri.

Adrian s'a ridicat în picioare, a căutat altă piatră, a ochit şi încă odată a dat greş. Aceasta nu şi-o iertă! Şi uitând măreţia răsăritului pe lac, s'a pomenit culegând bulgăr după bulgăr şi încăpăţânându-se să recâştige îndemânarea de neîntrecut ochitor. Svârrr! A nimerit însfârşit... Broasca s'a întors cu burta albă în sus. Svârrr! Alta! Svârrr.... Incă una... In focul vânătoarei n'a auzit svon de glasuri pe poteca dinspre curte. Astfel l-a surprins un neplăcut alaiu cu piatra în mână.

— Iaca-i bun! a cuvântat apropiindu-se moş Toader Gliga, înveselit foarte. Se chiamă că mata n'ai prăpădit vremea, conaşu Andrian... S'ar cădè să le punem aieste trei bucăţi la traistă şi să le dăm lui Franţ, maşinistru, să le frigă la ţiglă, că numai el mănâncă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

spurcăciuni, bată-l nemţăria lui să-l bată!

Toader Gliga râdea, netezindu-şi cu dosul palmei ghimpii musteţilor tuşinate. Adrian găsea mai puţină pricină de veselie.

A lăsat piatra să-i cadă moale, în troscotul jilav. Nu-i era atât de moşneag, cât de alaiul adus cu el. Şi nu atât de sora mai mică Smăndiţa şi vărul Dodel, un bunduc de şase ani neîmpliniţi, cât de domnişoara Irinel Măgură, elevă în clasa a cincea de pension, rubedenie îndepărtată în crengăturile genealogiei Cumpătă, aproape o streină, venită întâia oară la Zapodia. In trei zile nu-şi vorbiseră treizeci de cuvinte. Se ţinea în rezervă, poate din sfială, poate din mândrie, încă neaclimatizată la lipsa de ceremonie şi de etichetă a jivalaniei. Iar acum îl prindea trăgând la tir în broscoi!

Dodel Stamate, puiu de om dolofan şi bucălat, înalţă sfârcul nasului să-şi rostească entuziasmul, cu un sadic dispreţ pentru tragicul situaţiei:

— Phii, bădie Adrian! Mata le-ai dat gata pe toate trii?... Halal!

Cele trei victime se legănau cu pântecul rotund în sus, navigând ca trei cadavre de naufragiaţi spre ţărm. Adrian blestemă tot neamul broştesc. Ca să restabilească distanţa între el şi un mucos de şase ani, a scos tabacherea suvenir dela expoziţia jubiliară şi a început să răsucească foiţa. Admiraţia lui Dodel mergea crescând:

— Acuma fumezi şi mata? Phii! Ia să văd eu dacă poţi scapăra!

Adrian scăpără cu o gravitate de preot care aprinde cătuia pentru a oficia în altar

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

şi mulţumi cerului că fitilul a luat foc dela prima scânteie. Restaurat sufleteşte de această izbândă, întrebă eliberând doi şerpi albăstrii de fum pe nări:

— Ai venit să vezi iazul, duduie Irinel?

Inainte de a căpăta răspuns, a izbucnit în aerul sonor al dimineţii tot exclamaţia lui Dodel, exprimând o exaltare ajunsă la superlativ:

— Phiii! Scoţi şi fum pe nas! Da ştii mata că eşti un fumător grozav? Smândiţo, i'ote că bădia Adrian scoate şi fum pe nas!

Sora lui Adrian, Smândiţa, fată cu ochii negri şi lucioşi ca ochii Smarandei Cumpătă, l-a smucit de mână cu un precoce instinct de femeie:

— Linişteşte-te odată, Dodel! Nu te amesteca în vorba celor mai mari...

— Da ce, eu nu's mare?

— Mai bine hai să ochim şi noi în broaşte. Acolo să mi-te văd cât eşti de mare!..

Devorat de ambiţie, Dodel a prins să culeagă pietroaiele din mâl şi din troscot. Duduia Irinel a căpătat răgaz să răspundă.

— Uite cum s'a întâmplat, domnule Adrian... Am aflat aseară că vin oamenii dela curte cu volocul şi am complotat cu moş Toader... Imaginează-ţi că eu n'am văzut niciodată iaz de-aproape.

Subţire şi năltuţă, palidă în rochia de caşmir negru a uniformei, părea la început o făptură adormită, fără frumuseţe, cu părul cânepiu şi cu ochii de-un căpriu spălăcit. Adrian observă însă irizate fire de aur în castaniul decolorat şi în toată figura, ceva nelămurit, încă lipsit de contur, ca un obră-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

zar opac de humă, gata să se desfacă şi să lase la lumină alt chip, ascuns, într'altfel gingaş şi seducător. Copila s'a aşezat pe trunchiul de salcie, potrivindu-şi pe genunchi fustele negre şi scurte. O clipă a mijit dedesubt un colţ alb de dantelă. Adrian a privit în altă parte, spre lac.

I-a ajutat moş Gliga să iasă din tăcerea stingherită:

— Mai zi mata, că n'am adus-o bine, conaşu Andrian? Nu ne-o simţit nimeni. Am sgâriet cu unghia în geam şi le-am dat zor. Cunoşti mata cumu-i regula!... Dumnealor se tot moşmoleau, parcă se pregăteau să meargă la horă. Eu de colo: Hai, că ne-o luat-o înainte conaşu Andrian!

— Vasăzică ştiai că am plecat înainte?

— Că mare lucru, s'o ştiu! Ţi-am văzut eu toate pregătirile matale. Hehei, zic, acuma nu mai are nevoie de moşneag; l-o lepădat la spate. Se duce fluerând... Numai bagă mata de samă, că se ridică alţii care nu cunosc drumul şi au alţii nevoie de călăuză şi paza moşului. Asta-i legea Zapodiei! De-o prubă, duducuţa Irinel. Ci-că n'o văzut în viaţa dumisale iaz şi nu ştie cum se prinde peşte cu volocul... Apoi dacă se poate una ca asta?

— Ai făcut foarte bine!... încuviinţă Adrian, privind dela înălţime, cu oarecare compătimire, la copila de târg de pe trunchiul salciei, care n'a văzut încă iaz şi n'a asistat la nicio expediţie pescărească. Dacă ştiam...

Ş'a aşezat alături de Irinel, urmând cu o însufleţire exagerată:

— Dacă ştiam, duduie Irinel, poate că am fi complotat împreună...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

— Vorbeşti sincer? întrebă copila. Moş Toader Gliga mi-a dat această ideie... Mie însă nu-mi place să mă bag în sufletul nimănui.

Răsucea o egretă de trestie între degete. Nu-i privea în ochi. Părea foarte tristă şi fără curaj de viaţă, în rochiţa neagră, ca o uniformă de orfelină. Adrian a proclamat cu hotărîre, încă o lege a Zapodiei:

— Aici, la noi, nu se poate spune despre nimeni că se bagă în sufletul altuia. Nu suntem numai rude. Altceva mai mult... O mare prietenie, fără mofturi şi protocol... Intr'o zi ne vine pofta să facem o ceată şi să plecăm într'o parte... Mâine se fac şi se desfac alte cete... Nu încape nicio pizmuire, nici supărare... Pot spune că aici e patria libertăţii.

— Ştiu... vorbi încet duduia Irinel Măgură, desmierdându-şi singură obrazul cu spicul de stuf, ca şi cum ar fi căutat aşa să spulbere învelişul mincinos de humă. Am observat aceasta de când am venit. Dar îmi mai trebuieşte timp până să mă învăţ cu felul acesta de viaţă... Sunt o posacă şi-o botoasă!

— Ce ideie! protestă Adrian, uitându-se tot cu mai multă luare aminte la ochii şi la obrazul duduiei Irinel Măgură.

— Nu-i o ideie. Ştiu eu ce spun. Mă cunosc bine... Vezi mata, eu trăiesc singură numai cu mama. Şi poate ai aflat. Trăim greu, cu multe necazuri... Mama e paralizată... Tata, înainte de a muri a pierdut moşia... Ne-a lăsat ca vai de noi... De cinci ani, nu s'a auzit râs în casa noastră. Cum să fiu altfel, decât posacă?... M'a trimis mama de două ori, în două vacanţii, să mă duc la

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

țară, la un frate al dumisale, unchiul Stroie Bârlădeanu, care are o moșie la noi, în județul Călimanului.

— Am auzit de moșie. Tăcuta.

— Da, Tăcuta îi spune și bine îi spune... O tăcere, de-ți țiuie pustiul în urechi. Unchiul Stroie e un om ursuz, trăiește pe altă lume. Numai cu hârțoage vechi și cu documente. Și-i o sărăcie, o paragină, de mă apuca plânsul de urât... Stăteam față în față, la o masă lungă într'un fel de sufragerie unde noaptea făceau curse guzganii, și unchiul Stroie nu schimba o vorbă... Uita că mai este cineva cu el... E un om foarte curios. Foarte distrat... Aici am intrat într'o lume, pe care nici nu mi-am imaginat-o vreodată... Mi se pare mereu că nu merit dragostea și bunătatea pe care mi-o arată toți...

— Aceasta să nu te îngrijoreze! o asigură Adrian. Peste o săptămână ai să faci și mata parte din jivalania noastră... Uite, ia exemplu dela sora mea și dela Dodel...

Pe țărmul iazului, Smândița în rochița de creton cu flori roșii și Dodel în hăinuțele de doc proaspăt spălate și călcate, se întreceau în bombardamentul cu pietre, înverșunați să extermine neamul batracian. Smândița arunca bulgărul înălțând mâna peste cap, femeiește. Dodel ochia încruntat, mușcându-și limba între dinți, înainta un pas și sburătăcea piatra viteaz, bărbătește. Dar amândoi cu a elași jalnic insucces. Singurul efect netăgăduit deocamdată, stătea înscris în împroșcările de mâl pe rochița fetiței și pe straiele băiatului. Nu în van, două spălătorese abia pridideau vara la curtea dela

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

Zapodia, primenind fără istov garderoba jivalaniei.

Moş Toader Gliga, care se făcuse nevăzut cu argaţii la moară pentru anumite pregătiri, vesti de departe:

— De-amu, gata!...

Argaţii veneau cu volocul în spate, răsucit sul. Îşi schimbaseră cămeşi de cânepă, lepădaseră opincile, suflecaseră ţarii pe pulpele goale, musculoase şi arămii.

Aista i Iacob! — îşi spuse cu bucurie Adrian. Şi aista, Grigore a lui Vasile Urdă. Nu se ştirbise nimic din rânduiala veche. Mai venea în urmă şi Neculai Moraru, cu o faţă necunoscută.

Ca să vădească oamenilor dela Zapodia că nu le-a uitat nici cele mai mărunte ale lor necazuri şi zurbe, Adrian întrebă zâmbind:

— Ei, bade Neculai, ai ajuns la pace cu Neculai celălalt, de pe deal?

Era o aluzie la dihonia dintre Neculai Moraru şi Neculai Coşăraru, doi cumnaţi aduşi pe vremuri dela Prigorenii Iaşilor în slujbă boierească şi căzuţi de cinci ani la vrajbă şi desbin.

Morarul, cu palmele înfipte în chimir şi-a scuturat pletele negre, ţâşnind prin strunga dintelui ştirb un stupit de scârbire:

— Pace de asta să aibă numai duşmanii matale!

S'a uitat în deal, la coşere, apoi peste umăr, la spate, spre moara dintre sălcii, ca la două redute de unde se pândeau doi vrăjmaşi fără îndurare.

— Acolo's scorpiile! îşi lămuri el gândul. Din partea noastră, a bărbaţilor, am fi ajuns

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

noi la pace, că n'avem a împărți capătu lumii. Dară, vezi mata, asta s'ar întâmpla într'o clipală de ochi, dacă n'ar fi gura muierilor. Ele ne-asmuță și ne 'mpung!... Iară bărbatul ca boul, pleacă grumazu la giug și trage încotro îl mână împunsătura...

— Atunci nu te potrivi la gura femeii... rosti Adrian cu importanță.

— Ușor ți-i matale a vorbi!... Iaca fata asta, Dochița... Ia spune tu!

Fata se uită într'o parte, râzând, rușinoasă:

— Ce să spun eu, bădiță Neculai?... Mă miară că după ce vorbești așa de gura muierilor, aștepți să-ți deie dreptate tot o gură fumeiască!...

— Inghite gălușca, Neculai! se înveseli moș Toader Gliga. Al dracului iazmă de fată! Bine-o învârtit-o... Se cunoaște că-i soră cu nevestele voastre, care vă mână cu gura la crâșcare pe viață și pe moarte...

Adrian își schimba ochii când la argații care desfăceau volocul, când la fata cu o garofiță roșie de câmp, prinsă la ureche, în cununa părului. Era frumoasă coz, cu obrazul rumen dogorit de soare, cu genele lungi și cu ochii verzi în care sclipea un neastâmpăr de râs.

Văzând că dela dânsa nu află nădejde de ajutor, Neculai Moraru își ușură el păsul:

— Spuneam de fata asta... Soră bună cu Măriuca me; soră bună cu Safta lui Neculai din deal. Vine dânsa, acu două zile, dela Prigoreni să-și vadă cimotiile. Trage la noi. Bine... Ne bucurăm s'o îmbrățișăm. Intrebăm noi de una și de alta, din satu pe care l-am lăsat. Intr'o vreme, zice ea: Mă duc o țâră

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

şi la leliţa Safta... Măriuca, numa ce se'ncruntă: Biiineee!... Bine de-acela, să ferească Dumnezeu!... Fata se face a nu'nţelege. Porneşte ea la deal. Acolo o aşteaptă altă bucurie... O întâmpină leliţă-sa Safta cu măturoiul şi c'o gură de răsuna valea: Fă 'napoi la tâlharii cu care te-ai dat şi să nu-mi calci pragul, scârnăvie! Aşa i-o spus: scârnăvie!... Uită-te şi mata, conaşu Adrian, dacă asta-i fată să-i spui scârnăvie!

Scârnăvia chicotea cu palma la gură, schimbând pe loc picioarele desculţe, însă curate şi albe, cum nu era de-aşteptat la o fată de ţară.

— Mă rog, şi dela ce-a pornit toată gâlceava? a întrebat Adrian, înlăturând aşa obligaţia de a se da cu părerea asupra scârnăviei dela Prigoreni.

— Dela ce? Dela pământ, dela ce alt?... Dela şăptizeci de prăjini de pământ, care-au rămas în judecată, acolo la Prigoreni. Pământ de-al lor, părintesc.

— Apoi dacă-i treaba dela pământ, gata-i! rosti verdictul moş Toader Gliga. Războiul ista nu cunoaşte pace.

— Adevărat a fi, dară pentru alţii, nu pentru noi. N'avem aici pământ boieresc? N'avem simbrie şi tain? Nu-s tăte pe mâna noastră; eu aicea, la moară, Neculai celalt, la coşăre?... Nu slujim noi cu credinţă şi nu ne-o făgăduit conu Iordache (numai să-l ţie Dumnezeu!), c'are să ne lege de pământu Zapodiei cu două fălci de veci?... Muierile, nu şi nu! Că-i dreptu lor... Parc'au să ducă pământu cu dânsele, în mormânt... Le-am spus: Hai să împlinim cu blăstămatele cele de prăjini,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

zestrea fetei iştia... La iarnă se liberează Ion dela oaste şi după Crăciun ne-o agiuta Domnul să cinstim la nuntă... Ţi-ai găsit cu cine să te 'nţelegi!

Adrian luă ştiinţă despre aceste alte amănunte din hronica Zapodiei.

Aşa dar fata străină dela Prigoreni, e logodnica după care oftează fratele lui Simion Vătavul, Ion, ordonanţa dela Bucureşti a domnului colonel Tiberiu Asan?... Lumea i s'a părut deodată foarte mică. Un cerc care se strânge.

Pe Ion îl cunoştea bine, din vacanţiile de acum trei şi patru ani. Îl cunoştea şi-i era drag. Venise dela Prigoreni să argăţească aici, înainte de a intra la oştire, după cum trăgea spre Zapodia multă glotime. Iar domnul colonel Tiberiu Asan, e fratele lui Bombonel Asan, unchiul lui Cocârţ. Îl mustră cugetul că a lăsat să treacă atâta timp fără să scrie un rând noului prieten din Bucureşti, student şi socialist.

Ar putea să-i zugrăvească viaţa dela Zapodia, ca o mărturie că nu toţi stăpânitorii de pământuri trăiesc în lenevoasă nepăsare ori în asuprirea pălmaşilor. Chiar astăzi are să-i scrie, hotărît!

Tăcerea atentă din jurul său îl aduse la realitate, dela asemenea hotărîri cu puţini sorţi de 'ndeplinire. Cine mai avea timp la Zapodia să scrie răvaşe?

Iacob intrase cu volocul în apă până la brâu; aproape de mal, celălalt argat, călca arar în mâlul chiftit. Moş Toader Gliga, cu traistele goale în mână, păcăia dintr'o ţigară noduroasă răsucită în hârtie de jurnal. Du-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

duia Irinel, Smândiţa şi Dodel, asistau cu încordare ca la o operaţie misterioasă, comentând în şoaptă şi înaintând pe ţărm, pas în pas cu Grigore a lui Vasile Urdă. Colţun, zăvodul bătrân, părea şi el molipsit de această concentrare a tuturor. Nu mai alunga broaşte şi nu mai scormonea cu botul în muşuroaiele de cârtiţă. Se sgrepţănase pe trunchiul de salcie şi supraveghea dela distanţă desfăşurarea evenimentelor.

S'a mişcat din loc, numai când în volocul tras pe iarbă, au început a se svârcoli cu sclipiri argintii peştii scoşi din adâncuri. S'a apropiat, dar privea cu mai puţină mirare, decât Smândiţa şi Dodel, care se înghesuiau călcând cu sandalele pe plasa udă şi 'nmâlită, căsnindu-se să prindă cu mâna un peştişor, scăpându-l şi dând chiot de mare spaimă când un rac li se acăţa cu cleştele de încălţări.

— Aista ce-i, moş Toader?

— Da, aista? se întreceau cu întrebările.

Moş Toader Gliga dădea răspuns, împărţind peştii după soiuri şi mărimi în traiste, mai lepădând ciurucurile în alta, pentru borşul pescarilor:

— Acela vrei mata să-l cunoşti? Apoi crap, ce să fie?... Asta cu gura de balaur, ştiucă... Hehei! Mare lucru când a spinteca-o Mihalache bucătaria, să nu găsească într'însa un căuş de chitici. Iaca şi-un lin, care nu mai are păreche rasol, c'oleacă de unt fierbinte turnat pe de-asupra... Păcătoşii ştia turtiţi îs plătici; şi ştialalţi cosaci... Mai mult oase decât carne pe dânşii... Da de ochiana asta ce spuneţi? la 'n uitaţi-vă, cum face pârdalnica gură mititică de domnişoară!... Acela,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

întrebi mata ? Acela-i chişcar... Şărpe în toată legea...

— Văd că de raci nu te temi, moş Toader. Cum de nu te muşcă ?

— Am eu o înţălegere cu dânşii, duduie Smăndiţo. Am să ţi-o spun eu matale altădată, când om avea vreme.

— Şi peştele celălalt, de ce-l svârli înapoi ?

— Să mai crească, conaşu Dodel. E-un crăpuşteau de te miri ce şi mai mai nimică. Îi vine şi lui rându la iarnă, când l-om prinde în produfuri.

— Cum adică, în produfuri ? voi să afle neapărat Smăndiţa, rotunjind ochii negri, în care trecuse cu un salt peste-o generaţie, vioiciunea neastâmpărată a Smarandei Cumpătă.

— Iaca bine... Iarna facem copci în ghiaţă ; atunci să vezi mata crapi cât porcanii de graşi şi chiloşi.

— Aşa, cam ca Dodel ?...

Dodel lungi buzele ofensat de comparaţie şi pregăti o cruntă răz unare, apropiindu-se cu un rac ţinut de ceafă, gata să-l atârne în coadele Smăndiţei împletite cu funtă roşie pe spate. Racul şi-a încordat arcul, i-a lunecat şi l-a apucat cu foarfeca de ceget. Prilej de răcnete şi chiu :

— Moş Toader, scapă-mă de el că-mi taie degetul !... Moş Toader, vină mai repede, ce stai ?

Dodel ţopăia vânturând mâna cu racul încleştat de nădejde, împiedecându-se în voloc şi implorând ajutor cu lacrimi în ochi.

Moş Toader lepădă traistele jos şi se apropie fără grabă, zâmbind :

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

— Cum s'ar zice: moş Toadere, ie-l de pe mine că-l omor?...

A desfăcut cleştele cu mâna lui bătătorită şi s'a prefăcut a se uita cu mare îngrijorare la semnele rămase pe degetul copilului:

— Mă tem că pe-aicea are să-ţi iasă matale mateie, conaşu Dodel.

— Nu vreau... Nu se poate! scâncea Dodel, uitându-se cu spaimă la deget şi suflând în el să-şi răcorească usturimea.

— Apoi, dacă-i sta liniştit măcar un chicuşor pe răchita de colo, să ne laşi la treburile noastre, poate că de data asta nu ţi-or ieşi!...

— Iaca mă duc să stau liniştit... Da juri că nu păţesc nimica?...

— Jur-jur! Numai nu te clinti pân'ce nu te-oi chema eu...

Dodel s'a retras în strana de răchită, cu degetul înălţat în aer. Toader Gliga s'a întors la datoriile sale, râzând în barbă şi trăgând cu coada ochiului spre Adrian:

— Mi se pare că mai cunosc eu pe cineva, care tot aşa se văicăra şi amarnic se mai temea să nu-i iasă mateie, fiindcă l-o chişcat un rac mustecios de deget... Să tot fie ca vreo zece ani de-atuncea, conaşu Andrian, hai, ce zici mata?...

Ciudat. Adrian în loc să simtă umilinţă pentru asemenea amintiri, a zâmbit cu deosebită plăcere. Simţea altceva în acelaşi timp. O târzie mustrare fiindcă în fortota expoziţiei, la Bucureşti, se lepădase cu ifos şi dispreţ de acest moşneag al Zapodiei. Dacă nu s'ar fi aflat martori de faţă, s'ar apropia să-i cuprindă mâna aspră, plină de mâl şi de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

solzi, ca într'o cerere de iertare. Palma care-i ţinuse de atâtea ori strâns, pumnul mic de copil.

Moşneagul Zapodiei, nebănuind astfel de mustrări ale cugetului, încercă traistele într'o cântăreală din mână şi se arătă nemulţumit, pentru alte pricini:

— Mai tragem odată, că altfel nu-i chip. Ne ia coniţa Smaranda pe goană!... Scurt!... Ce-ajunge asta la atâtea guri?... Numa din partea copchiilor sânt vreo optsprăzăce la masă...

— Dar bine ne mai ştii numărul! constată Adrian.

— Că pe mata nici nu te-am pus la număr... Nici pe duduiţa Irinel. Cum s'ar spune, deamu aţi trecut pârleazul copchilăriei, dincolo...

Adrian ocoli privirea domnişoarei Irinel Măgură. Cu batista şi-a şters delicat degetele mirosind a peşte, a pă ânt şi a ierburi de baltă, deoarece nici el nu rezistase ispitei să încurce treaba la umplutul traistelor.

Fata cea străină, dela Prigoreni, şopoti ceva cu moş Toader Gliga. S'a dat după un dâmb şi a apărut numai în cămaşă, încinsă cu o curăluşe subţire la mijloc. Apucă voinicește capătul voloculuí şi intră în apă luând locul lui Iacob.

— Şi asta-i una! vorbi argatul scos din funcţie, chincindu-se la pământ în rufele lui ude şi muncindu-se să aprindă luleaua. Multe ţi-i dat să vezi în viaţă, dacă trăieşti...

— Apoi după ce-i muri, nici că-i mai avea de ce să te miri!... făcu filosofic Toader Gliga. Las'o să vedem ce mare scofală are să dreagă!... Zice că-s fete de morar şi că acolo, la Pri-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

goreni, tot pe apă şi-or făcut vacul... Numai ţine-te gata, să sari şi s'o scoţi, când a bâldâcăi într'o bulboană ş'o începe să chiriască.

Fata dela Prigoreni, Dochiţa, nu se arăta însă a avea nevoie de vreun ajutor. Intrase la adânc până la sâni şi mânuia volocul cu mare agerime, râzând cu dinţii albi în soare.

— E ceva foarte frumos! rosti duduia Irinel. Admir acest curaj la o fată.

— Apoi asta nu-i fată. Aista-i diavol curat, duduiţă!... se amestecă moş Gliga în vorbă. Halal de Ion, c'o ştiut el pe ce-şi pune ochii!... Poţi să-ţi fumezi luleaua în tihnă, Iacobe; n'ai pentru cine sări în ştiolnă.

Al doilea voloc a fost mai cu spor. Dochiţa a folosit clipa de mirare şi de grabă, când toţi au tăbărît asupra plasei întinsă pe iarbă şi a intrat din nou, singură, la adânc. Din câteva svâcniri de înot a ajuns departe, spre inima iazului. Cei de pe ţărm au uitat volocul, întorcându-se să privească.

— Işi scoate şi cămeşa de pe dânsa! exclamă în cumplită uimeală, Toader Gliga. V'am spus eu că-i dracu gol? Iaca, amu chiar îi gol!

Fata înota în picioare, călcând apa şi sumecându-şi cămaşa. O făcu ghem şi o înnodă cu cureluşa de-un braţ, apoi porni spre partea cea mai întunecată şi mai afundă a iazului. Stropii sclipeau mărgele de argint în soare. Braţele spintecau apa cu mişcări ritmice şi egale. Un cufundar îi ţinea tovărăşie, ivindu-se în tumbe, când deoparte, când de alta. Pe urmă fata îşi schimbă înotul numai pe-o coastă şi se apropia oblu, către un cot

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

ascuns al iazului, după perdeaua de papură şi stuf.

— La asta ce spui, Neculai? întrebă cu nevinovăţie vicleană moş Toader Gliga. Ţi-o plăcut?...

Morarul ţâşni un stupit prin scocul dintelui ştirb:

— Eu oi spune ce-oi spune! Să văd ce spune Măriuca, de colo...

Din sprinceană, arătase spre moară, unde priveghea marele tartor al judecăţilor.

Dochiţa a răsărit în scurtă vreme, de după sălcii, îmbrăcată cu vestmintele lăsate la adăpost. Se uită spăşită în pământ şi îşi prindea mai bine în cununa părului, la ureche, garofiţa roşie de câmp pe care n'o pierduse.

— Bădiţă Neculai, rosti, să nu mă pârăşti care cumva leliţei Măriuca...

— Asta rămâne de văzut...

— N'o pârî, bade Neculai! îi luă apărarea şi Irinel Măgură. A înotat aşa de frumos! In definitiv, ce-a făcut rău?

Morarul căută din ochi un loc mai potrivit unde să-şi săgeteze stupitul. După ce l-a lepădat, clătină din cap oţărît:

— Numeşti mata asta frumos, duduiţă? Să se desbrace la *chele* ca în raiul lui Dumnezeu?... De ce ai făcut asta, împeliţato?

Fata dela Prigoreni, tot smerită, cu ochii genaţi în pământ, svârli păcatul pe Iacob. El era marele vinovat.

— Dacă mi-o spus omu ista c'am să beu giumate de iaz, dintr'o duşcă! Am vrut să-i arăt eu, că n'am de ce a mă teme de apă...

— Apoi ne-ai arătat tare frumos! încuviinţă Neculai, silindu-se să-şi astupe cu palma

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1933-1947

râsul în dintele ştirb. Hai, curăţă locul de-aicea, că m'ai făcut de ruşine la boieri şi la gospodarii iştia.

— Da nu mă spui?

Dochiţa s'a răsucit într'un picior şi a pornit înainte la moară. Argaţii au cules traistele şi au mers şi dânşii să-şi schimbe cămeşi uscate. Moş Toader Gliga a apucat în fiecare mână câte un pumn de copil: Smândiţa de o parte, Dodel de cealaltă, amândoi purtând pe îmbrăcăminte stelele de glod ale expediţiei lacustre. Colţun, zăvodul bătrân, păşea alături cu limba spânzurată de-un cot, fiindcă începuse a se întări soarele.

— Cunosc eu alt drum... O potecă printre trestii. Vrei să mergi cu mine, domnişoară Irinel? a întrebat în şoaptă rugătoare şi complice, Adrian.

Domnişoara Irinel Măgură a zâmbit:

— Merg... Dar înainte de asta, să-ţi propun ceva După câte am înţeles eu, în legea Zapodiei şi a jivalaniei, nu-i permis să mă tratezi cu atâta ceremonie... Domnişoară Irinel! Duduie Irinel!... Spune-mi pe nume.

— Bine... aprobă Adrian, fericit peste seamă. Am s'o fac la cea dintâi ocazie... Cărarea e pe-aici...

Poteca ocolea pe celălalt ţărm al iazului, pe sub dealul coşerelor, apoi se afunda în desişul de papură şi stuf, ca să iasă în marginea satului, sub clinul unde se înalţa curtea cu şiragul de plopi şi nenumăratele-i acareturi.

Era o cărare şerpuită, puţin umblată, întreruptă pe-aloçuri de sforile subţiri ale izvoarelor şi de fântâniţe gâlgâind lângă sălcii

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

vechi şi scorburoase. Amândoi păşeau încet, ferind săbiile late de papură care se uneau la loc în urma lor, cu scurte fâşâiri.

O adiere molatecă înfiora pământul trestiilor. Sburau libelule în zig-zaguri năuce; bâzâiau bondari pântecoşi şi mii de gâze mărunte. Neaşteptat sbucnea o pitulice şi soţul ei după dânsa. Pe urmă se lăsau legănate pe un spic de stuf, privindu-i cu ochişori negri ca gămăliile de bold.

Zidul verde şi foşnitor îi împresura, astupându-le zarea. Domnişoara Irinel Măgură era cuprinsă de-o sumă de temeri, pe care se ruşina să le mărturisească. Dacă le iese în cale un şarpe? Dacă se rătăcesc?... Adrian nu cunoştea asemenea întrebări.

S'au oprit la un pârâiaş mai lat, fără punte, cu malul de muşchiu gras şi de iarbă deasă, scurtă, ca gazonul tuns al peluzelor.

— Acum ce ne facem? a întrebat din ochi domnişoara Irinel Măgură. Ne'ntoarcem îndărăt?

Adrian a sărit cu o voltă de gimnasticant pe celălalt ţărm. Apoi, înfigându-se în călcâie, cu un picior pe marginea brazdei de pământ, a întins palma:

— Dă-mi mâna, mata...

— Mă tem... N'am să pot... Dacă...

— Dă-mi mâna... Irinel! Irinel, te prind eu!

Copila a întins mâna, făcându-şi vânt cu ochii închişi. Când i-a deschis, era de cealaltă parte, aproape de pieptul desfăcut în bluza de culoarea borangicului. Desfăcut, gata s'o cuprindă dac'ar fi fost nevoie. Dar n'a fost. Irinel a izbucnit în râs uimită de propria ei vitejie şi râsul a scuturat ultima

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

rămăşiţă a pojghiţei de humă, care-i ascundea adevărata ei faţă, de-o gingaşă, străvezie lumină. Trecându-şi degetele subţiri pe tâmple să-şi netezească şuviţele răscolite de păr, a murmurat amintindu-şi o taină, numai a lor.

— Mulţumesc, Adrian... Ce tare şi curajos eşti, Adrian !..

3

La umbră, în pridvorul lat perdeluit pe părţi de viţă sălbatecă, Smaranda Cumpătă îşi pregătea tot tabietul cafelei de după masă.

Dăduse foc spirtului, apropiase cutia de tutun bectemis. Când a deschis-o, s'a juruit ca întotdeauna, s'o pună pe viitor sub cheie într'un sertar, la adăpost. Prea mulţi muşterii se întreceau cu şaga! Are s'o facă asta de mâine, adică de luni. Pe ziua de azi, mai închide ochii.

Turnând caimacul în ceşcuţa cât un degetar, a ascuţit auzul spre-o anume părere de glasuri şi de chicote subţiri. Tot nu se liniştise jivalania măruntă, trimisă la osânda somnului de amiază! I-a culcat pe toţi în sufrageria lungă şi răcoroasă, a dat muştele afară, a tras perdelele, i-a ameninţat cu pedepse înfricoşate.

Parcă pentru jivalania dela Zapodia, s'ar învrednici cineva să născocească o pedeapsă mai grozavă decât somnul obligatoriu din toiul zilei!

Aceasta o înţelegea prea bine Smaranda

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

Cumpătă. Dar ca să-şi facă datoria, îşi înăspreşte vocea şi trimite ascuţită ameninţare spre ferestrele temniţei:

— Haide-haide, dimonilor!... Unul dacă se mai viermănoşeşte, vă iau pe toţi la zor. Scurt!

Toiegelul de abanos nu-i lângă dânsa, să bată toc-toc! în pardosea. Il caută cu ochii. Unde-o fi? Ajunge însă bătaia cuvântului:

— Scurt!

Părerea de glasuri şi de chicote s'a potolit.

S'a întins iarăşi tăcerea nefirească şi adormită din nămiezile de sărbătoare. Cei mari s'au risipit ca în orice Duminică. Jorj a plecat de-aseară cu docarul la Piatra, la vreo întâlnire cu prieteni, şi vreo petrecanie cu joc de cărţi. Iordache Cumpătă, tot la Piatra, îndată ce s'a sfârşit sfânta slujbă dela biserică, pentru cele din urmă pregătiri băneşti în vederea secerişului care începe mâine. Un brec cu băieţii şi fetele mai răsărite, a pornit la livada cu prisacă dela Cracău şi la scăldătoarea de acolo. Tot în acea parte vor fi luat-o şi cei cinci feciori şi nepoţi, care înainte încă de-a isprăvi ultima îmbucătură, strigau cu zor să le pună argaţii şeaua pe cai.

In soarele învâlvorat, ograda e pustie fără dânşii, măturată şi cu iarba rondurilor tunsă, cu hărăbălile trase sub şopruri, cu uşile droşcăriilor şi grajdurilor închise, cu zăvozii încolăciţi lângă fântână, pe pământul mai reavăn de sub jgeaburi. Păunii dorm în nucul de deasupra cu falnicile cozi pleoştite. Moţăie şi cocostârcul într'un picior, pe coperişul de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

stuf dela odăile slugilor. Toropite, nu mai clintesc nici frunzele de plop.

Numai unul din nepoți, Zache Stamate, fratele lui Dodel, se necăjește cu o bicicletă, căzând și ridicându-se, izbindu-se'n pomi și acățându-se disperat c'o mână de zaplazul grădinei. Pentru aceste exerciții și răbufneli a renunțat la plimbarea cu brecul. Chestie de ambiție și de onoare. A pus rămășag că până în seară va deveni cel mai desăvârșit biciclist.

Nu simte arșița, nu-și șterge șuroaiele de nădușală, nu-i pasă de vânătăile și cucuiele adăogate la număr după fiecare bușaiu.

E în cea mai crâncenă luptă cu legile gravitației și ale echilibrului.

O clipă crede că le-a biruit. Roata dinainte ține calea dreaptă, Zache pedalează vârtos, e gata să dea un chiot de triumf și în aceeași clipă ghidonul se răsucește rasna pe-o coastă. După ce-a icnit, când se ridică în patru labe ținând de coarne recalcitranta bestie de metal, caută cu ochii numai spre terasa dela casa cea nouă, sus, unde Irinel Măgură scrie la mesuța de paiu împletit. L-a văzut? Nu?

Irinel Măgură nu dă niciun semn că a luat act de existența lui și de nefericitele i avarii. A renunțat și dânsa la plimbarea cu brecul. Dar din alte pricini. Doar într'o asemenea ogoire a larmei din fiește zi, mai poate scrie acasă mamei țintuită în scaunul de paralitică.

Smaranda Cumpătă golește cafeaua cu sorbituri tacticoase, întârziindu-și privirea la

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1933-1947

copila aproape străină pe care s'a milostivit s'o aducă la viaţă.

Îi trec prin cuget felurite hotărîri. Are s'o cheme mâine pe Iza, fata lui Lipa Peisăh crâşmarul dela ratuş, croitoreasă cu învăţătură de târg, şi-i va să porunci să tragă la maşină vreo două rochiţe de vară, subţiri şi mai vesele la culoare. Nu se poate împăca ea cu uniforma neagră şi urâtă, ca un mohorît zăbranic de doliu. Pe urmă va trimite tot mâine o căruţă cu bunuri de ţară, păsări, un caş, ouă şi unt, sărmanei rămase la Târgul-Călimanului, în căsulia de vădană scăpatată. Poate că şi grija banilor de şcoală, la toamnă, s'ar cuveni s'o poarte tot ea... De aici, gândul s'a întors la griji mai apropiate. E singura zi a săptămânei şi în a ea zi, singurul ceas de tihnă deplină, când le poate prăfira toate prin minte, cum prăfiră mătaniile de chilimbar pe deget.

Ochii mărunţi şi pătrunzători s'au îndreptat cu nădejde spre lanurile de grâu, care pornesc în faţă, din dealul coşerelor şi se întind cu unduioase tălăzuiri de aur până în zare. Alături, la stânga şoselei albă de praf, tot pe atâta întindere, se desfăşoară lanurile de păpuşoiu, de-un verde umed şi gras. S'a îndurat cerul cu un an bun, orânduind sorocul ploilor la vreme, cumpănind ca în gromolnic săptămânile uscate pentru praşilă şi plivit. O sumă de socoteli încurcate se puteau însfârşit limpezi. Dela gineri veştile erau tot aşa de îmbucurătoare; în Suceava la Săveşti, la Stamate, pornesc secerişul de Miercuri; la Mădeiu, la cealaltă fată, Ana Popazu, încep tot mâine ori cel mai târziu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

Mercuri; în jos, în Vlaşca, la Târnauca, Voicu a împânzit lanurile de zece zile şi se pregăteşte de treer. I-a dat ştire c'o trimite pe Ada cu fetiţa, ca să aibă mână liberă la lucru, fiindcă în toiul muncilor e cuprins ca de-o patimă, nu mai cunoaşte stăpânire la vorbă şi mână îndelaolaltă din urmă, oameni şi vite, cu harapnicul. Pentru toţi anul s'arată binecuvântat, în afară de Dimitrie Petreanu, care dă altora învăţătură de plugărie şi acum seceră pe a altora moşie, adică pe a statului şi a şcolii. Smaranda Cumpătă a oftat împunsă de-un ghimpe. Cu această încăpăţânare nu se împăca. De două ori a făcut sfat cu Iordache şi de două ori s'au înţeles să-i încredinţeze zestrea Olgăi, ca să se despartă de şcoală şi să ia o moşie în posesie. Iar el de două ori s'a sburlit, parcă l-ar fi îndemnat la cine ştie ce mişălnică faptă. Se vede că şi învăţătura prea multă strică mintea cea mai sănătoasă. Impinge omul la legăminte deşarte.

Smaranda Cumpătă se opri din prăfiratul mătăniilor. Inălţă iarăşi urechea. Părerea de glasuri şi chicote subţiri, înviase din nou după perdelele sufrageriei. Şi ca un făcut, n' are toiagul lângă dânsa. Să-l mânuiască ea cum se cuvine, de trei ori în duşumea: Scurt! Nu mai vâşcăie nime!

S'a ridicat cu pas uşor şi mărunt, pornind la faţa locului, să afle din care pricină anume nu se mai aciuiază demonii. A întredeschis uşa cu mâna tot aşa de uşoară.

Jivalania cea mărunţă se cocoţase pe divanuri şi sofale în capul oaselor, privind ca

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933 1947

într'un amfiteatru spre mijlocul unei arene. Iar în mijlocul arenei, Smândiţa Petreanu, numai în pantalonaşi şi cămeşuţă, cum fusese pregătită pentru culcare chip s'o cruţe zăpuşala, mânuia ea toiegelul de abanos, punând la rezon un jivălănist nevăzut :

— Scurt! Nu mi te bosumfla, că nu merg la mine sclifoseli şi nacafale!... Aşează-te frumuşel la masă şi să-mi goleşti farfuria, scurt!... Şi dumneata de colo, cu capul cât o baniţă, vrei haine noui? hai? Nu-ţi mai plac cele vechi? hai?

— Aista-i Dodel! îl recunoscu un glas piţigăiat din primul rang al amfiteatrului.

— Ba tu eşti! protestă Dodel, întovărăşind contestarea verbală cu o talpă desculţă, aplicată în spinarea celui ce cutezase asemenea infame insinuări. Tu ai capul cât o baniţă!

— ... vrei haine noi? urmă Smândiţa neturburată de conflictele iscate între spectatori. Te-aş întreba mai întâi, în ce hal mi-ai venit mătăluţă alaltăieri dela iaz? Răspunde, scurt! Ai fost la iaz, sau te-ai viermănoşit în treuca porcilor? Băiete-băieţele, am să-ţi calc eu hainele pe spinare cu toiegelul, scurt!

Când a spus „scurt!" — Smândiţa s'a oprit să-şi tragă suflarea şi mânată de cine ştie ce obscur presentiment, a îndreptat ochii spre uşa dela antret. Scurt! a scăpat toiegelul din mână şi scurt a sbughit-o în pat, închizând ochii ca să îndepărteze grozăvia ce va să vie.

Cu aceleaşi salturi de broască în baltă, s'a lăţit toată jivalania cu obrajii în perne şi cultuce. Astfel, nimeni n'a putut zări cu-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr/1933-1947

tele mărunte care încreţeau obrazul buniţei, a început de râs.

Smaranda Cumpătă a tuşit ca să alunge din glas tremurul hohotului lăuntric, apoi a poruncit mânioasă la culme:

— Jupânească Smăndiţo, ia fă-te mătăluţă 'ncoace!

Fetiţa se încleştase cu fruntea în saltea, nădăjduind poate să sape o groapă în care să se cufunde până de cealaltă parte a pământului, la antipod.

— N'auzi? Ia mişcă scurt, să nu te ridic eu de-o aripă!

Smăndiţa n'a avut încotro. A coborît din pat, foarte puţin eroică, în costumul foarte sumar.

— Ridică bastonul de jos!

Copila l-a ridicat şi l-a întins, păstrând o distanţă prudentă.

— Întoarce fundul!...

— Buniţo, să vezi mata căăă...

— Întoarce, îţi spun. Scurt!

Smăndiţa s'a întors cu partea ruşinoasă, închizând ochii şi strâmbându-se dinainte de durere. Toiegelul a vâjâit în aer, dar la o adică, abia a atins-o, aşa ca o alintare. A înţeles îndată, că aceasta însemna un pact între ea şi buniţa; un pact pe care nu trebuia să-l trădeze. S'a prefăcut deci a se svârcoli de durere, ţinându-se cu amândouă palmele de partea care de data asta n'a tras prea cruntă ispaşă pentru cap.

— Acuma sărută mâna şi cere iertare. Scurt! Şi până ce nu vin eu să vă deştept, nu se viermănoşeşte niciunul! Auzitu-m'aţi?

Toiegelul s'a depărtat ciocănind mărunt,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1933-1947

dealungul cerdacului, până în pridvorul perdeluit cu viță.

— Eu mă scăp... a șoptit confidențial Dodel, mărturisind fără nicio demnitate că l-au răzbit efectele emoției.

— Și ce ne spui nouă? Poftim afară.

— Nu pot... Mă tem să nu mă croiască și pe mine...

— Atunci scapă-te aici, dacă-ți dă mâna!

4

Numărând boabele mătăniilor între degete, Smaranda Cumpătă încerca să lege din nou firul gândurilor.

In straiul alb de olandă, cu părul tot așa de alb, despărțit la mijloc în cărare, puțină la trup și măruntă la stat; ar fi arătat poate și ea ca un copil travestit și grimat, dacă puzderia creturilor n'ar sbârci obrazul ca un măr iernatec și dacă în ochii ei negri n'ar stărui o ceață de griji și amărăciuni, de îndată ce rămâne singură cu sine. Se cugeta că acum feciorii trecuți de vârsta copilăriei, îi aduc mai grele necazuri și îndoieli, decât atunci când erau numai niște gângănii neastâmpărate, asemeni nepoților și nepoatelor din sufragerie.

La învățătură, în afară de doi sau trei, n'au făcut și nu făgăduiesc a face mare ispravă. De pământ nu se prea dovedeau prinși. Unul pe cale să-și ia doctoratul la București, Alexandru; altul întârziind prin străinătăți, la o Academie de științi comerciale, Costin; încolo ce să se-aleagă de cei

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr/1933-1947

care tot schimbau şcolile şi prăpădeau anii ? Erau isteţi la minte, mucaliţi la vorbă, arătoşi la chip; însă nu se'mpăcau în ruptul capului cu ştiinţa de carte temeinică. Nădejdea întreagă şi o lăsau pe moşie. Caşicum după ce-or închide ochii, ea şi Iordăchel; două mii de fălci de-arătură şi păşuni, ar putea să îndestuleze atâtea guri! Acum, cu munca şi chiverniseala lor bătrânească, şi încă abia o înădesc cu socotelile dela o toamnă la alta.., Privirea ageră, dar îmblânzită de speranţe, s'a îndreptat iarăşi recunoscătoare spre belşugul din acel an al lanurilor, pe urmă spre şoprul harabalelor şi spre magazia uneltelor gata pregătite pentru începutul secerişului de-a doua zi.

Un vatav a ieşit în uşă, la odăile lor, a pus palma paravan ochilor şi s'a uitat cam lung, în zare spre munţi, la spatele curţii. A intrat înapoi...

Soarele ardea parcă mai tare. Zăvozii au schimbat locul după umbră. Numai Zache se îndărădnicea în lupta cu legile echilibrului, răbufnindu-se la pământ, şchiopătând câţiva paşi ca să încalece bicicleta din goană şi să se răpeadă cu mai vârtos avânt, când într'un gard, când într'un trunchiu de plop.

Smaranda Cumpătă a întors privirea dela această cazană vrednică de alt sfârşit. Sus, de pe terasa casei pentru tineret şi musafiri, Irinel Măgură dispăruse înlăuntru. La dânsa se gândea sau la altceva?

De astăzi dimineaţă, mereu i se pare c'a lăsăt un lucru neisprăvit; o sgândăre o nemulţumire, o nelinişte, un nelămurit simţimânt ca atunci când îşi da socoteală că nu şi-a îndeplinit o datorie deplin. Mătăniile

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933 1947

se despart şi se unesc mai repede pe firul de mătase neagră, cu sunetul lor mat, urmând neastâmpărul degetelor. Argatul s'a ivit încă odată în uşă. S'a uitat tot spre munţi, a clătinat din cap şi s'a tras la răcoarea odăilor lipite cu lut. Ce-o fi găsit oare de privit într'acolo ?

Era gata să se ridice şi să facă înconjurul cerdacului, pentru a cerceta şi ea minunăţia la care se holbează Simion vătavul, când de odată îşi lămurise de unde vine nemulţumirea stăruitoare. Aceasta a fost...

In fiecare dimineaţă de Duminecă, după cum bulucesc oamenii la cancelarie pentru răfueli, îndată ce s'a încheiat sfânta slujbă la biserică; tot aşa îşi aşteaptă rândul şi o parte din suflarea satului, la o cămăruie a sa, care e un fel de chilie duhovnicească a spovăduirilor. Acolo orânduieşte ea judecăţi şi împăcări, ascultă păsuri mărunte şi alină câte-un necaz cu povaţa şi când s'arată neapărată nevoie, cu fapta; împarte leacuri la plodurile bolnave dintr'un dulăpior cu praf uri şi şipuri dela spiţărie, dar mai ales cu doftoriile pregătite de mâna ei după învăţături mai vechi, din bătrâni.

Acolo a venit şi fata dela Prigoreni, Dochiţa, sora celor două aspide, a morăriţei şi a Saftei dela coşare, să i ceară îndreptare. Păsul i s'a părut mai mult o închipuire de minte uşurică.

O adusese la Zapodia, nădejdea că Ion are să capete permisie dela oaste şi că se vor vedea pentru a pune la cale casă nouă, de cum se liberează la iarnă... (Prea bine!..) Ion a trimis însă răvaş lui frate-său, Simion, că nu-i rost

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr.1933-1947

Biblioteca Jude...
ASTRA Sibiu

de permisie. (Mai puţin bine!...) L-a luat doamna colonel Asan Tiberiu la băi, ca să-i stea la poruncă şi să-i păzească doi căţei care nici nu pot trăi fără dânsul. (Se'nţelege: mofturile cuconetului din Bucureşti, fără alte griji!...) Aşa că drumul fetei dela Prigoreni a fost de haram. Acuma Dochiţa întreba ce să facă?... Între două surori căzute în vrajbă şi duşmănie, nu poate trăi. (Trebue să le şmotrească ea odată şi pe aceste găi ascuţite la plisc. Scurt!...) Acasă n'o aşteaptă nimeni: a rămas orfană de părinţi. (Păcat: vrednici şi cuminţi gospodari. În şapte ani, n'a avut a se plânge o singură dată de dânşii...) Doar să se tocmească la o curte. Boierul dela Prigoreni o chemase de două ori: îi făgăduia simbrie bună, îmbrăcăminte, vaca şi juncanii de zestre trecuţi fără plată pe imaş boieresc. (Ce vroia mai bun?...) Mintea n'o ajuta să hotărască singură! Ce-are să spună Ion?... Fără părinţi, cu surorile în zizanie, aştepta dela coana Smărăndiţa cuvânt şi povaţă.

Ea i-a dat cuvânt şi povaţă, fără să cugete prea mult, ca pentru asemenea neînsemnată întrebare:

— Tocmeşte-te, Dochiţo, dară nu te lega cu anul. Tocmeşte-te cu luna, până ce s'o întoarce Ion al tău... Pe urmă om mai vedea noi ce-i de făcut.

Şi a trecut apoi la alte păsuri, ale altora, cu mai grele deslegări.

De-atunci o tot scormoneşte nemulţumirea. Îi pierise din gând că „boierul" dela Prigoreni, e Iuju, feciorul lui Hună sin Leiba Chiorul, domnul Sidor Leibovici. Iar acum n'o vedea nici într'un chip slugărind un jupân

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1933-1947

cu urechile desbârnate şi cu ifose de mare domn preumblat pe la Viena. Mai ales că... Mai ales că...

Poate că s'ar fi cuvenit s'o oprească aici, la curte, unde niciodată o slugă nu rămâne fără rosturi la treabă. Era curăţică, pare ascuţită la pricepere; la iarnă o cunună cu Ion şi-i înlesneşte pe-amândoi să-şi înjghebe o gospodărie, ca atâţia alţii oploşiţi dela Hodora, dela Ruginoasa, dela toate moşiile pe unde au trecut, când Zapodia nu-i ţinea decât câteva săptămâni pe an şi Iordache încerca să-şi rotunjească avutul, plugărind pe mai întinse pământuri în jos, spre şes.

Un pui de mâţă, mic şi vărgat, se prelingea pe lângă părete, aventurat din culcuşul bucătăriilor. Explora întâia oară cerdacul, fiindcă abia făcuse ochi de-o săptămână. A ridicat botişorul şi a mirosit rochia de olandă a stăpânei. A încercat să se joace cu negrul canaf al mătăniilor.

Smaranda Cumpătă s'a plecat să-i desmierde spinarea moale cu degetele. Blăniţa a scos la atingere un sunet uscat, electric, ca părul trecut prin pieptenele de baga. Pisicul nici n'are încă nume. Trebue să-i găsească un nume. Dar Smaranda Cumpătă a îndepărtat aceste gânduri care mai puteau aştepta.

A ridicat mătăniile pe masă. Masa s'a clătinat şi din paharul plin a sărit un strop pe tăviţa turcească, de alamă, cu încrustări de smalţ Apa s'a uscat îndată, ca picătura evaporată pe-o cărămidă încinsă. E într'adevăr din cale-afară de cald. O z puşală de cuptor... Vai de secerătorii de mâine!

Pisicul văzând că nu-i rost de joacă şi alin-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

tare, a pornit mai departe să cerceteze alte domenii necunoscute. Smaranda Cumpătă s'a cufundat în grijile şi hotărîrile sale. Va urma deci, să trimită un răspuns la morar şi s'o oprească pe Dochiţa a mai pleca mâine în zori, precum vestise. Astfel îi cădea spinul care o supăra urât de azidimineaţă. Şi cum nu-i era în fire să-şi amâne o hotărîre luată, i-a făcut semn să se apropie, lui Simion vătavul, care a treia oară răsărise în uşă.

Simion nu înţelegea semnul; căta mereu la cer, spre spatele casei.

— Dar ce tot vezi tu într'acolo, Simioane? întrebă stăpâna cu o nouă nelinişte.

— Mă tem că vine urgie, coniţă...

N'a isprăvit bine vorba şi în depărtări a bubuit un tunet surd, prelung, ca din adânc de pământ. Jumătatea de cer, din faţă, către răsărit, era însă limpede şi învălvorată de arşiţa după-amiezii.

Smaranda Cumpătă s'a ridicat repede şi a făcut ocolul cerdacului. Intr'acea parte nori de păcură astupau zarea, mâncaseră munţii, se opinteau să dumice soarele. Intr'o clipită l-au ajuns, au tras pănură neagră şi groasă, au slobozit scăpăr de fulgere şi-alt muget, scurt, detunat, aproape, în creştetul cerului. Lumina s'a preschimbat vânătă, sepulcrală, sleită. Frunzele plopilor au prins a se frământa într'un înfiorat vaier. Un stol de hulubi a sburat săgeată, deadreptul la căsuţa lor înălţată pe stâlpi. Iar uşile dela argaţi, dela bucătării, dela grajduri, s'au deschis de perete, lăsând pretutindeni să se ivească o ugă cu ochii îngrijoraţi de balaurii negri.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

Nu mai era vorba de Dochiţa, fata dela Prigoreni, pe care va s'o întoarcă din cale. Ca un comandir de corabie în preceasul furtunii, Smaranda Cumpătă a început a împărţi scurte porunci argăţimii, strunindu-i pe toţi la posturile lor. Slujnicile alergau să închidă ferestrele vraişte, mânau păsările în coteţe, culegeau rufele întinse pe frânghii; rândaşii pregăteau ciubere şi putini pentru apa de ploaie; din fiecare cotlon, unde se aciuaseră în sfânta zi a odihnei, sărea altul în straiele albe de sărbătoare, îndemnându-se cu mare grabă şi larmă de glasuri, împiedecându-se de bicicleta lui Zache, care singur în deslănţuirea elementelor îşi continua neturburat exerciţiile de viitor neîntrecut velocipedist.

Acum cerul întreg era colcot de smoală, cu o unică peşteră de senin pe unde pătrundea o lucire bolnavă, lugubră, de astru mort. Un vânt smuncit a smuls hârtiile de pe masa terasei unde-a scris Irinel Măgură, a desfăcut draniţe sburătoare din streşini şi a cules de undeva, de pe vreun pervaz de fereastră, o pereche de pantalonaşi dantelaţi de fetiţă; înălţându-le ca tot atâtea smeie peste vârful plopilor şi împroşcându-le vijelios, în vârtejuri de nisip şi gunoaie, spre iazul din vale cu apa plumburie, cu stuful şi papura svârcolindu-se'n şuier. Dealungul şoselei, un stâlp de pulbere albă gonea cu o iuţeală fantastică. Fuioare negre şi piezişe de ploaie înaintau dinspre apus, despărţind munţii de cealaltă parte a lumii; dar păreau a se opri în acelaş loc, la o graniţă de unde n'aveau învoire să treacă. Aici nu stropea picătură.

Se svârcoleau norii şi vântul într'o încle-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

ştare încordată; frânte şi albăstrui însuliţări de trăsnete spintecau înflăcărat şi brusc catapiteasma tăriilor; tunete necurmate cutremurau păreţii, zângăneau geamuri, trosneau ca prăvălări de stânci rostogolite în hăuri. Urgia însă nu-şi afla descărcare. Ropotul de apă întârzia... La ferestrele sufrageriei s'au iţit capete de copii, sburlite şi înspăimântate; s'au tras înapoi după perdele, când a fulgerat altă văpaie fosforică.

Pe urmă şi vântul a stat. Nu s'a mai clintit frunză. Plopii au încremenit în tăcere de panică.

— S'arată bucluc, Simioane, pentru săcerea de mâne... a mormăit Toader Gliga, potrivind un ciubăr, în dreptul ulucului. N'are să fie chip...

Simion vătavul, a înălţat obrazul cu trăsuri teşite şi cu mustăţi rare de nogai, scormonind din ochi ameninţările văzduhului, cuprins de altă teamă:

— Asta n'ar fi nimica, moş Toadere. S'amână treaba cu două-trei zile, şi gata! Pagubă'n ciuperci!... Mi-i să nu ne'ncerce o blăstămată de chiatră.

— Taci şi tu, nu mai meni! îl mustră moşneagul făcând repede trei cruci, caşicum spusele lui Simion vătavul asmuţau nesăbuit mânia duhurilor rele. Bate-te peste gură! Să ne ferească Domnul, că-i vai şi amar de de toată munculiţa îngropată în pământ.

Ca un răspuns, au început a tângui şi clopotele dela biserică. Cereau îndurare în primejdie pe două glasuri; unul rar şi profund, altul mărunt, cu sunet subţire, tilincăind grăbit ca o talancă de turmă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

— Cam târziu şi-a adus aminte de datorie, dascălul Chiriac...

— Taman mă gândeam şi eu! Încuviinţă Simion. Imi pare mie că i-a luat înainte coniţa Smaranda...

Intr'adevăr, stăpâna intrase în casă după ce-a încheiat cu poruncile şi aprindea lumânările de Paşti, la icoane, sub candela roşie. A îngenunchiat pe pragul cu perniţă al mătăniilor şi îm reunând palmele, murmura rugăciunea pentru cruţarea câmpurilor de grindină şi puhoaie. Copiii au pătruns pe uşă nechemaţi, s'au strecurat unul câte unul în vârful degetelor desculţe şi s'au aşternut în genunchi pe covor, în aceeaşi rugă pe care n'au învăţat-o dela nimeni. In cămeşuici şi pantaloni, aşa cum i-au deşteptat trăsnetele şi tunetele din somn, ciufuliţi la cap şi strânşi unul în altul de spaimă, nu mai păstrau nimic din neastâmpărul jivalaniei. Bătrâna nici nu-i simţise venind, atât le-a fost pasul de uşor şi deodată cucernic, în nevinovata credinţă ca şi glasul lor va afla ascultare la Cel Atot Puternic de sus. Era şi aceasta altă lege a Zapodiei.

Afară, pisicul cel mic şi vărgat, se cocoţase pe un stâlp şi mieuna slab, necutezând să coboare. Iar Zache în culmea fericirii, pedala şi nu-i venea să creadă. Ca după o vrajă rea, biruită, toate obstacolele i se fereau în lături din cale. A ocolit fântâna; a ajuns până la poartă pe şoseaua prunduită; a făcut înapoi fără să-şi dea seamă cum s'a întâmplat minunea; a scris opturi cu roţile în jurul arcurilor de sârmă şi potourilor de pe terenul de crochet; a pornit praştie spre graj-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

durile din fund şi atunci l-a lovit un bulgăraş rece în ceafă. A vrut să întoarcă ochii peste umăr pentru a se dumiri cine era invidiosul cu asemenea glumă proastă, dar nechibzuita mişcare l-a poticnit hâiş la pământ. Când s'a ridicat de jos, îl împresuraseră răpăiturile grindinei.

Cădeau bilele de ghiaţă cât nuca înălbind ograda, bombardând acoperişul de tablă dela casa cea nouă, izbind năbuşit în şindrila dela casa cea veche şi bătrânească, trosnind oblic în pereţi, în cerdacuri, terase şi geamuri; sfârtecând frunzele copacilor şi pisând florile grădiniţei din faţă, potopind totul într'un ropot de gloanţe şi mitralii fără strop de apă.

— Văleu! Ce-i asta? a strigat Zache buimac, rotind întâia oară privirea la cataclismul pregătit de-o jumătate de ceas în neştirea sa. Văleu, ce-i asta?...

A înşfăcat bicicleta de ghidon şi s'a năpustit pe scările pridvorului. A lepădat-o rezemată de-un perete, alergând din odaie pustie în odaie pustie, până ce-a ajuns în ietacul buniţei; îngenunchind tot în neştire la spatele celorlalţi, alături de Irinel Măgură, adusă şi ea la acelaşi instinct. A prins să facă repede cruci şi să şi petreacă prin minte crâmpeie din toate rugăciunile cunoscute. Duruitul sonor de afară, străbătea aici surd şi parcă mai sinistru, întretăiat de zăngănitul ferestrelor sparte şi de răbufnirea uşilor smulse din clanţă.

Smaranda Cumpătă s'a ridicat strângându-şi o clipă fruntea şi tâmplele în palmă; s'a întors, a privit fără mirare şi cu desnă-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

dăjduită blândeţe la jivalania căzută zadarnic în genunchi, a păşit printre copii, rezemându-se cu mâna de-un creştet ori de-un umăr plecat şi a culeş din treacăt şalul pentru făptura ei mică, gârbovită şi răpusă dintr'odată. Aşa, înfăşurată în giulgiul negru de lână, sgribulită şi cu mersul împleticit, a ieşit afară să măsoare cu ochii săi deslănţuirea nedreptei urgii.

In cerdac, prundişul alb se sfărma sub talpă cu scrâşneli de sticlă. Se lăsase frig aspru, gheţos. De jur împrejur se întindeau nămeţi de toiul iernii, în amestec cu frunze şi crengi rupte, cu flori sdrumicate, hârburi de geam şi aşchii de şindrilă.

Dincolo de vale, spre celălalt deal, al coşarelor, de unde începeau lanurile şi unde s'a uitat mai întâi, nu se zărea ostrov de câmp după perdeaua deasă a grindinei. Bătrâna a gemut încetişor, închizând ochii şi sprijinindu-se cu amândouă mâinele de cerdac.

O luminau fulgerele şi trăsnetele în faţă, îi smulgea vântul şalul de lână, o loveau gloanţele reci; dar nu le simţea acestea. Acolo era sfârşitul, în lanurile bântuite de prăpăd. Pe urmă au izbit-o în obraz şi picăturile late de ploaie.

Alte zăgazuri s'au rupt în văzduh; altă cataractă a potopit. Boabele de grindină s'au rărit, răsleţe; au făcut loc tălăzuirilor de apă. Şi îndată, cu gâlgâiri de zăpor, frunzele şi crengile rupte, hârburile şi merele rostogolite din livada dela spatele casei, au început a curge spre fundul ogrăzii, la vale, în jghiaburi covăţite la clipeală, în turburi iezături clocotind cu bulbuci. Argaţii

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

alergau de colo-colo, sub glugile de saci, în apa până la genunchi, căutând mereu la stăpâna din cerdac şi aşteptând poruncile de cuviinţă, care să le afle un rost în vânzoleala lor aprigă dar fără spor. Stăpâna nu-i vedea, albă ca varul, în straiul ei alb şi ud de ploaie, cu şalul căzut de pe umeri.

A tresărit numai când din şoseaua mare a cotit pe drumul curţii, o trăsură în galop de copite.

— Aista-i boierul!... a grăit un argat scăzând glasul. Vai de sufletul său!...

Iar toţi s'au înşirat lângă scări, cu fruntile plecate în gugiurile ude de sac, parcă asupra lor apăsa vina năpastei de sus.

Trăsura a cârmit în faţa pridvorului, Iordache Cumpătă a coborît pământiu la obraz şi în capul treptelor s'a întors să cerceteze ograda, pe care o lăsase cu patru ceasuri înainte, în tihna şi orânduiala de Duminecă, măturată şi dereticată până la cel mai dosit cotlon. Devastarea i-a adâncit brazda dintre sprincenele sure. A descleştat gura numai pentru trei cuvinte, rostite într'o oftare grea ca un muget:

— Şeaua pe Zarif.

— Şaua pe Zarif!... a trecut porunca din om în om, spre grajduri. Şaua pe Zarif, pentru boier!...

Argaţii îşi trimiteau unul altuia glasul, clătinând din cap şi împărtăşindu-şi gândul din ochi. La vârsta sa, cu glesna sdrelită de plumb turcesc în războiul dela 77, Iordache Cumpătă arar se mai înălţa de câţiva ani în şea. Îşi făcea drumurile pe câmp într'un docăraş potrivit pe arcuri tari, ca să

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

poată răzbi fără primejdie prin şanţuri, viroage şi ponoare. Însă toţi pricepeau că pentru a măsura jalea dela un hotar al Zapodiei la celălalt, nu era vremea de obişnuitul docar.

Iordache Cumpătă nu se îndura să intre în casă şi să-şi schimbe un straiu de câmp şi de ploaie. Rămăsese încleştat cu tălpile în cerdacul nămeţit de grindină, purtându-şi privirea dela haosul şi năruirea din ogradă, la lanurile nevăzute de peste celălalt deal.

Pe unde venise cu trăsura, ogoarele oamenilor erau hăcuite de piatră, cu popuşoaiele ferfeniţite, cânepa trântită palancă la pământ şi meliţată pe loc. Lăsase în urmă un sfert de moşie, din întâmplare parte dată la oameni în socoteala învoielilor; parte păstrată mirişte veche şi pârloagă în acel an, pentru odihnă şi păşunea oilor. Deci într'acolo grindina n'a avut ce-i vătăma; tot prăpădul era înainte, pe cele trei sferturi de lanuri din faţă. Acolo nu-l răbda inima s'ajungă mai grabnic.

Îşi trecu mâna pe ochi şi pe frunte. S'a dat câţiva paşi îndărăt. A călcat pe şalul Smarandei Cumpătă şi numai atunci a băgat de seamă că tovarăşa-i din ceasurile de durere şi desnădejde, se află lângă el, neclintită, în bătaia ploii.

A ridicat şalul de jos şi i l-a pus în spatele scuturat de fiori, împingând-o încetişor de umeri spre intrarea casei. Bătrânica s'a lăsat dusă. N'a întrebat unde pleacă. Nici de ce pleacă. Nu era cea dintâi cumpănă pe care le-o trimetea lor cerul.

Când Zarif a fost la scară, înşeuat, ploaia

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

se oprise ca un scoc închis la poruncă şi câteva raze au împuns norii desfăşurând o ireală arcadă de curcubeu. Arborii despuiaţi şi crengile svârlite în băltoace, apăreau astfel de-o mai lugubră pustiire sub străvezia şi irizata panglică din înălţimile ogoite. Sburau şi porumbeii ieşiţi din căsulia lor, ca după adevăratul potop din Biblie.

Iordache Cumpătă a coborît scările. Apucând frâul în mână, nu-şi putea desprinde privirea dela pisicul cel vărgat, mort acum, adus de apă şi rostogolit cu pântecul în sus, umflat şi tăvălit de noroiu. O aţă subţire de sânge se prelingea prin botişorul cu dinţii mărunţi, albi, rânjiţi spre curcubeul cerului.

— Să-l puneţi în pământ...

Argaţilor nu le venea să priceapă.

— Să puneţi ţărână peste el...

Slugile au dat semn de supunere, tot fără să înţeleagă însă de unde mai afla stăpânul lor suflet şi grijă pentru un hoit de mâţ, când altă obidă îi strângea lui inima şi îi înverzise obrazul. Toader Gliga s'a depărtat să îngroape pisicul sfârşit din viaţă înainte de a fi căpătat pe lume un nume. Iordache Cumpătă a dat pinteni calului, tăind calea dreaptă, pe lângă iaz, prin stuful şi papura vrăcuite de vârtejuri.

Pe altă cale, pe şosea, tot dintr'acolo, venea în galop Neculai Coşararul, pe-un cal de herghelie neînşeuat. Strigă din poartă:

— Unde-i boierul, bre? Unde-i coniţa, bre?...

— Ce s'o mai tâmplat, Neculai, omule? au dat busna argaţii, împresurându-l cu gând să-l oprească a duce în casă, cine ştie ce altă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

ştire de cumplită cumpănă pentru stăpâni.

Neculai Coşararul a sărit ţinându-se de coama calului şi s'a proptit pe picioarele lui crăcănate. Gâfâia şi îşi lepăda apa de pe musteţi, cu amândouă mâinele, storcându-le ca după feredeu. Se lăsă pe spate şi scuturâ şi apa din plete, fiindcă încălecase cum l-a apucat vremea, cu capul gol:

— Ce să se 'ntâmple, bre? S'o întâmplat minune!... Vestea asta o aduc eu, bre!... Până la coşăre, urgie şi chisăliţă!... De-acolo în sus, cum ai fi tras hotar, bre!... N'o bătut un grăunte de ghiaţă, macar de sămânţă să spuneţi, bre... Una ca asta n'am văzut eu de zilele mele!... Hotar, na! Cum ai fi tras hotar, să nu s'atingă de lan boieresc!... Bre!

Printre gâfâituri, Neculai Coşararul trăgea pe pământ hotar cu talpa, ca să arate în ce parte grindina a făcut chisăliţă şi în ce parte a cruţat lanurile boiereşti, bre! Pe urmă arunca priviri semeţe argăţimei, luându-şi asupra sa o parte din meritul acestei minuni; după cum mai înainte slugile puseseră fruntea în jos la sosirea stăpânului, deşi nu asupra lor apăsa vina năprasnei cereşti.

— Bre, da hotar, bre!... Un schic boieresc să zici că-i vatamat! N'am văzut de zilele mele, bre!... stăruia într'una, svârlind din mâini şi săltându-se pe picioarele scurte şi crăcănate, care-au făcut morăriţa din vale să-l poreclească în pomenirile ei „Cracanatul dela coşăre"; pentru a răsbuna porecla cea-laltă, scornită de Safta: „Ştirbul dela moară".

— Atunci, hai sus, la coniţa, frate Neculai... Şi pregăteşte-ţi gâtiţa pentr'o cinste cu rachiu boieresc, după asemenea ştire de necrezut...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

Toţi clefăiau bucuroşi cu opincile late în nămol, călcând peste hârburi şi crengi, peste prundişul de grindină, peste mere şi flori cărate de puhoaie. Din pământ se înălţa un abur uşor şi o plăcută boare de ţărnă udă şi răcorită.

— Da' pe ogoarele omeneşti, cum stă treaba, bre?... a întrebat Neculai.

Bucuria s'a şters de pe chipuri şi larma glăsuirilor a pierit.

Câţiva au rămas în urmă.

Ii mistuia şi pe dânşii nerăbdarea amară să vadă cu ochii lor ogoarele hrepcuite de piatră, măcar că se ştiau puşi la adăpostul nevoilor, de simbria şi tainul boieresc.

5

A doua zi dimineaţa, soarele strălucea cu o lumină nevinovată, blândă şi aurie.

Iordache Cumpătă se pregătea de drum. Imprăştiase poruncă învoiţilor prin vătăşei, că secerişul s'a amânat până ce s'or svânta lanurile. Pe dânsul îl scotea însă din casă o scrisoare cu mărci şi peceţi străine, pe care o mai citea încăodată în pridvor, aşteptând să tragă gabrioleta la scară.

Era o scrisoare destul de năstrupnică. Octav Udrea, singurul urmaş al unui fost prieten şi vecin de hotar, după peste zece ani de lipsă în Franţa se pomenise apucat de dorul ţării. Dela moartea bătrânului Lupu Udrea nu mai călcase graniţa. Părăsise două trupuri de moşii, Malurile şi Stânişoara, în jacul avocaţilor şi arendaşilor jîdovi; încheia

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947/

şi prelungea contractele prin procură; tot prin asemenea procură se auzise că ar fi izbândit într'o vreme un împrumut la Creditul rural—şi nu după mult, ieşise svon că misiţii căutau un muşteriu cu preţ de pomană.

Vânzarea nu s'a mai făcut. Într'o bună măsură el a împiedicat-o.

A pus mâna pe pană şi a aşternut câteva rânduri înstrăinatului, povăţuindu-l să nu se lase despoiat cu inima atât de uşoară.

Îl cunoştea deosibit de alţi tineri care-şi petreceau viaţa şi îşi părăduiau avutul la Paris, după datina statornicită de vreo jumătate de veac. Isprăvise studii înalte; îşi aflase oarecare rosturi în lumea cărturărească de acolo; se căsnicise cu o fată de neam vechiu, din nobleţea bretonă, fostă colegă şi prietenă a Adei, la pensionul din Franţa unde-şi încheiau amândouă învăţătura prin o mie nouă sute. Şi tocmai pe temeiul acestor legăminte, vlăstarul lui Lupu Udrea cuteza acum să-l roage a se abate într'o zi din drum, pe la curtea părintească din Stânişoara.

Îşi aducea întâia oară soaţa străină în ţară. Mai venea şi întovărăşit de un cumnat, căpitan de oaste colonială, trimis în concediu de sănătate după expediţii prin Africa şi prin Asia, ce-au stârnit vâlvă în gazetele pariziene şi chiar la tribuna şedinţelor din Palatul Bourbon. Cu asemenea companie, îi venea greu să păşească într'o casă încăpută de zece ani pe mâini venetice şi în paza unui arendaş pe care nu l-a văzut niciodată la chip. Numai ochii unui gospodar vechiu şi încercat ca Iordache Cumpătă, puteau să pună cuvenita orânduială pentru primirea

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

unor oaspeți născuți și crescuți într'un castel apusean, cu stemă de comite de pe vremea Anei de Bretania, fiica lui Francisc al doilea.

Acestea le scria Octav Udrea, iar în plic se mai afla alăturată și o epistolă a prietenei străine către Ada.

— Mai cere și asta ceva... vorbi Smaranda Cumpătă, strângând buzele și răsucind bănuitoare cartonul cu muchia poleită și cu blazonul gravat în relief la un colț.

— Lasă, frate, și tu! îi luă apărarea necunoscutei, Iordache Cumpătă. Ce poate să ceară? O fi trimițând semne de bucurie Adei, c'o vede după șase ani.

— Ușor le mai împaci dumneata pe toate. Ce poate să ceară?... Iaca, găsește, cum a aflat să ceară feciorul lui sărmanul Lupache Udrea. Frumos, n'am ce zice! Își părăsește casa și agoniseala părintească, așteaptă câștigurile moșiilor de-agata, ne trimite de Anul Nou și de Paști câte o carte poștală cu poze; iar când e vorba la o adică, te scoate pe dumneata logofăt boieresc, să mergi și să-i pregătești ietacurile!... Dac'ar fi după mine, aș pune scrisoarea la buzunar și mi-aș căuta de alte treburi. Scurt!

Iordache Cumpătă zâmbea blajin, privind-o din înălțimea sa în creștet:

— Așa fac și eu, Smărăndițo. Pun scrisoarea la buzunar și-mi caut de treburi...

— Cunosc.

— ...Trec pe la Damian să văd cum a scăpat din urgia de ieri. Și la întoarcere, mă abat din drum și pe la Stânișoara. Nu se prăpădește lumea pentru un ocol de-o jumătate de ceas.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
rev.statransilvania.ro/mdrr1933-1947

— Se 'nțelege. Jumătate de ceas pentru unul, jumătate pentru altul... Aș vrea să știu cine-o mișcat macar degetul cel mic, când te-ai aflat și dumneata la amar și la strâmtoare?... Bunăoară ieri, dacă nu se milostivea Dumnezeu să ne cruțe, dela domnișorul Udrea dela Paris aveam noi oare de așteptat ajutor!... Hai? Ori poate că dela fratele dumitale, boierul Damian!... Hai? Nu m'ar mira s'o aud.

Bătrânica vântura cartonul cu stema de comite între degete, înverșunată pe el fără pricină. Iordache Cumpătă o povățui, zâmbind cu aceeași blândețe:

— Ci mai lasă, frate, scrisoarea Adei, c'ai s'o flendurești mai rău ca biletele de vite pe care le poartă românii în chimir. Pune-o într'un plic și trimite-o chiar acuma cu un om călare la gară, să nu se 'ncrucișeze cu Ada pe drum. Asta-i una... A doua-i, nu mai tot pomeni, frate, de pacostea de ieri, că mi se otărăște și acuma inima... De ce-am scăpat, nici nu-ți poți tu închipui, macar pe departe!...

— Tot mai rămânea o nădejde... făcu Smaranda Cumpătă, iscodindu-l în ochi cu agerime. Asigurarea!

— Hm! Asigurarea?... Este și cu asta o poveste...

Chipul bătrânului se posomorîse.

Smaranda Cumpătă a înțeles că povestea însemna fără îndoială încă o ispravă a băiatului mai mare, Jorj. Își amintea acum că la termenul ratelor, lui i-au fost încredințați banii să-i ducă la Piatra. Mare lucru să nu le fi găsit altă întrebuințare, după un vechiu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-194/

năravul său. Poate că din această pricină, nici nu se încumetase să se mai întoarcă acasă de alaltăieri seara.

Aşa dar, fără îndurarea Celui de sus, i-ar fi bântuit o pierzanie mai desăvârşită decât o bănuia ea când se frământa în cerdac, în bătaia grindinei şi-a ploii. A oftat şi n'a mai suflat cuvânt. Asemenea surprize îi pregăteau feciorii de îndată ce se ridicau din vârsta copilăriei.

Privi cu mai multă alinare la jivalania mărunţă din ogradă. Toţi se aflau în păr, risipiţi la jocurile lor încă nevinovate.

Argaţii au tras numai un pospaiu cu grebla şi măturoaiele de nuiele, aşteptând să se sbicească pământul deplin. Pretutindeni se păstrau urmele năpraznei: geamuri sparte, ramuri spânzurând în tulpina pomilor cu răni jupoiate în coajă, sdrenţuite şi albe, flori amestecate cu moloz, fructele verzi îngropate în mâl, pene de păsări, aşchii de şindrilă, paie, ostreţe şi împletituri de papură. Toate învălmăşite şi movilite sub garduri, în ochiuri de băltoace, în opusturile înfundate de lutul puhoaielor. Abia după o săptămână de robot zi la zi, aceste pecingini urâte aveau să se şteargă, lăsând iarăşi faţa netedă a curţii dintotdeauna.

Dar până atunci soarele dimineţii strălucea pe-un cer de cleştar; slugile forfoteau la grajduri, la fântâni şi ocoale; jivalania îşi reluase îndeletnicirile de vacanţă cu o mai aprigă frenezie, ca să câştige timpul pierdut. Dodel Stamate se necăjea să pocnească dintr'o puhă de cânepă. Un pâlc de copile în rochii pestriţe, cu Smândiţa în frunte, pusese stă-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

pânire pe crochet. Altă ceată dădea târcoale teslăriei şi fierăriei, de unde veneau sunete de ciocan şi hârâituri de fierăstrău. Se auzea şi scrânciobul scârţâind. Dela grajduri, din şuri, dela droşcării, răsărea un cap de dimon şi străbătea un chicot.

Numai Zache, iarăşi nu izbutea cu niciun chip s'alerge pe două roţi. Deslegase ieri un mister şi acum îi pierduse din nou cheia. Încăleca, se opintea gheboşat pe ghidon şi se prăvălea icnind la pământ.

Văru-său, Niculiţă Popazu, elev în clasa întâia de liceu şi proprietarul bicicletei pusă la cazne, făcea haz la fiecare răbuţneală, ţupăind în tricoul vărgat şi pantalonii bufanţi de mare campion al pedalei. Mândru peste poate de acest costum, comandat dela Paris de Ana Popazu după cataloagele galeriilor *La Samaritaine* şi abia sosit de trei zile cu poşta; se simţea încă mai în drept să şi râdă de un biet debutant, fără nicio aptitudine de ciclist, fără respectivul costum şi fără caschetă de mătase.

— Nu aşa, Zache, puiule!... Ce te 'nclesţezi de ghidon parc'ai apucat un buhaiu de coarne?... Ia-o uşooor-uşuurel... Uff! Iţi spun eu că nici până la sfârşitul vacanţei, n'ai să faci vreo scofală. Nu-i de tine... Hihihi! Am numărat treizeci şi trei de buşaie pân'acuma!...

Zache se stropşea furios şi plin de noroiu:

— Dacă-ţi jur c'am mers ieri!... Am mers până la poartă şi înapoi... Am făcut şi opturi împrejurul sârmelor de crochet. Pe ce am mai scump, îţi jur!... Na! Pe buniţa, îţi jur... Aşteaptă oleacă, să vezi!...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

Fugea ţinând bicicleta de coarne, se avânta călare din goană şi cu un sdrângăt de fiare se prăbuşea în prundiş.

— Am văzut! izbucnea în hohote Niculiţă Popazu. Bine ţi-o spus buniţa: Zache Biciclistul!...

— Măi, dacă-ţi jur! Dela poartă pân'aici, de două ori am făcut turul... Dracu să ştie ce are bicicleta ta azi! Aşteaptă să vezi!...

Zache Biciclistul se năruia aiurea, în ciuda jurămintelor care nu aflau la nimeni nicio crezare.

Gabrioleta a tras la scară. Iordache Cumpătă s'a întors spre Adrian:

— Nu mergi cu mine, copile?

Adrian a lăsat pe banca din cerdac numărul din *Je sais tout* unde isprăvise *„La véridique et dramatique histoire du pope Gapon"* şi acum memoriza necrologul lui Henric Ibsen, cu titlurile pieselor care-l impresionau numai prin sonoritatea lor, fără să le cunoască încă: Peer Gynt, Casa păpuşilor, Strigoii, Femeia mării... Înainte de a răspunde, a îndreptat privirea la Irinel Măgură.

Ochii calzi, i-au dictat răspunsul:

— Nu pot, bunelule... Vroiam... Să vezi mata...

— Bine-bine! a zâmbit bătrânul. Ce să mai văd? c'am văzut...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947/

CAPITOLUL II

STĂPÂNI ŞI STĂPÂNI

1

Gabrioleta înainta pe un drum moale, de ţărnă, printre ogoarele oamenilor.

Iordache Cumpătă poruncise înadins lui Toader Gliga să părăsească şoseaua cea mare, pentru a cerceta mai deaproape prăpădul. Se răsucea pe spătarul scund. Se înălţa în picioare, sprijinit de umărul vizitiului, să se uite peste popuşoiştele sfârcuite ca nişte urâte plantaţii de haragi golaşi, peste haldanii de cânepă cutropiţi palancă; peste petecurile de fasole, de hrişcă, de in, — toată hrana şi nădejdea de iarnă a unei case ţărăneşti, cu ploduri şi vite îndeavalma, spulberate într'un sfert de ceas.

Când se ivea câte-un gospodar cu obrazul negru ca pământul, dădea cuvânt de oprire. Cerca să le'ntărească sufletul. Dar fără izbândă. Omul glăsuia într'un fel de sfârşeală.

Pe măsură ce-i asculta şi le vorbea, se aşeza în el o hotărîre care-l muncise toată noaptea. Iar ca să nu-l mai muncească, găsi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

de cuviinţă să se lege cu făgăduiala de cel dintâi Zăpodean ce-i va mai ieşi în cale. Asfel îşi tăia puntea să nu dea cumva înapoi.

— Opreşte! Aista nu-i Tudose?

— Dânsul, boierule! se minună Toader Gliga, proptind dârlogii căluţilor. Tudose... Adivărat că nici nu-i de cunoscut...

Omul stătea pe-o movilă de hotar, răpus, cu obrajii în palmele mânjite de ţărnă. Era din firea lui lăudăros la gură şi iute la gâlceavă, însă vrednic român la treabă. Inimos şi spornic. Acum abia s'a mişcat, târîndu-şi opincile încărcate de hlisă ca prea grele ghiulele de plumb.

A scos pălăria a lehamite:

— Săru'dreapta, coane Iordache.

— Bună ziua, Tudose.

— Zi bună ca asta, să nu apuce nici neam de neamu vrăjmaşilor, coane. Ia'n te uită mata.

— M'am uitat şi mă uit, Tudose. Am văzut toată pustiirea încă de ieri.

— Am văzut-o şi noi de ieri, coane Iordache. Pe urmă, tot nu ne-a venit a crede şi am mai ieşit şi azi, ca să ne dăm sama cu ochii noştri de pedeapsa lui Dumnezeu.

— S'o găsi el un leac şi pentru asta... vorbi Iordache Cumpătă, pregătind să-şi uşureze sufletul de hotărîrea sa.

Gospodarul clătină din cap şi purtă ochii sleiţi, la pământurile tocate de grindină:

— Apoi la tot ce se vede, un singur leac ne rămâne. Să ne aşezăm la pământ şi să pierim, coane Iordache. Noi şi cu gitele împreună. Tot una ni-i de acu...

Stăpânul Zapodiei îl întrerupse cu o dojană:

— Nu aşa, Tudose... De când mă ştiţi voi,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

aşternutu-s'a el cineva la pământ să piară de foame în Zapodia?

— Ce-i drept, îi drept, coane Iordache. Aşa ceva nu s'a pomenit. Nici de când ne stăpâneşti mata, nici pe vremea lui conu Bogdan, fie-i odihna uşoară pe vecii vecilor.

— Atunci, dacă ţi-am vorbit de leac, înseamnă că mi-am făcut şi eu socotelile mele. Să veniţi mâne la biserică.

— Că-i zi lucrătoare mâne, coane,

— Lucrătoare, nelucrătoare, am rânduit cu părintele Teofan o slujbă de mulţămită Domnului, fiindcă măcar pe mine m'o ferit de cumpănă...

— Asta chiar c'o fost curată minune, coane Iordache. O mers vestea şi prin vecinătăţi...

— Tocmai. Iară cum minunea s'a întâmplat de data asta numai pentru mine, i nu pentru toată lumea, avem să-i căutăm oleacă de îndreptare. Atâta cât stă în puterile noastre, omeneşti.

Tudose s'a mai luminat un pic la faţă. S'a apropiat şi rezemându-şi palma scorţoasă de aripa gabrioletei, a cutezat să întrebe lungind gâtul ca un însetat spre şipotul de apă vie:

— Adică ce vrei mata pentru ca să spui, coane Iordache?

— Ce-ai cam înţeles şi tu, Tudose, vreau să spun... Dacă nu mă înşel, astă toamnă v'am chemat să vă rânduesc pământuri în Rădiul lui Cumpătă...

— Bun gând, coane! oftă gospodarul.

— Bun gând... Insă voi aţi fost atuncea cei care v'aţi ţinut scaiu de mine, să vă las tot aici.

— De... gemu omul cu obidă, simţind că

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

şipotul se depărtează dela buzele arse. Ce să zic?... Chiar eu stăruiam cu gura mai mare, că nu şi nu! Parcă-mi luase Dumnezeu minţile...

— Aha...

— Spuneam că să ne fie locurile mai pe-aproape de sat, lângă pustiile noastre de pământuri, care s'or tot împărţit şi'mpărţit dela şăizăci şi patru încoace, de s'or subţiat şi-or rămas câte o curăluşă de om... Insă mata ştii, coane Iordache, de ce mă tot rocoşam eu cu gura astoamnă!... Am cerut-o ca să ne rămână ogoarele mai la'ndemână pentru muieri şi copchii, vreme ce partea bărbătească face boierescul. Dară de cerut, noi am cerut-o! Ar fi păcat dela Dumnezeu să cârtim... Mata ne căutai binele, iară noi?... noi, ne-am pus sînguri ştreangul de gât...

— Şi-acum tot eu să slobod ştreangul, Tudose? Şi tot eu să vă dau o ţârâ de suflare? întrebă Iordache Cumpătă, micşorând ochii a început de blajină zâmbire.

Omul lungi iarăşi gâtul şi gura arsă, întorcând întrebarea stăpânului încotro îl mânau nădejdile:

— Mata, care se chiamă că te-ai bucurat de minune, îi fi ştiind mai bine decât ticăloşii de noi cum se fac minunile, coane Iordache.

— Fără să mă'ncumet a face minune, iacă, Tudose, la ce m'am tot socotit... vorbi stăpânul Zapodiei, netezindu-şi barba şi parcă sfiindu-se să-şi spună neted gândul. Lanul acela dela Rădiul lui Cumpătă... Hai? Cum ţi se pare?... Buni popuşoi anu-ista!

— Straşnici, coane! Că doară mai săptămâna trecută i-am sfârşit noi de muşuroit...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

Nu se zăreşte omu'călare, coane Iordache.

— Lanul acela m'am hotărît eu să-l despart în două. Vă fac jumătate parte obştească. Fără nicio plată. Fără alte învoieli... Ca să nu mai aveţi de ce v'aşterne la pământ, să pieriţi.

— Coane Iordache! Ce-mi aud mie urechile, coane Iordache? sbucni omul, răsuflând adânc să soarbă până la fund şipotul care-i dădea din nou viaţă. Pentru una ca asta are să vă cadă toată poporîmea în genunchi şi are să vă sărute picioarele.

— Hai, lasă acuma... Nu mai sărutaţi picioarele şi nu mai căderi în genunchi, ca la toamnă iar să vă rocoşiţi şi să cereţi a fi pe-a voastră. Vă cunosc eu căderile în genunchi, de mi s'o acrit... Mâne la biserică!... Acolo, icoanele să le sărutaţi, că tot dela Dumnezeu a fost să fie minunea.

— Şi pot eu oare s'o spun asta la oameni, coane Iordache?

— Spune-o. De altminteri am să vă vestesc mâne pe toţi la biserică, după sfânta slujbă... Hai! Dă biciu, Toadere!... Hăisa, bre, unde-apuci? Hăisa, la Dărmăneşti!...

Gospodarul a rămas în mijlocul drumului de ţărnă. Şi-a făcut cruce şi de-odată a dat glas celorlaţi oameni, afundaţi în ogoare, unde se trudeau să ridice fasolele şi să desgroape din mâluri şi surpare vrejii de bostan.

— Măi oameni buni! Ia veniţi încoa, măi oameni buni!

Răcnea trântind pălăria la pământ, ca vorniceii la nuntă:

— Măi oameni buni! Uliuliu, mamă, ce-are să vă spună vouă Tudose, sireacul!

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

Pătimind de păcatul lăudăroşeniei, Tudose sireacul, îşi şi potrivise la clipeală în minte o poveste adusă în aşa fel, încât s'arate că la hotărîrea boierului cuvântul şi stăruinţele sale au cântărit deosebit de greu în cumpănă.

— Uiuiu, mamă! Ia faceţi roată, măi!...

Din popuşoaie, din cânepişti şi din ovăsuri, oamenii cu nevestele şi copiii după dânşii, năvăleau spăimântaţi în credinţa că Tudose a lui Ion Vasile Găluşcă şi-a pierdut mintile din supărare şi năduf.

Pe capra gabrioletei, Toader Gliga a lăsat hăţurile în voie şi s'a sucit să împărtăşească stăpânului o părere:

— Coane Iordache, ce-ar fi oare să trimiţi mata câţiva popuşoi de-aiştea, beliţi de chiatră, la Ispozîţîa din Bucureşti?

— Ce vorbeşti tu, măi zăbăucule?

— Zău, coane! Ca să aibă o probă şi boierul cel cu fuioarele de musteţi şi cu bumbii de aur. Am văzut eu felurimi de feluri de probe, da mă tem că proba asta-i lipseşte...

Iordache Cumpătă îl privi mai atent:

— Ascultă, Toadere! Mi se pare mie că ai luat-o cam de dimineaţă cu ciocanele de rachiu, pe la Lipa Peisăh?

— Da unde se află, boierule! Pot să pun nafură 'n gură, c'am plecat pe inima goală...

— Hm...

Copitele cailor ţăcăneau mărunt pe pământul moale. Toader Gliga urcat pe capră numai din întâmplare, în locul vizitiilor plecaţi cu alte trăsuri, nu se îndura că piardă acest prilej rar de a cere stăpânului răspuns la nedumeririle sale:

— Coane Iordache, mă tot frământă mintea

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-194/

cu pârdalnica ceia de Ispozîţîe!... Ci-că o venit ordin la Primărie să meargă oamenii din fieştecare sat, îndată ce s'or isprăvi cu muncile, încolo, mai spre toamnă... Apoi ce să vadă oamenii acolo?... Blăstămăţii nemţăşti, câte le mai dă lor prin cap.

— Bine... Blăstămăţii nemţeşti or să vadă!... încuviinţă Iordache Cumpătă cu gândurile în altă parte. Ce te doare pe tine?

— Vezi mata că vorbesc oamenii... Au venit şi alţii, de pe aiurea, să ne'ntrebe. Pe mine şi pe Simion; care-am fost şi-am văzut... Spun dânşii că toată bogăţia ţării acolo se vântură. Şi mai spun că Măria Sa Regele ar fi bolnav de moarte şi-ar fi legat jurământ cu vlădicii, să împartă pământ norodului, dacă îl ajută bunul Dumnezeu şi scapă.

Iordache Cumpătă zâmbi a mirare:

— Dară de unde le ştii tu pe toate, Toadere?

— Prind şi eu cu urechea, boierule. Mai dela unul, mai dela altul... Cum îi gura lumii. Decând cu Ispozîţîa ceia, umblă ca meliţa gura asta a lumii... Ci-că Măria-Sa ar fi spus boierilor şi sfetnicilor săi: „Foarte frumoasă-i Ispozîţîa voastră! Mi-o plăcut... Acuma să mai facem şi altă ispravă mai bună. Să'mpărţim prisosul de pământ la nevolnicii care n'au şi ţipă după el... Da nu o giucărie! Impărţeală mare, de nădejde, ca pe vremea lui Vodă Alisandru Ion Cuza..." Aşa le-a spus. Apoi asta n'ar fi rău!

— Bine, Toadere. Dacă Regele se bucură şi de aprobarea ta, treaba-i ca şi făcută. Atâta aştepta!

— Nu mă lua mata în bagiocură, coane Iordache, că nu odată prin gura păcătosului grăeşte adevărul.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

— Hm!... Ii fi având şi tu dreptate. Până una alta, dă biciu cailor, că ne-apucă amiaza!

Toader Gliga a dat biciu şi caii s'au întins la trap printre lanurile Dărmăneştilor mai puţin vătămate de grindină. Iordache Cumpătă a prins a se suci şi a se ridica din nou în picioare, bucuros de cele ce-i vedeau ochii. Era şi a easta moşie părintească, partea fratelui mai mare, Damian. Chibzui paguba şi o găsi neînsemnată. Se linişti pe perna gabrioletei, privind înainte, spre munţii albaştri unde nu aburea fulguire de nor deasupra Ceahlăului.

Işi simţa acum cugetul împăcat, după vestirea lăsată în seama lui Tudose. Şi se gândea să ascundă această faptă fratelui său, care n'ar fi încuviinţat-o cu niciun chip. Altă fire, alte judecăţi... Nu-i de mirare că se văd atât de rar şi că întâlnirile lor se petrec într'o răceală străină.

Damian Cumpătă învăţase carte peste graniţă, mai pleca şi acum în fiecare an la băi tot peste hotare; el nu-şi îngăduise asemenea lux. De altfel nici nu-l ispitise învăţătura şi străinătatea. Dela şeaisprezece ani a fost mereu mâna dreaptă a lui Bogdan Cumpătă, rămas la datoriile plugăreşti. Iar când bătrânul a închis ochii, tot el a îngrijit şi de moşia fratelui cărturar, trimiţându-i banii şi socotelile la Paris şi la Berlin, până ce s'a întors în ţară.

Bună răsplată îl mai aştepta la această întoarcere!

Din prag, Damian şi-a luat mezinul la rost pentru însurătoare. Un Cumpătă legându-se pe viaţă cu o fată de răzăş sărăcit şi fudul;

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/indri1933-1947

aceasta întrecea toate nebuniile. Ba încă o fată furată dela părinţi! După patruzeci de ani trecuţi, încă nu i-o ierta. Nu-i ierta nici puzderia de copii... Doisprezece! Numai ţăranii se prăsesc aşa, umplând casa, tinda, cuptorul, prispa şi cotruţele cu atâtea ploduri. Nu putea să-i slujească exemplul său? Nevastă de obârşie curat boierească. Zestre cu care a împlinit hotarul moşiei, alipindu-i alt pământ tot aşa de întins. Doi copii cum scrie la carte: un băiat şi-o fată, ca să nu se răşluiască moştenirea în douăsprezece părţi cât să n'ajungă pe-o unghie.

Spre asemenea frate mergea Iordache Cumpătă, fără deosebită tragere de inimă. Şi ca să îndepărteze gândurile neplăcute, îşi iscodi vizitiul cu o întrebare mai veselă:

— Ce mai este cu *Ispoziţia* ta, Toadere? Nu mi-ai spus ce anume ţi-a plăcut ţie mai straşnic acolo?

— Dă, coane Iordache... Care mi-o plăcut, nu le-am cam înţeles. Iară pe care le-am înţeles cu mintea mea proastă, nu pot zice că mi-or plăcut din cale-afară.

— Măă-ăi! se miră stăpânul. Dar ştii că te-ai făcut pretenţios, decând ai ieşit din bârlogul tău.

— Nu m'am făcut cum zici mata, coane... Vorbesc şi eu ca un prost ce m'o făcut mama. Numa că una pot s'o spun. Mare lucru, coane Iordache, să nu iasă din toată istoria asta un drac!...

— Ce drac poate să iasă?

— Mai ştiu eu, coane? Asta nu-i dela mine... Umblă vorba... Am auzit-o eu şi pe la oamenii dela Târnauca... O aud şi de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1933-1947

pe la oamenii din cele sate, pe-aproape, unde nu se află mână milostivă de stăpân ca a matale, să le oblojească buba când se obrinteşte... Cum am cumpărat-o aşa o vând.

Gabrioleta a dat în şoseaua mare, pe urmă a apucat dreapta, spre curţile înalte şi albe dela Dărmăneşti.

2

Intâlnirea fraţilor a decurs după tipicul nestrămutat de patruzeci ani.

In bibliotecă, Damian i-a întins mâna uscată, fără să se ridice din scaun:

— Un moment. Numai să termin şi sunt al tău.

S'a întors apoi pe fotoliul cu şurub la cei doi administratori, care aşteptau lângă uşă, în picioare.

Primea raportul stricăciunilor şidădea ordine.

Administratorii stăteau smirnă; răspundeau scurt, ostăşeşte. Nu cutezau să-şi arate vreo părere dacă nu li se cerea; nu cutezau nici să zâmbească, nici să păşească mai aproape pe covorul vişiniu.

Unul, cel mai în vârstă, cu straiu de şiac şi ciubote de iuft, era o cunoştinţă veche pentru Iordache Cumpătă. Pe lângă el îşi făcuse ucenicia de logofăt, atunci când stăpânul Zapodiei gospodărea amândouă moşiile în lipsa fratelui plecat prin străinătăţi. Celălalt, tânăr, în tunică de „piele de drac" cafenie şi cu cismele galbene, intrase numai de trei ani în slujbă; agronom cu studii şi cu recomandaţia lui Dimitrie Petreanu. In deosebi lui i se adresau întrebările şi ordinele. Se

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mon1933-1947

vădea că administratorul vechiu a coborît în grad şi în consideraţie.

Iordache Cumpătă luase loc într'un fotoliu de piele, adânc şi moale, care l-a cuprins plăcut după hurducările gabrioletei.

Asculta, abţinându-se şi el să zâmbească ori să-şi rostească părerile. A înţeles că Damian abia atunci sosise dela Piatra şi că n'a avut curiozitatea să treacă pe câmp, pentru a afla cu ochii săi în ce măsură l-a cruţat pustiirea de ieri. Ii ajungea un raport. A mai înţeles că frate-său angajase pentru munci ruteni şi huţuli din Bucovina, găsindu-se ca întotdeauna pe picior de războiu cu jumătate de sat.

— Aceasta-i! încheie Damian, muşcându-şi într'un tic neschimbat de patruzeci de ani, mustaţa subţire şi albă acum. Ajutorul de grădinar, afară! Cum se numeşte? Costache? Ii puneţi acestui Costache la socoteală geamurile sparte dela seră, îl răfuiţi până la un ban şi să nu-l mai văd în ochi. Puteţi pleca!...

Cristache Fătu, administratorul cel vechiu, se codi în uşă, îndreptând ochii spre stăpânul dela Zapodia şi cerându-i ajutor:

— Sânt nişte oameni... V'aşteaptă de azidimineaţă, coane Damian, şi ar îndrăsni să vă roage pentru nişte năcazuri ale lor...

— Nu vreau să văd niciun om. Am isprăvit!..

— Intrebaţi-l, rogu-vă şi pe conu Iordache... stărui bătrânul, cerând încă odată din ochii bulbucaţi şi albaştri ajutor dela boierul cu inima mai blajină. In partea dinspre hotarul Zapodiei, unde-s ogoarele lor, praf şi pulbere s'o ales... Bocesc muierile ca la prohod, coane Damian.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

— Aceasta-i adevărat! interveni Iordache Cumpătă. Îi ameninţă foametea cea mai înfricoşată...

Prinzând curaj, Cristache Fătu, se acăţă de asemenea ajutor:

— Foamea, cum prea bine spune conu Iordăchel. Foamea şi desnădejdea... Pentru care lucru au venit să vă roage să-i învoiţi şi pe dânşii la săcere şi la treer, cu orice preţ îţi binevoi dumneavoastră.

Damian înălţă faţa osoasă, cu nasul ascuţit şi ochii cenuşii, prefăcându-se a fi cuprins de mare uimire:

— Cum asta?... Vin să mă roage? Mi se pare că astăprimăvară, eu trimeteam vorbă să-i cheme şi ei nu se lăsau aduşi.

— Conu Iordache poate să spună...

— Nu-i vorba de ce poate să spună conu Iordache. Am isprăvit! Să nu văd picior de om străin în curte.

Administratorii concediaţi au lipit încetişor uşa.

Damian s'a întors în şurubul scaunului spre fratele musafir, întrebându-l fără mare interes:

— Cum ai scăpat ieri?

— Mulţumesc Domnului. In afară de stricăciuni la livadă şi la curte, am fost apărat de pagubă. Pe ogoarele oamenilor însă e o jale ne mai pomenită. Pe Zapodia, ca şi pe Dărmăneşti.

— Ştiu. Mi s'a făcut raportul... vorbi cu indiferenţă Damian, despăturind banda ziarului francez *Le Temps* de pe birou. Acestea sunt riscurile agriculturii.

— Pe noi ne-a ferit soarta de riscuri, de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

data asta. Putem spune că pe-amândoi ne-a luat Dumnezeu sub aripă.

Damian Cumpătă a surâs muşcător sub mustaţa subţire:

— Până la Dumnezeu, erau alţi sfinţi mai pe aproape. Societăţile de asigurare... Cât eşti asigurat?

Stăpânul Zapodiei acoperi isprava feciorului mai mare, Jorj, cu un răspuns în doi peri:

— Hm... Nu prea mult.

— Eram sigur. Ca întotdeauna! urmă a surâde cu aceeaşi înţepătoare ironie, Damian Cumpătă. Mie însă îmi era egal dacă mă bătea ori nu grindina. Pot afirma chiar că faţă de evaluările aranjate cu agenţii şi faţă de ratele pe care le plătesc, o grindină ar fi însemnat o afacere bună. Mă dispensa de bătaie de cap. Incasam şi plecam în străinătate.

Iordache Cumpătă nu-şi mai afla astâmpăr în braţele fotoliului, scandalizat de asemenea nelegiuite calcule.

— Cum, frate? Cum poţi spune aşa ceva?

— Foarte simplu. Recolta e mediocră, pe două sute cincizeci de fălci în special. Tocmai cele pe care contam mai mult. Două lanuri s'au hupit în ultimile săptămâni. Grâu de calitate inferioară. Asigurarea mi l-ar fi plătit pe calitatea estimată... Deci matematic, nu eram în pierdere.

— Cum, frate? Apoi să-mi dea mie asigurarea de zece ori cât face o recoltă şi nu m'ar mulţumi. Pentru grindină, foc şi asigurare ari de trei ori, boroneşti, sameni; stai din zori până'n noapte cu ochii la cer? Să nu simţi bucuria roadei pe care-ai muncit-o?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mor1933-1947

Să n'o vezi cărată în hambare?... Aceasta nu pot s'o înțeleg.

— Multe nu poți tu să înțelegi, Iordache! recunoscu Damian, svârlindu-și ochii pe titlurile gazetei franceze. De ce să reluăm o discuție inutilă? Tu vezi agricultura într'un fel; eu altfel. E regretabil că n'a avut nicio influență asupra ideilor tale, un ginere ca Dimitrie Petreanu. Agricultura a încetat a mai fi o rutină; e o știință. I-ai citit cartea?

Intrebând, privise la geamul bibliotecii cu tomuri savante, unde se afla și pentru cărțile de plugărie un raft. N'a așteptat răspunsul. L-a pronunțat tot el:

— N'ai avut curiozitatea! Sunt sigur.

— Ba m'am uitat la una și la alta, când mi-a adus Dimitrie cartea. Or fi ele bune științi acolo, însă calul bătrân nu se învață la umblet. Greu să mai schimb cele ce-am apucat.

— Eu cum le-am schimbat? Le-am schimbat de patruzeci de ani, de când am luat frânele în mână. Cartea ginerului tău, a venit numai să-mi confirme, metode de cultură și de economie agricolă, pe care eu le-am introdus de mult. Pe realități, nu pe fantezii, ca nenorocitul de Laurențiu Sarandà. Aș dori chiar să-ți mai văd ginerele pe aci. De ce mă ocolește?... Are întotdeauna prilej să constate pe moșia mea, rezultatele fericite ale teoriilor sale. N'ar putea decât să-l încânte...

Iordache Cumpătă vorbi apăsat:

— Intr'un fel, da! Și într'un fel, nu!

— E rândul meu să nu pricep...

— După cât îmi cunosc eu ginerile, de-un lucru nu mă'ndoiesc, fără să-i fi cetit cartea.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1933-1947

In acele ştiinţi ale sale, nu se poate să lipsească omenia.

Ce-i aia omenie? întrebă Damian, bănuind unde băteau aluziile fratelui cu idei înapoiate. Înţeleg prin omenie, raporturi corecte cu oamenii care-mi lucrează pământul. Să nu permit logofeţilor să-i înşele la măsurătoare. Să plătesc la timp. Să nu rămân dator nimănui şi să nu speculez o situaţie, cum fac arendaşii ovrei, armeni, greci şi chiar de-ai noştri, ridicaţi din vechili. Aceasta numesc eu omenie!.. Dar mai înţeleg să rămân stăpân pe moşie la mine. Să nu mă joace ţăranii cum vor şi cum te joacă pe tine!... Iar ca să nu mă joace, introduc maşini, aduc braţe străine. Mă dispensez de dânşii. Imi place şi mă consider în dreptul meu să pun eu condiţii, nu să-mi impună ţăranii.

— Ce condiţii pot să impună, frate? Vai de sufletul lor!

— Tu vorbeşti? Cu slăbiciunea ta scandaloasă ai stricat şi preţurile învoielilor în vremea din urmă. Mă agasează să tot aud: La conu Iordache-i aşa... Conu Iordache pe dincolo!... Ţineam chiar să-ţi spun... Nu-mi faci un serviciu! Nu-ţi faci nici ţie! Celui căruia i-ai dat, mai cere. Se înnădeşte. Te socoate obligat să-i tot dai la infinit... Şi să mai zici că eşti senator de colegiul I, ales ca să aperi drepturile marei proprietăţi!... Bagă de seamă! — sfârşi schimbând tonul admonestării în glumă şi ameninţându-l cu degetul uscat, bagă de seamă, data viitoare nu te mai votez! Şi deplasez odată cu mine, încă vreo zece voturi...

Apoi, îşi aminti:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

— Ai ceva a-mi comunica ?

— Nimic deosebit. Nu m'a lăsat inima, să nu trec şi să nu văd câmpul. Se pare că nu era nevoie. A fost cine să-ţi facă raportul...

— Evident. Nu plătesc administratori ca să-i trezesc eu din somn şi să-mi ruinez ultimii ani din viaţă, logofeţind pe propria mea moşie. Cât am fost tânăr, nu m'am dat înlături... Acum mă economisesc. Comand şi priveghez ca ordinile să fie executate... Vrei să faci câţiva paşi ? Mi s'a vorbit despre oarecare stricăciuni în grădină, la seră...

In picioare, deşi de aceeaşi măsură, Damian părea mai înalt decât fratele său, fiindcă era mai îngust în spate şi mai slăbănog. Il ţinea ţeapăn reumatismul încheeturilor şi podagra, în afară de firea-i bătoasă. Călca sprijinit în baston de cireş cu vârful de fier; iar această infirmitate îi pricinuia o suferinţă ascunsă, ca o injustă scădere a fiinţei sale asprite, neîndoplecată şi mândră.

Indată ce s'a mişcat, a apărut de sub birou un căţel de salon, sărind şi zurnăindu-şi clopoţelul prins în sgarda cu nasturi mărunţi, nichelaţi. A trecut pe lângă mosafir fără să-i dea nicio atenţie.

Era un dispreţ reciproc.

Iordache Cumpătă nu putea suferi javrele fandosite care îşi însuşesc ceva din aroganţa stăpânilor. El se înconjura numai de dulăi lăboşi şi flocoşi, de stână. Se afla şi aci, un răspicat hotar între Dărmăneşti şi Zapodia.

Afară, se mai dovedeau altele.

Casa înaltă, cu peron de mozaic şi cu stâlpi de marmură vânătă, n'ar fi suportat nicio comparaţie cu aşezările Zapodiei.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

Când s'au înmulţit copiii şi nepoţii, deschizând vad necurmatului alaiu de oaspeţi, Iordache Cumpătă a pus şi el meşterii să mai ridice o clădire cu două caturi, balcoane, terase şi un cucurig, alături de tupilatele chilii părinteşti.

Dar locuinţa cea nouă crescuse fără nicio trufie, aşa cum au croit-o zidari şi dulgheri lipsiţi de rafinate gusturi, cu singura frumuseţe în perdelele de trandafiri acăţători, de viţă şi de ederă; în privelişţea desfăcută larg peste culmi, până în negura zărilor.

Ograda cu acaretele s'a lăţit de asemenea treptat, fără nicio premeditată simetrie: o aripă de grajd înădită la trupul vechiu; un hambar acoperit cu tablă de zinc, lângă şurile streşănite cu stuf ori şindrilă. Toate sub ochii stăpânului, ca să le poată cuprinde din pridvor.

Aci, acaretele se ascundeau la spatele casei, în despărţire de zid şi de gard viu. In faţă erau numai arbuşti ornamentali; pomi întinşi pe şpalier deoparte şi de alta a potecilor bătute cu nisip roşcat. Pomi torturaţi, răsuciţi, retezaţi, ca să închipuiască în aliniere geometrică braţe de sfeşnice, cuburi, piramide şi conuri. Argaţii erau număraţi şi invizibili. Nu mişiuna nicio sămânţă de jivalanie. Poate din această pricină toate-i păreau lui Iordache Cumpătă, reci şi neînsufleţite.

— Cu hodoroaga asta ai venit? întrebă Damian, arătând dispreţuitor cu bastonul spre gabrioleta plină de noroiu şi spre Toader Gliga, care pâcâia din ţigară pe capră. Intr'o zi are să se sfarme pe drum şi ai să umpli şanţurile de arcuri, mutelci şi şuruburi...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

Iordache Cumpătă a răspuns cam scos din răbdări:

— Dac'o fi să se întâmple aşa, am să pun surugiul să le culeagă într'o haraba şi-am să le trimit la caretaş, să-mi întocmească gabrioletă nouă, din fier vechiu. Ce să fac altceva? Nu pot să umblu pe drumuri de câmp, în cupea cu roţi de gumă...

Aceasta era pentru cupeaua lăcuită şi pentru vizitiul în livrea, fără de care Damian nu ieşea în rarele sale preumblări pe moşie, odată la două săptămâni. Fratele cu apucături subţiri şi trufaşe, nu se lăsă mai prejos:

— Cred că Jorj al tău nu spune tot astfel. L-am zărit ieri la Piatra. Speriase oraşul cu panerul nou-nouţ şi cu armăsarul său de rasă Orloff...

— Asta-i a tinereţii! îl scuză părintele, măcar că în sine păstra alte judecăţi. Toţi am făcut la fel.

— Toţi? Exagerezi.

— Mai mult sau mai puţin, frate.

Damian Cumpătă se opri, întorcând o privire încărcată de subînţelesuri. El nu se însurase cu o fată de 16 ani, furată dela nişte răzăşi calici şi fudui. Deci nu putea să fie prenumărat printre cei care au trecut prin nebuniile tinereţelor. Il scuti de alte comentarii. Păşi mai departe, sacadat, înfigând cuiul bastonului în nisipul roţiatec şi muşcându-şi mustaţa subţire, de câte ori observa altă rană necicatrizată în arbuştii răstigniţi pe şpalier.

Mergeau alături şi nu păreau fraţi. Damian cu profilul tăios, rigid în haina cam demodată dar dichisită ca pentru o plimbare

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

pe stradă, cu nod de mătasă la gulerul înalt şi scrobit, mănuşi cenuşii pe degete şi ghete fine de şevro. Iordache Cumpătă în surtuc negru de lustrin, purt o cravată de lână împletită la gulerul răsfrânt şi jos, o panama veche umbrindu-i obrazul larg, ars de soare şi bătut de vânturi.

— A fost un fenomen foarte ciudat! spuse Damian examinând mai amănunţit şpalierii aleielor. După cum mi s'a raportat, a căzut piatra numai în porţiuni izolate. Parcă s'ar fi jucat cineva aruncând bulgării cu mâna: un pumn ici, unul dincolo.

— Se'ntâmplă... Asta-i decâte ori ai noroc să te ajungă numai o coadă de nor! se dăuu cu părerea Iordache Cumpătă, frământat de alte întrebări. Cum poţi, frate, cum poţi schingiui aşa nişte copaci? Mă tot uit la dânşii şi nu mă pot deprinde...

Damian nu găsi de cuviinţă să răspundă la asemenea reflecţii ridicole. Cu vârful cuiului clătina o crenguţă scăpată din legăturile de sârmă, ridica o floare ofilită, strivea o râmă care şi svârcolea jumătăţile vii.

S'a oprit mai îndelung la seră, să cerceteze geamurile sparte şi să le numere. Căzuseră şi acolo câţiva pumni răsleţi de grindină. O pagubă de nimic. Dar nu înţelegea să-i ierte ajutorului de grădinar, că n'a tras repede învelitoarea de stuf precum îi era datoria.

Amândoi au intrat plecându-şi grumajii prea înalţi, pentru pragul prea scund.

Grădinarul, austriac roşcovan, pitic la statură, cu favoriţii pieptănaţi rotund după exemplul împăratului său de departe Frantz Iosef, a răsărit ca un gnom de după poliţile cu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

oale de flori. Scuturându-şi degetele de mrania grasă, s'a înfăţişat să prezinte şi el raportul.

Nu se întâmplase nimic grav. N'au fost atinse florile rare, de preţ, orhidee şi plantele de salon. Pentru rondurile de afară, pregăteşte răsaduri proaspete. Ferestrele vor fi înlocuite în douăzeci şi patru de ore. A plecat o brişcă la Piatra, cu măsurătorile cuvenite, s'aducă geamuri şi chit.

— Doresc să ştiu exact cum s'au petrecut lucrurile, Herman? întrebă Damian cu ochii la căţelul favorit, care-şi făcea nevoile fără pudoare, la rădăcina unui lămâi. Bock, ticălosule, nu ţi-e ruşine?

Herman privea şi el îngăduitor la javra stăpânului, aşteptându-l să termine. Ştia că e singura făptură pe lume, cruţată de severitatea lui Damian Cumpătă. Când socoti că atenţia boierului nu mai e preocupată aiurea, îşi complectă raportul:

— Tumneafoastră cunoaşteţi. Eu am avut permis pentru Piatra... Custache rămas de serviciu. *Sehr* bun *und* cuminte om, Custache.

— Bine. Treci peste asta.

— Foarte bun şi harnic om, Custache. *Aber* nenorocire la el a făcut să lipsească. O jumătate de ceas. Poate *nur ein Viertel Uhr*... Atunci s'o întâmplat *unverhofft*, uragan şi nenorocire. Are nevastă foarte bolnavă şi are copil mic *sehr, sehr krank*... Poate s'a dus să le vadă. Aceasta este toată fina. Permit a ruga să-l iertaţi.

— Nu ştiam că te-ai făcut avocat, Herman! vorbi Damian Cumpătă cu glasul uscat. Eu te-am angajat grădinar. Rămâi grădinar!

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

— Vă roc, tumneavoastră...

— Să nu mă rogi nimic. Cum am hotărît, aşa rămâne! Aci trebueşte un exemplu. Vei căuta alt ajutor. Ai mână liberă s'alegi.

Iordache Cumpătă simţea că se înăbuşe. Il apăsa căldura umedă, mirosul greu de flori, de muşchiu şi de pământ dospit. Il apăsa mai ales asprimea neîndurată a fratelui său, care-şi răsfăţa o potaie şi nu afla iertare pentru un om.

A scos ceasul din buzunar şi s'a arătat deodată foarte grăbit :

— Apoi te las cu bine, Damian. Mai am şi alte drumuri de făcut.

Damian îi întinse mâna slăbănoagă:

— Cele cuvenite cumnatei... Poate vrei să-ţi trimit pe Herman cu o lădiţă de răsaduri? Zici că ţi-a devastat toată grădina.

Iordache Cumpătă s'a uitat la florile exotice şi alambicate, gelatinoase, cu vrejuri prea fragile pentru straturile dela Zapodia.

— Mulţumesc. Nu-i nevoie... Cunoşti tu... Noi am rămas la florile de ţară şi de mănăstire... Acelea mai înfrăţesc şi singure din rădăcina lor.

— Cum vrei! zâmbi glacial, Damian Cumpătă. Numai să nu te audă ginerele...

Stăpânul Zapodiei a răsuflat afară din toţi plămânii, trecându-şi basmaua pe frunte.

S'a urcat în gabrioletă şi a poruncit oţărît :

— Mână Toadere, să ieşim mai repede deaicea. Ţală, bre, la Stănişoara!

In marginea satului, un pâlc de oameni le aţinea calea.

— Opreşte, Toadere... Ce-i cu voi?

Gospodarii au strâns îndată cercul, cu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

frunţile descoperite şi plecate în pământ. Se îndemnau unul pe altul, să ia cuvântul.

— Ce să fie, coane Iordache? tuşi un moşneag deşirat, cu palma făcută căvan la gură. Ce ştii şi mata, asta este... Ne perpeleşte conu Damian de vii, ca scobaii pe jaratec, să ne fie iertat a o spune. Ne-o pedepsit ieri urgia lui Dumnezeu... Acuma ne mai pedepseşte şi urgia dumisale.

— Şi ce pot să vă fac eu, Năstase?

— Puteţi multe, coane. Că'n mâna dumneavoastră-i puterea.

— Anume?

— Anume... dă!

Moşneagul cătă la spate, aşteptând alte glasuri de sprijin. In roata de Dărmăneşteni care împresurau gabrioleta, Iordache Cumpătă recunoştea pe nume aproape toţi gospodarii mai vârstnici. Cu unii a lucrat; alţii au crescut sub ochii săi. Printre dânşii, se împingea să-şi facă loc din coate, un om cumplit de pieptos, scurt şi lat în spate, cu sumanul rupt şi fruntea încreţită într'o amarnică încordare. Il cunoştea şi pe acesta. Om mărginit la minte, pricepând greu şi întotdeauna pe dos; dar gata să găsească întotdeauna dreptate de partea celui care cuvântă.

— Aici erai şi tu, Dănilă? întrebă nestăpânindu-şi surâsul.

— Se putea să lipsesc *tuma* eu, coane Iordache? se miră de întrebare Dănilă Cuţui, săltându-şi sumanul petecit pe umăr.

— Se'nţelege. Nu poţi lipsi, ca Martie din post, Dănilă!.. Ia spuneţi, oameni buni, ce vreţi dela mine? Mai repegior, fiindcă am întârziat dela alte treburi.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

Gospodarii au căutat iarăşi unul în ochii altuia, îndemnându-se.

— Zi tu Gligore.

— Ba lasă să spună tot moş Nastasă, că el o lucrat cu conu Iordache în alte vremuri şi pe dânsu'l cunoaşte boierul.

— Bine, frate! îşi pierdu răbdarea Iordache Cumpătă. Mult aveţi voi să vă mai târguiţi?.. Mă ţineţi loculuí din drum...

Moşneagul Năstase îşi luă inima în dinţi:

— Coane Iordache, scapă-ne dela peire, că ne-o ajuns ceasul de-apoi... Invoeşte-ne, coane, la săcere, la strâns, la trier... La ce crezi mata...

— Cum pot s'o fac?... Am Zăpodenii mei...

— Ne-om împăca noi cu dânşii, coane Iordache. Nu ne lasa...

— Bine, măi oameni ai lui Dumnezeu! Nu pricepeţi că mi am împânzit lanurile cu lucrătorii mei?.. Poimâne încep... Fiecare îşi are porţia lui, hotărîtă şi arvonită cu învoieli vechi... Ce vreţi voi? Să mă dau peste cap?

— Nu-i vorba de asta, coane Iordache.

— Dară de care alta?

— Adică, tot cam de asta într'un fel. Unde-s braţe mai multe, se isprăveşte treaba mai de grabă... Nu ne lasaţi, coane Iordache. Ogoarele noastre's una cu pământu... Fânul, de bine ce l-am căpiţât l-or tot dus puhoaiele în Cracău... Se'ncrâncenă carnea pe noi, când ne gândim, coane Iordache, ce ne aşteaptă la iarnă, pe noi şi gitele noastre...

Iordache Cumpătă îşi urma în minte socotelile sale. Privi la chipurile întinse cu încordare să-i soarbă cuvântul, cum mai văzuse tot aşa buzele arse ale lui Tudose, din Zapodia. Oftă şi hotărî:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistaliterara.ro/mdr/1933-1947

— In sfârşit... Să vedem ce-i de făcut. Veniţi mâne dimineaţă.

— Cu neveste şi copii venim, coane. Să ne tocmim robi, coane Iordache!...

— Să veniţi fără neveste şi fără ploduri. Alegeţi câţiva dintre voi, mai cu scaun la cap... Uite, pe Dănilă de-o pildă...

Oamenii au prins a râde, văzând că boierul glumeşte. Semn bun.

— Apoi, fără el, nici că se poate, coane Iordache.

— Mai căutaţi câţiva isteţi ca el, să vă vândă robi.. Asta-i!... Acuma, dă biciu, Toadere! Ţală, bre unde apuci? Ţală, la Stănişoara. Gospodarii cu pălăriile în mână, îl petreceau din urmă cu urările:

— Să trăiţi, coane Iordache!... Dumnezeu să v'ajute, coane Iordache!...

Dănilă Cuţui, tot săltându-şi sumanul roş şi petecit dintr'un umăr, comenta evenimentul după priceperea sa:

— Mi-o spus: de-acu post şi rugăciune, Dănilă! Apoi are dreptate. Ce poate să facă?.. Zice că-i sătul până peste cap de noi. Apoi cum să nu fie sătul? După ce că n'avem ce mânca, ne mai şi târguiam! Apoi are dreptate, conu Iordache. Are să puie mâne dimineaţă Zăpodenii dumisale, să ne ieie pe fugă.. De ce să n'o facă? Şi ci-că să mă prindă rob... Apoi chiar că s'o'ntors vremea robiei.

— Mai taci-ţi gura, Dănilă, că toate le-ai priceput anapoda. N'ai auzit, măi, că ne'nvoeşte? Zi bodaproste!.. Ne scoate dela peire!

— Apoi cum să nu ne'nvoiască? S'o săturat

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

până peste cap de Zăpodenii lui!.. Să mai intre și dânșii la peire. Are ~reptate, conu Iordache!

3

— Ș'aicea a fost mânia lui Dumnezeu... vorbi Toader Gliga, întorcându-și obrazul bărbos spre boier. Parcă-i făcut, coane.. Tot ogoarele țărănești le-o ales...

Iordache Cumpătă n'a mai dat niciun răspuns la ispitirile slugii de pe capră.

Privea însă împrejur, cu aceeași strângere de inimă.

Moșia era străină, bucatele câmpului erau pentru un arendaș pripășit de scurtă vreme, grindina spârcuise ogoarele unor oameni pe care îi cunoștea prea puțin sau nu-i cunoștea de loc. Mânia lui Dumnezeu, cum o numise Toader Gliga, nu lovise astfel în nimeni apropiat: frate, prieten, țăran crescut și trăit sub oblăduirea sa. Totuși jalnica privelițte îi îndurera sufletul de lucrător al pământului, ca orice nedreaptă zădărnicire a trudei plugărești.

Curtea dela Stănișoara se ivea încă departe, pe-o coastă de deal. Livada revărsată până în sălciile și loziile pârâului cu sticliri de argint în prunduri, acaretele fără împrejmuiri; satul cu bordeie de lut, calice și slute, sub coperișuri negre de paie.

Altădată bătea drumul cu drag. Il aștepta un prieten al tinereții, Lupu Udrea, vestitul Lupache, mare vânător și neîntrecut meșter în scornirea prilejurilor de ziafet.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

Impuşca un mistreţ, îl blagoslovea un an de pomină pentru grâu, boteza ori cununa în sat, îi cădea la vreme de seară un drumeţ necunoscut, iarna, fără curaj să înfrunte mai departe viforul şi troienele: îndată se întindeau mesele, sunau tacâmurile de argint, zdupăia pivnicerul pe scările beciului, să desfunde balercile de Cotnar şi Uricani. Aceste înclinări spre ospeţe, nu-l împiedicau însă să-şi gospodărească avutul cu ascuţită agerime; să-şi întocmească o herghelie de rasă celebră în tot ţinutul; să poarte grija unui părinte pentru pălmaşii de pe cele două moşii.

Pe atunci satul n'avea înfăţişarea ticăloasă de-acuma, cu bordeie de lut scufundate în pământ şi mâhnire.

Roţile au sfârâit pe-un drumeac năpădit de troscot. Nu se mai cunoşteau urmele grindinei. Norul năpraznei trecuse aiurea.

Dar n'ar mai fi fost nevoie de nicio grindină, pentru a desăvârşi paragina. Casa albă în bătaia soarelui, arăta îndeaproape ziduri surite de ploi, cu tencuiala desghiocată şi cu tabla acoperişului ruginită, cu ferestrele mici, pătrate, zăbrelite de gratii ca obloanele unei temniţe.

Doi stâlpi de piatră se păstrau în picioare, acolo unde-a fost odată poarta.

Bălării, urzici şi cucută cât statul omului: boz şi frunze lale de brustur, cătină şi movili de zgură, cu tinichele şi fiare vechi lepădate de slugi care nu s'au ostenit să le arunce mai departe. Câteva schelete de maşini pe jumătate îngropate în pământ, fantastice rămăşiţe ruginite ale intenţiilor de occidentalizare care l-au muncit pe Lupache Udrea

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

către sfârşitul vieţii; când văduv şi ursuz, fugind de casă, îşi petrecea feciorul la şcoalele din Paris. La căpătâiul lor, un plop uscat îşi înalţa spre cer trunchiul cojit, beţele albe şi negrele cuiburi de corbi.

Privelişte de nepăsare şi părăsire, amintind curtea Ilovenilor dela Piscul Voivodesei. Tot astfel, acel Boldur Iloveanu din satul de baştină al Smarandei, se lepădase de vatra şi moşia părintească pentru a pribegi în străine locuri. Ce vor fi aflând toţi acolo? se întreba Iordache Cumpătă. Paris! Paris! Când rostesc numele, buzele tuturor se îndulcesc unse cu miere.

Gabrioleta a tras la scară. Nu s'a dat în lături nicio perdea la fereastră; nici o uşă nu s'a trântit s'apară în prag Lupache Udrea cu barba vâlvoiu, bătând din palme la slugi şi întâmpinându-l cu aprige răcnete de bucurie:

— Cine ţi-a dat în bobi, măi frate Iordache? Taman acuma îmi venea mie mirosul curcanului dela cuptor şi mă gândeam cum să mă lupt eu singur cu el, măi frate Iordache!... Ilenuţo! Ieşi din ietac, soro! Vasile, Ioane, Trifane, ia săriţi să deshămaţi telegarii!.. Măi frate Iordache, ia vino'n braţele mele, măi frate Iordache!...

Perdelele au rămas neclintite. Uşa închisă. Glasul suna numai în amintire, dintro lume de dincolo, unde de mult s'au călătorit şi Lupache Udrea cu barba sa de haiduc, şi Ilenuţa Udrea, cu trupul ei subţire, aerian, abia atingând pământul în plutire lină, uşure, neauzită.

O babă, în cămaşă de cânepă nespălată

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

de-o lună, a lăsat cârdul de gâşte lângă hambarul hâit pe stâlpi. S'a apropiat cu nuiaua în mână. La întrebare a bolborosit cuvinte neînţelese, scurmând cu vârful băţului în ţărână. Avea privirea pierită, pielea tărcată de pecingini vinete şi hâde, jupoiate pe-alocuri până la carne vie.

— Lăsaţi-o în plata Domnului, coane... vorbi Toader Gliga. Dela dânsa n'aflăm noi nimica... Nu vezi mata că-i betejită la minte de leprică?

— De ce, bre?

— De leprică, boierule. Chelagroasă, cum s'ar zice, coane Iordache.

Pelegroasa râdea prosteşte, scărpinându-şi cu palma îndoită rănile vii ale mânei, când de fusta aspră şi roasă pân'la rzeală, când de cămaşa murdară. De sub barizul căzut pe ochi, scăpau smocuri de păr sure şi năclăiate.

Iordache Cumpătă a întors privirea încrâncenată. A coborît, fără să se depărteze de gabrioletă.

— Iaca altu... se bucură Toader Gliga. Numai că nici aista, nu pare să fie el mai hâtru...

Venea un moşneag îndoit de şale, cu pălărie odată verde, cu ilic decolorat — rămăşiţă dintr'o ţinută de vizitiu odinioară.

— Moşule, unde-i Solomonică?

— Ha? Nu'nţăleg, să iertaţi...

— Mă tem că-i surd, coane Iordache. N'aude...

— Te'ntreb unde-i jupânul de-aicea? Solomonică! răcni Iordache Cumpătă din toate puterile.

— Aha! Boierul. Unde-i boierul?

Moşneagul se scărpină în cap, pe la ceafă,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

împingându-şi pe frunte pălăria ponosită.

— Apoi cine să ştie unde-i boierul! Poate-i încolo, la câmp, iertaţi.. Poate că nu-i încolo...

— Ce oameni, frate! se văietă Iordache Cumpătă. Ce casă, frate, ce oameni!..

— Aicea toţi îs într'o doagă, coane... îndrăsni să cuvânte şi Toader Gliga.

Apoi, uitându-se mai stăruitor la moşneagul surd şi grebănos:

— Mă tem să nu *hie* aista Farcaş, surugiul lui bietu conu Lupache... Chiar dânsu'n picioare! Te cruceşte şi mata stăpâne, ce-ajunge omu dacă nu-l culege moartea la vrem.e..

Farcaş, fostul surugiu, muta ochii dela unul la altul, cu silinţa chinuită a surzilor să prindă un cuvânt, întrebând mereu:

— Ha? Ha? Că n'aud, să iertaţi...

Nu mai recunoştea boierul dela Zapodia, deşi îl purtase de zeci de ori în caleaşca sprintenă cu patru cai înaintaşi, când se întreţeseau cu necurmare drumurile între Stănişoara şi curţile vecine.

— Ha? Că n'aud, mă rog...

— Şi mai iaca alta, coane!..

Toader Gliga arătă cu biciuşca spre o fată care lipăia la goană, cu picioarele goale, în cămeşoiu larg, neîncins, tot de cânepă sură. Fata se opri gâfâind şi n' aşteptă întrebare. Se plecă să sărute mâna, aplecându-şi ceafa slabă cu o şuviţă de păr împletit subţire, ca o codiţă de şoarec.

— Săru'mâna, coane Iordache, şi bine-aţi venit...

— Da de unde mă cunoşti tu, copilă? o cercetă cu uimire boierul dela Zapodia.

— Cum să nu vă cunosc, că doar îs fată de-a lui Alecu Faraon care-a lucrat şi la

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

mata pe Zapodia, mai anţărt, coane Iordache!.. Îl căutaţi pe domnu Solomonică? Îi la câmp... Da nu-i cine ştie ce departe... Trag eu fuguţa să-l chem.

Vorbea repede, dând mărunt din mâini şi privind îndrăsneaţă la boier, cu ochii vioi şi luminaţi de un scăpăr inteligent, plin de fineţe şi humor, care contrasta cu sumara-i îmbrăcăminte, săracă, mohorîtă, sdrenţoasă.

— S'o chem mai întâi, pe coniţa... Ştii mata, madama noastră, jupâneasa Haia a lui domnu Solomonică. Aşa-i spune toată lumea acuma: coniţa...

Râzând, părea că-şi cere iertare în numele tuturor pentru această cădere a obiceiurilor.

— O chem îndată, coane Iordache, să vă deschidă uşile şi să vă poftească în casă. Moş Toader, fă mneata la grajd şi dă un braţ de trifoi uscat cailor...

Iordache Cumpătă o asculta zâmbind cu plăcere, cucerit pe isteţimea fetiţei.

— Şi unde-i jupâneasa Haia, coana voastră?

— Un'să fie? înălţă fata lui Alecu Faraon din sprincenele încondeiete, a hlizire cu anume subînţelesuri. Unde au stat dumnealor toate cucoanele dela curtea asta în zi de vară, acolo-i şi coana noastră. Ii în *ghioşcu* din livadă, cu puii ei. Are cinci la număr, câte degete la o mână...

Toader Gliga nu-şi mai stăpâni minunarea:

— Elei, coane Iordache!... Are să fie şi asta o hăituşcă de fată!... Ce-i mai trage din clanţă, parcă se bat calicii la gura ei, nu alta...

— Da de ce să nu-i trag, moş Toadere? se ascuţi fata la glas. Acu-i trag, pân'ce n'oiu ajunge să muţăsc şi să surzăsc, ca oamenii iştia...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

Baba pelagroasă şi moşneagul surd, stăteau laoparte, alături, neclintiţi şi atenţi, scoşi din viaţă înainte de moarte.

— Eu m'am dus... rosti copila, răsucindu-se în călcâile desculţe şi sbughind-o la fugă.

Iordache Cumpătă cunoştea drumul chioşcului, fiindcă nu odată acolo se întindeau taifasurile lui Lupache Udrea. S'a îndreptat agale, scormonind cu ochi de gospodar îndurerat năruirile.

Merii era sălbătăciţi, scorburoşi şi ciungi. Din nucii de altădată, supravieţuiau doară câţiva, răsleţi şi despoiaţi de crengi. Tufişurile de smeură, de pomuşoară şi de agrişe, se înăbuşeau în urzici. Pe aici le ieşea înainte să-i primească llenuţa Udrea, în zile de vară ca acestea, când se întâmpla să lipsească Lupache, la hergheliile sale sau la arie.

Venea în rochia-i lungă, încinsă întotdeauna cu acelaşi lănţug subţire de argint; în anii dintâi singură, mai apoi sprijinându-şi palma îngustă pe creştetul copilului cu bucle bălane.

Aci era banca unde femeile rămâneau să tăinuiască amândouă, ea şi Smaranda, cât timp bărbaţii se trăgeau la umbră să desbată treburile lor plugăreşti. Se afla un teiu rotat; nu mai este. Se afla o bancă de mesteacăn alb; nu mai este.

Dincoace era pajiştea unde se risipeau copiii dela Zapodia, aduşi în docare şi pe capra trăsurii. Acum l-au izbit de departe, glasuri plângătoare de jargon.

Cei cinci prunci ai arendaşului se jucau neîndemânatec, cu larma gălăgioasă de târgoveţi spărgând liniştea măreaţă şi melancolică a livezii, unde se simţeau dânşii stă-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933 1947

pâni. Răsunau chemări cu nume din vechiul testament: Isac, David, Saul, Ester şi Sarah... In iarba înspicată fluturau cămăşi colorate de cit, umflate ca nişte balonaşe de gumă la spate, sub pacheştele prinse cruciş.

Iar pe poteca Ilenuţei Udrea, s'a ivit cu mare grabă madama Haia, cucoana de-acum, călcând legănat şi controlându-şi bumbii dela bluza roşie, strânsă să plesnească pe sânii lăptoşi. O apucase vremea cu picioarele goale în papuci târşiţi, nepieptănată şi nespălată pe pleoapele fără gene. Işi ceru iertare că se înfăţişează domnului Senator în asemenea hal, poftindu-l în casă la o dulceaţă şi la un pahar de apă rece.

— Mulţumesc. Aştept aici...

— Cum e posibil aşa ceva? protestă madama Haia cu aprindere, într'o gesticulaţie patetică şi imprudentă care a făcut să sară bumbii bluzei din cheotori, gata, gata să dea drumul la revărsarea sânilor. Domnule Senator, dumneavoastră cunoaşteţi apa noastră... E o apă fără pereche în lume... Nu gustaţi întâia oară din izvoarele dela Stănişoară. N'aţi refuzat pe alţii, de ce să mă refuzaţi pe mine?

Cu privirea irezistibil hipnotizată de picioarele goale în papuci, umflate, de-un alb bolnav şi brăzdat de vinişoare albastre, Iordache Cumpătă se gândea că numai apa izvoarelor din Stănişoara va fi rămas aşa cum a fost.

— Vă rog să poftiţi!... stăruia madama Haia.

Ca să nu ofenseze bunele intenţii ospitalitare, s'a lăsat convins pe jumătate:

— Fie... Dar dacă e cu putinţă, trimite-mi dumneata paharul cu apă aici.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

— Preferaţi dulceaţă de chitru? Avem şi un şerbet de portocale extra...

— La voia dumitale.

— Atunci chitru, domnule Senator. E o raritate şi pot să zic că-i o specialitate a casei. Are să vă placă. Vă garantez c'aveţi s'o lăudaţi şi la alţii... Scuzaţi că vă las un moment singur.

Rămas singur şi păşind pe sub pomii sălbătăciţi, Iordache Cumpătă recunoaşte că într'adevăr din asemenea livadă, gazda nu-i putea oferi dulceţurile Ilenuţei Udrea deodinioară, din roadele locului. Il îmbiase cu fructe din Asia mică, vechea ei patrie. Şi-l îmbiase ca o negustoriţă care-şi laudă marfa: avem şi ceva extra!... pot să vă garantez!... Era fără îndoială fată crescută după tejghea, dăscă ită din pruncie să nu lase răgaz de gândire muşteriilor.

Aceştia luau treptat locul foştilor stăpâni din ţara Moldovei, socotind pământul, braţele, munca, gloata satelor, numai ca o marfă trecătoare prin mâinile lor, cumpărată cât se poate mai ieftin şi speculată pentru cât mai vârtos câştig. Iar ca întotdeauna, cu neplăcere, cugetu-i făcea o asemuire între aceşti străini trecători prin breasla plugăriei şi între moşierii de aceeaşi obârşie cu el, ginerele Voicu şi fratele Damian, chivernisându-şi rosturile câmpului cam tot aşa de neînduplecat. S'ar fi spus că s'a stins neamul stăpânitorilor din tinereţea sa şi a lui Lupache Udrea. Astăzi, unii se depărtează pentru totdeauna de pământ, lăsând în locu-le arendaşi ori vechili; alţii, rămaşi ori proaspăt veniţi la brazdă, au luat năravul arendaşilor şi vechililor.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mor1933 1947

Iordache Cumpătă se rezemase cu mâna de scoarţa unui nuc negru şi mort. Coaja s'a desfăcut în felie lungă, dând la lumină o mişuneală de larve urâte, gâze cu multe picioare, ouă gălbii şi capsule vătuite de omizi. Scârbit, le-a acoperit potrivind coaja ca un capac. Il mânau gândurile la alte asemuiri, care l-au mai încercat privind în pavilionul dela Expoziţia jubiliară, vitrinele cu astfel de gângănii şi viermi, când l-a trezit din întrebări o slujnicuţă cu tava de dulceaţă şi paharul brumat de apă.

I s'a părut că pe aceasta o recunoaşte:

— Nu-i fi fiind şi tu cumva fată de-a lui Alecu Faraon?

— Ba cum să nu fiu, săru'dreapta, coane Iordache?! Am lucrat anţârt cu tătuca la săcere, pe Zapodia.

— Mărgărita, te chiamă? Hai?

— Mărgărita, coane Iordache! se bucură slujnicuţa că n'a fost uitată... C'apu'ai şi râs mata atuncea de noi. L-ai întrebat pe tătuca de ce-o venit c'o droaie de şăpte fete după dânsul, ca gâştile cele şăpte, potcovite, din cântec...

— Mi-aduc aminte!... zâmbi stăpânul Zapodiei.

— Aşa umbla tătuca, cu şăpte gâşte potcovite după el. Da nu ca să ne mărite... Să ne câştigăm din vară, hrana gurii pentru iarnă... Acu, nu mai este chip să ne mişcăm de aicea. Ne-o înscris pe toate domnu Solomonică la condica lui — şi gata-i! Ne leagă din iarnă, pentru vară...

Slujnicuţa ar mai vrut să adaoge ceva, însă pe potecă s'a arătat arendaşul. Domnul So-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

lomonică Şpaier sosea însoţit de un tovarăş mai june, frate sau rudă cu madama Haia, după ochii roşcaţi şi pleoapele fără gene.

Arendaşul şi-a scos şapca, a cuibărit-o subsuoară şi s'a ploconit adânc:

— Vă salut cu respect, coane Iordache.

Vorbea fără accent. Spre deosebire de tovarăşul său şi de madama Haia, era pârlit de soare, sdravăn legat la trup fără buhăveala osânzii, purtând dincolo de semnele distinctive ale rasei şi în ciuda lor, pecetea îndeletnicirilor plugăreşti.

După ce şi-a prezintat cumnatul, contabil şi ajutor, a îndrăsnit să întrebe:

— Ce întâmplare fericită vă aduce pe la noi, coane Iordache?

— O scrisoare, meştere Solomonică... vorbi stăpânul Zapodiei, căutându-se în buzunarul hainei de lustrin.

— Este vreo pâră? Vreo cercetare? se nelinişti arendaşul, asvârlind o privire îngrijorată cumnatului contabil. Nu-mi vine să cred. La noi totu-i cinstit. Stă scris în condică. Spune tu, Pincule!

— Oricând putem prezenta condicile. Suntem în cea mai perfectă regulă, domnule Senator.

Contabilul cu obrazul buhăit ca înţepat de viespi în jurul ochilor, a strecurat apoi printre buze o bănuială:

— Pâră nu poate să fie decât dela domnul învăţător...

— Aşa mi se pare şi mie... încuviinţă Solomonică Şpaier. Avem un învăţător nou şi cam tinerel, de-ai lui domnu Spiru Haret. Şi-o pus în cap să reformeze lumea, vrea să

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

facă banca populară, asmuţă oamenii şi-i scoate din minţi. Dumneavoastră cunoaşteţi, coane Iordache!... De altfel se spune că are să-l mute la toamnă. Nu-i place nici lui conu Damian, fratele dumneavoastră, să aibă instigatori prin vecinătăţi.

Iordache Cumpătă îi lăsase să vorbească, ascuţind urechea. Când au isprăvit, le-a risipit spaima:

— N'am nicio pâră, meştere Solomonică. Şi n'am nici căderea să fac vreo cercetare, chiar dacă te-i fi simţind dumneata cu musca pe căciulă, după cum îmi pare. E vorba despre altceva. Domnul Octav Udrea îmi scrie că se întoarce în ţară.

— Atuncea cunosc... răsuflă Solomonică. O asemenea scrisoare am primit şi eu.

— Ai luat vreo măsură?

— Ce măsură să iau, coane Iordache?

— Să grijeşti şi să aerişeşti odăile... Să pregăteşti o primire cum se cuvine.

Arendaşul a cutezat să surâdă, a mai multe ştiutor:

— Coane Iordache, în fiecare an primesc eu câte-o scrisoare la fel. Asta de trei ani. Inaintea mea, Gutman, celălalt arendaş, a primit şi dânsul vreme de şapte ani. Domnul Octav Udrea scrie, pe urmă se răsgândeşte.

— Înţeleg că n'ai dat nicio urmare!

— Fac cele ce-au făcut şi cei dinainte de-a veni eu pe Stănişoara, coane Iordache. Judecaţi şi dumneavoastă. Ce să caute domnul Udrea în ţară? N'are locuri mai plăcute în străinătate? Am aflat dela avocatul şi procuristul dumisale, domnul Tăchiţă Nedelcovici, că s'a căsătorit în Franţa cu o cucoană

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933 1947

de neam mare, care are şi un castel. Să-l stăpânească sănătos şi să fie fericit! Din partea noastră n'are supărări. Trimit câştiul la termen. Când se poate, îl trimet şi cu o jumătate de an înainte.

— Aş dori să văd încăperile sale! îi tăie cuvântul, Iordache Cumpătă.

— Eu nici nu ştiu despre ce încăperi este vorba...

— Incăperile rezervate prin contract! începu să-şi piardă răbdarea stăpânul Zapodiei.

— Incăperile rezervate prin contract ?... Coane Iordache, eu am moştenit o situaţie dela Gutman. Am luat în primire locuinţa cu toate acaretele, dela domnul Táchiţă Nedelcovici. Conu Octav vine de departe. N'a fost de zece ori de doisprezece ani în ţară. Noi trăim aicea zi de zi... Toate lucrurile dumisale sunt clădite în două odăi, aşa cum le-am primit dela Gutman. Le-am păsit şi le păzesc ca ochii din cap. Nimeni nu umblă la ele, nimeni nu fură... Incolo ce pot eu să fac?... Am nevastă şi cinci copii. Am un cumnat pe care-l vedeţi şi altul care lipseşte astăzi, după parale, la târg. Amândoi au soţii. Eu sânt deprins cu strâmtoarea şi cu nevoia; am crescut la ţară, am dormit şi pe prispă... Nevasta şi cumnaţii sânt târgoveţi. Unde să trăiască? Sântem şi noi oameni.

— Aşa dar, aţi pus stăpânire pe toată casa? Te rog să mă conduci, ca să-mi dau singur seama.

— Poftiţi. Văd că vă supăraţi şi vă asigur că n'aveţi pentru ce. Eu am luat în primire situaţia dela Moses Gutman şi ocup odăile pe care le-a o upat şi el. Toate, cu autorizaţia domnului Nedelcovici.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

— Alt tâlhar.

— E procuristul şi avocatul lui conu Octav. Nu l-am ales eu... Pincule, fugi înainte şi caută cheile.

— Şi dacă's la Şoil? întrebă Pincu, privindu-l cu o clipire scurtă din coada ochiului.

Arendaşul respinse această portiţă de scăpare:

— Nu's nici la un Şoil! Ştii unde se găsesc... N'avem ce-ascunde...

Când uşa a fost deschisă, Iordache Cumpătă s'a tras un pas înapoi. Îl izbise mirosul de mucigai şi de umezeală.

Solomonică Şpaier şi cumnatul său Pincu, au dat perdelele mucede în lături. S'a arătat în soarele crud al amiezii, tot ce era legat de viaţa lui Lupache şi Ilenuţei Udrea Canapele şi jâlţuri cocoţate până'n tavan, oglinzi cu apa împâclită, arme de vânătoare coclite şi mâncate de rugină, dulapuri cu serviciuri de porţelan, covoare şi şaluri putrede, portretele din alt veac scorojite şi cu văpseaua plesnită; toate sub scamă de mucigaiu, sub colb de-un deget, între pereţi cu şuroaie verzi. Molii speriate de lumină sburau în fâlfâiri moi. Prin crăpăturile duşumelelor se înălţau ciuperci cu tichiile alburii.

— Inchide, jupâne! a poruncit Iordache Cumpătă. Cum v'a răbdat inima să lăsaţi ticăloşia asta?

— Coane Iordache, noi aşa am primit situaţia dela Gutman, aşa o predăm. Avem şi inventar. Nu lipseşte nimic.

Stăpânul Zapodiei grăi cu asprime:

— Isprăveşte odată cu inventarul şi cu situaţia pe care-ai primit-o!... Te'ntreb ce

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

faci când ţi-o veni stăpânul moşiei aici? Şi nu vine singur.

Solomonică Şpaier stătu o clipă pe gânduri. Se uită spre madama Haia care aştepta pe terasa de lespezi, îmbrăcată în rochie de târg, înconjurată de pruncii schimbaţi şi dânşii în straiele cele mai arătoase. Iordache Cumpătă se uită la tinicheaua cu tablele legii, bătută în uşorul casei unde-au trăit din veac părinţii şi bunicii înstrăinatului dela Paris.

— Ei, poţi să-mi răspunzi? a întrebat, întorcându-se şi privind posomorît la madama Haia şi la puii săi.

— Avem să'ncercăm, coane Iordache. Golim odăile şi le reparăm. Mut familia mea undeva, în acaretele slugilor. Facem tot ce se poate. Numai că aceasta cere timp. Măcar o lună, o lună jumătate. Dumneavoastră cunoaşteţi că ne aflăm în toiul muncilor. Mâne încep săcerea. Din săcerea mea, plătesc câştiul lui conu Octav...

— Ajunge!

Madama Haia îşi scosese pruncii să-i prezinte boierului dela Zapodia. Nimerise un ceas nepotrivit. Iordache Cumpătă observă că şi fetiţa lui Alecu Faraon, îşi primenise cămeşoiul urât de cânepă, cu o cămaşe de in şi o fustiţă de lână neagră.

— Dă-te laoparte, fa! îi strigă Solomonică Şpaier. Ce te bagi în sufletul boierului?

— Las'o! vorbi Cumpătă, zâmbind mai înseninat, fiindcă ochii lui se opriseră pe-un chip mai aproape de sufletul său. In cinstea cui te-ai făcut tu aşa de frumoasă?

— Parcă mata nu ştii, coane Iordache!... Mi-aş fi pus eu şi ciuboţăle cu potcoave de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

alamă, da n'am. Că tătuca, numai cu ciuboţăle pentru cele şăpte fete, nu-i înscris el în condica lui domnu Solomonică...

— Vezi şi mata, domnule Senator, cu ce obrăsnicături ne scoatem noi duhul aicea !... interveni arendaşul, cercând să întoarcă în glumă vorbele fetei. Le oploşeşti pe lângă casă, numai de milă, ca să nu moară de foame... Lor le arde de ciuboţele.

— Ajunge !

Arendaşul s'a retras umil lângă madama Haia şi pruncii lui Israel. N'o nimerise nici el.

4

De-alungul satului, Iordache Cumpătă se sucea mereu în gabrioletă pe spata joasă, pentru a cerceta altfel de surpări şi paragine. Bordeiele se înşiruiau în desăvârşita lor mizerie, cu ferestre de-o palmă, sub streşini de paie şi strujeni. Copiii cu picioarele subţiri şi cu burţile umflate în cămăşi pământii, se bălăceau în apa verzuie a şanţurilor. Lătrau câni jigăriţi, fantomatici. Privea după gabrioletă câte-o femeie cu părul smuls şi cu ochii rătăciţi, cu pielea tărcată de aceleaşi pecingini cojite. In pământ se scufunda şi biserica zidită de strănbunul lui Lupache Udrea, spătarul Alexe. Zece ani au fost destui, pentru a preface un sat în pulbere.

Dincolo de poarta jităriei, în câmp, s'au încrucişat cu un şir de cară. Incărcătură de trifoi şi lucernă. Cărăuşii s'au tras lângă şanţ, scoţând pălăriile cu smerenie.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mom1933 1947

— Stai, bre! Ia'n dă glas lui Alecu Faraon, să facă'ncoa!

Alecu Faraon s'a înfăţişat, plecându-se de spinare să cuprindă şi să sărute dreapta boierului. Pe mânele sale şi pe pieptul desfăcut din cămaşă, se zăreau nelipsitele pete spuzite şi făinoase. Păreau acum un semn al satului, după cum vitele poartă un cifru cu fier înroşit.

— De unde-i luţărna asta, Faraoane? întrebă Iordache Cumpătă, măcar că-l chemase cu alt gând.

— Dela Malurile, coane. Acolo are domnu Solomonică două lanuri de luţărnă şi trifoi, decând o desfundat imaşurile, ca să ne frigă pe noi cu hrana gitelor.

— Şi vitele voastre ce fac?

— Rabdă şi mugesc, coane Iordache. Până s'or învaţa şi dânsele, ca magaru ţiganului. Că noi ne-am învaţat.

Stăpânul Zapodiei clătină din cap:

— V'aţi învăţat, dară cam prost v'aţi învăţat... Stă scrisă învăţătura pe mânele tale...

— Ce putem face alta, coane Iordache? întrebă Faraon, răsucind mânele şi cercând parcă să citească o deslegare în scârbavnicele pecingini. Aiasta-i soarta noastră, de-amu. Ne dă gata pilagra, da-o-ar boala în cel care ne hrăneşte cu popuşoi aprinşi... Are domnu Solomonică şi cumnatul său, jupân Pincu, o condică. Acolo ne înseamnă iarna când ne răzbeşte foamea. Pe urmă ne scrie ţidulă şi ne trimete la hambar, să căpătăm popuşoii pe care n'o vrut să-i mai cumpere nimeni de buni ce's!... Învăţătura asta stă scrisă pe

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

mânele noastre, cum bine ai zis mata, coane Iordache.

— Nu-i cu putinţă, frate.

Alecu Faraon râse cu nepăsare, scărpinându-şi dosul palmei de barba ţepoasă:

— La mata la Zapodia, n'a fi el cu putinţă, coane Iordache. Aicea, la Stănişoara, altă făină curge'n copaia morii. Făină de cea aprinsă, boierule.

— Ce oameni, frate, ce oameni! oftă Iordache Cumpătă. Măcar v'aţi arătat la un doctor?

— S'or dus unii şi alţii, care la Chiatra, care la Roznov... Da de haram le-o mai fost să bată drumul.

— Cum, bre, cum de haram? Că-l ştiu cărturar tânăr şi de ispravă, pe doctorul Năzdrăvanu dela Roznov.

— De ispravă îi de ispravă el, coane Iordache, după cât n'o cerut un franc de parale şi nici c'o vrut să primească ou şi găină dela muieri... recunoscu Alecu Faraon. Iară că-i tânăr, se vede el că-i tânăr după poveţile cu adivărat nasdravane pe care le-o dat.

— Care poveţe năsdrăvane? V'o fi luminat şi el la minte, cu învăţături din cărţile sale.

Alecu Faraon făcu din cap a scârbire de aşa învăţături:

— Taman că din cărţi şi de pe ceia lume le-o vorbit oamenilor... Ci-că să nu s'atingă nimeni fără decât numa de popuşoi prima'ntăi, teferi şi uscaţi toacă... Apoi l-aş ruga să ne deie el, domnu doftor cel tânăr şi năsdrăvan, aşa popuşoi, că noi nu i-am mai văzut în ochi de doi ani, batâr la spiţărie...

— Mai lasă şi tu, Faraoane! Pentru nunţi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

şi cumătrii, cum scoateţi bumaşca din piatra sacă?

— Zău, coane Iordache, pacat s'o spui tuma mata, care ne cunoşti în ce huzur crăpăm de bine! se îndureră amar Faraon, de asemenea nedrepte prepusuri. Cine mai face pe la noi nunţi şi cumătrii?.. Trăim ca păgânii, boierule, ca hiarele codrului... Fără lege şi fără binecuvântarea altarului. Asta se vede că n'o scrie în cărţile lui domnu doftor Năzdravanu, că iar mă întorc la spusele sale. Uşoru-i a ne lua la zor: Hrăniţi-vă numai cu popuşoi într'ales, măi prăpădiţilor şi netoţilor, dacă vreţi să nu'nfundaţi balamucul şi bolniţele!...

— Şi n'are dreptate? întrebă Iordache Cumpătă, cu ochii la mâinele jupoiate de pelagră.

— Dacă are, cu ce ne-agiutară dreptatea asta, coane?... Ar face el mai bine domnu doftor al tânăr, să pună'ntr'o zi cabja pe condicile lui jupânu Solomonică şi să le facă vânt în pustiul de foc. Atuncea aş zice şi eu că-i adevărat doftoru Năzdrăvanu. Ş'atuncea să se mire şi dânsul, dacă nu ne-om tămădui noi fără alt leac, până'ntr'un an!

— După cum văd, ai tu ce ai, cu condicile lui Solomonică!

— Ştiu eu, coane Iordache, de ce am un of pe dânsele. Acolo, în condici şi nu aiurea, ni-i mormântu nostru... Eu, vezi şi mata, coane! Nevasta la fel... Acu, de noi nu-i cine ştie ce pagubă. Sapa şi lopata!... Dară ne stârpeşte şi'n sămânţa noastră, coane Iordache. In copchii...

— Ţi s'a îmbolnăvit şi vreo fată? se mâhni boierul dela Zapodia.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

— Incă nu, da nu-i mult pân'departe. Ca să-mi scăp macar două din ele dela ce le-aşteaptă, le-am tocmit slugi mai-mai de pomană la curte. De bine de rău, se hrănesc din gunoaiele care rămân dela masa lui jupân Solomonică şi a puilor săi... Aşa am ajuns, şi pentru astă bucurie ne-o cununat acu douăzeci şi cinci de ani, boierul Lupache Udrea...

Iordache Cumpătă îşi scotoci punga:

— Ascultă, Faraoane. Tocmai pentru una din aceste fete te chemasem eu din drum. Ţi-am văzut-o la curte.

— Mărgărita, coane?

— Nu. Alta mai mărunţică.

— Atuncea-i, Frăsina. Una aprigă la plisc şi iute varga lui Dumnezeu! o ponegri gospodarul în semn de dragoste. Aceia-i mezina şi măcar că-i drojdie, le-o pus capac la toate.

— Am cam văzut eu...

Alecu Faraon se îngrijoră:

— Coane Iordache, te-a fi supărat cumva păcatele mele, după cât îi de zănatecă! N'o lua mata în nume de rău. Copchil, dă!..

— Să ştii că m'o supărat... zâmbi Iordache Cumpătă. Pentru ca să-mi treacă supărarea, ţine-aici o rublă şi cumpără-i o pereche de ciuboţele cu potcoave de alamă.

— Săru'dreapta, coane Iordache, şi iartă-mă mata că nu mă dumiresc nici în ruptu capului cum vine asta?...

— Nu mă'ntreba! Fă ce-ţi spun eu...

Apoi, Iordache Cumpătă privi în altă parte, netezindu-şi barba scurtă şi lată, ca întotdeauna când lua o hotărîre de om slab la inimă:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

— Şi mai ascultă încă, Faraoane!.. Trimite altă fată, din cele şapte gâşte potcovite ale tale. Trimite-o la moară, la iaz, c'un ţuhal... Am să poruncesc lui Neculai să vă'nfrupte c'oleacă de tain din uiumul morii, ca să i fie pe placul doftorului dela Roznov... S'or plăti ele fetele, la iarnă, cu torsul ori cu ţăsutul la curte. Hai, Toadere! Dă biciu! Ţală, bre, acasă!

După drumul ocolit şi colindul prin vecinătăţile cu atât de neguroase semne ale vremii, Iordache Cumpătă se uită cu drag şi înduioşare la Zapodia sa, cum se apropia în bătaia soarelui. Casele albe cu brâuri albastre de sâneală la ferestre, împresurau biserica şi curtea, ca puii adunaţi în jurul cloştilor, gata să se pituleze sub aripă când s'arată hultanul.

Aceiaşi asemuire i-a trecut pare-se şi prin mintea lui Toader Gliga, căci unchiaşul a întors faţa bărboasă către boier:

— Tot la Zapodia noastră-i mai bine, coane Iordache! Raiul pământului, chiar după pacostea de ieri, faţă de câte mai vezi şi mai auzi pe-aiurea...

Boierul nu i-a răspuns. Poate că nici n'a auzit. Il cuprindeau grijele sale.

Dinspre iaz, veneau spre casă, păşind alături, Adrian şi Irinel Măgură. Zache îşi strămutase câmpul de exerciţii ciclistice pe medeanul de lângă şosea, la adăpost de ochii şi de hazul jivalaniei.

— Boierule!... făcu Toader Gliga. Câtă muncă o mai cheltuit conaşu Zache de trii zile cu blăstemăţia asta nemţască, putea să care'n spate o chiatră de moară pân'la Roznov şi'napoi...

Zache se ridicase din ţărnă scuturându-şi genunchii şi încerca să se ţină după gabrioletă,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/morr1933-1947

în speranţa că bicicleta şe va lăsa ademenită poate, de exemplul vehiculului cu tracţiune animală. După o singură pedalare, a tras însă deadreptul la şanţ şi s'a poticnit într'o movilă de pietriş.

In ogradă, lângă fântână, un argat spăla panerul lui Jorj. Aşa dar se întorsese fiul risipitor dela Piatra!... Ca şi altădată, Iordache Cumpătă se gândi iarăşi să amâne răfuiala, pe care o hotărîse cu toată energia ieri şi astăzi dimineaţă. La uruitul roţilor pe prund, s'a ivit în pridvor Smăndiţa Petreanu, plină ca un pui de hornar de zeama cireşelor negre, pe nas, pe obraz, pe degete.

Cu o legitimă mândrie în glas, anunţă foarte aferată:

— Bunelule, facem dulceţi!

Altă nepoată mai mică, o ajunse din urmă:

— Faţem duţeţi, bunelule!

Şi însfârşit o ultimă gâgâlice de-o şchioapă, încă mai unsă şi abia dăruită cu un aproximativ har al vorbirii:

— Bu'eu'ie, fa'em du'iaţă! Bu'eu'ie!

— Bine-bine! Faceţi mereu! le binecuvântă bunicul, zâmbind şi ferindu-şi mâinile de atingerea buzelor mânjite cu cerneală.

— A venit şi tataia... mai vesti Smăndiţa.

— Cum, frate! A venit şi Dimitrie?

Smaranda Cumpătă lămuri din uşă:

— Cu un ceas în urma ta a picat... A întrebat ieri primăria la telefon, a aflat despre toate câte s'au întâmplat aici şi tot nu-i era a crede că ne-o cruţat Domnul. S'a urcat în trăsură să se convingă cu ochii săi. A mai cărăbănit şi o cutie de răsaduri pentru grădină.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

— De una ca asta nici nu mă'ndoiam! vorbi Iordache Cumpătă, gata să pomenească despre răsadurile din sera lui Herman, oferite de frate-său Damian.

Își stăpâni însă cuvântul pe buze, fiindcă asemenea pomeniri, sgândăreau îndeobște mai vechi racile între Zapodia și Dărmănești.

Întrebă:

— Și unde-i Dimitrie? Se odihnește în casă?

— Așa îl cunoști? E în livadă, să-și vadă altoiurile, cum le-a mai hultuiat înc'odată grindina...

— Ce om, frate, ce om? Să-și lase el treburile pentru atâta și să bată cale de două poște!

— Că dumneata nu ți le-ai lăsat, treburile, pentru alții care nu ți-s așa de-aproape de inimă! Nu te mai mira! Scurt! Te-așteaptă mâncarea de două ceasuri... Și te mai așteaptă, asta!

Din buzunarul straiului de olandă, bătrânica scoase altă scrisoare cu mărci și peceți străine:

— Poftim! I s'o mai fi năzărit, să mai dorească altceva nou, odraslei lui sărmanul Lupache!

— Poate s'o fi răsgândit! se bucură Cumpătă, desfăcând plicul.

Altădată îl mustra pe înstrăinat că nu mai vine în țară. Acum l-ar fi dorit să rămână acolo, cunoscând ce-l așteaptă la casa părintească.

Dela primele șire însă, se încruntă sbârnâind cartonul cu stemă între degete.

— Ce oameni, frate? Ce oameni suciți!.. Se vede că nici prin închipuire nu-i trece, la ce mare bucurie grăbește!

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

— Carevasăzică, am presimţit eu? Mai doreşte altceva?

— Lasă. frate, că nu mai doreşte nimica. Scrie că sosesc cu toţii în zece-douăsprezece zile.. Nu se mai abat nici prin Sviţera, nici pe la Bucureşti. Asta spune. Unde să vină? Unde să stea?... E-o ticăloşie la Stănişoara, frate, o mişălie şi-o surpare, încât ar mai muri a doua oară bietul Lupache, dacă s'ar trezi din morţi, să vadă cu ochii săi ce i-a ajuns casa şi satul... Unde să stea, frate? Cum să stea?

— Foarte bine! rosti neîndurată Smaranda Cumpătă. Cum şi-a aşternut, aşa va dormi. Scurt!

Bătrânul îşi necăjea barba, gânditor şi amărît:

— Nu mai vorbi, frate, că păcătuieşti înaintea lui Dumnezeu!... Gândeşte la Lupache şi la Ilenuţa. Pentru amintirea lor, nu se cade să vorbeşti aşa... Mai gândeşte că omul nu bate străinătăţile ca alţii, numai ca să benchetuiască şi să părăduiască o avere moştenită deagata... Are şi el rosturile lui acolo...

— Să le aibă sănătos! Cu rostu'n două luntri, nu-l prea văd eu ajungând departe!

Iordache Cumpătă îşi urma firul său, cu o deosebită prudenţă:

— Ce-ar fi oare, frate, să le găsim un loc la noi, până ce isprăvesc meşterii o feţuială la Stănişoara?

— Cum ai spus? se'ntărâtă Smaranda Cumpănă, înălţându-se în vârful degetelor. Mai zi odată, rogu-te!... Ce-a ajuns casa noastră? Descălicătoare? Incalea să punem la poartă o tablă de hotel: Aici, la hanul lui Cumpătă!

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

Zâmbind în barbă, Iordache Cumpătă pregăti altă mişcare strategică, sigur că nu va da greş de astă dată.

— N'am spus nimic, Smarandă... M'a luat vorba pe dinainte... Am eu o socoteală mai bună. Da, da! Mai ni...erit a,a... Trimet un răspuns lui Damian... Tot stă singur ca un huhurez căsoiul lui... Zoie-i la băi. El pleacă la băi. Feciorul şi fata, nu-i dau pe la Dărmăneşti cu lunile... Chiar are să-i facă plăcere, frate! Uite-acuma, pe dată-i şi trimit răspuns!

Smaranda Cumpătă nu se aştepta la o asemenea întorsătură. Pe dată a luat şi ea o hotărîre, punctându-şi cuvintele cu loviturile toiegelului de abanos în duşumeaua pridvorului:

— A, nu! Dacă-i pe-aşa, nici la noi nu cade omul din drum la casă pustie. Slăbeşte-mă cu boierul Damian al dumitale! M'oiu învrednici eu să scot din pământ două-trei odăi... Dau etacul Elvirei de sus. Mut pe Alexandru într'o odaie cu Costin. Schimb băieţii Mariei în etacul Anei. Pun saltele i în cucurig. Scurt! Să tot poftească!.. Unde-a mers mia, merge şi suta.

— Nu se poate, frate! se lăsa acum greu Iordache Cumpătă, înţelegând că a câştigat partida.

— Cum nu se poate?

— Dai, muţi, scoţi, pui!.. La o adică, de ce atâta zăhăială, frate? Unde să mai încapă, că stau ca sardelele! La Damian e loc larg: are încăperi pentru treizeci de musafiri.

— Numai că nu-i calcă nimeni pragul şi cântă bufniţa în încăperile dumisale! Nu-mi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933 1947

tot scoate mie ochii cu palatul şi saloanele lui Damian... Are loc pentru treizeci de musafiri! Ce mare scofală-i cu asta? Unde-s musafirii? aş vrea să-i văd...

— Ei, iartă-l, frate! Lasă-l... zâmbi Iordache Cumpătă, uitându-se de sus în creştetul bătrânicei.

— Ţi l-am iertat. Cât despre băietul lui Lupache, cum am hotărît eu, aşa rămâne. Scurt! Până Luni ne vine şi Ada... A fost colegă de şcoală, a fost prietenă cu nevasta lui Octav. Căpitanul, comitele cela franţuz ce Dumnezeu mai este, le scotea dela şcoală şi le preumbla prin Paris. Are să se mai ia cu dânşii, după viaţa pe care o duce nefericita de ea la Târnauca. Chiar s'au potrivit lucrurile de minune.

— Bine, frate. Dacă zici tu...

— Te cred că dacă zic eu! Tot mie-mi cade datoria să le descurc. Dac'ar fi pe-a dumitale, am lăsa frumuşel oamenii să plece dela uşa noastră şi să stârcească la poarta străinilor. Hai? Slavă Domnului, încă n'am ajuns la asta! Nu ne-o mers pomina că suntem nişte frige-linte, ca anume mari boieri pe care-i ştiu eu.

Cu palma lată la gură, Iordache Cumpătă continua a zâmbi, gândindu-se că se află în clipa aceasta un anume mare boier la Dărmăneşti, care amarnic s'o fi mirând de ce sughite din senin.

— Uite-l şi pe Dimitrie.

La glasul Smarandei, bătrânul s'a întors să-şi întâmpine ginerile cu toată bucuria.

Dar întreaga lumină i s'a mohorît în ochii albaştri şi blajini, când l-a văzut venind către

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

el, mai palid şi mai slab încă în straiele albe de vară.

5

Până'n trei zile secerătorii au împânzit lanurile de grâu.

Iar Curtea dela Zapodia a intrat într'un spasm şi o încordare, un vuiet şi-o vânzolire, ca un lagăr din spatele câmpurilor de bătălie.

Cu un ceas înainte de a se'ngâna zorile, glasul stăpânului detuna în pridvor, înăsprit şi tăios. Părea cuprins de mânie fără să aibă de ce. Insă sfârcul cuvântului îi alunga pe toţi mai vajnic din urmă, la împărţitele lor datorii.

Argaţii foiau prin întuneric, cu felinare, la ocoale şi grajduri. Vătavii porneau călări scăpaţi ca din praştie. Hărăbălile duruiau în clempănit de leuci şi dârdâit de loitre, năpustindu se'n iureş pe poartă. La fierărie scrâşnea cu vaier strident roata de piatră a ascuţătoarei. Chelarii nu mai pridideau desfundând zămnicul şi hambarul, cămările cu provizii, balercile cu rachiu, afumătorile de pastramă.

— Haide, măi; că ne apucă ziua pe loc! îndemna glasul din pridvor. Să'nhame pe Polcan la docaraş!... Ce staţi, măi? Ce staţi?

Nu stătea nimeni.

Nu întârzia multă vreme, nici Iordache Cumpătă în cerdac. Polcan, telegarul bătrân şi blând ca o oaie, îl purta în trap ţăcănit spre câmpul unde se desfăşurau operaţiile.

De trei ori pe zi, la cele două prânzuri şi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mcr1933-1947

la ceasul cinei, Pintilie bucătarul lucrătorilor înconjurat de ajutoare, mesteca mămăligi uriaşe cu două melesteie cât ciomegile bouarilor, răsucite cruciş de doi oameni care împingeau ca la vârtej; răsturna din ceaunul imens un adevărat munte boltit ca o cupolă şi fumegând ca un vulcan; împărţea tainurile cu sfoară şi le clădea în coveţi acoperite cu pânzătură groasă de cânepă, să se păstreze fierbinţi în aburi. Alătura putinele cu boţuri de brânză, cazanele cu borş, funiile de pastramă, ciuberele cu murături; slobozea o căruţă pe poartă şi alta îşi aştepta rândul.

Jivalania cea măruntă, intrase cu totul în pasiunea regimului alimentar furnizat de ceaunul şi cazanele acestui prestigios Pintilie.

Strâmba din nas la cafeaua cu lapte servită în ceşti de porţelan şi la cozonacul de dimineaţă. Dădea târcoale la bucătăria oamenilor, schimbând farfuriile cu străchini, să capete bulzuri de brânză şi cuburi de mămăligă trecută printr'o singură sită. Trăgea cu dinţii din pastrama sfârcoasă de vacă. Poftea numai la castraveţi groşi cât mâna şi la borş de oaie, spre cel mai desăvârşit dispreţ şi spre indignarea lui Mihalache, celălalt bucătar, boieresc, care-şi vedea rafinatele produse culinare căzute din rang.

Alt contingent al jivalaniei, mai săltat, se căţăra în căruţe, conspira cu argaţii pentru a pune mâna pe-un cal de herghelie şi o şea, se mistuia ca să nu mai dea pe-acasă până'n tăria nopţii. Feciorii cei din urmă ai neamului Cumpătă, Culai, Ionuţ şi Manole, întârziaţi prin diferite şcoli fără să-şi afle chemarea, se găseau în adevăratul lor element.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistetransilvania.ro/mdrr1933-1947

Cu îndatoriri hotărîte, nu se mişcau de pe lanuri, priveghind îndeavalma cu vătavii şi logofeţii. Iorgu îşi părăsise panerul lăcuit şi nichelat, armăsarul Orloff, straiele de târg. Călare, cutreera lanurile, uitând să se mai bărbierească şi să-şi răsucească musteaţa în bandajul elastic de mătase, prins după urechi, precum cerea moda. In şea, voinic şi spătos, dogorît de soare, se asemăna deplin acum cu Iordache Cumpătă cel din tinereţe.

Ochii tuturor, cătau la fieştecare ceas spre cer cu îngrijorare. Cerul însă rămânea limpede, cu luciri jucăuşe de secetă.

In toiul acestor încordate vânzoleli, s'a întâmplat pentru Zache biciclistul, a doua oară minunea.

Fără nicio speranţă, într'o doară, cercase să alerge după o haraba cu mămăligi şi putini cu brânză. Se'ncleştase de ghidon şi ochia prudent un tăpşan care să-l primească pe aşternut mai moale, la inevitabilul buşaiu. Vârtejul de colb din urma căruţei îl absorbi însă ca o ventuză, roata de dinainte nu se mai răsuci în zig-zag; înainta în linie dreaptă şi nu mai trăgea la şanţ.

— Io-te că merge! răcni frate-său Dodel, cuprins de un entuziasm nebun. Phii! Ia'n uitaţi-vă ce grozav mai merge!

Entuziasmul lui Dodel se pierdu în deşert. Nu era nimeni să-l împărtăşească, după cum nu era nimeni să vadă minunea lui Zache biciclistul.

In norul alb gonea dealungul şoselei, coborî valea, urcă dealul coşerelor; când harabaua a cotit peste şanţ, pe şleaul de cară, în virtutea inerţiei el a trecut săgeată înainte, spăr-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1933-1947

gând pânza de pulbere, târînd după bicicletă o eşarfă mai subţire de colb, pedalând frenetic spre ţinutul Călimanului, în teama ca la întâia oprire ori la întâiul viraj, să nu se curme cumva minunea.

— Phii! urla Dodel în pustiu. Zache a pornit-o la Căliman! Smândiţo, vino să-l vezi pe Zache cum merge! Grozav se mai duce!..

Smândiţa avea alte îndeletniciri mai serioase şi încărcate de mai grele răspunderi.

Intr'o bucătărie improvizată sub cerul liber, înconjurată de puzderia jivălăniştilor şi jivălănistelor, pregătea în legea ei mămăligă şi tain pentru oameni, concurând atribuţiunile lui Pintilie.

Era în acelaşi timp Pintilie şi mai era şi buniţa. Fosăia ca bucătarul, când tăia mămăliga cu sfoara în meridiane şi bătea în pământ cu melesteul şterpelit dela bucătăria cealaltă, a lui Mihalache, în chip de toiegelul Smarandei Cumpătă, mustrându-se şi răspunzând singură:

— Iar ai întârziat cu udătura oamenilor, Pintilie? Ia dă'ncoace să gust din brânză!.. Hm!... Ai pus sare'n brânză ori brânză'n sare? Sarace, sarace! Ocna asta o trimiţi tu la oameni, să nu-şi mai potolească setea nici cu toată apa din iaz?

Schimbând glasul, ştergându-şi sudoarea imaginară de pe frunte cu mâneca imaginarului cămeşoiu şi clătinându-se pe loc ca Pintilie cel tălpălăgos, răspundea lat:

— Coniţă, apoi numai sarea face mâncarea spornică... Altminteri, nu-i mai satură Dumnezeu nici c'o ocă de udătură de cap, după cât îs de sparţi, coniţă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

— Ţi-oi da eu ocă, să n'o poţi duce'n spate! Ce-i aicea, la Solomonică dela Stănişoara şi la alţi jupâni, să hrăneşti oamenii cu scrumbie împuţită, cu masline putrede şi brânză cu viermi, chip că-s mai spornice? Hai?

— Coniţă...

— Scurt. Şi-alungă jivalania care nu te lasă să-ţi vezi de treabă!

— Apoi eu le tot spun, coniţă Smarandă. Parcă'nţeleg? Aicea-şi fac vacul, de-ai crede mata că-i Ispozîţia ceia dela Bucureşti, despre care povesteşte Toader şi Simion... Nu ştiu ce-or fi găsind de văzut!...

— Pune mâna pe melesteu, dacă nu'nţeleg de vorbă... Scurt!

— Că şi melesteul ni-l mistuise mai adineori conaşu Dodel. Zice că să bată mingea cu dânsul...

— Domnişorule Dodel, ia poftim mai aproape să bat eu mingea pe spinarea mătăluţă! Intoarce-te cu expoziţia încoace...

— Buniţă, să vezi mata... Numai Smândiţa-i de vină... Ea m'o învăţat!... se subţia glasul după diapazonul lui Dodel.

— Ea te-o învăţat, hai? Mai eşti şi pârîtor, buftaciule!

— Buniţă...

— Scurt! Nicio buniţă. Mai plecaţi undeva, în livadă ori în grădină, şi nu vă mai viermănoşiţi aicea să'ncurcaţi lumea dela treburi. Hai! Paşol!

Inchipuitul dialog al Smândiţei nu era departe de adevăr. Lagărul dela Zapodia nu cunoştea ogoire până ce să lasa noaptea deplin, când muncitori, vite, cărăuşi, argaţi, stăpâni şi copii, cădeau cu toţii în somn de plumb.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

Iar a doua zi, departe, în câmp, secerătorii îndoiți de mijloc pe lanuri, cu obrajii încinși de înfricoșata arșiță a soarelui, cu palmele împunse de acul spicelor și de pălămidă, culcau la pământ alte și alte tarlale de grâu, risipiți într'o nemărginită împestriţare de cămăși albe, pălării, broboade, marame și și casânci, de brâuri roșii și chimire. In urma lor se aliniau snopii și clăile pe miriștea ghimpoasă; înaintea lor se întindeau holdele unduind talazuri aurii sub cerul înalt, până la Rădiul lui Cumpătă, unde trăgeau hotar porumbiștile de-un verde umed și gras.

Pe cât de grăbită era forfota dela curte, pe drumuri, la ocoale, grajduri și adăpători; pe atât de stăpânită, calmă și sigură, era înaintarea secerătorilor. Nu se arăta nevoie de niciun glas să îndemne, de nicio amenințare. Vătavii și logofeții umblau cu harapnicul încolăcit pe umăr și subsuoară, înodat sub coasta dreaptă, fiindcă așa era datina slujbei lor din buni-străbuni. Nu-l întrebuințau însă decât pentru a pișca vitele dejugate, care se depărtau din zona șoselei să calce în lan. Și nu răcneau decât la harabagii înfipți în picioare pe crucea oiștei, proptiți în hățuri, zorind la rândul lor telegarii cu alte mai răgușite strigăte și mai crâncene sudălmi.

Iordache Cumpătă cobora din docarașul ușor. Calul sur pe vremuri și acum albit de bătrânețe, Polcan, trecea șanțul în urma sa cu mare băgare de seamă să nu încurce dârlogii, se ținea de stăpân ca un câine, oprindu-se și pornind, de câte ori se oprea și pornea stăpânul. Secerătorul se înălța din mijlocul răzbit de durere, își ștergea năduşala

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

cu dosul mânei şi prinzându-şi arcul secerii pe umăr, trăgea cu ochiul spre docarașul lui Polcan. Acolo, într'o lădiță, se afla tainul de mahorcă pe care boierul ținea să-l împartă sub văzul său.

— Hai! Ce mai aştepți? Fă-le vânt!

Omul apuca o duzină de pacuri turtite şi pietroase; striga pe nume vecinii mai apropiați să le culeagă în palme din sbor; îşi deşerta porția în beşica de bou şi beşica de bou o ticluia în chimirul cu bumbi de alamă; spunea a treia oară bodaproste şi se frângea din nou de şale, prinzând mănunchiul de spice şi retezând paiul cu o ritmică, scurtă crănțănire a tăiuşului zimțat şi curb ca un craiu-nou. Erau scumpi la vorbă. Chiar femeilor şi fetelor le-amuțise glasul.

Iordache Cumpătă freca un spic în palmă. Încerca bobul în pârgă cu unghia. Sălta grăunțele în mână şi le dădea drumul în buzunarul surtucului de lustrin. Trecea mai departe, cu Polcan şi docarașul cu tutun după el...

In lanul cuprins de Dărmăneşteni, lucrul mergea mai anevoie, fiindcă gospodarii au venit cu droaia de copii în căruțe. Dar nu se-arăta grabă. Era lanul cu grâu de sămânță, lăsat mai domol să-l pătrundă soarele, strâns în deosebi dimineața pe rouă şi în căldura mai jilavă a amurgului, când nu se scutură spicul.

Dărmăneştenii au durat o adevărată tabără de emigranți; colibe de crengi, umbrare de răchită, pripoane vitelor şi culcuş pruncilor de leagăn. Când începea a scânci unul, femeile se îndemnau:

— Fugi, fă Marghiolă, c'aista-i al tău, după glas.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

— Ba o mai orăcăi ş'a tău, că eu mai amu l-am hrănit.

Al Marghioalei ori al celeilalte, pruncul înfăşat şi legat în covată ca o mică mumie egipteană în sarcofagiu, se alegea cu tainul său de lapte fie şi dela o mamă de împrumut, căci gospodina înşelată de auz nu mai făcea drumul înapoi s'o trimită pe cea de drept. Scotea ea sânul şi astupa gura flămândului. Plodurile mai răsărite, pentru a se afla în treabă tăbârceau ulcioarele cu apă din şipotele de sub deal. La izvor apa era rece ca sloiul de ghiaţă. Ajungea încropită şi numai pe jumătate, după atâta călătorie prin vâlvoarea lui Cuptor.

Altădată, un flăcăiaş cerca să mânuiască el secerea, câtă vreme maică-sa ogoia fătul din scutec.

— Nu aşa, măi gânganie, nu aşa! îl prindea Iordache Cumpătă asupra faptului. Dă 'ncoa secerea să-ţi arăt eu.

Băieţaşul privea cu o încordare gravă, minunându-se de-un boier care ştie să secere. Apuca şi el secerea şi iar o scrântea.

— Stai, frate, nu te răpezi! zâmbea stăpânul. Ia-o mai încet, că săcerea-i treabă de socoteală şi de răbdare...

De aceeaşi părere se dovedea şi Dănilă Cuţui:

— Coane Iordache, atâta amar de grâu, nu-l mai isprăvim noi nici într'o lună, coane.

— L-om mai sprăvi şi'n zece zile, bre Dănilă, să nu ne prindă schimbarea luminei.

— Apoi să'nţelege! Cum să nu-l isprăvim? Când ne-om pune noi, îl dăm gata şi'n trei zile...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

Săltându-şi grumazul cumplit de lat în cămaşa flendurită, părea gata să se opintească şi să dea gata lanul întreg cu umărul:

— Până'n trei zile, am *fârşit*, coane! Nu mai să poruncești mata...

— Ce tot vorbeşti tu, măi omule? In trei zile, nici şăse sate nu dovedesc câtă muncă-i aicea!

— Aşa zic şi eu, coane Iordache. Nici cu maşinăriile lui conu Damian, celea care vântură din *arichi* de parcă dau să sboare, nici cu ele nu s'a *tâmpla* minunea pe care-o ceri mata, coane.

— Vezi-ţi de treabă, Dănilă, că nu cer nicio minune.

— Apoi să'nţelege că nu i de cerut minune!... Ce-ţi mai trebue matale minune, că doar ai tăt grâul pământului aicea pe moşia Zapodiei, de-a mirare a fi!...

Iordache Cumpătă îl lăsa în p'ata Domnului să sporovăiască şi să se minuneze în neştire. Călătorea cu Polcan după dânsul, printre snopi şi căi, până la locul ales pentru arie, unde Tudose, neîntrecut meşter în clăditul stogurilor şi girezilor făcea cuvenitele pregătiri.

Asfinţitul învăpăia norii de colb în urma căruţelor, punea cunună însuliţată de raze deasupra Ceahlăului şi munţilor vineţi din zare.

Sfârâiau lăcustele, ţârâiau greierii, zumzăiau subţire miliarde de gâze mărunte. Sburau stoluri de grauri şi fugea un vătui alungat din culcuşul risipit de secerători.

Păşind alături de Irinel Măgură, pe poteca şerpuită între şanţul şoselei şi lan, Adrian

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

se pleca să culeagă o floare violetă, un vrej de rochița-rândunelei, o cicoare albastră gata să se'nchidă. Căuta una asortată cu rochia cea nouă a tovarășei sale și toate se potriveau, căci zefirul mătăsos descoperit de Smaranda Cumpătă în rezerva sipetelor, purta dungi subțiri de toate culorile ca bomboanele englezești.

Din când în când, Irinel Măgură se oprea cu ochii închiși, prinzându-i brațul cu mâna să se sprijine:

— Nu știu ce e cu mine, vara aceasta, Adrian... Imi joacă lumina și nu mai văd nimic înainte...

— Te-ai uitat desigur în soare. Cunosc și eu... Îți rămâne în ochi ca o salbă de aur care tremură, sclipește, palpită scântei ori încotro privești...

— Poate aceasta să fie... Insă mi se întâmplă și în casă câteodată, cu perdelele trase... Uită-te, te rog. Nu cumva mi-s ochii roșii?...

Adrian folosea prilejul ca să-și adâncească privirea în ochii cu fine irizații aurii, de chihlimbar, ca ochii de leopard. Surâdea. Erau ochii cei mai limpezi și mai luminoși de pe lume. Ar fi vrut s'o exprime aceasta într'un madrigal, dar nu îndrăsnea și nici nu intrau madrigalele în legea Zapodiei.

— Vezi, ceva? întreba Irinel Măgură.

— Da... Văd cerul, un nouraș mic, mă văd pe mine ca printr'un binoclu întors...

— Nu ești serios.

— Vrei neapărat să fiu serios? Poftim!

Adrian își întocmea o mutră posomorîtă, solemnă, călcând grav ca un stârc în balta cu broaște.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

Irinel pufnea în râs uşor:

— Parcă eşti Ghi, acum.

— Mersi. Atunci mai bine rămân neserios... se hotăra Adrian, reluându-şi înfăţişarea şi mersul din totdeauna.

Ghi, adică Ghiţă Sadea, era fratele lui Dodel şi Zache Stamate, mai poreclit de jivalanie: Mutul, Ghiţă Berbecul şi Georgică Bronctosaurul. Aceste multiple şi contradictorii epitete, ilustrau numai în parte firea posacă, fudulă fără niciun motiv, dispreţuitoare şi impermeabilă la ridicol, a vlăjganului care rămânea repetent câte doi ani în fiecare clasă, se păstra laoparte de gălăgia şi nebuniile jivalaniei de toate gradele, remarcându se printr'o muţenie ce îngheţa apele şi prin deosebita grijă acordată frizurei şi luxului vestimentar. Ostilă prin instinct, jivalania cu fraţii Stamate în frunte, îl repudia ca o apariţie monstruoasă în ordia sa. Era deci explicabilă alarma lui Adrian să nu fie asemănat nici în glumă cu astfel de văr, exemplar unic între ceilalţi fraţi Stamate, şapte la număr, zurbagii, stropşiţi şi simpatici, simpli la fire şi fără fandoseli, mâncăi de pomină şi tartorii unor isprăvi celebre în analele Zapodiei şi ale Săveştilor, moşia părintească din ţinutul Sucevei.

După un timp de tăcere, când a isprăvit de înnodat la încheietura mânei brăţara de rochiţa-rândunelei, Irinel Măgură întrebă:

— Când vrei să mergem odată şi noi printre secerători, în toiul lucrului?

— Cam greu, Irinel. Nu-i place bunicului.

— Cum nu-i place? Toată ziua e pe câmp. Şi Jorj, şi Culai, şi Ionuţ, şi Manole...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

— E altceva. Toţi sunt cu un rost... Chiar cei care se acaţă în hărăbăli, îşi inventează un rost.

— Şi dacă-i cerem voie?

— Are să admită, fiindcă nu poate spune niciodată nu. Dar n'are s'o facă din toată inima. Nu-i place să asistăm ca la un spectacol, când alţii muncesc. Mai ales la seceră... La treier da! E altfel de lucru, cu zarvă, fum, fluerături, batoză, vânturători...

— Nu prea sezisez deosebirea...

— Pentru bunicul există. Nu-i place când îl vede pe moş Damian ieşind la plimbare în cupeu, pe vremea secerii şi a semănatului. Nu-i place nici să privim când mănâncă oamenii. Poate că are dreptate. Pentru dânsul toate acestea înseamnă ceva religios... nu ştiu cum să spun?... ca oficierea unui cult...

Intinzând braţul spre depărtările topite în pâcla amurgului, Adrian urmă cu emfatică însufleţire:

— Poate că are dreptate... Gândeşte-te, Irinel, că dincolo de dealul acesta şi de alt deal, pe alte şesuri, pe alte lanuri, cât e ţara de întinsă, alţi secerători, mii şi sute de mii, oficiază acelaş cult... Mi se pare că văd aşa trei sferturi din ţară... Ţărani cu porturi deosebite, cu dialecte deosebite... cu stăpâni deosebiţi... Toţi fac acum un singur om, îndoit de mijloc, retezând cu aceeaşi mişcare mănunchiul de spice.

— Ce curioasă imaginaţie ai, Adrian Ar trebui să le scrii odată acestea. Să le zugrăveşti...

— Poate că am s'o fac! făgădui Adrian, gândindu-se la încurajările profesorilor de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

compoziție și de desen, care-i profețeau un viitor de poet sau de pictor, într'ales. Poate că aș face-o, dac'aș avea pentru cine...

— Cum, dacă ai avea pentru cine?... Eu nu însemn nimic? Nu merit măcar atât?...

Dincolo de cuvinte, ochii cu fire de aur îl mustrau atât de dulce, încât Adrian nu se mai îndoi o clipă, că pentru dânșii, pentru ochii cei mai luminoși de pe lume, va scrie cea mai luminoasă carte și va zugrăvi cel mai luminos tablou.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

CAPITOLUL III

OCHII OCCIDENTULUI

1

Oaspeţii dela Paris au picat în răstimpul dintre clădit şi începutul treerului.

Vreme prielnică, de răgaz, când stăpânii mai răsuflau şi muncitorii se aflau risipiţi la datorii mai mărunte, înainte de a trece cu altă încordare, prin alt zăpor.

La sosirea telegramei, jivalania a părăsit bucătăriile sub cerul liber şi expediţiile în rustice hărăbăli. Cuprinsă de emoţie, s'a consacrat preparativelor pentru a primi cu toate onorurile şi fără abateri dela protocol, nişte musafiri cum n'au mai călcat încă pragul Zapodiei; vlăstare de nobilime apuseană, cu stemă de comite şi castel de pe timpul Anei de Bretania.

In zadar, Ada venită cu fetiţa dela Târnauca, încercase să împrăştie asemenea superstiţioase închipuiri. Pretindea că prietena-i şi fratele său, căpitanul de oaste colonială, sunt oameni ca toată lumea; crescuţi în orânduieli sobre de viaţă, fiindcă în republica

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

Franţei, un castel şi un titlu de noblețe cu vechime de patru ori cinci sute de ani, nu înseamnă neapărat şi tabieturi trufaşe, de ifose şi huzur. Aceste asigurări n'au găsit nicio crezare. Au fost date pe socoteala unei delicate dorinţi de a nu turbura prea adânc obşteştile legiuiri ale Zapodiei.

Jivălăniştii mai înaintaţi cu învăţătura, au prins să frunzărească dicţionare istorice, atlasuri şi colecţii de reviste franceze ilustrate din preajma anilor 1896-1900, demult brăcuite în pod şi în etajera cucurigului, căutând amănunte asupra misiunei Marchand în Congo şi în alte păduratece ţinuturi din Africa equatorială.

Discutau cu aprindere despre Brazza şi Brazzaville, Stanley şi Zanzibar, Loango şi Kakamoeka, Ubanghi, Kimbedy şi Makabendibou, nume cu sonorităţi misterioase, răsunând straniu între pereţii dela Zapodia deprinşi cu alte patronime indigene: Colţun, Gliga, Polcan, Urdă, Cracău şi baba Riţa Lingurăreasa. Un jivălănist mai iscodaci, a descoperit într'o prăfuită dare de seamă că tânărul locotenent pe atunci Yann-Guy-François-Hervé de Kérgolay din suita căpitanului Marchand, era strănepotul unui faimos navigator, Yves-Joseph de Kerguélen-Trémarec, care a debarcat întâia oară din corăbiile sale cu pânză în arhipelaguri necunoscute din mările australe, le-a anexat Franţei şi-i poartă până azi numele în atlasuri. Altul s'a aşternut să studieze de-afira'n păr istoria şi geografia Bretaniei, folc'orul şi legendele, stropşindu-şi limba cu vocabule aspre ca ţăndările de granit.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr/1933-1947

Jivălinistele şi-au scos la aer şi la vânt rochiţele de gală, pentru a întâmpina decent o doamnă mare ca Anne-Marie-Thérèse-Noemi Udrea, născută de Kérgolay-Trémarec.

Numai Ghi Stamate, zis Ghiţă Sadea, Mutul, Ghiţă Berbecul şi Georgică Bronctozaurul, asista imperturabil la aceste agitate pregătiri, sigur pe cărarea sa pomădată şi pe dunga pantalonilor atât de ascuţit presată cu fierul pe muchie, încât ar fi putut tăia feliile de mămăligă mai abitir ca sfoara lui Pintilie, după cum insinua şopotind printre uşi Smânditza în complicitate cu ceilalţi fraţi Stamate, care se lepădau de aşa consângean.

— In ce limbă ai să le vorbeşti tu, Ghi, că nu ştii o boabă de franţuzească? întrebă Manole, mezinul feciorilor Cumpătă, mehenghiu mucalit şi de altfel tot atât de nefamiliarizat cu idiomul lui Voltaire, etern corigent la limba franceză.

Ghiţă Sadea răspundea mut, cu o singură, elocventă şi superbă uitătură, de-a coasta, sucindu-şi gâtul lung de bronctozaur în gulerul tare ca un ştaif. Il privea personal!...

Problema mai frământa şi pe alţii.

Dacă fetele, crescute cu guvernantă ori prin aristocratice pensioane nu se îngrijorau de aşa ceva, bucuroase să-şi dovedească accentul parizian; fracţiunea bărbătească a jivalaniei minore, redusă la programele lingvistice din liceie, ştia că are s'o codălgheasă de-a mai mare dragul în conversaţia cu domnul căpitan conte Yann-Guy-François-Hervé de Kérgolay-Trémarec.

Cel puţin Manole Cumpătă, cu darul său actoricesc, aflase o soluţie pe care o repeta

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

îngroşându-şi vocea ca să-i dea o răguşală de foburg. Recita pe de rost inscripţia din caietul foiţelor de ţigară Job: *„Tout cahier de Papier à cigarettes ne portant pas le mot Job et ma signature ainsi faite, Jean Bardoux, n'est pas de ma fabrication. Les Fumeurs doivent tenir compte de cette particularité, afin d'éviter toute méprise!"*

— Cu asta n'am nicio grijă! îşi făcea singur curaj, Manole. Pot să merg şi la Paris... Le spun că vorbesc dialect, *afin d'éviter toute méprise!...*

Smaranda Cumpătă îşi îndeplinise planul întocmai. Eliberase etacul Elvirei; mutase pe Alexandru studentul medicinist într'o odaie cu studentul dela Academia comercială din Belgia, Costin; schimbase băieţii Mariei Stamate în etacul Anei Popazu; pusese saltele şi în cucurig — deriticase, văruise şi primenise scoarţe de zestre în cele trei încăperi pregătite pentru străini. Lăsase pe Ada şi pe fata cea mai mică, Elvira, să adauge cle nimicurile femeieşti după gusturile moderne, care-i depăşeau priceperea.

Nici dânsa nu cunoştea o boabă din limba saloanelor, fiind crescută pe vremea lui Cuza-Vodă numai cu învăţătura maicilor dela Agapia, ca o fiică de răzăş căzut în nevoie şi lipsuri, ce se aflase. Dar n'o neliniştea asemenea îndoieli. Le rămânea străinilor să se dea după păr şi să'nveţe graiul lui Toader Gliga, dacă li s'o arăta pe plac. Scurt!...

Avea un bun tovarăş de neştiinţă. Pe Iordache Cumpătă, mărginit la aceeaşi şcoală puţină şi neisprăvită, din vremea tot a lui Vodă-Cuza, când fusese chemat de bătrânul

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

Bogdan să robească alături cu logofeţii la câmp, pentru a îngădui fratelui Damian să bată străinătăţile. Aceste socoteli odată încheiate, şi-a văzut în tihnă de cămări şi dulceţuri, fiindcă acelea n'aşteaptă.

Octav Udrea cu soaţa şi cumnatul, au coborît astfel din tren, în zi de Duminecă.

După orânduiala primirii, la gară i-a întâmpinat doar Ana ca o mai veche a lor cunoştinţă şi Manole, ca un mai îndemânatec supraveghetor la descărcatul bagajelor şi strămutarea valizelor în trăsuri. Ceea ce n'a împiedecat un adaos neprevăzut de escortă. Niculiţă Popazu pe bicicletă în costumul dela Samaritaine şi Zache, într'un costum mixt, jumătate de călăreţ, jumătate de marinar, dar pedalând pe o altă splendidă velocipedă nouă-nouţă, marca *Gladiator*, trimisă de Iancu Stamate din Iaşi, de-îndată ce-a aflat că al patrulea-i fecior a biruit perfidele legi ale echilibrului pe două roţi.

Cu o nemăsurată slăbiciune la dorinţele copiilor, Iancu Stamate i-ar fi expediat fără îndoială şi respectiva uniformă a corporaţiei cicliste, dacă Zache renunţând la orice amor-propriu, ar fi mărturisit în scrisoare că îndecursul exerciţiilor de iniţiere a epuizat toată garderoba de vară, cu genunchii şi coatele spintecate'n cele o mie şi una de buşaiuri.

Cât timp trenul a întârziat în gară, cei doi biciclişti s'au ascuns la adăpost, pândind din dosul galbenei cabine de lemn, unde o mână de catran cu indexul întins arăta într'o direcţie inscripţia „*Bărbaţi*" şi altă mână de catran, cu alt index întins, arăta în direcţia opusă: „*Femei*".

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

Se iţeau amândoi după parfumata baricadă de ambele sexe *Bărbaţi-Femei*, sprijiniţi în ghidon, gata să se arunce în şea la momentul oportun. Iar la apariţia străinilor, nu şi-au putut stăpâni deziluzia:

— Măi Zache, dacă şi-aiştea's parizieni, apoi atunci Ghiţă Sadea când îl face el pe frumosul, poate să spună că-i supra-ultraparizian!...

— Taci tu, c'or fi aşa, numai fiindcă's după atâta amar de drum!... le căută Zache o circumstanţă atenuantă, lipsită însă cu totul de convingere.

În vremea aceasta, Manole zorea cu buletinele de bagaje în mână:

— *Oui-oui! Si-si!* Daţi toate recipisele la bădia, *afin d'éviter toute méprise!*

Căpitanul Yann-Guy-François-Hervé, conte de Kérgolay-Trémarec, om descurcăreţ şi prudent de felul său, după încercata-i carieră de călător de-alungul şi de-acurmezişul oceanelor şi continentelor, ţinea să controleze personal numărul diferitelor lăzi şi cutii. Manole nu-i permitea, smulgându-i ţidulele din mână:

— *Pardon! Laissez-laissez!...* Aicea avem regulele noastre!... *Vous...* Insfârşit... *On...* Da-da: *on!... On*, adică *ils... ils doivent tenir compte de cette particularité, afin d'éviter toutemépriseI...*

Lupta fiind inegală şi pe-un teritoriu sub drapel străin, căpitanul de oaste colonială a abandonat orice veleitate de control direct, zâmbind şi minunându-se de ce tinerelul acesta de altfel chipeş, fercheş şi isteţ, îi trage mereu cu una şi bună: „afin d'éviter toute méprise".

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

L-a lămurit Ada, înviorată din tristeţea ei pasivă şi absentă; iar atunci zâmbetul ofiţerului colonial s'a descărcat în hohot deschis de râs.

Nu i-se întâmpla întâia oară să aibă a se înţelege cu oameni strâmtoraţi la un vocabular de-o sută de cuvinte. Savurând dinainte plăcerea şi surprizele acestui exerciţiu întrerupt într'un an de concediu european, căpitanul Kérgolay îşi netezea vesel mustaţa lungă, castanie, înclinată în jos pe buze; urmărind dela distanţă transportul bagajelor, cum era deprins să privească baloturile cu cituri colorate şi cu mărgele, purtate în echilibru pe cap de curierii negri în pădurile Congului sau de coolii galbeni, în Indochina, Cochinchina şi Anam.

De statură mijlocie, slăbănog, cu faţa uscată şi pieliţa de culoarea aramei cu vagi reflexe verzui de cocleală, rămăşiţă poate a bolilor tropicale de ficat şi de sânge, nu arăta într'adevăr de fel ca un distins parizian şi nici ca un conte cu blazon secular, după cum şi-l imaginase jivalania. In straiele ponosite de voiaj, lungi şi largi, cu un laibăr până'n călcâie descheiat la toţi nasturii, cu bastonul de bambus subsuoară, semăna a orice banal călător din Moldo-Valahia. Poate chiar un anonim călător de clasa treia.

Tot aşa, Anne-Marie-Thérèse-Noemi Udrea, născută de Kérgolay-Trémarec, în pardesiul cenuşiu, cu voaleta cenuşie şi în pantofi cu tocuri scurte, era departe de a corespunde închipuirii şi pozelor din jurnalele de modă. Iar mai prejos de amândoi, Octav Udrea, cu ochelarii prinşi după ureche, cu bărbiţa

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

gălbuie şi cu şapca vărgată de ştofă scoţiană, complecta mai jalnic deziluzia la întâia vedere.

Fără îndoială că mai târziu, urmau a se vădi nuanţele unor subtile deosebiri lăuntrice, dincolo de portul straielor şi trăsul chipurilor. Dar acum? Manole se simţea în măsură să-şi grimeze el în faţa oglinzii, un tip de parizian, mai parazian decât aceşti parizieni în carne şi oase.

Isprăvindu-şi cu succes şi promptitudine datoria de pristav al bagajelor, a dat semnalul de plecare. Vizitii, Ilie Hodorariu şi Vasile Uscatu, măreţi în ilicul de dimie cu găetane negre şi căptuşală roşie, au fluturat mânecele albe, largi şi înflorate ale cămăşilor, sfârcuind lin văzduhul cu şfichiu de cravaşă. Armăsarii au jucat pe loc, s'au încordat în zăbalele nichelate, au sforăit pe nări şi s'au întins la drum, dansând. Nu degeaba erau îndopaţi cu ovăs şi otavă, în grajdul dela Zapodia; păstraţi numai pentru zile mari!

Indată, în urma trăsurilor, s'au avântat cei doi biciclişti din escorta neprevăzută în program, înghiţind praful cu eroism şi svâcnind pe lângă roţi cu teribile efecte de ghidon şi de echilibristică, menite să înmărmurească străinii şi să bage caii în boale.

Ada, cu o fantomă de zâmbet pe buze, încerca să scuze prietenei aceste copilăreşti exhibiţii, vestind că o mai aşteaptă şi altele.

— Dar e foarte natural şi foarte drăguţ din partea lor... protestă Anne-Marie. Mi-a povestit Octav de-o sută de ori despre acest paradis al copiilor de-aici. Şi înaintea lui, nu-mi povesteai şi tu de altfel, când te prindea dorul de ţară?...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

— O! E atât de mult, de atunci! făcu Ada, mişcând degetele înmânuşate într'un gest de lâncedă descurajare. S'ar spune că toate s'au petrecut în altă viaţă...

Prietena îşi desveli ochii verzi de sub voaleta cenuşie şi o cercetă mai atent, răsucindu-se în perna capitonată a trăsurii. O găsea schimbată, cu glasul stins, ostenită parcă; ea care fusese cea mai nebunatecă tovarăşă de clasă în pensionul dela Paris. Îşi păstră însă întrebările pentru mai târziu.

O întreba acum despre fetiţă, Anne-Marie, Mariana, botezată cu acest nume în amintirea neştersei lor prietenii.

Prin mijlocirea interpretului Octav Udrea, în cealaltă trăsură din urmă, Manole Cumpătă dădea explicaţii căpitanului Kérgolay, asupra grindinei care a devastat câmpurile de au o înfăţişare atât de dezolată, asigurându-l însă — *afin d'éviter toute méprise* — că-l aşteaptă alte privelişti mai plăcute. Lăuda anticipat iazul, livada dela Cracău, biserica în stilul lui Ştefan cel Mare ctitorită de cel dintâi Cumpătă şi alte particularităţi, de care străinii *fumeurs ou non-fumeurs doivent tenir compte.*

Intr'adevăr, la cotitura şoselei, curtea dela Zapodia a apărut după aleia de plopi, albă şi primitoare, cu perdelele de viţă sălbatecă, de iederă şi de trandafiri înfloriţi, scăldate toate într'o lumină de soare mediteranian.

Câţiva ţărani în straie curate de Duminecă, lângă fetele în catrinţe vărgate şi cămăşi cu fluturi, au dat ziua bună cu o cuviinţă plină de majestate.

— Dar e minunat! exclamă căpitanul. E

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

de-un pitoresc extraordinar pentru Europa...

— Aşa's costumele româneşti... îl informă cu bunăvoinţă de ghid, Manole Cumpătă. Şi nu's cumpărate. Sunt *de leurs fabrication, ainsi faites*, cu mânele lor.

Jivalania, cu toate că se pregătise şi ea în ţinută festivă, s'a ferit a da busna cu vulgar alaiu în capul scărilor. Debarcarea s'a petrecut astfel în chipul cel mai firesc. Iordache şi Smaranda Cumpătă şi-au primit musafirii cu acea ospitalitate bătrânească din ţara Moldovei, care n'avea nevoie de prea multe cuvinte în nicio limbă.

Mai încurcat părea feciorul lui Lupache Udrea, cerându-şi mereu iertare că din pricina sa au devenit oarecum invitaţi fără voie şi încredinţând gazdele că într'o săptămână cel mult, va face el ordine la Stănişoara.

Smaranda Cumpătă îl asculta cu ochii micşoraţi, scormonindu-i făptura stângace şi firavă, bărbiţa gălbuie, ochelarii cu arcuri după ureche.

Acesta devenise odorul unic la părinţi, al Ilenuţei şi al lui Lupache Udrea? Hm! Se aştepta la altă pramatie.

Deşi nu exista nicio înrudire de niciun fel, îl situă de îndată în aceeaşi familie cu ginerele-i Dimitrie Petreanu. Oameni cu viaţa săpată de învăţătură şi cărţi.

Îl lăsă să isprăvească. Apoi, bătând cu toiegelul de abanos în pardosea, îl chemă la simţul realităţii:

— Foarte bune, toate câte le spui, Octav. Mâine am să poruncesc să înhame caii la o trăsură, ai să te duci, ai să vezi... Şi ai să mai vorbeşti după aceea... Te povăţuiesc însă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

să nu-ţi iei cu tine nevasta şi cumnatul deocamdată.

— De ce, mamă Smărăndiţă?

— Ai să înţelegi de ce. Scurt...

Oaspeţii au trecut în odăile lor; au experimentat instalaţiile de duş întocmite de Ionuţ, penultimul dintre feciorii Cumpătă, care şchiopătase la învăţătura liceului dar se arăta iscusit discipol al lui Edison; au apărut mai târziu călăuziţi de Ada şi de Elvira, să cunoască locurile şi jivalania. În decursul complicatelor prezintări, cu atâtea nume şi chipuri greu de reţinut, Ghiţă — Ghi — Georgică — Mutul — Berbecul — Sadea, a păşit solemn ca un duce la o recepţie de Curte imperială, s'a înclinat şi a rostit suav:

— Bine aţi venitără pă la noi!

Fiindcă Manole şi câţiva jivălănişti mai mărunţi au pufnit în chicote, căpitanul Yann de Kérgolay a întrebat foarte intrigat:

— *Qu'est qu'il dit? Mais qu'est qu'il dit donc?*

Era greu de explicat prin ce bizar proces mintal, Ghiţă Sadea îşi imaginase că poate înlocui limba lui Voltaire cu o muntenească de periferie bucureşteană; mai ales că în viaţa sa nu călcase în Capitală şi nu se ştia deci nici cum s'a muntenizat subit. Sigur însă pe acest infailibil sabir, Georgică Bronctozaurul privi desgustat la înveselirea fără niciun rost a jivalaniei. O denunţă cu milă, căpitanului Kérgolay.

— D'aia râde! Fiindcă e secături...

— Oţii, mă! a strigat jivalania în cor, instantaneu muntenizată şi ea.

— Iartă-i, Doamne, că nu ştie ce fac! îi deplânse Ghiţă—Ghi—Georgică Sadea.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

Zise şi se răsuci în călcâie, depărtându-se cu paşi rari de cocostârc, care nu clinteau cu un milimetru dela verticală, dunga măiastră a pantalonilor.

2

După asemenea hâtre şi memorabile episoade, străinii au intrat neaşteptat de repede şi deplin în vadul vieţii dela Zapodia.

Nu aflau nimic de ocară în obiceiurile bătrâne ale pământului.

Dimpotrivă.

Anne-Marie a găsit încântătoare albeaţa şi răcoarea odăilor cu scoarţe învârstate şi mobile grele de ştejar, talere şi oale smălţuite pe poliţe, năframe şi icoane luminate de molateca pâlpăire a candelei, într'un ungher de mistică penumbră, ca sfinţii şi madonele capelelor bretone. Yann a schiţat harta satului cu împrejmuirile pe capacul unei cutii de tutun, şi-a întipărit-o definitiv în minte; iar înainte de a prinde alţii de veste, purcedea dimineaţa la drum, singur, cu băţul de trestie subsuoară şi cu droaia de câini după el. Cum de-i îmblânzise pe toţi, făcându-i prieteni supuşi, nimeni nu s'a dumerit niciodată. Căci în afară de moşneagul Colţun şi de câţiva căţelandri cu dinţi încă de lapte, se prenumărau în curtea dela Zapodia destui zăvozi sburliţi la coamă şi aprigi la colţ, rânjind cu înverşunare de cerberi la orice apropiere străină. Chiar jivalania nu ducea casă bună cu unii pe jumătate sălbateci. Căpitanul Kérgolay îi domesticise într'o clipă, ca vrăjitorii de şerpi.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

În straiele albe, coloniale, cu panamaua plecată pe ochi în chip de cască a tropicelor; în două dimineţi a isprăvit de cutreerat iazul, satul, livada cu zăvoiul dela Cracău, grădinele lipovenilor dela Jideşti, dumbrava cu mesteacăni subţiri din marginea hotarului, urmat pretutindeni de această armie de dulăi, care şi părăsea cu o inexplicabilă grabă culcuşul şi cu o ticăloasă nepăsare, datoria de paznici neclintiţi la post. Ceilalţi câini, ai satului, se trăgeau cuminţi şi fără glas după zaplazuri. Străinul se făcea a cere un cărbune pentru pipă unei gospodine, o stacană de apă alteia, intra în încăperile cu pământul humuit şi cu mănunchiuri de busuioc sub grindă, întreba şi căpăta răspunsuri.

Prin ce mijloace izbutea a se înţelege, era alt mister.

Cei doi juni cărturari dintre feciorii Cumpătă, studentul medicinist Alexandru şi doctorandul în ştiinţe comerciale din Belgia, au încercat în dimineaţa dintâi să-l întovărăşească. Tot astfel, Adrian, după ce se aşternuse să usuce ca Milcovul dintr'o sorbire, tomuri şi descripţii de călătorie, mitologii budiste şi brahmane, Mahabarata şi alte năsdrăvănii, pentru a face faţă cu cinste unei conversaţii savante. Yann de Kérgolay şi-a cerut iertare. Ţinea să exploreze singur locurile, după un nărav care nu suferea abatere. Binevoitoarele călăuze s'au retras încă mai nedumerite.

Mihalache, bucătarul „de sus", ciupit de vărsat, slăninos şi cu mâinile scurte ca aripile de pinguin, în şorţ alb, umflat pe pântec, intrase în mare dârdoră. Era rândul său să-şi dovedească măiestria şi să uluiască asemenea

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

musafiri occidentali cu feluri plutind în sosuri complicate, sălăți dulci și dulciuri picante, torturi ornamentale ca tipsiile maure și aperitive înșirate în batalioane pe farfurii. Plita și cuptorul duduiau sub permanentă presiune.

O hecatombă de pui decapitați, se svârcoleau în zori împroșcând cu jerbe de sânge nisipul din jurul bucătăriei.

Alergau slujnicele la grădină după păstăi culese pe rouă, argații la iaz să tragă cu volocul; foiau ajutoarele bătând albușul de ou și spuma de frișcă, învârtind la frigări, mestecând la maioneze, pisând zahăr, curățind nuci și cărând bulgări de ghiață.

Căpitanul s'a arătat curios să guste din mâncările lui Pintilie, i-au plăcut foarte și s'a dedat la boțuri de mămăligă cu brânză perpelite pe cărbune, la borșuri și alte alimente indigene, spre triumful entuziast al jivalaniei. Pentru care ofensă și nemeritată disgrație, Mihalache s'a îmbătat cumplit, deșertând pe gât sticla de Jamaică pentru savarine și rezerva de Maderă pentru rafinatele-i sosuri.

Străinii se încorporau astfel vieții adânci dela Zapodia, nu celei de convențional protocol adoptată în silă de hatârul unor trecători oaspeți. Poate fiindcă și în patria lor, peninsula armoricană, s'au născut din acea nobilime celtică, străveche, de obârșie țărănească, deosebită întru totul de spuma ușurică a nobleței curtene, cu pergamente dela regii Franței, venită mai târziu și rămasă fără rădăcini. Poate fiindcă făceau și dânșii parte dintr'un fel de răzășie mai cuprinsă, legată

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

de datini rurale, trăind pe urma plugului, confundată cu simplitatea, statornicia şi credinţele unui neam bătrân, bântuit de furtuni, aşa cum l-a zugrăvit Renan în amintirile de tinereţe şi în cel de-al doilea şi-al treilea verset din cadenţata sa rugăciune pe treptele Acropolei. Acestea încerca să şi-le limpezească într'o seară, căpitanul Kérgolay, în balconul cu trandafiri acăţători, jucând rituala partidă de şah cu Octav Udrea.

Intreba şi nu căpăta răspuns. Mişca o piesă de fildeş şi adversarul se apăra anapoda.

Fiul lui Lupache Udrea bătuse a doua oară calea la Stănişoara. Se întorsese mai neguros, cu amintiri răscolite din adâncuri moarte, cu mustrări înviate din cenuşa morţilor.

Găsise criptele surpate, casa 'n paragină, chioşcul copilăriei invadat de odraslele jupânului Solomonică; găsise mobile mucede, oglinzi împâclite, şaluri pe care le-a ştiut în amintire înfăşurând umerii gingaşi ai unei melancolice umbre şi acum s'au destrămat putrede, lăsându-i sdrenţe fărâmicioase în mână.

Iar din tot ce' nsemnase o chinuire cu neputinţă de împărtăşit altora; stăruia ciudat, absurd, o impresie mai obsedantă decât a mormintelor scufundate, a zidurilor prelinse de ploi şi a oglinzilor din care venea către dânsul într'o ceaţă şi într'un fantastic sbor de molii, propria-i imagine, lugubră ca un spectru. Florile de portolac!.. Pe dânsele, în deosebi pe aceste flori prăfuite, sterpe şi fără parfum, se fixase ochiul şi emoţia.

Acolo se juca în nămiezile fierbinţi de vară,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

când perdelele erau trase la geam şi dinlăuntru sunau acordurile de clavir. Explora cu un paiu galeriile viespilor, risipea conuri de ţărână măruntă înălţate de gâze, se scutura cu spaimă de-o furnică roşie care-i fugea pe braţul gol. Melodia clavirului făcea parte din moleşeala zilei de vară, din bucuria de a trăi a puiului de om, din gângureala unor sensaţii nelămurite. Rupea o floare şi se căţăra de-a buşile pe scări, s'o ducă trofeu umbrei care cânta la pian în salonul cu perdelele trase. O pierdea pe drum şi nu-şi mai urmărea gândul...

Atâtea şi atâtea s'au întâmplat de atunci! Copilăria i-a fost străbătută de alte evenimente şi fericiri mai vrednice să-i rămână în minte. Pomul de Crăciun, poneul cu breton pe frunte, soldaţii de plumb, trăsurica galbenă cu roţile roşii, copiii veniţi dela Zapodia să-l poarte cu dânşii într'un iureş năvalnic de joacă; o sută, o mie de amintiri... De ce stăruia numai aceasta? Cu rădăcinile înfipte în nisip, în prundişul arid, între lespezi tocite, prin ce miracol florile acelea au supravieţuit, ca în ele să-şi regăsească suvenirul cel dintâi, dela începutul începuturilor?

Toate s'au năruit, s'au dus, s'au şters. Vrejurile fragile şi gelatinoase au rezistat strivirilor de talpă străină, roţilor, păsărilor şi nepăsării; durau aşa cum au fost: plante desertice, târîtoare, prăsite din cine ştie ce sămânţă căzută, prosperând acolo unde se măcinase chiar piatra, unde chiar ştejarii se surpau în putregaiu.

Cât timp arendaşul îi cerea deslegări pentru a zori reparaţia încăperilor, ochii lui nu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

s'au desprins dela pastilele galbene, roşii, portocalii, spuzite de colb. Tot ce-i spunea acel Solomonică, n'avea niciun interes. Acum, când îi vorbea Yann, aceiaşi mizeră lepră vegetală îi stătea înainte. Tot ce-i spunea el n'avea niciun interes. Universul se reducea la o singură, absurdă, obsesie.

Cu dosul mâinii a răsturnat pionii. A închis capacul cutiei peste dânşii. Pe urmă a părut hipnotizat de pătratele albe şi negre, în care vedea poate răsărind ca în magiile fakirilor, tot blestemata iarbă târîtoare.

Yann se rezemase pe speteaza scaunului de paiu, cu palmele împreunate sub ceafă. Mutându-şi pipa dintr'un colţ al gurii în celălalt, îl privea întrebător.

— Ce se întâmplă cu tine, Octav? E a treia oară în două zile, când nu poţi duce la sfârşit o partidă de şah.

Octav Udrea şi-a scos ochelarii.

Fără lentilele ovale, ochii clipeau în gol; aveau ceva dezarmat şi nesigur, ca privirea lichidă de copil nou născut care nu se opreşte pe niciun contur. Simţea însă asupră-i ceilalţi ochi, disecându-l şi aşteptând.

Vorbi cu un surâs vlăguit pe buze:

— Se întâmplă, Yann, exact ceea ce meritam să mi se întâmple. Nu trebuia să mă întorc aci.

— Adică vrei să spui, că trebuia să te întorci mai demult?

— Poate...

— Fără îndoială! îl asigură căpitanul Kérgolay, învăluindu-se într'un nor de fum slobozit din craterul pipei. Sigur! Nu poate.

— Mă surprinde că mi-o spui tocmai tu,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

care ai cutreerat lumea şi nu-ţi găseşti astâmpăr de un an, fiindcă de un an eşti condamnat să stai pe loc.

Yann de Kérgolay părea că s'aşteptase la asemenea mirare şi că-i avea răspunsul pregătit.

A replicat de îndată;

— Uiţi o singură nuanţă... Oriunde m'am aflat, la antipozi, de cealaltă parte a equatorului, sub tropice, oriunde, mă ţinea legat un fir invizibil. Comunicam cu Bretania mea printr'un fir invizibil. Tu ai rupt firul. Sudura se reface cu un proces dureros... Dar se reface. Faptul că de când ne aflăm aci, eşti aşa cum te văd, e cea mai indiscutabilă dovadă.

— Vorbeşti ca din cărţi... zâmbi tot în silă, Udrea. Abstracţiuni... Porneşti dela premize baresiene. Desrădăcinări şi alte foarte frumoase şi geometrice principii, bune însă să rămână în cărţi...

— Vorbesc ca un breton, care am observat fenomenul pe soldaţii şi pe marinarii bretoni. Eşti de acord că sunt admirabili soldaţi şi foarte curagioşi mateloţi?

— Indiscutabil!

— Totuşi, aceşti admirabili soldaţi şi foarte curagioşi marinari, după un timp se topesc. Suferă fără să ştie şi fără să se ştie de ce... Statistica noastră militară, înregistrează cele mai uluitoare cazuri de oameni care mor de sfârşeală, de-o suferinţă imprecisă, tocmai în contingentele de recruţi bretoni. De-aceea chiar li se aplică un regim special. Când încep a gogi, sunt trimişi la vatră, în concediu... Se refac şi doar aşa mai rezistă apoi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

Biblioteca Județeană
ASTRA Sibiu

până la eliberare... Deci nu vorbesc din cărți, dragă Octav. Ci din viața trăită. Cărțile sunt pentru tine. Tu le scrii. Eu le trăesc.

— Cât despre cărțile pe care le scriu!... se lepădă, Octav Udrea.

— A!.. Ceva nou... Îți renegi cărțile ? În acest caz ești un ingrat!... Pentru toți specialiștii, sunt cele mai merituoase studii din ultimii zece ani, asupra sfinților locali, legendelor, capelelor, mitologiei și hagiografiei bretone. N'ai dreptul să le renegi. Deși...

— Deși? Zi mai departe! îl îndemnă Udrea, căutând spre el cu ochii goi. De ce te-ai oprit?

— Deși, până la un punct, înțeleg că te lasă nesatisfăcut... E logic și era fatal. Inevitabil!...

Octav Udrea și-a pus ochelarii, după ce i-a șters minuțios cu pielea de căprioară din tocul negru și plat. Prin lentilele lor, conturul, culoarea și relieful lumii vizibile se reconstituiau treptat. Balconul cu ghirlănzi de trandafiri, căpitanul Kérgolay în straiele de doc, aleia de plopi; departe valea cu lucirile iazului în desișuri de papură și stuf; și mai departă încă, dealul coșarelor cu platoul de mirişti în spate, unde girezile de grâu se în vâlvătau în reflexul jarului de amurg.

Se zăreau oameni și care, întorcându-se spre sat în nori diafani, purpurii, de pulbere. O turmă înceată de vite. Docărașul lui Iordache Cumpătă, mic ca o gânganie, pe-un drum negru de țarină.

Ar fi vrut să rămână pierdut în această aromită contemplare, fără gând și fără între-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

bări. Dar căpitanul Kérgolay, îndreptă spre el pipa ca o amenințătoare țeavă de revolver, somându-l să răspundă:

— N'ai nimic de spus?

Octav Udrea își ciugulea bărbița ruginie.

— Nimic sau prea multe...

— Să-ți spun eu atunci, de ce era logic și fatal, inevitabil, să te nemulțumească aceste cărți... Fiindcă pentru ele ai neglijat mitologia și hagiografia din țara ta, de aici; care poate că măcar pentru tine, dacă nu pentru alții, trebuie să fie tot atât de interesante... Numai așa ai fi păstrat firul acela invizibil. N'am dreptate?

Pipa a rămas suspendată în aer, așteptând.

Udrea a răspuns după o șovăială:

— Nu cred... Tu uiți că liceul l-am făcut la *Louis Le Grand*, că universitatea am făcut-o la Paris, că dela vârsta de doispreze ani, n'am mai călcat în România decât două luni pe vară; iar că de peste zece ani, n'am mai călcat de loc... Ce cunosc eu de-aci? Ce știu de-aci? In afară de amintirile de copil, nimic. Absolut nimic...

— Dar confirmi exact ce-ți spuneam eu! se declară satisfăcut Yann, scoțându-l de sub amenințarea pipei-revolver și îndopând-o cu o nouă provizie de tutun. In colonia voastră dela Paris, prin tine am cunoscut destule cazuri identice... Tot soiul de Ghiculești, Sturzești, Bibești, Brâncoveni, Suțulești, Cantacuzinești, pătimind de aceeași boală. Mulți, foarte inteligenți, foarte cultivați, foarte subțiri la gust, foarte-foarte parizieni, însă minați de un imperceptibil desechilibru interior, dacă-i urmărești mai atent... Expiază această

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

definitivă abandonare a patriei voastre, de dragul patriei noastre...

— E o problemă mai veche în România... Tălmăcită şi răstălmăcită. Absenteismul se pare că e calul de bătaie al...

— Dă-mi voie! îl întrerupse Kérgolay, înălţând din nou ţeava pipei. Absenteismul rerezintă altă latură... O întreagă categorie de mari proprietari, aţi dezertat dela datoria voastră socială de mari proprietari. Firesc este ca într'un fel sau altul, mai devreme ori mai târziu, să trageţi consecinţele sociale şi politice ale acestei abdicări... Desigur şi cele economice. In discuţia noastră însă, despre altă expiere e vorba. Nu a unei clase, a unei categorii. Ci, acea personală, a individului, interioară, morală...

Octav Udrea zâmbi cu amărăciune, potrivindu-şi ochelarii pe nas, să privească mai încordat la chipul arămiu al cumnatului, care-l forfeca de-o jumătate de ceas cu atâta neîndurare.

— Te-ascult şi mă surprinzi din ce în ce mai mult, Yann... vorbi tărăgănat. Ai aerul că-mi reproşezi tot ce-am făcut până acum, deşi n'am săvârşit nicio crimă... Că m'am stabilit în Franţa, că m'am identificat cu Franţa, că am devenit cumnatul tău, că am scris câteva studii de-o relativă valoare asupra Bretaniei tale... Ce Dumnezeu! Nu sunt singurul... L-ai cunoscut la noi în casă pe Vaschide. L-ai cunoscut pe Jean de Mitty...

— Perfect.

— Nu e admirabil, că atât de complect s'au identificat cu spiritul Franţei?

— Pentru Franţa poate da. Pentru dânşii, hotărît, nu!

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

— De ce acest *poate* şi acest *hotărît?*

— Fiindcă oricâtă valoare au contribuţiile lui Vaschide la şcoala psihologică franceză, la lucrările lui Binet şi Richet, acestea nu-l pot face fericit. Nu-l mulţumesc... L-ai văzut?... E torturat de-o anxietate. ...Imi pare că aleargă ca o insectă desorientată căreia i-ai rupt antenele... De altfel aminteşte-ţi paginile din romanul lui Binet-Valmer, citite de Jean astăiarnă, la ceaiul dela voi... Cum se intitula manuscrisul? *Les Métèques*, mi se pare... Vaschide, alias Costake Batchano din roman, e unul din personagiile cele mai simpatice... Evident. O copie fidelă a originalului. Savant plin de viitor, inteligenţă scăpărătoare, medic monden şi confesor al doamnelor nevrozate... Dar cel dintâi nevrozat el e!... Lui s'ar cuveni să-şi afle în primul rând o terapeutică... Jean de Mitty, de asemeni... Alături cu Alfred Capus, ultimul bulevardier... Spirit, erudiţie, adnotatorul lui Stendhal, singurul adversar al lui Capus la bridge. Parisian sută la sută... Am rămas stupefiat când am aflat că e un compatriot al tău, un Golfineanu, ori aşa ceva... Dar mi-am explicat atunci imediat crispaţia figurii, acea nelinişte, ca o panică interioară... Incă odată firul rupt... Incă la unul, centrul de gravitate instabil, mobil, nesigur... Ce-i opreşte, cine-i opreşte să se întoarcă măcar trei-patru luni pe an în ţară, aci, acasă la dânşii?... Să-şi regăsească echilibrul şi să-şi primenească puterile, ca Anteu luând contact cu pământul?... Nu e o legendă stupidă, legenda lui Anteu...

— Pretindeai că nu vorbeşti din cărţi! încercă a zâmbi chinuit, Octav Udrea.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

Era chinuit zâmbetul, fiindcă îşi dădea socoteală de inegalitatea argumentelor în această discuţie, pe care o ocolea de două zile. Cuvintele lui Yann, îi lămureau neted propriile sale gânduri şi întrebări. Silindu-se să-i reziste, lupta cu sine. Intr'o taiuiţă a cugetului, ştia însă că Yann are dreptate şi că într'adevăr tot ce i se întâmplă, lui şi altora, e o justă expiere. Totuşi se înverşunâ, pueril, repetând:

— Pretindeai că nu vorbeşti din cărţi!

— Legenda lui Anteu nu e o abstracţiune din cărţi... Cărţile au consemnat-o şi au interpretat-o. E însă o fabulă mitologică, un simbol plăsmuit de elini, de popor, pentru a concretiza o sumă de experienţe anonime... Intr'un basm, afli mai mult adevăr decât într'o sută de cărţi...

Căpitanul Yann-Guy-François-Hervé de Kérgolay-Trémarec se ghemuia în scaunul de paie cu picioarele sub el, după obiceiul oriental, muşcând osul pipei în colţul gurii şi privindu-l un timp în tăcere.

Urmă, cu glasul schimbat:

— Dragă Octav, îmi face impresia că fugi de tine însuşi... Ai curajul şi recunoaşte realitatea aşa cum e, aspră, dar nu ireparabilă... In locul tău aş căuta o soluţie... Sunt sigur că există... Iţi împarţi viaţa între Paris-Bretania de-oparte, şi ţara ta de cealaltă parte... Anne-Marie n'are să fie o piedică... Nu e nevoie să ţi-o spun eu... Imi dau seama deplin de starea ta sufletească... Am trăit-o. Nu te-ai întrebat oare de ce-am venit pe neaşteptate în Europa, anul trecut? Concediu de boală!... Până la un punct... Crize hepa-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

tice? Până la un punct... A mai fost însă şi altceva...

Pe obrazul pentru totdeauna pigmentat de soarele tropicelor şi equatorului, trecu o umbră.

Ridicându-se din jâlţul de paie, Yann a făcut câţiva paşi. S'a aşezat pe balustrada balconului, legănându-şi picioarele în pantofii albi, cu talpa de sfoară împletită.

— A mai fost şi altceva... reluă. Ceea ce se întâmplă cu soldaţii şi mateloţii bretoni... M'am hotărît să mă întorc într'un singur ceas, într'o noapte... Umblasem o săptămână în pădurile din jurul ruinelor Khmere. Pădure tropicală, arbori giganţi, liane, o vegetaţie ireală, mirosul de frunze fermentate, de humus saturat de umezeală ca un burete, amestec de putreziciune şi de mirodenii... Plante care îţi dau nălucirea că sunt animale, reptile sau insecte şi fluturi care-ţi par frunze sau flori. Şi rumoarea aceea neîntreruptă a pădurii tropicale... Bâzâit de gâze, foşnet de aripi, ciripit de păsări, triluri, paşi furişaţi, glasuri de fiare sălbatice... Ţi le-am descris toate, nu odată. Fac parte din viaţa mea... In genere occidentalii îşi imaginează pădurea tropicală şi equatorială, numai ca o exuberanţă de floră şi de faună, înregistrată printr'un singur simţ, văzul... E altceva, încă... Iţi năvăleşte pădurea aceasta în tine prin alte simţuri... Auzul şi mirosul... Fără necurmata clamoare şi fără efluviile de flori, de frunze, de pământ mustind în propria sa sevă, imaginaţia acelor codri e numai o searbădă şi imperfectă oglindă a realităţii. Înaintam aşa dar, cu şase oameni sub comandă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

De după zidul de arbori şi liane, nu ştiam ce poate să apară peste o clipă. Un tigru, un leopard, un şarpe, un bivol sălbatec ori poate ruina unei minuni de arhitectură invadată de codru, cu temeliile rostogolite şi trosnite de rădăcinile noduroase. Nici aceasta n'o poate imagina un occidental, care nu s'a mişcat din Europa sa... Impresia ruinilor strivite, copleşite, înghiţite, învăluite de oceanul vegetal... Cornişe, capiteluri şi colonade dantelate de piatră; frontonuri şi statui, elefanţi şi şarpele heptacefal, naga, dansatoarele sacre cu unghii lungi; tot panteonul brahmanic abandonat de oameni care s'au stins odată cu civilizaţia lor enigmatică; rămăşiţele unei splendori despre care nimeni nu mai ştie nimic precis — toate cuprinse de liane, asfixiate, înmormântate în pădurea compactă unde mergi sute şi sute de chilometri fără să dai de vreun luminiş, de-un sat lacustru pe piloţi, de-o cabană de bumbus... Grăbeam, fiindcă busola şi harta ne încredinţau să ne apropiem de Lacul cel mare... Atunci ne-a surprins furtuna odată cu noaptea. Ploaie torenţială, de tropice, cu fulgere violete care iluminează fantastic cataractele de apă, frunzele şi trunchiurile copacilor, funiile lianelor şi ferigele arborescente, ochii fiarelor pitulate în hăţişuri şi scorburi. Se lipiseră hainele albe şi subţiri de trup, şuroiau gârlă, când deodată furtuna a stat şi ne-am pomenit într'un stol de licurici... Miliarde de scânteieri fosforice, un feeric dans de văpăi vii, care vin către tine, ţi se lipesc de obraz, de hainele ude, îţi aleargă pe trup, te orbesc, prefac pădurea într'o palpitare de luminiţi reci

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933 1947

şi lichide... Exact, lichide!... Ca fosforul ud şi ca flăcările jucăuşe de pe bălţile înmiasmate de metan... Ne-am oprit. Am ghemuit cortul într'un hăţiş deschis cu securile. Am adormit ca după un asemenea drum, unde fiecare pas însemnase o luptă pentru a sparge fortăreaţa vegetală. Am adormit şi când n'au trecut nici zece minute de somn, am tresărit ca scuturat de o mână imperioasă... Criză hepatică? Ce înseamnă o criză hepatică, o durere fizică şi o prostaţie după durerea fizică, pe lângă criza cealaltă?... A soldaţilor şi matrozilor bretoni... Despotic s'a înfipt în pupila ochiului, în amintire, cea mai cenuşie priveliştе... Altarele primitive şi barbare, dolmenii şi menhirii protoistorici dela Carnac şi Morbihan... Vânătul nostru castel de piatră grosolan cioplită, cu acoperişul de ardesie neagră; fântâna cu colacul de granit unde se cunoaşte şanţul săpat de lanţ în mai bine de două sute de ani, cadranul solar într'o ţară unde nu bate soarele nici două ceasuri pe zi deplin... Judecă acum, unde mă aflam şi pentru ce mă tortura dorul!...

Deoparte o lume fabuloasă... Ce ruini... Ce temple!... Ce vegetaţie!... Ce faună!... Toate creaturile himerice, extraordinare, monstruoase şi divine din atlasurile zoologice ale copilăriei, din atlasurile geografice, unde întâia oară ţi-ai descifrat predestinarea carierei... Fluturi cât evantaiul... Flori cu potirul cărnos de culori extravagante, mirosul de vanilie, ghirlănzile albe, violete, albastre ori de roşul sângelui... Stolul de licurici... De cealaltă parte, un univers mohorît, cu munţii negri tociţi de vânturi, cu vegetaţia chircită şi con-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr/1933-1947

torsionată de suflarea oceanului... Se poate oare un mai deplin contrast?... Am ştiut ce mă aşteaptă dacă nu mă supun acestei chemări, dacă nu ţin socoteală de acest avertisment, care m'a smuls noaptea din somn, ca o mână, în mijlocul pădurii tropicale... Intoarcerea în garnizoană, la Penom-Penh ori la Saigon: absint, whisky şi opium; fetele de doispreze ani cu sânii împungând sarongul de mătase, în sus, ca streşinile de pagode; soţiile acelea indigene şi efemere, cumpărate cu un pumn de piaştri mexicani; abrutizarea totală, irevocabilă... Soarta altor o sută ca mine, bravi, inteligenţi, clocotind de viaţă — scufundându-se totuşi fără nădejde de scăpare, în cimitirul dela Saigon şi dela Hanoi, cimitire care nu te îngroapă căci moartea nu-i atât de teribilă; te ţin pe picioare, cadavru târîtor dela cafeneaua europeană la tavernele indigene, în fumătoriile chinezeşti de opium şi în alte spelunci, unde se descompune carnea şi spiritul după un secret al neantizării absolute, pe care numai Extremul-Orient îl deţine... Pentru aceasta, ca să fug de aceasta, nu pentru crizele hepatice care mai puteau aştepta, mi-am cerut telegrafic concediu şi m'am întors aşa de repede, pe nevestite... Cred că nu mai vrei şi morala micei mele confesiuni?... Ia aminte însă, că nu-i o abstracţie din cărţi... Viaţă trăită... Acum pot să mă întorc. Ard de nerăbdare să mă întorc... Puteam s'o pornesc şi după a doua lună... Hai! Nu-mi face figura asta de cioclu! — a încheiat Yann, sărind de pe balustrada balconului şi scuturându-l cu amândouă mâinile de umeri.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvana.ro/mdrr1933 1947

S'a tras cu un pas îndărăt şi a bătut în capacul cutiei de şah, cu pipa, ca Smaranda Cumpătă când mânuieşte toiegelul ei imperativ de abanos:

— *Scourt!* Priveşte în tine şi ia o hotărîre... Dovedeşte măcar atâta energie, cât această bravă şi delicioasă bătrânică, amfitrioana noastră. *Scourt!*

3

Brava şi delicioasa amfitrioană, asimţise cu finul său instinct că în turbinca de poliglot a căpitanului de trupă colonială, a intrat şi acest energic cuvânt printre atâtea alte vocabule din idiomurile africane şi asiatice, malgaşe şi malaeze, graiul breton de-acasă şi *pataouètul* algerian al celei dintâi garnizoane şi al primului galon.

Exclama şi el acum, retezat şi imperativ:

— Scourt!

Nu mult mai târziu, Smaranda Cumpătă prinzându-l chiar asupra faptului, a încercat să-i dea o lecţie de pronunţie moldovalahă, surâzând binevoitoare.

— Scurt! Nu *scourt!*

— Da-da. *Scourt!...*

— Scurt, căpitane!

— *Scourt-Scourt!...* repetă el surâzând, tot atât de binevoitor şi dându-i înainte tot precum apucase.

Căci fost şi strălucit elev al Institutului de limbi orientale pe lângă şcoala-i ofiţerească, Yann de Kérgolay izbutea să se descurce fără tâlmaciu în orice ungher al planetei, cu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

un singur şi iremediabil cusur. In cutare dialect polinezian vorbea cu accent arab, araba o vorbea cu accent chinez, anamita cu accent englezesc şi engleza cu accent persan.

Încolo, după două săptămâni de practică directă pe teren şi de compulzare a unei gramatici rudimentare, era în măsură să dreseze cu mijloace proprii un temeinic raport asupra moravurilor băstinaşe, caracterul aborigenilor, orânduiala şi privilegiul castelor, sâmburele trecutelor, prezentelor şi viitoarelor conflicte, pe tărâmul politic, social şi religios. Memoriile şi rapoartele sale făcuseră epocă, prin precizia informaţiilor şi intuiţia fără de greş a pronosticurilor. Nu-şi pierduse vremea nici la Zapodia, măcar că n'avea de întocmit niciun raport. Dar patima de a prospecta noroadele sub orice meridian, era la el tot aşa de tiranică şi desinteresată, ca patima altora pentru vânat, cai, alpinism sau studiul heraldicei.

Zăpodenii satului, văzându-l în fiecare zi cot la cot cu dânşii, l au adoptat, împământenindu-l cu un nume şi pronume mai potrivit onomasticei locale. Era, când căpitanul Kir Culai, când conu Iancu, franţozu...

Iar întru strângerea raporturilor cordiale, gospodarii şi gospodinele, ţâncii cu durligele goale, foloseau în afară de lexicul indigen, o sumă de foarte comice schime şi gesticulări, sfârşite mai întotdeauna în gâlgâiri de râs şi în exclamaţia admirativă:

— Mare tartor şi neamţu ista de franţoz! Tăte le ştie şi le pricepe!..

Pentru franţozul care toate le ştia şi le pricepea, nedumeririle cele mai anevoie de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

risipit, îl aşteptau însă tot dela Smaranda Cumpătă, brava şi energica-i amfitrioană.

In deosebi, o scenă îl uimise.

Stăpâna Zapodiei, aflându-se într'o zi prin curtea păsărilor, la ceasul când o slujnică împroşca pumnii de codină şi de grăunţe, s'a arătat pare-se deplin nemulţumită de anarhia şi gălăgia în care se desfăşura această banală operaţie domestică.

A poruncit mai întâi linişte, lovind în pământ cu nedespărţitul său toiegel de-abanos. Şi fireşte, linişte s'a făcut. Scourt!... Apoi a pus mâna în căuşul de grăunţe şi a stabilit o anume ordine ierarhică în dreptul orătăniilor la tain, chemând pe rând:

— Păuni!

Păunii, cu întreaga lor cimotie, printre care se prenumăra un rar exemplar alb, au înaintat să ciugulească boabele, afectând o graţie de maharajahi exilaţi. Găinele, curcile, gâştele şi raţele din castele inferioare, au rămas în espectativă, la o respectuoasă distanţă.

Pe urmă:

— Găini!

S'au retras păunii rotindu-şi glorioasa coadă cu o sută de ochi irizaţi, păunişele şi puii cei cu penele sure fără nicio frumuseţe; iar poziţia a fost ocupată de găini în ordinea apelului. Tot aşa: Gâşte! Tot aşa: Curci! Până la ultima chemare, când a venit însfârşit şi rândul raţelor, lăsate la urmă ca mai nesăţioase şi zurbagii.

— V'ajunge! Plecaţi!

Toate s'au risipit în cea mai desăvârşită linişte, pe batalioane disciplinate. Ce putea deduce de-aci, căpitanul Kérgolay? Oriunde

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mcrr1933-1947

a cutreerat el lumea şi oricâte ciudăţenii i-au înregistrat ochii, întâia oară i se'ntâmpla să vadă o gâscă ştiindu-se că-i gâscă; raţa că-i raţă; găina, găină, Era o aptitudine specifică numai oviparelor domestice din România? — se întrebase, nefiind lipsit de humor. Era o altă tradiţie locală a Zapodiei?

Orătăniile plebee din sat se dovedeau însă incomparabil mai puţin evoluate.

Habar n'aveau din ce subclasificări zoologice fac parte. Cel mult aveau conştiinţa unei stări civile individuale.

Cocoşul dela casa lui Iacob Pelin se numea astfel, Costică; gânsacul dascălului Chiriac, Ghiţă; răţoiul leşesc al Ilisaftei Hăbăşoaia, pe lângă potlogul dela gât fabricat dintr'un galoş vechiu răşluit dela jivalania curţii, mai căpătase şi numele Neacşu Craiul; cele trei găini ale babei Oana, moşneaga lui Toader Gliga, răspundeau la desmierdatele chemări: Bogheta, Cucuieta şi Porumba mamei!

Aceste denumiri, începupse a le cunoaşte pe de rost căpitanul Yann de Kérgolay, de când cutreiera moşia şi satul, poposind la pârleazul unui zaplaz, distribuind plodurilor pitaci şi acadele vopsite din chiupurile de sticlă dela ratuşul lui Lipa Peisăh, iscodind la taifas babe şi unchiaşi care moţăiau pe prispă în soare, scoşi la pensie din robia lor plugărească.

Vestea unor asemenea simandicoşi musafiri, a pus pe drumuri oarecare vecini îndeobşte mai scumpi la vedere.

Mai întâi, Damian Cumpătă. S'a ivit într'o după amiază, coborîndu-şi moaştele îmbălsămate din cupea, urmat de căţelul sfrijit cu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

zurgalău: Bock. Cățelul a tulit-o prudent înainte, cu sfârcul cozii între picioare, auzind oarecari mârâieli de dulăi proşti şi prost crescuți.

Intr'adevăr, zăvozii flocoşi de stână, se mişcaseră a lene din cotloane, mai mult intrigați decât ostili, la apariția acestei lighioane degenerate din neamul lor, țupăind pe labe de paing şi zuruind din clopoțel.

Stăpânul lui Bock, s'a instalat cu mare băgare de seamă în fotoliul cel mai moale din salonul caselor scunde; încheieturile ruginite de reumatism şi podagră, au scârțâit ca resorturile unui pendul secular. Damian Cumpătă îşi uitase însă de aceste proprii mizerii. Muşcându-şi musteața în zâmbet ironic, se pregătea să asiste la câteva episoade burleşti. Ce putea alt să-i ofere, o conversație între un autentic conte al Franței şi Smaranda Cumpătă, spiță de răzeşi ignoranți şi fuduli, cu învățătura buchilor cârpită la monahiile mânăstirii Agapia?

Aşteptările i-au fost amar înşelate.

Căpitanul Kérgolay s'a mărginit să discute foarte politicos câteva banalități de circumstanță. Anne-Marie Udrea a ascultat prea distrată dezuetele complimente, formulate în cel mai colbăit argou al bulevardelor parisiene din ultimii ani ai Imperiului. In rochie fumurie, croşetând un guler de dantelă pentru fetița Adei, întorcea profilul acvilin şi ochii de-un verde adânc, mereu spre Smaranda Cumpătă.

Amândoi păreau mult mai atraşi de conversația gazdelor dela Zapodia, participau la preocupările lor şi înțelegeau aluziile lor la

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

întâmplări locale, dovedeau faţă de noul venit o cuviincioasă dar absolută indiferenţă. Treptat, Damian Cumpătă s'a pomenit întrebând şi răspunzând numai la întrebările lui Octav Udrea. Pe chipul alb, cretos, se adânceau două cute de caustic dispreţ. N'avea ce căuta aici! După un ceas a pus din nou în mişcare resortul articulaţiilor, s'a ridicat în redingota solemnă de vizite ca un ţapăn automat şi a pornit urmat de Bock, căţelul cu zurgalău de alamă, care-i împărtăşea fără nicio rezervă decepţia. Pe asemenea aristocraţi, nu dădeau dânşii nici două parale!

La fereastră, căpitanul de Kérgolay îi privea cum se urcă în cupea, netezindu-şi musteaţa lungă şi răsfirată în jos pe buze. Zâmbea în sine şi părea astfel a pătrunde îndestul de subtil şi alte situaţii, în afară de cele ce cad în competinţa unui explorator de trupă colonială. Observase că toată vremea jivalania se făcuse nevăzută. Parcă intrase în pământ, de unde a răsărit numai când cupeaua a trecut hotarul ogrăzii. Aceasta îi confirma judecata asupra omului uscăţiv, sarcastic şi glacial. Ştia că instinctul copiilor şi al animalelor nu dă greş; cum poate de instinctul său, s'ar fi îndoit încă.

Mai apoi, la distanţă de două zile, a intrat pe poartă în vârtej de praf, Elena Casimir dela Vlădiţa. Docarul englezesc cu roate înalte şi patru cai înaintaşi, s'a oprit din trap întins cu o precizie de milimetru înaintea scărilor. Elena Casimir a svârlit hăţurile de piele galbenă în mâna vizitiului, a înfipt cravaşa în toc şi a sărit cu o sveltă sprintenelă, în fâlfâire de voaluri subţiri, viorii. Strân-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

gându-şi poalele rochiei a sărit treptele pridvorului într'o clipă ; iar în a doua clipă, uşi s'au trântit, au izbucnit glasuri bucuros surprinse şi a trecut freamăt în ordia jivalaniei.

Era o vecină şi o rubedenie de alt soiu, întru totul deosebită de Damian Cumpătă, cel uscat la trup şi congelat la suflet.

Soră cu Iancu Stamate, măritată de pe băncile pensionului cu Todiţă Casimir, văduvoiu tomnatec şi posac, îşi trăise viaţa într'un iureş care nu se potolise nici acum. Târîndu-şi bărbatul dela Iaşi la Bucureşti şi dela Bucureşti la Nissa şi Monte Carlo, nimeni, poate că nici ea — după cum spuneau gurile rele, — n'a prins de veste când a devenit mama celor trei copii, două fete şi un băiat ; când a sdruncinat temelia averii măcinată de ipoteci şi când au trecut anii.

Fetele au fost lăsate în grija călugăriţelor catolice dela Nôtre-Dame ; băiatul în seama guvernantei. Elena Casimir se alegea regina balurilor în acest timp ; se păstra în curent cu ultimile şi cele mai spirituale romane franceze ; consacra un ceas pe zi croitoreselor şi măcar alte două flirtului.

Moartea lui Todiţă Casimir, fulgerat de apoplexie, a întrerupt o superbă reprezintaţie de amatori şi de binefacere la Iaşi, unde ea juca rolul Cleopatrei. Tragedia s'a strămutat de pe scenă în sala de spectacol şi a fost consemnată cu o justificată emoţie în ziarele de acum şapte ani. Cleopatra în costumul transparent ca pânza de păianjen prăbuşindu-se pe pieptul cadavrului ; Antoniu pierzându-şi casca de argint în graba de a da un zadarnic ajutor ; tumult şi amestec de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

fracuri şi costume romane, de rochii cu trenă şi de scurte tunici egiptene, bastoane şi scuturi, lănci şi jobene, lacrimi spălând în şuroaie fardul — act final neprevăzut de geniul lui Shakespeare.

O însemnată schimbare s'a petrecut în viaţa Elenei Casimir, de îndată ce a îmbrăcat vălul de doliu. A părăsit casa din Iaşi, plimbările la Bucureşti, vilegiatura de iarnă la Nissa; recepţiile, balurile, loja premierelor şi reprezentaţiile de binefacere. Nici avocaţii, nici Iancu Stamate care pătimea de boala vânzărilor şi cumpărărilor, n'au izbutit s'o convingă a înstrăina moşia grevată de datorii.

Işi pusese în gând să-şi şteargă pe rând ipotecile, gospodărindu-şi singură rămăşiţa avutului dela Vlădiţa.

Şi o făcea cu îndestulă agerime, fără a renunţa la lectura romanelor, la casa deschisă musafirilor de predilecţie burlaci, la oarecare uşuratece şi vinovate plăceri. Schimbarea era însemnată; nu însă şi în adâncime. Abdicase la deşertăciunile mondene din cele două capitale ale ţării; se consola cu o tot atât de frenetică existenţă la curtea dela moşie, unde ştiau s'o regăsească vechii adoratori.

naltă şi plină la trup, purtând toaletele cu o înnăscută distincţie, sprintenă în ciuda formelor rotunde; cu părul masiv, lucios, greu de sevă, acoperindu-i până deasupra sprâncenelor fruntea joasă şi umbrindu-i ochii negri de-o umedă frumuseţe animală, era una din acele femei pe lângă care nimeni nu trece fără a se opri în loc şi a întoarce capul. Din ochi, din corp, din mişcările unduioase, radia un irezistibil efluviu de voluptate. Iar ceea ce

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

se întâmplă arar: se bucura şi de indulgenţa femeilor. Chiar rigida morală a Zapodiei, păstra tăcere asupra vieţii dela Vlădiţa. Vizitele erau discrete, dinainte anunţate, pentru a înlătura întâlniri neplăcute de amândouă părţile. Peste toate aceste rezerve şi iertări, Elena Casimir trecea senină, sigură pe dreptul său la traiul aşa cum îl înţelegea şi mai sigură însă pe darul de a câştiga simpatiile tuturor, fără excepţie. Nu călcase la Zapodia de un an, fiindcă o reţineau acasă alte companii, răspunzându-i la alte chemări... Dar cunoştea dinainte că o va întâmpina aceeaşi primire dintotdeauna.

Toată jivalania a dat busna să-i iasă în cale, din ietacuri, din cerdacuri, din livezi, din grajduri şi poduri, toate privirile ţâncilor o învăluiau cu admiraţie; toate glasurile au fost pentru ea:

— A venit tanti Elena!

— Tansi Elena, sunt si eu aisi...

— Tanti Elena...

Râzând cu întreaga dantură puternică şi albă, Elena Casimir se apăra de asalt:

— Pe rând, că-mi sfâşiaţi voaleta... Şi nu-mi mai spuneţi tanti, că mă îmbătrâniţi!...

Pentru fiecare afla un cuvânt, o alintare; apuca o fetiţă de bărbie să-i privească în ochi, netezea părul de pe fruntea unui zburlit jivălănist:

— Tu care eşti?... Ce mare şi nostimă te-ai făcut!

— Aceasta-i Smăndiţa, nu?

— Şi tu, băiatul Anei?... Eşti Ana în picioare, puiule drag...

Neastâmpărul s'a transmis până la bucătărie.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/morr1933-1947

Prima aghiotantă a burduhănosului Mihalache, baba Ţuca, dădea târcoale în jurul uşei, vârîndu-şi nasul roşu şi lung în antret, nasul despre care Elena Casimir spunea „că ajunge cu un sfert de ceas inaintea restului, ca o iscoadă". Baba Ţuca, ignorând aceste maliţioase reflecţii asupra apendicelui său olfactiv, se bucura cu cea mai desăvârşită nevinovăţie:

— Dac'o venit duca Elena, ştiu eu ce-i place dumisale...

Şi alerga de zor, cu nasul roşu şi lung, să-l plimbe la cămară, prin dulapuri deasupra chiselelor cu şerbeturi şi sticlelor cu lichior, la pivniţă şi îndărăt la bucătărie, pentru a pregăti ce ştia ea că-i place Elenei Casimir.

In acelaş salon unde prezenţa lui Damian Cumpătă împrăştiase o răceală de gheţărie; acum răsunau glasuri aprinse şi clinchetiri de râsete, jivalania se afla în păr, jâlţurile şi sofalele erau neîncăpătoare, tanti Elena domina ea conversaţia mânuind graţios ţigareta lungă şi subţire de sidef, sorbind cu ochii întredeschişi şi cu o impudică plăcere senzuală paharul de lichior aromat.

Smaranda Cumpătă o privea cu o inexplicabilă îngăduinţă, protectoare şi zâmbitoare, ca pe-o curioasă făptură de altă rasă, căzută din altă planetă în mijlocul lor. Cei doi străini, Yann de Kérgolay şi Anne Marie, ca şi Octav Udrea, n'au rezistat acestei contagioase animaţii. Chiar Ada s'a desmorţit din torpida-i melancolie.

Vorbind, Elena Casimir îşi oprea din când în când ochii negri şi umezi, asupra căpita-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

nului de oaste colonială cu obrazul bronzat şi trup musculos, călit în celebre expediţii. Risipea fumul albastru cu mâna în care ţinea ţigareta lungă de sidef şi odată cu fumul, parcă încerca să alunge şi un gând ce se întorcea stăruitor. Surâdea acestui gând fără să-şi dea seama. Cu vârful limbei îşi umezea buzele roşii. Cu o mişcare delicată a degetului mic, îşi răsucea în sus genele lungi, dar prea negre.

L-a întrebat, scuturând cenuşa ţigării în scrumiera pusă la îndemână de un jivălănist serviabil şi atent, ca un paj:

— E adevărat tot ce scrie Claude Farrère, despre viaţa colonială, în *Les Civilisés?*

— Până la un punct, doamnă. Un sâmbure de adevăr, înfăşurat în multă literatură...

— Dar e o carte excelentă... Pasionantă!... A luat premiul Goncourt, anul trecut.

— Ştiu... zâmbi căpitanul Yann de Kérgolay.

— Şi aceasta nu'nseamnă nimic?

— Tocmai. Inseamnă că e un roman excelent. Dar roman. Literatură.

Elena Casimir a părut deziluzionată:

— Deduc că dispreţuieşti literatura, iubite domnule căpitan...

— Nicidecum... Insă literatura e una, şi realitatea e alta... Pe Claude Farrère îl cunosc foarte bine. Ne-am întâlnit acum trei sau patru ani, chiar în Saïgonul pe care îl descrie... Era într'o escală, cu escadra Extremului-Orient... A rămas câteva luni... Poate i-am servit şi eu de călăuză... Vorbesc deci în cunoştinţă de cauză... Vă pot asigura, doamnă, că viaţa din Saïgon nu-i chiar

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

aşa cum o zugrăveşte el... Sau mai exact: nu-i numai aşa...

— Păcat!... suspină Elena Casimir. Mă deprinsesem atât de bine cu ideea că toate sunt numai o fotografie a realităţii!... Mă crezi, iubite domnule căpitan? Pentru mine eroii lui Farrère, doctorul Raymond Mével, inginerul Torral, le petit de Fierce locotenentul de marină, M-lle Sylva, Hélène Liseron, există în carne şi oase... Îi văd, îi trăesc... Ce delicios animal, ce femelă integrală, această Hélène Liseron!

— Posibil... încuviinţă cu rezervă Yann de Kérgolay. Însă repet, doamnă. Viaţa de colonie nu e numai cea din *Rue Catinat* şi din *Cholon*, cartierul chinezesc cu fumătoriile de opium... Mai este şi altceva... Adevărata viaţă e în junglă, dincolo de bariera oraşelor infectate de tot ce-a adus civilizaţia occidentală în orient, mai putred şi mai suspect...

— Ce sever eşti, domnule căpitan! exclamă visătoare Elena Casimir. Îmi imaginam altfel...

Apoi, alungând iarăşi gândul stăruitor, odată cu fumul ţigării:

— L-ai cunoscut aşa dar atât de bine pe Claude Farrère?... Trebue să fie un om încântător...

— Da... Puţin opium... Puţin haşiş... Puţin... In fine, din toate câte puţin...

— O să mai vorbim odată... Am să te rog să-mi povesteşti...

— La dispoziţie, doamnă! zâmbi căpitanul Yann de Kérgolay, cu o însufleţire care i-a sunat neplăcut Adei. Oricând, scumpă doamnă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

De dragul acestei povestiri ori pentru alte pricini, Elena Casimir a început să bată mai des calea Zapodiei. Pantofii urcau treptele pridvorului în svâcniri repezi, ca doi porumbei alungându-se. Izbucneau întrebările şi dorinţele care nu găseau nicio împotrivire:

— Unde mergem astăzi?... V'am adus cărţile... Cine mă însoţeşte pe câmp?... Ada? Doamnă Udrea?... Domnule Căpitan?... Am o poftă de viaţă, de aer, de vânt!...

Sărea pe perna înaltă a docarului englezesc înfăşurată în mantaua de mătase subţire, prindea hăţurile şi făcea să şuiere vârful cravaşei. Într'o jumătate de oră, între miriştile de grâu, pe şoscaua albă, în vârtejul de praf, docarul nu mai era decât un punct indistinct.

Sus, pe terasă, în scaunul lung de pânză, Ada lăsa să-i cadă cartea din mână. Acum îi părea rău că n'a mers şi ea. Pe urmă se întreba de ce n'o mai poate suferi oare pe Elena Casimir?... Incerca să reia cartea. Rândurile îi fugeau de sub ochi... Işi chema deodată copila, cu glas neliniştit, parcă s'ar fi temut că o pierde sau parcă ar fi strigat-o într'ajutor:

— Marie-Anna, vino lângă mine!... Stai aci, mai aproape, Mariana...

4

In livada din spatele casei se afla sufrageria de vară.

O alcătuire primitivă şi rustică, de jaluzele încrucişate, căptuşite cu vrejuri de bună-dimineaţa, regina-nopţii şi leguminoase acăţă-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mcrr1933-1947

toare; acoperită cu şindilă, podită cu scânduri albe. Vântul adia răcoros în cele mai zăpuşitoare amiezi. Seara răsfira un parfum molatec de flori.

Acolo s'a fost întins ospăţul pentru aniversarea Elvirei Cumpătă, care împlinea douăzeci şi unu de ani. Pe lângă mosafirii statornici ai casei, au ţinut să nu lipsească Elena Casimir cu fetele şi băiatul, Olga şi Dimitrie Petreanu, Ana Popazu şi Maria Stamate, cu un nou adaus de jivălănişti. După ce-au făcut onorurile cuvenite nenumăratelor maioneze, fripturi şi torturi, strudele şi înghеţate, la care Mihalache se întrecuse pe sine; după ce-au închinat întru sănătatea şi viitoarea fericire a celei din urmă din fiicele Cumpătă, tineretul a început să dea semnificative ocoluri, mai vrâstnicilor întârziaţi la tabieturi şi taclale.

— Cum pricep, vreţi să ne scoateţi afară şi nimic alta, frate? a întrebat Iordache Cumpătă din capul mesei.

— Dar cine îndrăsneşte să gândească aşa ceva! se miră nevinovat, Manole. Spuneam numai că acuşi răsare luna şi că din pridvor e o privelişte, pe care n'a văzut-o niciodată încă domnul Căpitan, la noi, la Zapodia... *Cette particularité*, a Zapodiei!...

— Hm...

Smaranda Cumpătă l-a luat mai din scurt:

— Mărturiseşte că v'o venit a sburda, măi băiete!

— Nu zic, că nu-i şi asta... Unii mai dansează, alţii mai cântă... Sală de dans mai bună ca aceasta n'avem...

Afin d'éviter toute méprise — a schiţat un

Muzeul Digital al Romanului Românesc
rev.statransilvania.ro/mdrr1933-1947

pas de vals şi a melodiat printre buze un tril muzical.

— Nu, *mon cap'taine ?*

Intrebarea era adresată căpitanului Kérgolay, dar ochii s'au întors şiret la Elena Casimir, cerând din acea parte sprijin şi complice încuviinţare.

— Poftim-poftim! a înţeles Yann de Kérgolay, luându-şi paharul gata de plecare. Am decampat. *Scourt!*

Dorinţa tineretului a fost astfel împlinită.

Convivii cu tabieturi şi gust de taclale, s'au strămutat în pridvorul casei bătrâneşti, despărţiţi în două tabere, la două măsuţe rotunde. Deoparte stăpânii Zapodici, cu cele trei fete care se socoteau trecute de vârsta dansului şi a cântărilor: Maria, Ana şi Olga. De altă parte: Dimitrie Petreanu, Octav Udrea şi căpitanul Kérgolay. Slugile au transportat tăvile cu pahare şi ceşti de cafea, sfeşnice şi scrumiere.

In urmă, jivalania a tăbărît să dea grabnic ajutor, adică să încurce treaba la golitul pavilionului de dans; tăbârcind scaune, desfăcând masa lungă ca de praznic, presărând duşumelele cu praf de talc şi ceară trecută prin răzătoare. Indată a bâzâit fonograful ventriloc. Patru argaţi au cărat pianul din salon cu spinările. Ionuţ, ca ingenios Edison al familiei, a meşteruit lămpile pentru o „iluminaţie feerică". Serata dansantă putea să înceapă.

— Tanti Elena! a implorat un jivălănist. Ce-aşteptăm?...

Nici nu-i trecea prin închipuire că semnalul ar putea veni din altă parte.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistetransilvania.ro/mdrr1933-1947

Elena Casimir îşi căuta un partener pe măsura sa. Era greu să-l mai afle.

Dezertase.

In pridvorul perdeluit de viţă, căpitanul Yann de Kérgolay continua cu aprindere o desbatere care-i stătea demult pe suflet. Nu el o iscase. Pornise dela discuţia încinsă între Octav Udrea şi Dimitrie Petreanu.

Un timp a ascultat în tăcere, pufăind din pipa scurtă şi silindu-se să se păstreze în afară de o spinoasă controversă, unde ca străin, ca oaspe şi cumnat al stăpânului dela Stănişoara, n'avea cădere să-şi spună neted cuvântul. Pe urmă nu l-a mai răbdat firea. Acum ţinea piept cu străşnicie în deosebi la argumentele lui Octav, făcându-şi din Dimitrie Petreanu un aliat, pentru ca mai apoi să întoarcă armele şi împotriva dascălului de agronomie. Era vorba despre pământ, stăpâni şi ţărani; despre unele semne ale vremii şi ale ţării.

— Recunosc, — declară Octav Udrea ciugulindu-şi bărbiţa şi potrivindu-şi pe nas ochelarii de cărturar miop — recunosc, că din partea mea am o vină. M'am înstrăinat, nu de ţară. Dela funcţia mea de proprietar al pământului. Dar nu generaliza! Cazul meu o fi el condamnabil ori nu, rămâne însă o excepţie...

— O excepţie generalizată... îl întrerupe Dimitrie Petreanu.

— Auzi? triumfă căpitanul Kérgolay.

— Aud. Insă, atât nu mă convinge...

Profesorul de agronomie împinse laoparte, sfeşnicul cu lumânarea apărată în glob de sticlă. Astfel îi vedea faţa din plin. Intrebă:

— Cifrele te conving?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

— Fără îndoială.

— Am să-ţi citez în acest caz, numai câteva cifre. Imi spuneai adineori că ţi se oferă o arendă îndoită de către un Fişer şi că stai la îndoială dacă să contractezi ori nu. Nu te-am întrebat care Fişer anume, fiindcă n'are importanţă. Nu e unul. E un trust de fraţi. Şi iată acum cifrele, care privesc exclusiv acest trust! In 1904 trustul Fişer ţinea în arendă aproape o sută patruzeci de mii de hectare; anul trecut aproape o sută şaizeci de mii; iar anul acesta, împreună cu păduri, cifra pământului exploatat se ridică la peste două sute cincizeci de mii de hectare... O singură familie!... Un sfert de milion de hectare, din teritoriul ţării... Şi dacă o singură familie s'a putut întinde atât cu arendăşia, e lesne de dedus o cifră globală pentru ceilalţi arendaşi. Două treimi din proprietăţile marilor moşieri, ca dumneta şi ca alţii, au încăput astfel pe mâinile unor exploatatori vremelnici. Incât nu eşti o excepţie, cum crezi. Ci o excepţie generalizată, cum am afirmat eu... Dumneata tot ai o scuză. N'ai simţit aptitudine pentru agricultură şi faci altceva... Alţii nu fac nimic. Aşteaptă termenul arenzilor şi când pot, scomptează arenda pe doi-trei ani... Pe a cui socoteală?

— Aceasta e întrebarea cea mare! se frământă în scaun căpitanul Kérgolay.

Octav Udrea nu află un răspuns. Urmărind cu privirea un fluture de noapte care se sbătea în jurul globului luminat, încercă să abată discuţia:

— In orice caz, nu înţeleg de ce această pornire împotriva trusturilor? Un trust însem-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mon1933 1947

nează capital, metode de lucru moderne, o organizaţie şi o disciplină.

— Perfect. Să lămuresc şi această pornire... zâmbi cu buzele amare, feciorul pălmaşului de pe moşia lui Neagu Gorjan. Un trust arendăşesc înseamnă într'adevăr o organizaţie modernă. Aşa cum n'au fost în stare s'o imagineze nici cei mai nemilostivi şi hrăpăreţi proprietari de altădată. Nici s'o imagineze, nici s'o realizeze... Ce câştiu plăteşte arendaşul dumitale astăzi?

— Optzeci de mii pe an.

— Şi cât oferă trustul Fişer?

— O sută cincizeci...

— Nu te surprinde de unde această generositate?

— Agricultură raţională, capital la dispoziţie, posibilitatea de a aştepta vânzarea recoltelor la preţul cel mai bun... Un profesor de agronomie, le cunoaşte mai bine decât un profan ca mine.

— Aşa dar îţi închipuieşti dumneata că eu, tocmai eu aş fi împotriva agriculturii raţionale, a capitalului la dispoziţie, a posibilităţilor de a aştepta vânzarea productelor la preţul cel mai ridicat?... Din toate acestea, nu există însă nimic la mijloc sau aproape nimic, făcând excepţia capitalului... Secretul trusturilor e altul, mai simplu şi mai feroce... Lângă moşia dumitale, se mai află o moşie arendată vreunui Fişer?

— Nu. Imi pare că nu...

— Incă nu. Dar dacă se grăbesc să-ţi plătească o arendă îndoită decât primeşti acum, faptul dovedeşte că mai au altele vecine în vedere... Au nevoie de-un nucleu... Cum au

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

găsit unul demult, la Botoşani, la Dorohoi la Iaşi, Putna, Suceava şi aşa mai departe... Pe urmă, când vor încorpora o suprafaţă de douăzeci ori treizeci de mii de hectare, într'un singur bloc, te asigur că au să se arate dispuşi chiar să triplezc arenda... Câştigul cel mare tot lor le rămâne, fiindcă ţăranii au să execute munca pe jumătate preţul de-acum. Acesta e singurul secret al trusturilor atât de prospere... Un proprietar nu putea să realizeze un plan atât de infernal. Chiar dacă l-ar fi imaginat... Trustul arendăşesc e în largul său. Când la distanţă de cincisprezece chilometri, ţăranul dintr'un sat nu poate găsi nici pământ de hrană pentru el, nici imaş pentru vite, atunci n'are încotro. Primeşte învoiala pe care i-o impune trustul, toate condiţiile, orice preţ... Şi rămâne să aleagă între aceasta şi între a muri de foame... Aşa că arenda dublă sau triplă, n'o plăteşte arendaşul, oricare ar fi el... O plăteşte ţăranul...

— Cu alte cuvinte, la distanţă de trei mii de chilometri, fără să mişc un deget, am devenit cel mai netrebnic exploatator al ţăranilor? întrebă cu neîncredere moştenitorul Stănişoarei.

— Faptele aşa stau.

— Dar e absurd. Monstruos!

— Faptele aşa stau. Contractul menţionează o suprafaţă de pământ. Nu pomeneşte nimic despre oameni. In realitate n'ai arendat numai pământ. Ai arendat oameni. Mai ales oameni! Imi pare rău că adevărul mă sileşte să spun lucruri neplăcute.

Dascălul de agronomie a tuşit, ducând batista la gură.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

Incetişor, în vârful picioarelor, dela cealaltă masă, Olga Petreanu s'a apropiat să-i pună un pardesiu pe umeri. S'a retras tot aşa de nesimţit.

O clipă a durat liniştea nopţii, în care străbăteau cristaline acordurile pianului din pavilionul transformat în sală de dans.

Şi deodată, de după culmea rotundă de deal, a răsărit luna. Se înalţa plină, fantastică şi roşie ca un scut muiat în sânge. O punte de sânge s'a aşternut şi deacumerzişul lacului. A sburat un liliac în fâlfâiri svâcnite de aripi. A trecut un freamăt de zale prin frunza plopilor, pe rând, dela unul la altul.

Căpitanul Kérgolay s'a întins peste masă să sufle în lumânare. Cu braţele încrucişate pe piept, cu pipa scurtă în colţul gurii, a rămas aşteptând.

— Concluzia? a întrebat Octav Udrea, într'un târziu.

—Concluzii sunt nenumărate!... răspunse Dimitrie Petreanu. Din nefericire concluzii teoretice... Nici dumneata, nici alţii ca dumneata, nu vă mai puteţi întoarce la pământ. E soarta marei proprietăţi din România.

— Atunci să vând moşia?

— Cui?

— Ţăranilor.

— E prea târziu ori prea devreme.

— M'am gândit mult... urmă Octav Udrea, fără să ia aminte la semnificaţia întreruperii. Pentru mine a devenit un caz de conştiinţă... Acum o săptămână şi ceva, am mai avut o asemenea discuţie cu Yann. Iţi aminteşti, Yann?

— Oho! Ce mi te-am executat! exclamă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

căpitanul Kérgolay, cu un fel de mârâit gutural, din pricina pipei pe care n'o descleşta din dinţi.

Octav Udrea, se întoarse spre profesorul de agronomie:

— Cu adevărat! M'a executat ca pe-un neisprăvit la minte, vrednic să fie pus sub interdicţie. Discutam aceeaşi chestiune... Dar văzută dintr'un punct de vedere egoist, al meu, al intereselor mele, dacă se poate spune că sunt capabil să urmăresc un interes al meu, egoist. Mi-a pomenit legenda mitologică a lui Anteu... A invocat alte argumente...

— Şi n'au fost juste? întrebă Yann.

— Cum sunt scandalos de lipsit de vanitate, recunosc că nu m'au lăsat indiferent. Au lucrat în mine. De atunci încă, îmi lămuream o soluţie... O hotărîre. Pe placul lui Yann.

— *Tiens-tiens!* mârâi căpitanul din nou, printre pipă şi dantura albă în bătaia lunei.

— Mă hotărîsem să mă întorc în ţară pentru câteva luni, în fiecare an. Să dau mai departe moşia în arendă şi să-mi rezerv numai casa părintească cu un mic hinterland. O soluţie egoistă, de ordin sentimental, pentru higiena şi terapeutica mea sufletească. Să-mi păstrez câteva fibre de rădăcină în pământul de-aici.

— Bravo! Admirabil! încuviinţă Yann, satisfăcut că nu vorbise în vânt.

— N'am sfârşit! Pe urmă, lucrurile mi s'au înfăţişat în altfel. Sub unghiul acestui proces de conştiinţă... Mi-am dat seama de existenţa mizerabilă a ţăranului din Stănişoara şi Malurile, în comparaţie, în contrast

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

cu existența aceloraşi țărani, aşa cum mi-i amintesc din copilărie că trăiau în timpurile tatei... Şi atunci mi-am modificat hotărîrea. Mi s'a înfipt în cuget mai ferm, irevocabil, adineori, după cele ce mi-ai spus dumneata, domnule profesor, despre machiavelica politică a arendăşiei. Nu mai arendez... Păstrez două sau trei sute de hectare. Nu rup legătura. Refac curtea, livada, grădina... Tot aşa cum mi-am propus, vin câteva luni pe an în țară... Impac deci şi instinctul meu egoist de conservare. Dar restul pământului îl vând la țărani pe un preț omenos, minim, cu plata pe termen lung, în rate mici...

— O expropiere benevolă? întrebă Dimitrie Petreanu, cu o totală lipsă de entuziasm.

— Dacă vrei s'o numeşti astfel.

— Repet. E prea târziu ori prea devreme...

— Pentru mine poate că e prea târziu. Dar pentru țărani?

— E prea târziu şi pentru dânşii! Prea târziu, fiindcă fără să-i fi văzut vreodată, sunt sigur că muncitorii de pe moşia Stănişoara au pierdut chibzuiala unei gospodării plugăreşti, aşa cum vor fi avut-o de bine de rău, pe vremea părintelui dumitale. E o regulă fără excepție, pe moşiile arendate!... Sistemul în sine, e bazat pe această metodică abrutizare a țăranului, pe ruinarea vitelor şi a economiei țărăneşti, tocmai pentru ca muncitorul să rămână la discreția arendaşului şi a învoielilor agricole, aşa cum le dictează arendaşul... Iar prea devreme, e fiindcă altă învățătură în locul celei vechi, n'au de unde să capete țăranii aceştia. Fără un exemplu, fără învățătură, fără utilaj, fără

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

credit, nu mai au nici vlaga pentru a se ridica pe picioare proprii...

— Vezi lucrurile prea negru, iubite domnule profesor de agronomie!... zâmbi Octav Udrea, apăsându-şi pe nas ochelarii cu rama de metal.

Zâmbetul voia să fie optimist, de ironică imputare, pentru un om care se înverşuna să zugrăvească faptele mai sumbre decât sunt în realitate. Dar era numai un zâmbet desorientat, jalnic şi fără curaj.

— Prea negru! Le văd prea negru! protestă profesorul de agronomie, pregătindu-se să-şi dovedească afirmaţiile poate cu alte date statistice şi cifre...

Căpitanul de Kérgolay însă nu-i lăsă timp. Scoţându-şi pipa şi îndreptând ţeava scurtă spre Octav Udrea, interveni:

— Permiteţi-mi şi mie... Sunt de acord cu domnul profesor! Nu vede lucrurile prea negru... Ţăranii români dela Stănişoara se prezintă exact cum i-a zugrăvit... Doborîţi de-o îndoită mizerie: fizică şi morală...

— De unde ştii? întrebă mirat, Octav Udrea.

— Fiindcă i-am văzut...

— Nu pricep bine. Unde i-ai văzut? Cum i-ai văzut?

Căpitanul mărturisi:

— Foarte simplu... M'am dus de două ori la Stănişoara...

— Ai făcut tu asta, Yann? se îndureră Octav Udrea. Te rugasem să aştepţi... Să mergem împreună, cu Anne-Marie şi cu tine, când reparaţiile vor fi aproape terminate.

— Iartă-mă, dar am călcat consemul!... Pot

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

spune că întrucâtva am făcut-o fără intenţie... M'am depărtat pe câmp... Tu ştii că trebuie să merg în fiecare zi, măcar opt sau zece chilometri pe jos... Chestie de antrenament şi de higienă... Fiecare cu higiena sa... M'am pomenit aproape de Stănişoara... Am întrebat un locuitor .. Am mers mai departe... Am văzut satul, alţi locuitori, curtea, gospodăriile ţăranilor... Are dreptate domnul profesor !... Nu mai au nici vlaga pentru a se ridica pe picioare proprii... Mi-au amintit locuitorii din Laos. Ce admirabilă rasă, cu toate însuşirile deformate, anulate, de vitregiile istorice şi economice !... Ţi-am vorbit nu odată despre aceşti indigeni din Laos... Au devenit bănuitori, ascunşi, lipsiţi de încredere în ei înşişi, istoviţi, fiindcă au trecut mereu de sub o stăpânire sub alta... Nu mai sunt în stare să reacţioneze... Trag ca bivolii în jug, cu ochii în pământ, la plantaţiile lor de orez... Pe aceşti indigeni din Laos, mi i-au amintit ţăranii din Stănişoara ta...

Octav Udrea nu se putea deprinde însă cu gândul că Yann i-a călcat consemnul. I se părea o trădare. Repetă:

— Cum ai putut face aceasta, Yann ? Te rugasem atât de insistent !...

— Ce importanţă mai are ? Peste trei săptămâni sau o lună, ne-ai fi prezintat clădirea părintească, conacul unde ai copilărit, sub un aspect relativ ameliorat. Atât şi nimic mai mult. Satul nu-l puteai însă schimba. Nici locuitorii... Despre sat şi locuitori e vorba... Rămân de acord cu domnul profesor... Nu mi-i imaginez cu atâta energie, ca să se mai ridice pe picioare proprii, să cum-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

pere un pământ, să-l lucreze metodic, să-l plătească...

Cu tropăiri uşoare, Smăndiţa Petreanu a apărut în pridvor foarte animată, salutând milităreşte cu palma la tâmplă:

— Domnule *Cap'taine*, sunteţi invitat la dans!...

Pronunţase cuvintele franţuzeşti corect, gramatical, rar, ca o mesageră dinainte dăscălită, care şi a repetat pe drum de câteva ori solia.

— Bun-bun! zâmbi căpitanul Kérgolay. Mai târziu...

— Sigur?

— Sigur.

Pentru nimeni nu mai încăpea îndoială din partea cui venea mesagiul. Se afla cineva, care-şi pierduse răbdarea aşteptând un tovarăş de dans pe măsura sa. Smăndiţa s'a întors rotind pe pulpele goale rochiţa scurtă şi înfoiată, de gală. A tropăit îndărăt spre pavilionul unde pentru un timp, încetaseră acordurile de clavir. Acum domnea numai liniştea profundă, misterioasă, a nopţii de vară, cu satul adormit sub lună, cu plopii neclintite colonade vegetale, cu lacul departe, scăldat în lumina de argint. Căpitanul rămase gânditor, privind într'un zâmbet ciudat, la luna ridicată de trei suliţi pe cer, la plopi şi la preluciul lacului. S'a scuturat de gândul tenace şi insinuant, a golit paharul şi a întors de data aceasta armele spre Dimitrie Petreanu:

— Din tot ce spui dumneata şi găsesc foarte just, cu o ideie nu mă împac. Ca profesor de agricultură, cum poţi afirma oare că ţăranul n'are cum şi de unde să capete o

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mcr1933-1947

învăţătură nouă pentru bresla lui plugărească? Mi se pare că tocmai aceasta e misiunea dumneavoastră, a profesorilor de agronomie... Iar dumneata eşti unul din cei mai glorioşi reprezentanţi... Mi-a vorbit Octav... Studii în reviste de specialitate dela noi, din Franţa, comunicări la congrese, un manual de nepreţuită valoare... Serveşti o cauză şi o credinţă pierdută?

— Credinţa nu mi-am pierdut-o! zâmbi cu tristeţe profesorul, trăgându-şi pardesiul pe umeri şi înăbuşindu-şi tusea de om bolnav. Insă cauza e în mare măsură pierdută... Mă încăpăţinez să mor la datorie, ca soldaţii dumneavoastră la post, într'un fort împresurat... Aşteaptă o minune, iar cum minunea nu vine să-i despresoare, rezistă până la ultimul cartuş şi ultima picătură de sânge.

— Frumos spus! încuviinţă ostaşul. Dar puţin cam vag...

— Să mă explic. Cauza e în mare măsură pierdută pentru breasla mea, fiindcă printr'o stranie realitate, nici marii proprietari de pământ câţi au mai rămas, nici ţăranii, nu cred şi nu vor să se adapteze la o plugărie nouă, aşa cum o propovăduim noi. Nu cred, nu vor şi nu pot. Intr'o ţară agricolă, e mai mult decât ciudat! E dramatic... Avem aci un caz tipic...

Profesorul a privit către masa din celălalt ungher al pridvorului, unde Iordache Cumpătă tăinuia cu stăpâna Zapodiei şi cele trei fete mai mari.

— Un caz tipic! reluă. Pe socrul meu n'am izbutit să-l conving la această plugărie modernă, adaptată la condiţiile timpului...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

Rar, îmi face unele concesii. Fără nicio încredere. De hatârul meu... Iar țăranii? Ce pot să știe și să priceapă, în ignoranța în care trăesc?... Unii sunt storși, ca acei de pe Stănișoara și măcar de pe alte două-trei mii de moșii... Alții, chiar dacă trăesc mai omenos, nu pot ieși din rutină. Orice sfat, orice învățătură venită dela un surtucar, li se pare suspectă... Bănuesc în dosul poveței o intenție ascunsă... Ca locuitorii din Laosul dumitale. Nu mai cred în nimic și în nimeni, fiindcă așa i-a deprins experiența atâtor stăpâniri străine și vitrege... Ca să-i poți converti la ceva nou, în binele lor, ar trebui să întrebuințezi doar metoda lui Parmentier, șiretlicul acela ingenios, așa cum l-a aplicat el în Frunța dumitale... Cunoști cazul?

— Nu...

— Merită să-l cunoști. E amuzant ca o anecdotă... Pe la 1760 țăranii din Franța nu trăiau cu mult mai bine decât țăranii din România. Și nici nu erau mai dispuși să primească o inovație... Parmentier lupta să introducă întâia oară cartofii în alimentație și în cultură... Memorii, rapoarte, audiențe chiar până la Ludovic al XVI-lea... Dar nu numai țăranii, ci chiar și intelectualii de-atunci: medici, avocați, magistrați, precum dovedesc documentele, refuzau să împământenească acest aliment nou... Ca argument, între altele, un oarecare avocat Linguet, se făcea forte să demonstreze că e destul să mănânci o săptămână cartofi ca să capeți... lepră. Totuși, Ludovic al XVI-lea, pentru a scăpa de plictiselile unui maniac, i-a dat în concesie un teren pe șesul Sablons,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatrans.vana.ro/mdrr1933-1947

aproape de Neuilly, un fel de Sahară... Şi aici intervine ingeniosul şireclic... In asemenea pustietate, planta a crescut şi a prosperat... Parmentier a obţinut dela rege o trupă care ziua făcea paza culturii... Ziua!... Noaptea trupa mobilizată se retrăgea... Vecinii dădeau năvală să prade câmpul, după o judecată foarte simplă. Un product atât de bine păzit, din ordin regal, nu se poate să nu reprezinte o excepţională valoare!... Trucul a reuşit. Aşa s'a întins cultura cartofului în ţara dumitale şi pe urmă în toată Europa... Doar aşa, s'ar izbuti şi în ţara mea o inovaţie în agricultură... Printr'o strategemă, nu prin argumente, care face apel la raţiune. Dacă marii proprietari ar fi rămas la postul lor, fără să lase moşiile pe mâna vechililor şi arendaşilor, poate că mai era de sperat ceva... Pentru dânşii şi pentru ţărani... E o elită care a abdicat, s'a sinucis.

— Nu toţi!... se împotrivi, Octav Udrea.

— Aproape toţi. Te rog să faci o mică socoteală. La începutul veacului trecut, această boierime românească de abia lua contact cu occidentul. Era ceva atât de nou, încât la 1826, Dincu Golescu se simţea dator să scrie o cărticică despre aceste minunăţii ale apusului, ne mai văzute şi ne mai pomenite. După cincizeci de ani, nu mai mult, occidentul acesta a dat gata o clasă întreagă... Parisul, Coasta de Azur, bulevarde, echipaje, lux, absenteism — moşiile în arendă, vândute, ipotecate... Toate praf, într'o jumătate de secol! Cred că e un fenomen unic în toată istoria lumii...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

Căpitanul Kérgolay sări de data aceasta în ajutorul cumnatului...

— Dacă aşa stau lucrurile, atunci avem de-aface mai mult cu victime, decât cu vinovaţi.

— Cum adică?

— Fenomenul nu e unic, şi nici măcar atât de rar în istoria lumii... Am avut prilej să-l constat cu ochii mei, la multe popoare cu o civilizaţie veche, respectabilă, desechilibrată de îndată ce-au luat contactul cu occidentul... Mă rog, cum au pierit pieile roşii? N'au fost exterminate numai de trupele conchistadorilor şi de ferocitatea aventurierilor spanioli... N'au rezistat unui alt ritm de viaţă; n'au rezistat alcoolului... Cum nu rezistă indigenii din Pacific, tuberculozei şi sifilisului adus de europeni. Europenii s'au imunizat relativ. Victimele europene sucombă în proporţie incomparabil redusă. In Tahiti, în Bora-Bora insula faimoasei Riarahu a lui Pierre Loti, tuberculoza necunoscută până la debarcarea Europenilor, face ravagii... Intr'un secol nu va mai rămâne niciun singur indigen, dintr'o rasă splendidă... E cadoul pe care-l face Europa, celorlalte continente... Am ales un exemplu din domeniul patologiei, fiindcă e mai plastic... Aş mai avea altul, tot aşa de curios... Mai caracteristic...

In jurul mesei se ivise Dodel Stamate. Îşi căuta de lucru, rezemându-se de-un spătar de scaun, jucându-se cu o chibritelniţă, repezindu-se să ofere vorbitorilor un chibrit aprins.

Când căpitanul Kérgolay a făcut o pauză, a întrebat foarte inocent:

— Mata nu dansezi în astă seară?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatrans.vania.ro/mdrr1933-1947

Cu toată limba stâlcită, Yann a înţeles despre ce e vorba, după cum a înţeles şi de unde-i venea a doua oară invitaţia.

— Mai târziu, *mon petit*, mai târziu.

— Sigur?

— Sigur...

— Ce spuneam? se întrebă căpitanul Kérgolay, iarăşi cu gândul aiurea. A, da! Un fenomen mai caracteristic, pe care îl compar cu ravagiile aduse de o civilizaţie transplantată într'un mediu mai puţin rezistent... Când au fost eliberaţi din sclavaj negrii din cele două Americi, fireşte mare bucurie şi mare tam-tam... O parte din foştii robi, au ţinut să se întoarcă în Africa lor natală. S'au întors... Iar primul cadou pe care l-au adus patriei de origină, în afară de alcoolism, tuberculoză, sifilis, eţetera, a fost o mică insectă, un parazit, o căpuşă... *La chique. Sarcopsylla penetrans*... În Africa era absolut necunoscută. În America de Sud, de unde a venit, era mai mult sau mai puţin inofensivă... În câţiva ani a devenit un flagel african... Mi-a fost dat s'o simt în timpul misiunei Marchand. Cei mai buni porteuri, superbii negri din Laongo, voinici, înalţi şi musculoşi ca nişte cariatide; nici nu-i văd altfel în timpul popasului, decât aşezaţi la pământ, scormonindu-şi c'un spin tălpile şi degetele picioarelor pentru a expulza infectul parazit... Iar la zece indigeni, se numără măcar unul care a pierdut degetele dela picicare, dacă nu piciorul întreg, numai din pricina acestui cadou importat de fraţii eliberaţi...

— Urâtă comparaţie faci tu, dragă Yann, între civilizaţia occidentului tău şi între un

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

parazit! vorbi Octav Udrea, schimbându-şi cotul pe masă şi sprijinindu-şi bărbiţa în palmă.

— Urâtă? Nu! Exactă... E vorba despre efectele acestei civilizaţii, care mi-e scumpă şi cu care sunt identificat... Dar această identificare, nu mă poate orbi ca să nu văd efectele ei, aiurea, într'un mediu cu alte condiţiuni de viaţă... Tot Orientul trece printr'o criză, din pricină că noi i-am impus alt ritm, în special alt ritm economic... Cinci sute de milioane de oameni în China, patru sute de milioane în India; aproape un miliard din populaţia globului, pătimeşte şi va mai pătimi... Civilizaţii milenare se năruiesc... Până ce se vor adapta la acest ritm, generaţii şi generaţii rămân sacrificate... E preţul progresului... Domnul profesor spunea că din contactul României cu occidentul, s'a spulberat o clasă... Numai o singură clasă? Aci, chiar aci în satul Zapodia, am observat însă şi alte efecte... Aşa cât pot să vadă ochii mei, deprinşi să descifreze dela prima impresie unele amănunte simptomatice... Domnul profesor are un fel de mistică a breslei sale. Crede că o agricultură raţională, poate restabili un echilibru şi o armonie de viaţă... Socială, economică şi aşa mai departe...

— Evident! întări profesorul.

— Povestea mi se pare ceva mai complicată... Ţara dumneavoastră îşi avea acest echilibru, aşezat pe încetul, în decurs de secole; un echilibru organic, vital... După cât am înţeles dela ţărani, prea bine n'au trăit nici în trecut.. Dar prea bine n'au trăit nicăieri ţăranii, în trecut... Nici în Franţa noastră,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933 1947

nici aiurea... Poate chiar că sub regimul feodal, țăranii din occident au suferit împilări mai grozave decât în țara dumneavoastră, unde n'a existat regim feodal. Greșesc?

— De loc!

— Ai perfectă dreptate!

Aprobaseră într'un singur glas, amândoi cărturarii de obârșie indigenă. Căpitanul Kérgolay a zâmbit satisfăcut că nici de astă dată și că nici aci, ochii săi nu l-au înșelat.

— Atunci pot urma. N'am greșit! Și dacă premiza nu e falșă, am toate șansele ca nici concluzia să nu fie prea departe de adevăr... Așa dar, țăranii dumneavoastră au cunoscut vremuri mai bune... Relativ mai bune, ca să precizăm... Este și impresia mea, după câte am auzit și am înțeles dela locuitori... In echilibrul economic al unei țări de păstori și de crescători de vite, țăranul își creiase condiții de viață ajustate la aceste realități... Pe lângă munca de vară, iarna făcea cărăușie. A venit calea ferată și i-a suprimat un izvor de existență. Femeia lucra lâna oilor și cânepa, inul... Au venit produsele industriei occidentale și i-au desființat mica industrie casnică. A căpătat grâul românesc preț bun pe piața mondială... Proprietarul și arendașul au pus plugul în pășune și fâneață, transformându-le în teren agricol. Păstoritul și creșterea vitelor au trecut pe al doilea plan... In special, țăranul, el a fost scos dela o îndeletnicire a lui principală și bănoasă. Deci toate au conspirat, ca să suprime mijloacele de existență ale unui lucrător de pământ, proletar agricol, redus numai la munca de vară, într'o țară unde iarna durează câte

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

patru şi chiar cinci luni. O hibernare obligatorie... Nu numai o clasă, boierimea latifundiară, s'a pulverizat... Efectele se resimt şi de jos în sus... *Et voila pourquoi votre fille est muette!* a încheiat căpitanul Kérgolay.

— Mi se pare că acum tu generalizezi! observă Octav Udrea.

— n ce sens?

— Nu toţi ţăranii o duc atât de greu. Ai pomenit despre existenţa acestora de aci, din Zapodia. E penibilă pentru mine comparaţia. Dar aceştia de aci, nu poţi pretinde că trăiesc ca ţăranii de pe Stănişoara mea bună-oară...

— Şi aceasta ce dovedeşte? O oază aci, una dincolo...

Yann de Kérgolay trăgea rotocoale pe faţa de masă cu osul pipei, însemnând ca pe-o hartă, locul unei oaze aci, al alteia dincolo:

— Câteva oaze într'un imens deşert!... Deşertul rămâne tot deşert. Iar oaza există parcă anume pentru a sublinia contrastul... De altfel...

Gândul însă nu l-a mai terminat.

Toţi ochii s'au întors spre capătul cerdacului.

In lumina lunei, Elena Casimir se apropia ca într'o gravură alegorică a Nopţii, cu prelunga trenă a rochii de mătasă răsfirată în urmă-i şi cu braţul încărcat de trandafiri.

Râzând, i-a oferit braţul:

— Căpitane, te mai cerem şi noi. Măcar pentru cadril...

Yann de Kérgolay a scuturat pipa, a înfipt-o în buzunarul hainei la piept şi s'a în-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

clinat lipind călcâile într'o exagerată reverență orientală:

— La ordine, scumpă și frumoasă doamnă!

— Cam târziu, scumpe și uricios căpitan!

Murmurul râsului gâlgâia în coloana de ivoriu a gâtului, în pieptul larg decoltat, ca uruitul voluptos, alintat, de hulub.

5

La arie, în dogoarea înfricoșată, lucrătorii se vânzoleau îmboldiți de răcnetul vătavilor.

De sus, de pe gireadă, snopii sburau năvalnic din furci pe batoză, de acolo alt rând de mâini le făcea vânt în hapcă; măruntaiele de oțel și de lemn dinlăuntrul treierătorii înfulicau lacom paiul și spicul sdrumicându-le'n pântec; șuiera cureaua lată cu luciri de negru balaur și altele mai subțiri, pe roate înguste, în învârtire nebună; duduia încins cazanul locomotivei; clocoteau aburii țâșnind în chiot străpungător; curgea grâul galben-roșcat în neistovite șipote și paiele în valuri pufoase; se clătina mașina, batoza, pământul, girezile, cerul, văzduhul... Oamenii cu mânecele suflecate până la umăr, descinși de brâuri și chimire, cu părul vâlvoiu, mișunau în nouri de pleavă și de pulbere, negri de funingine, leoarcă de sudoare, scoți în creștet de soare, ridicând unul la altul ochii sticloși, rătăciți, injectați de zăduf, de colb, de acele spicelor.

Era un vuiet de iad și o încleștare, o fulgerare de furci și-o încrucișare de țăpoaie, o sdupăială smucită de pași și o năucire de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

glasuri, în care numai mersul lin al boilor dela săcăli şi dela cläile de paie cărate spre şire cu funia, părea străin de-această frenetică sbatere a oamenilor şi a maşinilor.

Tudose a lui Vasile Ion Găluşcă aburca opintit ţuhalul de patru baniţe în spate, încordându-şi grumazul îl prăvăla în haraba şi se scutura de şale, gata să'nşface altul. O copilă alerga cu ulcioare de apă ţinute la umbră. Zăpodeni şi Dărmăneşteni, flăcăi cu braţul de criţă, fete şi neveste cu broboada pe ochi, roboteau într'o ăuire de stup; Franţ, maşinistrul, răsucea grabnic şuruburi şi manivele, slobozea săgeţi albe de aburi; ţiganul de ajutor îndopa gura cuptorului cu alte mormane de paie; răcneau coşarii, răcneau cei de pe batoză, răcneau căräuşii la boi şi vizitii la cai, răcneau vătavii la toţi.

Iordache Cumpătă, cu docaraşul şi Polcan după el, se depărta spre coşare; se întorcea de-acurmezişul miriştii peste un ceas; läsa palma întinsă să-i curgă printre degete râul grâului din şipotele batozei, din läptocul vânturătorilor. Era şi el cu obrazul, cu barba, cu genele ninse de pleavă, cu ochi înroşiţi de arşiţă şi colb. Dar pieptu-i se lărgea să soarbă pulberea, înecăcioasă ca o băutură tare de viaţă. Şi tot astfel intra în toate piepturile, de zilari, de căräuşi, de argaţi, de logofeţi; în piepturile tuturor care-au tras brazdele, au purtat boroana, au pus grăuntele în pământ, au căutat mereu cu ochii la cer aşteptând ploaia şi soarele, au secerat spicul şi au legat snopii, i-au cărat şi i-au clădit în girezi. Se încheia cu bine deplin încă un soroc plugăresc de-un an. Grâul era al boierului, dar

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

îl simţeau şi-al lor, măcar fiindcă l-au dus cu palma lor bătătorită dela grăuntele îngropat, până la celălat grăunte nou, însutit. Işi treceau şi dânşii la gura vânturătorilor palma aceasta grunzuroasă, crăpată, tăbăcită, s'o desmierde şuruitul boabelor pline şi grele, şuroit de aur fluid.

— Măi tată, măi!... Halal de noi, şi slavă Celui de Sus, că nu ne-a fost de haram munculiţa. Măi tată, măi!...

Se bucurau, deşi pâinea nu era pentru dânşii; ei care nu se înfruptau din pită nici zece zile într'un an.

— Haide, măi! Daţi-i zor, că se'ntoarce boierul! Zor, că se lasă noaptea!...

Se înălţa mugetul vătavilor, şi n'ar fi fost nevoie de niciun îndemn. Dar toţi simţeau o uşurare să strige şi să se audă strigând, să acopere cu glas omenesc duruitul maşinilor. Grumazul se opintea sub saci grei ca plumbul, furcile şi ţăpoaiele se întreceau în repezi svâcniri, vânzolirea se înteţea mai amarnic în pânza de pleavă şi pulbere, sub cerul de foc — unde numai pasul încet al boilor şi privirea lor umedă, blajină şi placidă, părea că nu participă la nebunescul, neogoitul, fantasticul colcot.

Astfel, dincolo de desbaterile vane ale cărturarilor surtucari, de teorii şi principii; dincolo de dihonia dintre cârmuitorii care conspirau să-l înalţe pe Tacke şi dintre cârmuitorii rămaşi credincioşi venerabilului Nabab, Preşedinte de Consiliu; dincolo de Expoziţia jubiliară cu pustiul pavilion agricol, unde se plimba căscând de urât un paznic cu bumbi auriţi şi cu mustăţile după chipul şi asemă-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

narea generalului Jack Lahovary; dincolo de bariera târgurilor, de ziare, de iluminații cu lampioane, de strălucitul sezon balnear, de salonul domnișoarei Paula Gorjan, de abilele uneltiri ale lui Jack Medoveanu pentru fuziune, dincolo de expresurile care purtau la scaldele apusene stăpânii moșiilor arendate, ipotecate, vândute — pământul și cerul încă odată s'au îndurat. Curgea grâul spre hambare, spre gări, spre silozuri, spre porturi, într'un belșug de binecuvântată țară, unde pâinea era de prisos pentru toți, în afară de cei care au trudit mai desnădăjduit pentru dânsa, cu sudoare și gemăt și sânge.

— Auzi? a întrebat Adrian.

Irinel Măgură s'a oprit s'asculte, ținându-și suflarea.

Departe de dânșii, departe, vuietul dela arie răzbătea ritmic și surd, neîntrerupt.

— Nu ți-se pare că e o inimă a pământului care bate?

— Ce curioasă imaginație ai tu!... s'a mirat ca și altădată, Irinel Măgură.

Dar fiindcă acum și închipuirea ei își desfăcea aripile în sbor peste spații, a rămas locului să mai asculte, cu un zâmbet uitat pe buze, lucind în ochii dulci, luminoși. Gândea și dânsa acum, că dacă ar trece altă culme, și alta, și încă una, dincolo de zare, oriunde, pe-un alt plaiu, auzul ar surprinde dela o altă arie, aceeași vie și caldă și ritmică și tainică bătaie de inimă multiplă a pământului.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

CAPITOLUL IV

GLAS DIN PĂMÂNT

1

In luna lui August, ziua de cincisprezece, când călindarul răsăritean a rânduit pomenire şi hram pentru Adormirea Maicii Precista, fierbe în toiu iarmarocul cel mare din Târgul-Căliman, vestit în toată Moldova.

Târgul e aşezat la răscrucea plaiurilor de munte cu ţinuturile de dealuri şi şes; s'a mai potrivit a fi şi la jumătatea drumului între Ţara veche de sus şi Ţara de jos, aşa cum cunoştea bătrână împărţire Moldova sub voievozii din veac adormit.

Ziua n'a fost aleasă cu mai puţină chibzuială.

Către sfârşit de vară, în miezul lui August, pânea albă e strânsă de pe câmp, vitele s'au împlinit la coaste în păşune grasă, mioarele şi berbecuţii turmelor s'au săltat pe sprinceană din ciurucuri, productul nou, treerat şi vânturat, alungă din hambare rezervele de anul trecut. Nici că se găsea deci un mai

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

prielnic soroc pentru a rupe prețul grânelor, a primeni zestrea ocoalelor și grajdurilor, a înlesni să treacă bumașca împăturită cu sfințenie, din chimirul gospodarului în punga soioasă de geambași și samsari, de negustători bărboși, marchidani, lipscani, curelari și subțiri comersanți de galanterie fină.

Incă dela începutul lunii, pe câmpul vast dintre căzărmi și cimitir, răsar din pământ bărăcile de șipci și de scânduri, corturile de pânză vânătă, pănărămile, circurile și menajeriile, bazarurile cu o mie de articole, scrânciobe și roata norocului, furgoanele unde dorm comedianții, precare sălașuri de nomazi, palatul miragiilor și alte nenumărate minunății ce nu s'au mai pomenit de când lumea. Copiii din târg nu-și mai ostoiesc astâmpăr. Acolo își fac vacul din zori, iscodind corturile și hangarele, împrietenindu-se cu odraslele gimnasticanților, oferindu-se să aducă apă cu donița pentru Fatma, cea mai frumoasă odaliscă din haremul lui Abdul-Hamid, care-și spală cămășile de cit roșu în balie, cot la cot cu misterioasa Sirenă, jumătate pește și jumătate fecioară, pescuită din mările sudului.

Fatma, evadata din seraiu, are picioarele umflate ca butia, sânii ca două harbuzoaice putrezite în ploaie, fumează tutun de douăzeci de bani pacul și pare cu totul nepăsătoare la gândul că în vremea ce dânsa asudă zolind rufele în clăbuci de săpun, ienicerii și eunucii haremului din Stambul cutreeră pământul s'o caute, fiindcă Sultanul nu-și mai află somn de când i-a dispărut favorita. Misterioasa Sirenă îmbucă popușoi fierți sau ronțăie sâmburi de bostan, tocmindu-se cu lipovenii

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

mai aprig şi mai răguşit ca o precupeaţă pentru un pitac de aramă; dovedind aceeaşi lipsă de nostalgie pentru mările natale de azur, pentru tovarăşele rămase să ademenească în nopţi cu lună, corăbierii, cu glasul lor de argint. Dar acestea n'au vreo însemnătate deosebită, deoarece la ora zece din zi, printr'o miraculoasă metamorfoză, Fatma, lăsându-şi cămăşile de cit întinse pe frânghie, îşi reia locul în baraca sa pe-o sofa de cultuce şi şaluri turceşti, înfăşurată în văluri de gaz vaporos; deoarece Sirena, cu buzele încă unse de gogoşile clocotite în oloiu, îşi mişcă graţios coada solzoasă de fatală făptură a mărilor, în bazenul de sticlă cu apa verde, zăcută.

Amândouă, prin acelaş miracol cotidian, şi-au pierdut darul graiului şi înţelegerii româneşti. După cum l-au pierdut: păianjenul cu cap de om, cea mai grasă femeie din lume, înotătorul din Tokio, generalul din Transvaal cu barba de trei metri, negrul antropofag din Zanzibar lustruit cu funingine, piticul bufon dela curtea Impăratului Chinei, care a căpătat învoire să călătorească tocmai din Peking, peste mări şi ţări, numai ca nu cumva să lipsească dela iarmarocul din Târgul-Căliman.

Toate se petrec în fieştece an respectând o neştirbită datină, aşa precum s'a păstrat din alte mai vechi timpuri, când nu se iscase drumul de fier şi poposeau chervanele cu mărfuri de Lipsca şi de Liow; când veneau neguţătorii din străine ţări să caute vacile moldoveneşti scunde la stat şi pline la uger, boii plăvani şi porumbi cu tărie de criţă în jug, caii sprinteni cu pietroasă copită de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

munte, oile la mare preț dintr'o prăsilă a Carpaților acuma corcită și stinsă.

La început, iarmarocul decurge slăbuț, mărginit la târgul de mărunțișuri și la bărăcile, la corturile, pănărămile și minunățiile pentru desfătarea gloatei și a copiilor. Cu două zile însă înainte de Sfânta-Adormire, prind a se desfunda adânc satele din cinci ținuturi, puhoind în necurmate convoaie de bejănie.

Din văgăuni și ponoare, de sub colnice, de pe dealuri cu bisericile albe sticlind în soare, din toate așezările înstărite ori calice, din bordeie de lut și de sub poala dumbrăvilor; drumurile înguste de țarină revarsă în șoselele late puzderie de căruți, de cară, de hărăbăli, de nadișance, de briști și chibitce, contopindu-se într'o singură curgere cum se adună pâraiele subțiri în albia de fluviu.

Neveste în straiu de Duminică, fete cu hurmuz la gât și floarea de nalbă la ureche, flăcăi cu pană de păun la pălărie, unguroaice cu ștergarul îmbrobodit peste cercul medieval al părului, ciobani cu pălăria cât roata carului și ciangăi cu pălării nalte ca potcapurile și încinse cu găitan roșu, copii, moșnegi, babe cocârjate de spinare, soldați în permisie, călugări cu bărbile măturoiu, jandarmi cu tunica albastră; toată suflarea pestriță a satelor, înghesuită în cele mai fantastice vehicule, sgâlțâită în hurducările osiilor, înaintează în cicloane de colb spre o singură țintă. Pe șosea, roată se învârte lângă roată, bucșă lungă bucșă, leucă lângă leucă; iar la fiecare răspântie, din șleau mărginaș se adaogă alt sfor de căruțe, încăpând la matcă numai Domnul știe prin ce minune, după pocnete

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1933-1947

de biciu, blesteme şi cumplite sudălmi. Juncane legate cu funia de coarne în urma carului, mânzoci prinşi în căpestre lângă hulube, cirezi de boi cu semne de boia în frunte, cârduri de oi, cai de herghelie mânaţi câte doisprezece de-a 'ncălare, bubăieşi întărtându-se la 'mpuns; această altă suflare a satelor şi câmpurilor, tot într'acolo merge, în amestec de triste mugete însetate, de nechezări aprinse, de sforăieli şi plângătoare behăituri.

Pe lângă şanţ, alături de drum, o mătuşă cu tulpanul pe nasu'ascuţit, mână cu nuiaua o vacă fantomatică, numai pielea şi oasele, în nădejdea că va afla poate un muşteriu orb şi nebun să-i svârle pe ea o pungă de carboave.

Un docar de popă îşi face loc mai nerăbdător, cu nelipsitul mânz în urmă; părintele are halat de doc peste anteriu, preoteasa pălărie cu flori; în coada docarului, claie peste grămadă, călătoresc toţi pruncii Sfinţiei-sale, ţinându-se în braţe unul pe altul, înălţându-se în picioare să privească peste umeri la nesfârşitul lanţ de căruţe, de oameni şi de vite, care în dâra de pulbere alcătuiesc ca un singur trup viu, mişcându-se cu unduiri de târîtoare reptilă.

In drum adăpătorile au dat de fund, fântânile au secat, copacii arată răni proaspete de secure, unde bejănarii au tocmit în pripă o pană ori o înăditură la mădularele smintite ale carălor, la oişti, proţape, hulube şi leuci.

Dela un asemenea epic exod, după o tot atât de neştirbită datină, fireşte că nu puteau lipsi stăpânii Zapodiei, necum ordia jivalaniei.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

Bătrânii aveau întemeiate motive.

Iordache Cumpătă pipăia preţurile pentru grâul, orzul, secara şi ovăsul de export, ca să nu-l vicleneasscă prea sfruntat samsarii grânarilor armeni şi greci, dela Brăila şi Constanţa. Primenea oarecare cornute din turme şi oarecare cai din herghelie. Smaranda Cumpătă, cu o ascunsă rămăşiţă de avariţie a obârşiei răzăşeşti, simţea neapărată nevoie să adune pentru sipetele sale şi lădoaiele verzi de Braşov, alte şi alte suluri de zefir şi de cituri înflorite, de mătăsuri şi flanele, olandă şi americă; până ce la începutul verii următoare, patima de a agonisi se clătina biruită la sosirea jivalaniei, când chema pe Iza, fata lui Lipa Peisăh, să croiască, să însaiele şi să tragă la maşină, un complect echipament de vacanţă pentru armia de nepoţi şi nepoate, de mai depărtate ploduri ale rubedeniilor pierdute din război. Jorj punea la încercare telegarii de lux, aduşi de scapeţii din Păcurarii Iaşilor; docarele lăcuite ale caretaşilor vienezi şi bihuncile uşoare cu sfârâite roţi de gumă.

Iarmarocul din Căliman mai însemna şi negreşit loc de întâlnire, pentru fetele măritate în Moldova şi ginerii prea legaţi de treburile câmpului, fără răgaz să se abată prea des la Zapodia; Ana şi Neculai Popazu, Maria şi Iancu Stamate, care veneau cu toţii să găzduiască la Olga şi Dimitrie Petreanu, în neîndestulătoarele lor încăperi dela Şcoala de Agricultură. Odăile erau puţine la număr, dar se transformau în adevărate dormitoare cu paturi improvizate; şcoala era la cinci chilometri de târg, dar a afla o cameră liberă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

la vreun han ori hotel din oraş, la vreun cunoscut ori prietin, nici nu-i putea trece cuiva prin minte. Pretutindeni, în fiecare ogradă, se înghesuiau trăsuri, cară dejugate, căruţi şi docare cu hulubele ridicate în sus, foiau vizitii şi argaţi, nechezau cai priponiţi sub cerul liber; în fiecare casă de târgoveţ, de slujbaş, de boiernaş, de negustor, de mahalagiu, tăbărîseră cimotiile dela ţară ori din oraşele vecine, fiindcă toţi aveau ceva de cumpărat, de vândut, de schimbat, de văzut.

Aşa dar stăpânii Zapodiei, se aflau mânaţi de binecuvântate pricini să ia drumul Călimanului în ajun de Sfânta-Adormire. Mai presus de aceasta, jivalania intra însă într'o adevărată aţâţare. Vreme de-o săptămână se învrăjbeau gâlcevi pentru viitoarele locuri din trăsuri, docare şi brec; pentru priveligiatul loc pe capră, lângă vizitiu. La potolirea zurbei, se aprindeau încă mai focoase conciliabule, privind folosirea cât mai ingenioasă a pitacilor de buzunar, scomptând o generozitate fabuloasă a bunicilor şi părinţilor, o cădere de faliment a preţurilor la neguţătorii de biciuşti şi trâmbiţe, cercuri şi mingi, păpuşi, ceasornice de tablă, bucătării în miniatură, sunători, tobe, măşti de celuloid roz şi alte ispititoare şi absolut indispensabile produse ale manufacturei occidentale.

Adrian a înţeles că în distribuţia pusă la cale, n'are nădejde să facă drumul alături cu Irinel Măgură, nici măcar în aceeaşi trăsură. S'a consolat, îndeplinindu-şi un vis mai vechiu, de copil. A renunţat la vehiculele boiereşti şi împreună cu alţi doi jivălănişti mai săltaţi în vârstă, au purces într'o căruţă aco-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

perită cu coviltir, umplută cu fân, ca jupâneşica Malca din peripeţiile lui Moş Nichifor Coţcarul. Rolul lui Moş Nichifor îi căzuse lui Toader Gliga, tot aşa de bătrân şi tot aşa de coţcar. Peripeţiile n'au fost întru nimic mai sarbede decât în povestirea lui Creangă. Au poposit în dumbrăvi, la hanuri, la fântâni sleite; au mâncat din legăturică şi au ajuns cu întârziere la Călimani, ocolind pe drumeacuri mai lăturalnice, ca să nu înghită atâta amar de colb în urgia pohodului de pe şoseaua cea mare. In tot neastâmpărul şi bucuria lui Adrian, se strecura o undă de jale. Irinel îl vestise că nu lua parte la desfătările şi plănuitele isprăvi ale jivalaniei, fiindcă o chema altă datorie. Trei zile ţinea să rămână închisă acasă, lângă mama ţintuită în scaunul de paralitică, pentru a căpăta dreptul să se întoarcă la Zapodia până la sfârşitul vacanţei, cu mai puţină mustrare de cuget.

In târgul Călimanului, rubedeniile din toate crengăturile, se aflau prezente la apel.

Venise şi Iancu Stamate, bădia Ionică, bărbat nalt şi mustecios, cu părul tuns perie, aprins la faţă şi mare meşteriu la ospeţe, cu slăbiciune să încarce de jucării şi nimicuri copiii săi şi ai altora, să-i îndoape cu acadele, ciubuce, rahat-locum şi alte cofeturi; om cu patimă pentru caii nărăvaşi, cu năucă şi beteşuguri ascunse, pe care îi cumpăra, îi meştruluia, îi schimba, îi vindea, îi răscumpăra cu preţul pe jumătate şi când nu mai erau buni de nimic, îi mâna la galop până ce căderau în şanţ, ca să le vândă măcar pielea. Nu lipsea nici celălalt ginere al stăpânilor

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

dela Zapodia, Neculai Popazu, bădia Culai, persoană scundă şi îndesată ca un săculeţ, cu nedespărţita-i ţigaretă groasă de chilimbar în gură, pufnind bursuceşte pe nări, plimbând asupra tuturor o privire de curcan înfoiat, povestind fără greş la orice prilej, uimitoarele lucruri văzute şi întâmplate la Lemberg, unde a călătorit el în tinereţe:

— Când am fost eu la Lemberg...

Sau:

— Ce-mi vorbiţi, voi? La Lemberg, eram eu odată...

Imediat ce-a făcut cunoştinţă cu oaspeţii străini dela Zapodia, pe care Ana Popazu îi ştia încă dela aniversarea Elvirei, n'a întârziat să-l supună la un sever interogatoriu pe căpitanal conte Yann-Guy-François-Hervé de Kérgolay-Trémarec, vestitul explorator. Fusese ori nu la Lemberg? Nu! Atunci zădarnic mai discutau!

Jivalania, cu provizia de capital social apreciabil consolidată de vărsămintele lui Iancu Stamate, a plecat în bandă să colinde iarmarocul, bazarurile şi bărăcile menajeriilor, să-şi pună la încercare norocul la roată şi puterile la prăjina cu plesnitoare în vârf; să admire Sirena pescuită din mările sudului şi pe Fatma cea frumoasă, odaliisa evadată din seraiul lui Abdul-Hamid, după care suspină şi acum Padişahul.

Forfata legănătoare a mulţimii i-a cuprins pe toţi, împingându-i printre corturi şi pănărămi, strânşi unul lângă altul, încât nu mai vedeau unde calcă în colbul moale ca o blană. S'au dat şi în scrânciobul cu cai de lemn, unde un jandarm cu tunică albastră, călărea

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

cu o seriozitate fericită şi prostească, printre copii, întinzând picioarele prea lungi şi ştergându-şi mereu sudoarea cu batista mototol, caşicum el ar fi împins la pârghiile vârtejului din cuşca de scânduri. Au intrat şi la circul unde un gimnasticant în tricou roz se svârlea dintr'un trapez pe altul, unde un cal alb şi bătrân dansa în tact de polcă poloneză şi unde o călăreaţă sărea cu zâmbet suav prin cercuri de hârtie. Au câştigat la roata noroculuí căni şi pahare, solniţe şi tăvi de tablă; s'au fotografiat cu aceste trofee la minut şi s'au uitat prin ochianele rotunde unde se vede ciuma din Hamburg, lupta navală dela Port-Artur, executarea lui Maximilian Împăratul Mexicului, asasinarea lui Humbert regele Italiei şi alte mai teribile episoade din războiul Anglo-Bur. S'au îmbulzit la cuştile maimuţelor, întinzându-le printre gratii covrigi şi alune americane, înveselindu-se de graba caraghioasă cu care ronţăiau şi scuipau, strâmbându-şi chipurile de băbuşti pitice şi scărpinându-şi pielea spatelui, roasă, roză şi necuviincioasă. Se afla într'o altă cuşcă şi un leu jigărit şi somnoros; alături o panteră plimbându-se cu nelinişte dintr'un capăt în altul, oprindu-se să-şi lingă laba ca o uriaşă pisică şi svâcnind cu un salt prea mare pentru spaţiul prea strâmt, când Dodel şi-a rezemat imprudent mâna pe încuietoare. Dodel a sărit şi el înfricoşat într'o parte. Pe urmă a început să caute cu ochii un adăpost mai ferit.

— Ce vrei, tu, Dodel?...

— Ce vreau! Mă scăp, na!

A descoperi însă un loc propice pentru

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1933-1947

asemenea efecte ale înfricoşării, era o imposibilă şi absurdă pretenţie. Văluirile gloatei i-au târît mai departe, năuciţi de haosul pianelor mecanice şi de fanfarele cocoţate pe estrade de scânduri, de strigătul clovnilor şi al atleţilor cu tricouri roşii, ameţiţi de mirosul cărnei fripte amestecată cu duhoarea de sudoare, de tutun eftin, de menajerii şi de oloiu rânced. Tălpile lunecau pe coji de harbuz şi pe ciocălăi de popuşoiu fiert, pe rămăşiţi de fructe putrede şi cutii goale de rahat; în urechi le ăuiau goarnele de carton, fluierile biciuştilor împletite cu canaf de mătasă verde în vârf, muzicuţele de cauciuc care ţipă plângător desumflându-se. Pe haine simţeau ştergându-se mâini lipicioase de sudoare şi zaharicale topite; tălăzuirea gloatei îi despărţea o clipă; îi târa pe unii într'o parte, la cortul unde un om păros cu muşchii încordaţi sub piele ca împletitura colacilor, arunca răsunător pe scânduri un lanţ rupt din simpla încordare a pieptului; pe alţii îi mâna în altă parte, la barca antropofagului fioros din Zanzibar; se căutau înălţându-se ciorchină pe stâlpi, să privească peste capetele cu basmale împestriţate, tulpane, chipie, pălării, şepci, potcape, panamale şi multicolore umbrele; se găseau şi porneau mai departe, istoviţi, ninşi de praf, urlând şi dânşii din trâmbiţe, ţipând din muzicuţele de carton, fluerând din ţicnale.

Colbul învolburat deasupra furnicarului de norod şi al pănărămilor cu vesele steguleţe fluturate de vânt, se auria în bătaia asfinţitului. Şi deasupra acestui nour, un balon mic, albastru, de gumă, scăpat de sfoară, se

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

înălța repede în seninul cerului, abia se mai zărea, se legănă îndecis un timp, apoi luat de adieri, pluti departe, spre miazănoapte, peste câmpuri.

Toate privirile fuseseră irezistibil atrase de jucăria plutitoare. Până și muzicanții unei fanfare, suflau în alămuri și clarinete pe podișca lor de scânduri, cu ochii ridicați într'acolo.

Când nu s'a mai văzut, privirile s'au întors la pământ, doborîte de-o nelămurită întristare.

2

La marginea iarmarocului cu circuri, gimnasticanți și fanfare, se întinde târgul de vite. O negură de căruțe, de cai și de boi însemnați cu pete roșii și sinilii; o altfel de furnicare și larmă, tot atât de nehodinită, dar pentru alte pricini.

Oameni de țară își fac neguțătoria cu îndelungi și aprige precupețiri, căutând a se vicleni și păzindu-se a nu fi vicleniți, tocmindu-se într'un fel de disperare cu geambașii, căzând la învoială numai după ce s'au socotit și răsgândit de douăsprezece ori cu douăsprezece plecări și întoarceri; codindu-se să primească arvuna și lepădând-o în palmă c'un oftat din băierile inimei, parcă și-ar smulge bumăștile din carne, nu din chimir; — ca la sfârșit să cinstească împreună adălmașul până la ziuă, în maghernițele cu miros sfârâit de mititei usturoiați și de topitură, asurziți de scârțâitul scripcarilor și de bombănitul cobzelor.

Pentru aceasta, iar nu pentru altceva, au

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

bătut calea de o zi şi de două, din cătune abia pomenite pe hartă, uitate de Dumnezeu şi de Stăpânire; hurducaţi de şi-au clătinat creerii în cap, înghiţind toată pulberea de pe lume, împotmolindu-se în tăuri, târînd după dânşii nevasta, ţâncii, unchieşii şi soacra, cânele legat în lanţ sub căruţă. Pentru aceasta iar nu pentru altceva, vreme de săptămâni întregi, iarmarocul Sfintei-Adormiri li se arăta singurul liman al celor mai năstrusnice şi nălucite chibzueli. Căci în gospodăria lor de săraci lipiţi pământului, a cumpăra ori a vinde o vacă, a arvuni o pereche de juncani, însemna un eveniment mult mai important bunăoară, decât oferta concesiunilor petrolifere propusă guvernului de d. Fiala, emisarul consorţiilor germane. Moartea plăvanului din brazdă, era mult mai dureroasă şi ireparabilă, decât chiar sfârşitul unui prunc; fiindcă plodurile se prăsesc ca ştirul, dar boul nu mai poate fi înlocuit în jug nici după un an de robie.

Răzbiţi de asemenea bineştiut adevăr, nu se arăta nimărui de mirare că tocmeala şi negoţul din târgul de vite, lua faţa unei tragice lupte pe viaţă şi pe moarte. O meteahnă măsluită de-un geambaş şi o boală ascunsă de vânzător, ameninţau s'aducă descumpănire în rostul unei case întregi, dacă vita plătită cu bani chivernisiţi în sudoare şi amar, odată băgată în ocol se aşternea la pământ să holbeze ochii peste cap sau se dovedea stearpă. Nu era vorba numai de dânşii; de casa, ogorul, pruncii şi socotelile lor. Pe vită se rezema îndeosebi învoiala: zilele boierescului de arat, boronit şi cărat, împlinirea rămăşiţelor care

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

nu se mai isprăvesc, ci cresc dela an la an; birul de lapte, brânză şi unt datorit celor mari şi tari dela curte, datorit celor mari şi tari dela Stăpânire.

Gospodarul se învârtea aşa dar de nenumărate ori de jur-împrejurul mărfii vii, uitându-se, pipăind, ghiontind cu pumnul în deşertul dintre coaste şi şolduri, ridicând buze umede să numere dinţii, încercând grumazul juncanului şi boului, umbletul calului, ugerul vacii mulgătoare. Nevasta îl urma în toate aceste prubuluiri dând glas subţire, chip că marfa nu i-ar fi pe plac; alt glas subţire din partea vânzătorului, se înverşuna nu mai puţin avan. Iar când femeile însfârşit conteneau potolite şi tocmeala ajungea la adălmaş, deodată oamenii necunoscuţi din ale lor atât de depărtate şi neştiute până atunci sate, se simţeau foarte prietini şi purcedeau să-şi împărtăşească necazurile, care din întâmplare se potriveau a fi aceleaşi şi aceleaşi, oriunde.

Pe înnoptat, partea femeiască şi copiii îşi croiau pârte printre cară şi boi dejugaţi, cai, căruţe şi mânji, către pănărămile şi comediile ne mai văzute. Se mulţumeau să caşte gura pe afară, dacă nevasta nu s'a învrednicit cumva să vândă un sul de pânză şi ştergare, vreo cămaşe migălită în râuri, fluturi şi altiţe, ori vreo gingaşă maramă. In asemenea norocoasă împrejurare, raiu şi desfăt pe capul plodurilor, să aibă ce istorisi pân'ce le-o creşte musteaţă de flăcăi şi pân'ce fetele-or ieşi la horă! Bărbaţii istoviţi de harhătul tocmelelor, rămâneau pe lângă cai şi bouleni, la paza carălor, să cisluiască în tihnă.

Se adunau din sate răsleţe, aprindeau fo-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr/1933-1947

curi, fiindcă fără para de vreascuri cisla de noapte n'avea niciun haz: unul se ridica s'aducă dela birtul cu lăutari un chilogram de vin, îşi treceau oala de lut din mână în mână, râdeau cu voie bună de isnoavele şugubăţilor şi se întunecau la chip, îndată ce altul pomenea despre păsurile lor, ale tuturora.

Atunci se lăsa o mocnită tăcere, în care se auzea îndeaproape numai răsufletul greu al rumegătoarelor şi ronţăitul cailor; departe, larma şi urgia pănărămilor, luminate cu foc bengal ca într'o vâlvătaie cuprinzând cerul.

— Spunea mai adineoarea un unchieş dela Zapodia, din ţinutul Neamţului, unu Toader Gliga... Ci-că ar fi văzut el cu ochii lui Ispoziţia boierilor dela Bucureşti...

Omul îşi întoarse privirea să-l caute pe Toader Gliga, unchiaşul dela Zapodia.

Dar moşul se îndepărtase la căruţa boierească acoperită cu coviltir şi la caii aflaţi în grija sa.

— Ei? Ce spunea moşneagul? ţinu să cunoască un român smolit la faţă, din ţinutul Botoşanilor.

— Ce să spună? Năsdrăvănii câte'n lună şi stele, să le vezi cu ochii şi să nu le crezi!... Mă tem că m'o luat cam aşa, de tanău şi că mi-o turnat câte i-o trăznit lui prin cap... A fi vreun moşneag mincinos şi zălud!...

— Ba nici de cum! vorbi de sub un car, alt gospodar tot din ţinutul Neamţului, anume Alecu Faraon. Pe unchiaşul acela, Toader Gliga, îl cunosc eu bine. Ii slugă boierească şi umblată... Câte le-o istorisit el aicea, le-am mai auzit eu odată din gura lui, că sânte.n dela moşii megieşe...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

— Apoi să'nţelege că da! El tăte le ştie şi le cunoaşte!

Cuvântase alt nemţan, cumplit de lat în spate, cu ochii bulbucaţi şi musteţi ţepoase şi rare, de spân. Se apropiase nou venit şi abia luase loc la pământ, lângă foc, după ce-a dat bună sară.

— Da, dumneata, vericule, de unde-l cunoşti şi-l ştii aşa de bine? întrebă cu neîncredere românul.

— Apoi eu îl cunosc pe Toader Gliga, cum îl cunosc pe tata... Că şi noi sântem de pe altă moşie vecină şi stăpânul Dărmăneştilor noştri îi frate bun cu stăpânul Zapodiei... Pe mine mă chiamă Dănilă Cuţui...

— Tare bine! încuviinţă omul cam hâtru din fire, zâmbind a râde pe sub musteaţa stufoasă. Nici nu mi-aş închipui eu că s'ar putea să te cheme altminteri!...

— Apoi să'nţelege că nici nu se poate...

— Lăsaţi amu şaga şi împunsăturile!... grăi românu cel smolit din ţinutul Botoşănilor, mistuit ca de-o arşiţă. Vorbeşte dumneata mai bine, despre Ispoziţia boierilor pe care-o văzut-o moşneagul Gliga.

— Dă! Eu să vorbesc? Se chiamă că-s dela altu auzite...

— Fie şi dela altul, dacă-l ţin oamenii aiştia că nu-i un mincinos ş'on pehlivan, ca *talianu* cel care scoate foc pe nas şi pe gură, la panaramă.

Omul cu musteaţa stufoasă şi cu port din partea Călimanului, a prins deci a povesti cele văzute şi pricepute de Toader Gliga. Ascultătorii luau aminte cu încordare, ţâstuind când Dănilă Cuţui se repezea să încuviinţeze, după al său obiceiu:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

— Apoi, să'nțelege! Acolo boierii se dau de-a berbeleacul la vale... Asta-i a lor!...

— Ssst! Ai răbdare, măi vericule, să isprăvească omul...

— Apoi să'nțelege că trebue să am răbdare!... Că asta-i a noastă ș'a boului.

— Ț-ț-ț! Mai ține de ici oala cu vin și mai trage-i o dușcă, să-ți mai astupe gura...

— Cum să nu-i trag? Apoi să'nțelege că-i trag mereu... A doua oară, nu mai mă întâlnesc eu cu'așa pleașcă...

Când povestitorul a isprăvit, gospodarii din jurul focului au rămas un timp de vreme tăcuți, să-și rumege gândurile.

— Se chiamă că ș'acela-i un fel de iarmaroc a lor! adăogă într'un târziu Alecu Faraon; mișcându-se într'un cot, sub carul unde stătea mai laoparte. Numai că la iarmarocul cela de-i zice Ispoziție, ar trebui dânșii să pună sub geam de steclă, niște anume condici pe care le știu și poate că le știți și dumneavoastră... Ca s'arate încaltea tăt ce-i în țară, pe dedesupt!... Și dacă nu, măcar mânele aieste ale mele, cum le vedeți!... Iacă, eu acu, pe dată, le-aș lăsa tăete din cot, să le ducă și să și-le țină lor, acolo, pentru arătare, cum arată nemții din iarmaroc mânele lui Osman-Pașa puse pe piept, în raclele lor, de le visezi noaptea urât...

Oamenii au tăcut mai departe, privind în foc. Un juncan înstrăinat dela stăpân, a mugit duios în întuneric, undeva, departe, la marginea târgului de vite, priponit lângă cine știe ce car.

— Tu, Mucenicule, ce zici la asta? a întrebat românul din ținutul Botoșănilor, în-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

dreptându-se către-un om tânăr, cu obrazul osos şi cu subţiri tuleie călugăreşti în barbă. Te'ntreb, fiindcă eşti mai cu ştiinţă de carte dintre noi toţi...

— Numai că ştiinţa mea de carte îi bisericească... s'a apărat moale, Mucenicu.

— Cu atâta mai vârtos! Slova Sfintelor Scripturi n'ascunde deşărtăciune... Că de ceialaltă? Nici nu face ca să mai vorbim... Ia'n spune tu, frate Mucenicule!

Mucenicu se uită la toţi pe rând, să le afle pe chipuri dacă n'au de gând să-i ia cuvântul în derâdere. Pe urmă glăsui:

— Mă tem că toate's semne, cum scrie şi în sfintele cărţi... Iaca! Un asemenea semn stă scris pe mânele omului acestuia din ţinutul Neamţului, Alecu Faraon. Stă scris cu slove de foc în carne... Şi alt semn, poate să fie şi Ispoziţia despre care-o istorisit unchieşul Gliga... Altfel cum? Nu-i pomenit oare semnul chiar în Apocalipsul sântului Ion Teologu?... Vai, vai, cetăţii celei mari, Babilonului, cetatea cea tare că într'un ceas va veni judecata ta!... Şi neguţătorii pământului o vor plânge şi o vor jăli pre ea, căci nime nu va mai avea nevoie de marfa lor... Marfă de aur şi de argint, şi de piatră scumpă, şi de mărgăritare, şi de in subţire, şi de purpură şi de mătasă; şi tot lemnul de teiu, şi tot vasul de fildeş, şi tot vasul de lemn scump, şi de aramă, şi de fier, şi de marmură; şi scorţişoară şi mirodenii, şi mir, şi viu, şi oleu, şi făină de grâu, şi grâu, şi vite, şi oi, şi cai, şi căruţe, şi servi, şi suflete de oameni... Şi roadele dulci care le poftеşte sufletul tău s'au dus dela tine şi toate cele grase şi stră-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

lucite s'au dus dela tine şi nu le vei mai afla!... Neguţătorii care s'au îmbogăţit dela cetate vor sta departe de ea, cetatea pierzării, înfricoşându-se de chinul ei, jălind şi tânguindu-se şi zicând: Vai, vai, Cetatea cea mare! cea îmbrăcată cu in subţire şi cu purpură şi cu hlamidă şi împodobită cu aur şi piatră scumpă şi cu mărgăritare!... Căci într'un ceas s'a pustiit atâta bogăţie!..." Asemenea semn vestitor stă scris în Apocalipsul Sântului Ioan Teologul!... Iară cine are urechi de auzit şi ochi de văzut, nu-i departe a înţelege că se potriveşte ca straiul pe trup, la tot ce ne-a istorisit nouă acel unchieş, Gliga, din ţinutul de Neamţ, despre babilonul Bucureştilor şi Ispoziţia care-au zidit-o boierii acolo, ca turnul cel sumeţ ridicat la cer, când s'au smintit noroadele şi s'au încurcat limbile seminţiilor...

Mucenicu şi-a tras mai înapoi dela flacăra focului, la întuneric, obrazul osos cu tuleie de barbă călugărească, ruşinat poate de cuvintele sale. Omul din ţinutul Botoşănilor, departe însă de a găsi prilej de ocară şi de râs, a rostit scurmând cu'n vreasc tăciunii de sub spuză:

- Un asemenea semn cunosc şi eu... S'o arătat şi prin părţile noastre de-o bucată de vreme... Dară pot spune că-i un semn care pe noi, nu are de ce să ne mâhnească şi să ne îngrijoreze...

Gospodarul a întârziat a urma, acum el codindu-se să-şi mărturisească semnul, de teamă să nu-l ia ceilalţi în derâdere.

— Grăieşte, omule! s'a ridicat Alecu Faraon de sub car, apropiindu-se. Anume ce semn?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

— Unul care s'o mai arătat şi sub domnia lui Alisandru Ion Cuza, fie-i numele slăvit!... Aşa spun bătrânii din părţile Botoşănilor şi Dorohoiului, dela noi... Spuneau şi nu i-am crezut. Acuma îi cred...

— Anume ce semn, omule? stărui Alecu Faraon din Stănişoara Neamţului, cu nerăbdare, înviind focul de vreascuri, cu mâinele pe care stăteau scrise în carne semnele sale.

— Anume ce semn?... Iacă v'oiu spune... Umblă ceva ce-o mai fost pe la noi, înainte de împărţeala cea mare a pământului, când o poruncit-o Măria Sa Alisandru Ion Cuza... Umblă ceva... Noaptea, cam pe la straja a doua a cucoşilor, se tot aud venind şi ducându-se căruţe... Se mai aud şi copite de cai... Pe urmă, dacă mi-ţi crede, se depărtează călăreţii şi vin din noapte paşi omeneşti... Intăi şi 'ntăi, mi s'o părut înşelăciune a auzului... Pe urmă am mai auzit şi a doua şi a treia noapte... Am întrebat încoace şi 'ncolo, şi zice că vuietul i-or mai trezit şi pe alţii din somn... Iară moşnegii care l-or apucat pe Vodă Alisandru Ion Cuza, ne-o tălmăcit dânşii semnele, cum s'or dovedit a fi ele atuncea şi-s tot acelea şi acum... Ştiţi dumneavoastră cine umblă şi ce umblă, oameni buni?... S'au sculat morţii noştri şi umblă prin ţară... S'au ridicat din morminte şi ţăs satele şi pământu'n lung şi'n lat, ca să ne deşteptăm noi... Şi tot cum spun bătrânii de-atuncea, n'au să-şi găsească morţii noştri astâmpăr, până ce nu ne-or vedea că ne mişcăm să ne luăm dreptatea noastră... Adică pământul care-o fost a lor din veac şi l-or jăcuit alţii ca să ne lese în lipsă şi robie... Pentru asta nu-şi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

mai află hodină... Zic bătrânii, că aşa s'o aratat semn unui moş de-a meu, unu Pătru Toader Gânj, pădurar prin partea locului... S'o aratat, l-o ascultat, l-or mai ascultat şi alţii şi l-or crezut... Iară nu multă vreme după aceia, Măria Sa Alisandru Ion Cuza o dovedit că n'o fost înşelăciune a auzului... Poate că şi dânsu o auzit semnul şi l-o'nţăles... Aista semn, umblă pe la noi...

— Apoi cum să nu umble? încuviinţă Dănilă Cuţui, ridicându-şi cu neastâmpăr în capul oaselor, făptura lui lată şi cumplit de spătoasă. Cum să nu umble? Ne chiamă să mergem şi să ne luăm pământu... Noi ce putem face? Îi ascultăm şi ne ridicăm să ne luăm pământu...

— Că-i treabă care nici nu se poate mai uşoară, vericule? Hai? întrebă rânjind amar, omul cel mustecios. He-hei, frate Dănilă, multă apă are să mai curgă pe gârlă, până ce s'o'mplini aleanu ista a nostru, şi a morţilor noştri...

După al său feleşeag, Dănilă Cuţui se grăbi s'aprobe:

— Apoi să'nţelege c'are să curgă multă apă pe gârlă. Dânşii au pământul, dânşii îl ţin. Şi gata...

— Pământu şi condicile! întări Alecu Faraon.

Omul din ţinutul Botoşănilor, găsi de trebuinţă să facă o deosebire:

— Mai drept vorbind, unii au pământu şi alţii condicile... Asta-i rânduiala cea nouă din ţară, care n'au cunoscut-o părinţii noştri pe vremea lui Vodă Alisandru Ion Cuza... Tu ce spui, Mucenicule, că eşti omul lui Dumnezeu?...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

Mucenicu scoase din Scripturile sale o învăţătură:

— Alta n'am a spune, în afară de a pomeni cuvântul Mântuitorului, cu care a certat El pe Saducheii şi Fariseii Israelului... „Vai vouă, Fariseilor făţarnici, că voi zeciuiţi minta şi mararul şi chimenul, şi aţi lăsat cele grele ale legii — dreptatea şi mila şi credinţa... Cârmuitorilor orbi, care strecuraţi ţânţarul şi înghiţiţi cămila!... Vai vouă, Fariseilor făţarnici! că voi curăţaţi partea cea din afară a paharului şi blidului, iar pe dinlăuntru sunt pline de hrăpire şi nedreptate... Fariseu orb! curăţăşte întâi partea cea dinlăuntru..." Alta n'am a spune. Am mai pomenit eu asemenea cuvânt al Mântuitorului, boierului dela noi din sat, pentru care neobrăzare m'o dat pe mâna jandarmilor şi mi-o strămutat fălcile... Zice că are să-mi iasă mie învăţătura Mântuitorului mai deplin din cap, când mi-o veni rândul la oştire, fiindcă prea am fost păsuit...

— Fără doar şi poate că la oştire ţi-o scoate!... vorbi Dănilă Cuţui. Te pune la pământ şi trage cu centironu la spate (el n'a spus spate!) până ce-ţi sboară învăţătura Mântuitorului din cap...

N'a zâmbit însă nimeni la aceste încheieri ale lui Dănilă Cuţui. Toţi priveau mocniţi în focul care scăzuse, învăluindu-se sub spuză. Lângă alte cară, alături, şi mai departe, în noapte, alte şi alte tabere de oameni, cisluiau la vetrele stinse poate cu aceleaşi cuvinte, despre aceleaşi pătimiri şi tainice semne. Străbătea ronţăitul prietenos al cailor, rumegarea molcomă a vitelor, un nechezat somnoros de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

mânz. Vuiet domol şi cunoscut, adus cu dânşii de-acasă, făcând trup cu viaţa lor.

Numai la capătul celălalt, în îmbulzeala de pănărămi, circuri şi comedianţi, svonul alămurilor dura asmuţat de strigăte şi chemări; numai la capătul acela, cerul era o uriaşă flacără de foc bengal, străpunsă de săgetarea rachetelor şi artificiilor, ca la strălucitele reprezentaţii navale dela Expoziţia Jubilară.

3

După spartul iarmarocului, la întoarcere, Dimitrie Petreanu a petrecut o postată de drum convoiul familiei Cumpătă.

Il purtau unele îndatoriri de slujbaş al Statului, o delegaţie de specialist agronom, la moşia lui Stroie Bârlădeanu. Calea spre Tăcuta se despărţea din şoseaua cea mare, la o răspintene cu han vechiu de poştă, fântână şi largă bătătură de popas sub umbră de ulmi. Indeobşte făcea puţin dever. Vadul trecerii se subţiase, decând drumul de fier a înlocuit şiragul chervanelor cu mărfuri din sus, dela Lipsca şi Liow.

Acum însă, pe şosea nu mai încăpea car lângă car. Toată glotimea năucită de iarmaroc şi de rachiu, pohodea înapoi, la satele de sub colnice, din văgăuni şi poale de dumbrăvi. Plodurile ţârlâiau din goarne de carton, femeile purtau pălăria nouă a bărbatului, în cap, peste broboadă, vitele trecute la alt stăpân mugeau şi nechezau după stăpânii vechi. Gospodarii se clătinau cu ochii paienjeniţi, scăpau hăţurile din mână, dormeau

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

prăvălaţi în fundul carului. Era ca o rânduială care nu suferea abatere. Nu lipseau nici căruţele răsturnate în şanţ; nici hărăbălile lăsate în voia boilor, pornind fără conducător, peste mirişti, pe şleauri de câmp.

— Mai mare ruşinea de ochii străinilor! a rostit Smaranda Cumpătă în fundul trăsurii. Ce pot să spună şi ce pot să creadă?

— Lasă, frate... o linişti Iordache Cumpătă. Ce pot să spună şi ce pot să creadă?... De când trăiesc printre noi, măcar că-i puţină vreme, le-a fost deajuns să priceapă că nu-i atâta năravul le mijloc, cât disperarea... Îşi beu minţile, ca să nu-i mai ajute a cugeta la starea lor...

— Hm! Şi cu asta te-ai mulţămit! Atunci să-ţi întorc vorba: ce le rămâne de spus şi de crezut străinilor despre asemenea stare?

Bătrânul se împăciuise şi cu acest gând:

— De acuma-i de prisos a mai te întreba. S'au lămurit...

— Frumos s'au lămurit!...

— Frumos, urât, nu mai au nimic a învăţa dela noi. In deosebi cumnatul lui Octav, căpitanul, chiar că poate să mai înveţe şi pe alţii... Ai văzut ieri seară, la masă, cum le ţinea piept la patru dintr'odată?... Curat ca la războiu... N'a mai găsit ce-i răspunde nici Iancu, nici cumnatu-su Octav, nici Culai, cu tot Lembergul lui... Şi nici Dimitrie... Au plecat fruntea şi s'au dat bătuţi... Grozavă seminţie de om!... Aşa mai zic şi eu!...

— Hm! grozavă!... Numai să nu fie mai grozavă seminţie de om, decât i-se cade omului a fi!...

Iordache Cumpătă o privi mirat:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

— Mi se pare că la început îl puneai la mare preţ şi că l-ai luat sub aripă... Ce s'a'ntâmplat de-atunci?

— Nu s'a întâmplat nimic! răspunse scurt Smaranda Cumpătă, strângând buzele pungă.

Bătrânul a pirotit un timp. Aproape de han, a deschis ochii albaştri şi blajini, dând glas:

— Hăisa, bre! Fă hăisa şi opreşte!

Vizitiul, Ilie Hodoraru, a făcut hăisa în încâlceala căruţelor şi a oprit la marginea drumului lăturalnic. Din urmă s'au adunat la popas şi celelalte trăsuri şi docare din convoiu, brecul încărcat de jivalanie. Dimitrie Petreanu şi-a luat rămas bun şi s'a depărtat spre datoriile sale, în gabrioleta care semăna ca o soră geamănă cu echipajul lui Iordache Cumpătă, pentru căile scurte şi ponorîte, prin vecini.

Conacul dela Tăcuta, semăna şi el, la rându-i, cu alte multe conacuri din ţara Moldovei pornite spre pustiire.

Aceleaşi pluguri ruginite şi scoase din slujbă, zăcând sub şuri fără uşi; aceleaşi grajduri într'o rălă şi aceleaşi hambare năruite în ogrăzi fără împrejmuiri; aceleaşi livezi în paragină. Nu se deosibea întru nimic de curtea dela Stănişoara, a lui Octav Udrea. Atât, că acolo aşezarea era pe-o sprânceană de deal, în bătaia soarelui, la loc înalt; şi că aci se afla tupilată într'o vâlcea pustie, cu smârcuri de papură şi stufiş, într'o umedă şi tăcută singurătate departe de sat. Şi atât încă. Aci stăpânul vieţuia la faţa locului, nu luase drumul străinătăţilor şi nu cunoştea mustrarea de cuget a celor ce şi-au părăsit

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

avutul şi sufletele pălmaşilor de pe moşie, în credinţa şi milostivirea vremelnicilor arendaşi.

Il surpa altă patimă.

Stăpânul mâhnitei aşezări dela Tăcuta, n'avea nicio nevoie să treacă hotare şi să lipsească din ţară cu anii, pentru a se afla strein de tot şi de toate ale prezentului. El călătorea în trecut. Se călătorise de mult.

Inchis în odăile căptuşite cu dulapuri de hrisoave, urice şi urbarii, pergamente, broşuri şi mucede hârţoage; nu se clintea dela masa migălitelor cetiri şi răstălmăciri de slovă chirilică, douăsprezece ceasuri pe zi. Când ieşea la lumină, păşind cu băgare de seamă printre teancurile arhivelor sale, clipea uimit şi orbit ca o vietate de noapte, trăgându-se repede înapoi la vizuina ceasloavelor.

Argaţii furau, chelarii se înstăreau, vechilii scoteau şeapte piei de pe spinarea clăcaşilor, creditorii îşi adjudecau între dânşii la licitaţie alte trupuri de pământ. Stroie Bârlădeanu asista cu dispreţ la asemenea ticălos spectacol, compătimind filosofic nimicnicia despuietorilor. Se refugia în documentele altor mai vechi despoieri, pe care le orânduia, le numerota, le clasifica, folosindu-le mărturii într'un studiu început de acum zece ani, asupra pământului, boierilor, răzăşilor şi ţăranilor din Moldova.

Dimitrie Petreanu a trecut prin satul cu sălaşuri africane, de nuiele, paie şi lut.

A lăsat în urmă căruţele tot mai rare, unde gospodarii întorşi dela iarmaroc, dormeau răpuşi de holercă ori se clătinau pe scaunul de scândură fără spetează, dondănind hăuliri

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

răguşite şi holbând ochi turburi la strigătul vizitiului.

Apoi drumul a intrat ca într'o peşteră a tăcerii.

Deoparte şi de alta, chiftea o apă neagră, putredă, năpădită de buruiana smârcurilor, rogoz şi pipirig, ierburi roşcate, tufe de lozii. Răchiţi scorburoase, întindeau braţe ciunge de fantastice arătări.

Din ochiurile de apă, din papura scurtă şi deasă, o pasăre de baltă sbura în fâlfâire mută, traversând drumul alb ca muchia unui dig, lăsându-se spre alte întinderi de tăuri cu mătreaţă verde, spre alte gloduri dospite, cu gurguile movilelor de cârtiţă ca nişte hâde abcese. Sub acoperişul cernit de şindrilă conacul părea şi el scufundat, pe jumătate înghiţit, de aceste mlăştini stătute.

Stroie Bârlădeanu a ieşit cu întârziere să întâmpine mosafirul; bărbos şi fără guler, în papuci şi halat cafeniu încins peste mijloc cu şnur, purtând o calotă de mătasă slinoasă pe craniu. S'a bucurat deosebit; dar în odaia întunecoasă şi umedă, pătrunsă de miasma bălţilor, ticsită de cărţi, isvoade, catastihuri şi ipisoace, a dat numai o distrată ascultare celor spuse de Dimitrie Petreanu, care venise pentru încheieri cerute de stat.

Era pomenire despre o hotărnicie a moşiei ciuntită de repeţitele vânzări şi adjudecări, o măsurătoare în paguba sa, izlazuri ţărăneşti şi drepturi de trecere. Acestea îl interesau prea puţin.

Se apăra ca de un roiu de albine, ridicând mâinele noduroase, cu degetele umflate de reumatism.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

Nu ştia nimic, nu putea răspunde nimic. Işi cerea iertare ; însă numai vechilul era în măsură să cunoască şi să dea toate deslegările.

— Dar e vorba despre un drept al dumitale! vorbi a doiană profesorul. Ai fost înşelat... Am aci ordinul de expertiză şi de anchetă, din care fără nicio cercetare şi încă deduc că ai fost frustat.

— Tot ce se poate. Eu n'am făcut nicio plângere.

— Au făcut-o alţii. Cei care se ceartă dela împărţeală şi pradă. Iar din gâlceava lor, iese dreptatea dumitale, măcar că n'o ceri.

Stroie Bârlădeanu încuviinţă cu îndoială:

— Foarte ciudat... Regret că vechilul nu s'a întors dela târg. E un vechil excepţional de isteţ şi de vrednic. El se ocupă şi de cancelarie. In cinci minute, ar isprăvi toată chestiunea.

— Cu adevărat! zâmbi profesorul şi inginerul agronom, gândindu-se la deducţiile sale despre isteţimea şi vrednicia vechilului. Toate le isprăveşte excepţional de repede. Repede şi în dauna dumitale.

— Vrei să vorbim despre altceva? se rugă Stroie Bârlădeanu, scoţându-şi calota şi descoperindu-şi chelia lucie ca un genunchiu, cu o scamă verzuie de păr, ca lichenul stâncilor pleşuve

Ii căuta loc pe masa movilită de cărţi şi manuscrise, unde zăceau mucuri de ţigări fumate pe jumătate, uitate pe margini de scrumiere, svârlite în ceşti goale de cafea. I se păru că n'a găsit niciun spaţiu potrivit şi a pus-o din nou pe chelie. In dorinţa de a schimba pe alt hogaş, o discuţie în care se dovedea de ignoranţa cea mai desăvârşită, întrebă:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

— Eşti rudă cu Iordache Cumpătă?

— Ginere...

— Atunci ai văzut acolo, la dânşii, o nepoată a mea... o copilă... însfârşit, o şcoliriţă...

Din ezitarea cuvintelor, se cunoştea că nu-şi aminteşte numele.

Il ajută Dimitrie Petreanu:

— Domnişoara Măgură.

— Da... Maria, Maricica Măgură.

— Irinel. Doamna Maria Măgură, dacă nu mă înşel, e mama fetiţei.

— Tocmai. Irinel voiam să spun! O chiamă Irinel... Am o memorie mizerabilă... Irinel Măgură. In alţi ani venea să petreacă vacanţa aici... Acum îi place mai mult la Zăvideni... la Zăvoara...

— La Zapodia... Zapodia se numeşte moşia socrului meu.

— Ai dreptate. Zapodia! Această moşie Zapodia, după cum îmi arată nişte scripte de aici, aparţine familiei Cumpătă încă din anul o mie şase sute. Un Cumpătă, Ionaşcu, a dat şi numele unui rădiu unde a risipit el un pâlc de tătari la 1644, Iulie în douăsprezece. Alt Cumpătă, Gheorghe, Mare Vornic, la 1681, în luna Noemvrie, ziua de patru...

Dimitrie Petreanu se silea să asculte cu toată bunăvoinţa, pomenirea acestor oameni de mult sfârşiţi, cu faptele lor de mult uitate. Il uimea siguranţa bătrânului, îndată ce-a ajuns la viaţa şi întâmplările altor veacuri. Nu mai încurca numirile, nu mai confunda datele.

— La 1666, luna Septembrie 23, Alexandru Ilieş Voevod, scria lui Constantin Buhuş, Pârcalabul de Neamţu, să meargă la Zapodia

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

şi să cerceteze în faţa lui Dumitraşcu Cumpătă, pâra unor anume fraţi, Gheorghe şi Melintie Nacu, spre a vedea într'a cui parte vor veni aceşti oameni să fie vecini şi să facă despre aceasta mărturisire Domniei... Deci între Ionaşcu Cumpătă cel dela 1644 şi Gheorghe Cumpătă, Marele Vornic, cel dela 1681, a fost un Dumitraşcu Cumpătă la 1667... Am aici alt uric.

Stroie Bărlădeanu despături cu evlavie pergamentul gălbejit şi mirosind a şoarec, a mucigaiu, a făină de cari:

— Am aici, alt uric, dela Miron Barnovschi, din luna lui Faur, în douăsprezece zile... Pune capăt la altă pâră, pentru vecini care-au fugit dela stăpânii lor, printre care întâia oară se pomeneşte de-un Cumpătă, Sofronie. Dela acest Sofronie Cumpătă vecinii au plecat, iar el cere Domniei să-i fie aduşi înapoi, în satul Zapodia, ca să-şi plătească cisla şi să rămână oameni de moşie... Acestea sunt mult mai interesante, domnule profesor, decât plângerile unor despuietori vicleni din zilele noastre, pe care le poate rezolva un vechil... Tot ce lucrez eu de zece ani şi va fi dat la lumină în scurtă vreme, dovedeşte că pământul nu a fost al nostru... Nici al meu, aici; nici al lui Cumpătă la Zapodia; nici al nimănui, dintre stăpânitorii de astăzi... Este pământ şi drept uzurpat. A fost pământ al ţăranilor sau a fost ocină răzăşească. Noi am venit, bunii şi strămbunii noştri au venit, au luat cu hapca şi cu vicleniе; s'au sprijinit pe ocrotirea voievozilor, întărindu-şi drepturi care nu erau drepturi. Înţelegi dumneata?... Asemenea fapte am să le dovedesc eu! Decât să vorbim

Muzeul Digital al Romanului Românesc
rev.staransilvania.ro/mdrr1933-1947

despre o ticăloşie a unui vechil de astăzi şi despre nişte despuietori tot atât de scârbavnici, dă-mi voie să-ţi citesc un strigăt pentru dreptate, mai vechiu şi de-o mişcătoare frumuseţe...

Bătrânul răscoli grabnic manuscrisele sale şi plimbând o lupă bulbucată pe file, ca o pompă aspiratoare, începu să sloveneaască, băgându-şi în ele nasul vânăt, enorm şi păros.

— Iată mai întâi, cuvântul preotului Neagu, în comisia dela Bucureşti, în August 1848, după proclamaţia dela Islaz. Certând boierii care cereau respectul proprietăţii, acest preot de ţară îi întreba de unde şi cum le-a venit lor dreptul proprietăţii... „Sau vei să zici că pământul l-ai luat cu sabia din veacuri uitate? Dar noi oare unde am fost? Nu vom fi fost oare cu dumneata? Ba încă îmi pare şi alta. Oare de când l-ai luat cu sabia, păzitu-l-ai cu sabia, ca să nu calce picior străin pe dânsul? Mie mi se pare că mai mult ai vrut să-ţi păzeşti proprietatea vieţii şi îndată ce ai văzut că vine vrăjmaşul asupră-ţi sau o putere asupra alteia, dumneata ai lăsat pământul luat cu sabia să se calce de sabie şi ai ieşit dintr'însul spre scăparea vieţii pe care o avem toţi de sfântă... Iar proprietatea dumitale, pământul, cine ţi l-a păzit de nu s'a pus altul în locul dumitale, stăpânitor pe el? L-a păzit plugarul, vierul şi toţi locuitorii de pământ cu sabia smereniei sale şi cu sudoarea feţii sale; cu smerenia au îmblânzit sabia vrăjmaşului, cu sudoarea au hrănit atât pe vrăjmaşi la care mulţi s'au şi jertfit, cât şi trecerea unei puteri asupra alteia. Iar dumneata, domnule proprietar de pământ, nimic

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

nu-ţi pasă de cele pătimite de alţii; ci-ţi păzeai viaţa, ţi-ai scăpat-o, o ai, fii cu ea!... De ce însă nu te mulţumeşti cu zeciuiala ce va ieşi din rodul proprietăţii dumitale pe care ai lăsat-o în pierzare?..." Şi mai iată ce răspunde, o douazi, la 11 August, săteanul Lipan, boierului Lenş: „Mai robie decât asta, Domnule, cum poate fi? Nevasta mea făcută de trei zile, fără nimeni lângă dânsa decât eu, care îi ţineam copilaşul... Vine dorobanţul, mă ia şi mă duce, bătându-mă, în câmp... De zece ani de-atunci şi vânătăile biciului încă nu s'au şters de pe spinarea mea.... Mă pune să muncesc fără să-mi dea cineva nici de mâncare, nici de băutură: nu mă sloboade să-mi văd nevasta şi copilul, nu mă lasă să caut mâncare pentru dânşii şi pentru mine; eu mă vaet, şi ei mă bat. In vrema turcilor sabia deşi omora, dar nu ustura ca biciul!... Altădată nevasta mea luată la secere şi eu la coasă, tot cu dorobanţul după mine. Lăsasem copilul numai de trei luni, copil care nu ştie să zică nici papă nici cacă (să fie cu iertăciune!), cu şiroaiele de muşte la gură, înţepat de viespi şi de ţânţari la arşiţa soarelui; oare nu e robie asta? nu e robie curată, fraţilor?" Le-ai cunoscut acestea, domnule profesor? Poţi să pretinzi?

Feciorul pălmaşului de pe moşia lui Neagu Gorjan, a surâs fără ironie:

— Mai bine şi mai deaproape, decât îţi închipuieşti dumneata.

— Din documentele pe care le folosesc aici?

— Fără niciun fel de document. Din cele trăite de părinţii şi bunii mei.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

Stroie Bârlădeanu nu s'a arătat destul de mulţumit cu aceste explicaţii. El avea mai mare încredere în document, unde litera stă scrisă negru pe alb. Purtându-şi ventuza lupei bombate pe alte file, ceru răgaz să citească încă un asemenea document:

— Iată acum şi pagina cea mai teribilă, adevărata pagină de antologie în chestia ţărănească! E jalba înaintată Divanului Ad-hoc, în ziua de Noembrie 9, anul 1857, datată din Iaşi, Octombrie 16 şi semnată de ţăranul Ion Roată, Simion Stanciu, Răducanu Sava, Dănilă Balan, Toader sin Pavel, Ion a Babei, Vasile Balaiş şi alţi opt săteni. Deputaţii locuitorilor pontaşi din patrusprezece ţinuturi ale Moldovei, ridicând glasul lor slab în numele acelor locuitori, mărturisesc adevărul ca înaintea lui Dumnezeu, cu astfel de cuvinte...

— Cunosc jalba deputaţilor săteni din Divanul Ad-hoc!... întrerupse profesorul de agronomie, în dorinţa să pună capăt acestor cetanii.

— Nu cunoşti nimic! îl asigură cu asprime de maniac, Stroie Bârlădeanu. Ascultă, te rog: „In numele acelora douăspreze sute de mii de suflete, glasul nostru cel slab ridicându-l, adevărul ca înaintea lui Dumnezeu mărturisim: Că până în ziua de azi toate sarcinile cele mai grele, numai asupra noastră au fost puse, şi noi de nici unele bunuri ale ţării nu ne-am îndulcit, iară alţii fără să fie puşi la nicio povară, de toată mana ţării s'au bucurat; că noi biruri grele pe cap am plătit, oameni de oaste numai noi am dat; ispravnici, judecători, priveghetori şi jandarmi, nu-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

mai noi am ţinut; drumuri, poduri şi şosele, numai noi am lucrat; beilicuri, podvezi şi havalele, numai noi am făcut; boierescuri, zile de meremet, numai noi am îndeplinit; clacă de voie şi fără de voie, numai noi am dat; la Jidovul orândariu ca să ne sugă toată vlaga, numai noi am fost orânduiţi; băutură scumpă şi otrăvită, numai noi am băut; pâne neagră şi amară şi udată cu lacrimi, numai noi am mâncat; bătălii şi răsmeriţe când au fost, tot greul numai noi l-am dus; oşti când au venit, noi le-am hrănit, noi le-am slujit, noi le-am purtat; că cel cu puterea ţara-şi părăsea, peste hotare trecea; şi când dela Dumnezeu se făcea pace şi linişte şi ţara se îmbelşuga, cu toţii se întreceau de se desfătau, de nevoie nu ştiau; nevoia şi greutatea o făceau cei ce rămâneau la vatra lor. Iarna era grea, oşti multe, cărături multe şi la loc depărtat; caram la Dunăre şi peste Dunăre; boii degerau şi cădeau; alăturea cădea şi omul cu dânşii; acasă copii flămânzeau, căci ceiace nu lua ostaşul la nevoia sa, luau zapcii din ţară de se îmbogăţeau. Iară dacă puhoiul oştirilor se scurgea şi furtuna se alina, holdele de se semăna, grânele de înverzea, câmpurile de înflorea, cu sudoarea noastră le uda. Ţara asta nici băi de aur şi de argint nu are: nici măestrii nu are, nici meşteşuguri multe ca alte ţări nu are; toată bogăţia, toată îmbelşugarea, braţele şi sapele noastre le-aduc. Câtu-i Dunărea de mare şi de largă, curge râul sudorilor noastre, se duce peste mări şi peste hotare, acolo se prefac în râuri de aur şi de argint şi curg iarăşi de se revarsă în ţara noastră; iar noi nici rânduială, nici drep-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

tate n'am avut. Când ne-am jăluit, când ne-am tânguit păsurile, când ne-am spus nevoile; ispravnicul ne-a bătut, jandarmul ne-a bătut, zapciul ne-a bătut, vătăjelul ne-a bătut, vechilul ne-a bătut, posesorul ne-a bătut, boierul ne-a bătut; cine s'a sculat mai de dimineaţă, cine a fost mai tare, acela a fost mai mare... Holdele cele mai mari şi întinse se fac frumoase şi mănoase; iar când treci pe lângă pământurile noastre se rupe inima; ogoarele ne rămân în paragină, popuşoii ni se îneacă în buruiană şi rămân necopţi de bate bruma; cei boiereşti aşezaţi de noi în coşere şăd ca aurul de frumoşi. Când dă frigul, când bate crivăţul, când ne bate nevoia, ne ducem de răscumpărăm însăşi munca noastră ca să ne hrănim copiii cu dânsa, şi de multe ori pe lângă necazul nevoii, unii tari de inimă ne mai ţin şi de leneşi, că nu ne-am învrednicit a ne lucra ogoarele... Pe lângă cele mari dorinţi cari dimpreună cu celelalte le-am arătat în Adunarea obştească a ţării, treapta locuitorilor pontaşi, cere ca pe viitorime să fie şi el pus în rândul oamenilor, să nu fie asămăluit cu dobitoacele necuvântătoare; bătaia, care atâta amar de timp ne-a umilit şi ne-a ovilit, biciul şi varga, care de mu te ori au batjocorit părul cel alb al părinţilor noştri şi câte odată au făcut pe femeile noastre să-şi piardă pruncii din pântecele lor, să se ridice pentru totdeauna deasupra noastră... Apoi suspinul, durerea noastră de toate zilele, dorinţa cea mai mare pentru care ne rugăm zi şi noapte lui Dumnezeu ca să se îndure, este căderea boierescului; de aceia vrem să răscumpărăm boierescul şi toate acelea cu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

care suntem împovăraţi de către boierii de moşii... Vroim să scăpăm, să ne răscumpărăm de robia în care suntem, să nu mai fim ai nimănui, să fim numai ai ţării şi să avem şi noi o ţară; am îngenunchiat, am căzut în brânci cu toţi şi cum suntem n'o mai putem duce îndelung. Nu vroim să ştirbim drepturile nimănui, dar nici al nostru să nu se întunece. Din buni şi străbuni noi am avut dreptul de a ne lucra pământul trebuitor pentru hrana noastră şi a vitelor noastre, fără să ne poată alunga nimenea de pe dânsul. Toate uricile ţării, toate aşezămintele vechi şi mai nouă, ne sfinţesc acest drept precum şi acelea de a se da copiilor noştri pământuri, până la acoperirea a două treimi de moşie... Să se cearnă şi să se desbată drepturile boierilor şi drepturile noastre, şi ceiace o ţară va găsi că suntem datori, cu sudorile noastre vom plăti; că omul ca să scape din robie şi să fie stăpân la casa, vatra şi ogorul său, cu tragere de inimă va lucra şi se va răscumpăra. Iată plecatele noastre rugăminţi şi cereri!..." Vrei să spui, domnule profesor şi inginer, că această pagină ai cunoscut-o?

— Orice om preocupat într'un fel sau altul de chestia ţărănească, o cunoaşte. Sunt unii, ca mine, care o mai cunosc şi altfel. Din alte pricini.

Stroie Bârlădeanu se arătă din nou nemulţumit:

— Pricinile subiective n'au nicio importanţă. Eu sunt fecior, nepot, strănepot de asemenea stăpânitori de pământuri şi împilători de ţărani pontaşi. Nu mi-e ruşine s'o

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

mărturisesc. Am aici un document foarte trist. Alţii l-ar arde. Eu îl păstrez!... Îl păstrez şi-am să-l dau tiparului. Un document din 1677, Maiu 14. Ursache sin Mihaşco fiind dator jidovului Meier din Târgul Călimanului cu 30 lei pentru nişte miere şi cu opt lei pentru o vacă şi neplătindu-şi datoria este pus la închisoare... Episod banal. Cu acest prilej însă cercetările stăpânirii, dau de urma altei fapte a lui Ursache. Află anume că în tovărăşie cu doi săteni fugiţi mai apoi în ţara Ungurească, a jăcuit un han după un chef de popas în care şi-a pierdut minţile, luând multe de toate, preţ de trei sute de lei şi că a înecat o slugă a hanului în Siret. Pentru care isprăvi, Ursache sin Mihaşco a fost scos la Divanul Măriei-Sale lui Dumitraşco-Vodă şi i-au dat giudeţul să-l spânzure în ştreang... Acum, aşteaptă puţin, domnule profesor, căci de aci înainte începe partea cea mai interesantă! Un Ştefan Bârlădeanul îl scoate pe Ursache din temniţă, îl scapă de ştreang şi primeşte în schimb a patra parte din satul Tăcuta; partea răzăşului Ursache sin Mihaşco... Aceasta-i origina moşiei pe care o vezi... Ştefan Bârlădeanul intră în ocina răzăşească, se întinde ca ariciul, îi scoate pe ceilalţi din stăpânirea şi din drepturile lor... Oamenii din Tăcuta rămân fără pământ, iar Bârlădenii devin proprietari de moşie... Cum îţi place?... Toate acestea le-am adunat, le-am clasificat şi le voi da tiparului. Eu nu mă tem şi nu mă ruşinez să arăt cum pământul boierilor din ţara Moldovei, are la temelie un vicleşug, hatârul, cutropire, complicitatea diregătorilor domneşti cu vinovaţii

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

de crimă şi de furtişag. Eu nu mă tem şi nu mă ruşinez!... Avem o singură scuză... Nepoţii şi strănepoţii împilătorilor din veac, tot dânşii au fost în capul mişcărilor generoase dela începutul secolului trecut încoace, pledând pentru dreptul ţăranilor...

— Platonic.

— De ce platonic? Uite!... Eu adun documente, scriu, dau pe faţă toate încălcările... Aceasta ce vezi dumneata aici, este materialul cel mai formidabil pentru un rechizitoriu împotriva propriei mele clase...

Stroie Bârlădeanu, ridică amândouă mâinile cu degete noduroase şi încheeturi umflate de reumatism, arătând dulapurile cu documente, vrafurile de urice şi zapise; materialul rechizitorului. Profesorul de agronomie privi însă pe fereastră, afară, la acaratele dărăpănate şi la câmpul înnecat în smârcuri.

— Platonic! repetă. Dumneata cercetând trecutul, ai pierdut din vedere prezentul. Leşi satul şi plugăria pe socoteala vechilului... Două victime dintr'odată. Dumneata ca proprietar; ţăranii ca muncitori, care n'o duc mai bine decât cei din plângerea la Divanul Ad-hoc...

Stroie Bârlădeanu nu-i îngădui timp să urmeze:

— Te înşeli! Are să vină vremea în curând, să mă ocup şi de prezent. Lucrările mele sunt aproape încheiate. La iarnă le dau tiparului. Am sfârşit cu trecutul!...

Agitat, stăpânul Tăcutei se ridicase din scaunul dela masa cu manuscrise, plimbându-se cu paşi răşchiraţi în papucii care clempăneau

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

pe poteca îngustă dintre clădăraia hârţoagelor, gesticulând şi monologând:

— Da, domnule profesor! Am isprăvit cu trecutul! Eu am un cap sistematic. Lucrez cu metodă. Mai întâi am netezit terenul trecutului... Pe urmă, chiar din această toamnă, îţi voi dovedi dumitale că ştiu să am în vedere şi prezentul. Nu numai atât. Viitorul!... Incep un proiect de irigaţie. Un proiect vast, pentru toată ţara... Iar pentru exemplificare, aplic în mic proiectul aici, la Tăcuta. Tot ce vezi dumneata afară, toate lacurile şi bălţile acestea, vor deveni pământ arabil, drenat şi asanat... Pământ care a scăpat din mâna creditorilor, imbecilii!... Li s'a părut că sunt un maniac şi un gospodar incapabil, fiindcă aveam altă misiune. Eu, domnule profesor, am cheltuit o avere, m'am îndatorat, mi-am neglijat moşia, interesele, m'am neglijat pe mine, ca să adun documente, să le plătesc jidovilor anticari cu bani grei, ca să pun o problemă la punct... Acum îmi duc misiunea mai departe... Ofer guvernului un plan de irigaţie şi de drenaj, să-i pun la dispoziţie un teren formidabil care va rezolva toată chestiunea ţărănească... Fac începutul aici!... Tot ce vezi dumneata înaintea ochilor, va fi restituit locuitorilor din Tăcuta, drenat şi asanat, pământ arabil de calitatea întâi; va fi restituit, domnule profesor şi agronom, sub o formă ce rămâne de găsit...

— O va găsi vechilul! rosti Dimitrie Petreanu, cu un zâmbet sceptic.

— De ce nu? Am să-l consult şi pe el. E un om de-o excepţională energie! De aceasta voi avea eu nevoie, începând dela toamnă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mor1933-1947

înainte... Un om de excepţională energie şi cu simţ practic, să mă secondeze!...

Culegându-şi pălăria de pe teancurile de dosare, profesorul de agronomie îşi pregăti plecarea.

— Ţi-aş rămâne îndatorat, domnule Bârlădeanu, dacă ai trimite la mine pe acest om de-o excepţională energie.

— Ca să discuţi în principiu chestia drenajului? se bucură Stroie Bârlădeanu.

— Să vină cu actele şi hârtiile necesare, în chestia despre care am vorbit eu. Vreau să rânduiesc cu el din vreme o cercetare la faţa locului. Am o delegaţie, trebue s'o execut!...

— Ah! Domnule profesor, domnule profesor! exclamă Bârlădeanu, încleştându-şi mâinele noduroase într'o îndurerată tânguire. Ce greu este să convingi oamenii a vedea lucrurile în mare!... Ce importanţă are o gâlceavă de hotărnicie, de izlaz şi de trecere, faţă de tot ce ţi-am expus eu aici?... Vorbesc documentele acestea, iar dumneata cobori totul la o realitate meschină...

Până la scară, l-a însoţit cu asemenea lamentări. Dimitrie Petreanu n'a trecut mult dincolo de poarta vraişte, când alt svon de glasuri şi lamentări, îl deşteptă din gânduri, la altă realitate. Porunci vizitiului să oprească.

Pe marginea drumului, vechilul cel isteţ şi excepţional de energic, croia cu harapnicul un moşneag şi un băieţaş de-o şchioapă. Răcnea şi distribuia loviturile în parte dreaptă. Una unchiaşului, una copilului. După straiul de sărbătoare, se cunoştea că vechilul vine dela târg. După ochii sângeroşi şi faţa stacojie, se cunoştea că la târg n'a băut apă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/rdr/1933-1947

In şanţ, două sarcini de papură, reprezentau fără îndoială corpul delictului.

Dimitrie Petreanu a coborît din gabrioletă, apropiindu-se.

Îi tremurau mâinele, îi tremurau buzele.

— Încetează!

Vechilul a ridicat privirea injectată. O clipă a şovăit. Profesorul şi directorul şcoalei de plugărie era cunoscut în tot ţinutul. Altădată s'ar fi ferit din cale, scoţându-şi pălăria şi ruşinându-se. Acum îi fierbea vinul sub ţeastă. A făcut un pas mai înlături, pocnind din nou cu sfârcul harapnicului în obrazul şi în pieptul vinovaţilor, care stăteau stană, cu fruntea plecată la pământ.

— Încetează, îţi spun!

— Domnule profesor, vedeţi-vă de treburile dumneavoastră! mugi vechilul.

Şi iarăşi mânui biciul de piele împletită. Dimitrie Petreanu înaintă repede, smuci harapnicul şi îl svârli în mijlocul drumului. Totul s'a petrecut atât de scurt, încât vechilul privi nedumerit, cu ochii tâmpi, pe rând; la profesor, la cei doi vinovaţi, la biciul încolăcit ca un şarpe în colb. Rânji; a vrut să spună ceva ori să răspundă altfel, cu fapta; şi-a luat seama şi prefăcându-şi rânjetul în surâs milog, mormăi:

— Domnule profesor, te scot din fire!... Dumneavoastră nu-i cunoaşteţi!...

— Bine! Poţi să pleci...

Vechilul a tras cu ochii spre harapnicul din mijlocul drumului. Îi venea greu să se despartă de el. A plecat, ştergându-şi sudoarea de pe frunte cu latul palmei.

La harapnicul încolocit ca un şarpe în colb,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1933-1947

privea şi feciorul pălmaşului de pe moşia lui Neagu Gorjan. Îi trecu o singură şi scurtă clipă prin minte, să-l ridice şi să-l trimită plocon bătrânului Stroe Bârlădeanu, ca o ilustrare a textelor sale: „ispravnicul ne-a bătut, vătăjelul ne-a bătut... biciul şi varga, care de multe ori au batjocorit părul cel alb al părinţilor noştri..." Dar nu-i stăteau în fire asemenea desnodăminte de teatru. A apucat biciul, cu două degete de vârful curelei şi i-a făcut vânt în tăul cu apa neagră şi moartă. Harapnicul s'a dus îndată la fund.

Cei doi vinovaţi stăteau lângă sarcinile de papură. Poate prea mult nu înţelegeau ce s'a petrecut cu dânşii. Îşi ştergeau dârele de sânge şi aşteptau să plece boierul cel străin, profesorul, ca să înşface sarcinile în spinare şi să le ducă acasă. Bătaia nu se mai întoarce. Măcar să nu le fie de pomană.

După un chilometru de drum, Dimitrie Petreanu a pus batista la gură să-şi înăbuşe tusa.

A privit-o şi a ascuns-o repede în buzunar, parcă aşa ar fi suprimat petele roşii. A poruncit vizitiului să oprească.

Simţea nevoie de puţină odihnă, întins la pământ, cu faţa în sus, să-i treacă tremurul trupului şi colcotul fierbinte din piept.

A aşternut pledul la picioarele unei sălcii scorburoase. S'a aşternut cu palmele acoperite pe ochi. O mare împăcare se lăsa în el. Toate discuţiile deşarte din salonul domnişoarei Paula Gorjan, din pridvorul Zapodiei, chiar cartea lui de plugărie şi toată viaţa-i de dascăl, nu i-au dat această linişte şi împăcare cu sine. Parcă numai pentru

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933 1947

atâta a trăit. Ca să smulgă un biciu din mâna unui vechil.

In peştera umedă a singurătăţii, în tăcerea amurgului vânăt, noros, avea senzaţia că se cufundă cu încetul în pământ, că-l soarbe în adânc.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

CAPITOLUL V

PRINȚESA SANGHAMITTA

1

La Zapodia, în sufrageria de vară, slugile încă n'au strâns feţele albe de pe masa îngustă şi lungă, prelungă, unde cina s'a isprăvit de-un ceas.

Vântul nopţii răsuflă molatec şi cald. Clatină frunzele paravanului vegetal, de flori şi plante acăţătoare; foşneşte în teiul stufos cu ramurile plecate deasupra; aduce adierea miresmelor de câmp, de livadă în pârga lui August, de grădină cu rondurile umed stropite după rânduiala de seară.

Două din trei lămpi, au fost stinse. Luminează una singură, în capăt, unde aşteaptă două tacâmuri alăturate. Aşa, prelungită din penumbră spre nimbul acela de flacără aurie, masa pare un model înadins simplificat pentru un desen liniar de perspectivă. Cel mai net model geometric. Două linii paralele căutând infinitul.

Tacâmurile singuratice au o tristeţă nespusă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1933-1947

Par şi ele alăturate model pentru un desen simbolizând dezolarea aşteptărilor infinite; locul păstrat cu evlavie şi fără nădejde, farfuriile întinse pentru două victime ale naufragiului pe ocean, doi feciori înstrăinaţi în lume, căzuţi în războiu, morţi în exil, plecaţi pe-un negru şi funest tărâm de unde nu mai este nicio întoarcere.

Convenţională impresie a ochiului. Romantice reminiscenţe şi asociaţii emotive, din lecturi literare şi tablouri de muzeu.

Pentru Zapodia, evenimentul cel mai banal. Nu întâia dată un jivălănsit îşi pierde urma o zi: un musafir a întârziat la masă.

Totuşi, Ada nu-şi poate alunga această impresie de abandonare şi jalnic pustiu. A trecut de două ori, surprinzându-se că paşii au adus-o fără ştirea sa, întrebându-se ce caută. Îşi afla pretexte puerile. Un pahar de apă pentru Mariana. Ghemul de aţă crem şi croşetul; dantela începută şi uitată, nu-şi amintea unde. Dantela era pe măsuţa din etacul de sus. Mariana nu simţea nicio nevoie de apă; şi chiar să ceară, n'ar fi obţinut, fiindcă a mâncat cantalup şi harbuz. Ce voia atunci? Masa aceasta imensă, numai cu două tacâmuri sub rotocolul pal de lumină al singurei lămpi, e de-o tristeţe intolerabilă.

Jivalania s'a risipit la ultimile desfătări gălăgioase de seară, înaintea culcării. Cei cu pretenţii emancipate, fumează pe ascuns, ţigări prin unghere. Şopotesc şcolăriţele mai mari, cu suspin, fiindcă se apropie sfârşitul vacanţei. Numai Ghi, Georgică Bronctosaurul, se plimbă solitar, pe lângă plopii fără soţ, între poartă şi şosea, cu paşi solemni de stârc.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1938-1947

După amiază, Elena Casimir apăruse călare, în costumul negru de amazoană, cu fular cenuşiu fâlfâind la pălăria moale, de feutru, plecată pe-o sprânceană. A sărit din şea fără să aştepte mână de sprijin, a cutreerat odăile şi cerdacurile, pridvorul, balcoanele, biciuindu-şi nervoasă cu vârful cravaşei, cismuliţele negre, rochia şi glesnele înalte. A primit fără entuziasm paharul răcoritor cu sirop de smeură adus pe tăviţa turcească de baba Ţuca, a uitat să-i mulţumească şi să-i surâdă graţios, copleşind-o de cuvenitele laude. Baba Ţuca şi-a retras în bucătării nasul roşu şi lung, complect deprimată.

Elena Casimir a trecut prin alte odăi, vânturându-se printre alte uşi, a aprins o ţigară înfiptă în periscopul de sidef, a suflat-o într'o scrumieră după câteva fumuri, n'a desmierdat nicio frunte de jivălănist. Schimba mereu dintr'o mână în cealaltă, cravaşa cu mâner de argint: un gât şi un cap de cal în miniatură, stilizat ca o efigie egipteană.

Ea ştia ce caută. Tovarăş pentru o plimbare pe câmp, în dumbrava de mesteacăni, la livada cea veche dela hotar. Smaranda Cumpătă a pătruns-o cu ochii mărunţi, urmărind cum o poartă neastâmpărul de colocolo şi cum îi arde privirea adâncă, neagră şi rea. Stăpâna Zapodiei îşi pierduse bunăvoia de gazdă. Pe buzele subţiri, strânse pungă, nu mijea niciun zâmbet.

In ultima clipă, înaintea plecării, îmbumbindu-şi nasturii mănuşilor de piele, Elena Casimir a întrebat neglijent, din capul pridvorului, ca o ideie care atunci îi trecea prin minte:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdir1933-194/

— Nici căpitanul Yann, nu-i pe aici?
— Nici, tanti Elena.
— Știi tu cumva unde-a plecat?
— Mi se pare că la livada cea veche... a răspuns jivălănistul, implorându-i din ochi o tandră alintare.

Elena Casimir l-a privit cu răceală, secerând frunzele din perdeaua de viță a pridvorului, cu retezări șuierate de cravașă.
— De mult?
— Nu. Adineori... Inainte de a veni mata.
— Biiine!...
— Să-i spun din partea matale ceva?
— Nimic.

Și-a adunat trena amazoanei pe braț și s'a svârlit în șea, fără ajutor, strunind frâul și brăzdând crupa calului cu alte vârci de cravașă care-i descărcau iritarea. Calul a sărit în două picioare, a sforăit pe nări, s'a sbătut în dans pe loc, apoi s'a întins la trap, cu gîtul încordat și cu spuma gurii însângerată de mușcătura zăbalelor.
— Hm! a vorbit Smaranda Cumpătă, către bătrânul ei. Nu m'aș mira s'aud c'au culeș-o într'o bună zi oamenii dintr'un șanț și c'au dus-o acasă pe năsălie, cu oasele frânte!
— Lasă, frate... Cum îți vine să vorbești?
— Are două fete, acuși-acuși de măritat... Are băiat de vârsta lui Adrian. Nu-i mai ajunge?
— Ce ai tu cu dânsa? Fiecare-și trăiește viața cum îl taie capul.
— Sigur! Iți bagi bărbatu'n pământ și-acuma trăiește-ți, vadano, viața'n desmerdări, cum te taie capul. Fără lege și fără măsură!... Frumos, repede-i mai găsești dumneta iertă-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

ciune!... Am să-i cam scurtez eu drumurile pe-aici. Scurt! De-unde şi până unde atâta dragoste de-odată.

Bătrânul s'a ferit a mai întreba şi răspunde, ca să nu-şi învenineze tihna sfertului de ceas al odihnei. A sorbit restul de cafea şi a poruncit spre grajduri, argaţilor, să înhame calul. A pornit la câmp şi la datoriile sale, cu docaraşul tras de Polcan. Căpitanul Yann de Kérgolay n'a mai dat de-atunci pe-acasă. Pentru dânsul e unul din cele două tacâmuri. Celălalt e pentru Smăndiţa Petreanu. Întârziere şi lipsă mult mai inexplicabilă, îndreptăţind grijă şi temeri. Slugile mânate de Elvira au răscolit livada, au cutreerat iazul, au scotocit podurile şi hambarele, şurile, droşcăria unde nu arar se întâmpla s'adoarmă un jivălănist în cupeaua de zile mari ori în săniile clădite până la grinzi.

Pe urmă, Smaranda Cumpătă a dat cuvânt să se curme această exagerată alarmă. Ce putea să se întâmple? Işi cunoştea prea bine năravurile ordiei sale. Copila se va fi oploşit la vreo casă din sat, la vreo babă cu poveşti şi descântece, de unde are să se întoarcă adusă de mână, ca şi altădată, cu rochiţa hrenţuită de câini ori arsă de cărbunii gătejelor. E întâia oară? O va şmotri puţintel. Scurt! Să-i treacă pofta a mai umbla cu colindul; când acasă, la Căliman, tătâne-su zace de trei zile la pat, după cum a venit ştire. Până atunci să-şi vadă fiecare de treburi. Şi deocamdată, să nu dea drumul din lanţ zăvozilor mai colţoşi.

O parte din jivalanie a plecat la culcare. Larma glasurilor din ogradă şi balcoane s'a mai alinat.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933 1947

Lampa singuratecă luminează trist, cu flacăra împuţinată, cele două tacâmuri stinghere, la capătul mesei lungi, prelungi şi deşarte. De mirare! Ada nu se îngrijorează câtuşi de puţin de soarta Smândiţei. S'a împăcat îndată cu gândul că nici nu poate să fie aiurea, decât la vreo casă mărginaşă din sat, ascultând băsmuirile unei babe. Işi alungă mereu alt gând mai îndărătnic. Yann a plecat spre livada cea veche, dela hotarul Zapodiei. Spunea că se întoarce peste două ceasuri, trei, cel mult. Nu s'a întors nici acum. Tot într'acolo a pornit şi Elena Casimir, cravaşând calul cu neastâmpăr şi grabă. Au trecut şapte ore de-atunci. Opt. Dela livada Cracăului până la Vlădiţa, e cale de-un ceas cu piciorul... Slujnicile ar putea să-i strângă tacâmul. Să stingă lampa...

A treia oară, Ada căuta în sufrageria pustie, ghemul de aţă şi croşetul, care o aşteptau pe măsuţa din etacul său. Aceasta căuta ori altceva? Un fluture mare şi negru, de noapte, se învârtuna să-şi dogorească aripile isbindu-se în globul luminos. L-a alungat cu batista brodată, scoasă din buful mânecei. Fluturele a sburat în spirale, s'a oprit câteva clipe pe-o floare de regina-nopţii, s'a întors din nou să se sbată, fascinat de flacăra arzătoare.

Atunci a păşit în prag, căpitanul Yann de Kérgolay. Aducea de umăr pe Smândiţa Petreanu, ca un pui de vagabond arestat.

Fetiţa avea într'adevăr înfăţişare de vagabondă, plină de colb, cu şuviţele de păr ciufulite pe frunte şi cu ochii încondeiaţi de cearcăne vinete. Dar îmbrăcămintea, sub

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

stratul de praf, era de mare ţinută. Rochiţa cea albastră de mătase, botinele înalte cu bumbi ca bobul de năut, pălăria de paiu subţire căzută pe ceafă şi ţinându-se numai în şnurul de gumă trecut sub bărbie. Subsuoară, arestata purta o bucceluţă de pânză.

— Dar, Doamne, ce-a fost? Ce s'a întâmplat? se cutremură Ada, frământându-şi mâinele.

Smărdiţa s'a uitat în sus, la căpitanul Kérgolay.

Yann a desfăcut palma de pe umărul arestatei, eliberând-o. A zâmbit cu inocenţa cea mai desăvârşită:

— N'a fost nimic. Ne-am plimbat împreună.

Smărdiţa i-a mulţumit din ochi, respirând uşurată şi aşezând cu precauţie legăturica pe masă.

Din urmă, s'a ivit Smaranda Cumpătă, însoţită de unii jivălănişti pe care încă tot nu i-a aciuat somnul.

Toiegelul a intrat în funcţiune, lovind scurt în podiul de scânduri:

— Ia'n poftim mai aproape!... Unde mi-ai umblat?... Ce-s hainele acestea de gală, jupâneşico? In ce hal îmi vii cu ele? Şi când îmi vii?

Copila a privit iarăşi în sus, spre omul cu faţa bronzată. Cerea disperat ajutor, pentru a răspunde la avalanşa unor atât de imperioase întrebări. Căpitanul Yann de Kérgolay, a dus degetul la buze, ca s'o asigure că secretul lor e sigilat pe vecie. Apoi, apelând şi el la talmăcirile Adei, a explicat:

— Eu, numai eu sunt de vină... Ne-am plimbat împreună. Nu i-am dat seama că

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

ne depărtăm prea mult de casă... Am mers şi prea repede... Pe urmă fetiţa n'a mai putut călca în pământ: o strângea ghiata. Nu-i aşa, Smanditza?

Bătrâna micşorase ochii, mutându-şi pe rând privirea dela Smăndiţa şi costumul ei, la Ada şi la legăturica de pe masă, din nou la copilă şi la căpitanul care-şi închipuia că asemenea palavre cusute cu aţă albă, pot găsi vreo crezare la ea. A priceput însă din semnele mute, stăruitoare, că e cuminte a se preface convinsă.

A încheiat scurt audiţia martorului, suspendând desbaterile:

— Bine! Am înţeles cum a fost. Acum poftiţi la masă, adică la mâncare afumată şi arsă.

Smăndiţa adormea printre feluri, moţăind cu bărbia în pumn. După ce-a fost dusă la culcare şi după ce s'au depărtat ultimile contingente ale jivalaniei pentru care sunase scurt, a doua oară stingerea; căpitanul Yann de Kérgolay deslegat de jurământul sigilat pe vecie, a lămurit celor rămaşi — Adei şi Smarandei Cumpătă — adevărata versiune a întâmplării.

Plecase, precum a lăsat ştire, la livada cea bătrână dela Cracău...

— Ah! a făcut, Ada.

Aşa dar tot acolo fusese!

Cu o extraordinară precizie, i-a trecut pe dinaintea ochilor viziunea Elenei Casimir, strunind calul în frâu, mânuind nervoasă cravaşa, depărtându-se în trapul dansat. Ii fluturâ în ochi voalul fâlfâit după dânsa. Nodul părului bogat şi greu de sevă, răsucit la ceafă, sub borul pălăriei.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

— Ah! a făcut, Ada.

Yann de Kérgolay a înălțat privirea mirată. Ada a simțit că roșește. Așa cum roșea ea, cu un imperceptibil val trandafiriu înundat sub pielița blondă, ca interiorul rozmat și cald al scoicilor marine, decolorate pe plajă, în soare. Exclamația nu și-o putea sorbi îndărăt, pe buze. Și-a acoperit obrajii cu palmele. Smaranda Cumpătă a strâns gura într'o puzderie de crețuri mărunte; mărunte cute i-au posomorît și fruntea. Yann a continuat îndopându-și pipa și aprinzând într'o pauză a povestirii. Plecase așa dar la livada cea bătrână... Dela mijlocul drumului s'a întors, deadreptul, peste ogoarele oamenilor, pe haturi, spre Stănișoara. A umblat fără nicio țintă prin sat, în grădina părăginită a curții. S'a depărtat spre locuri necunoscute. Soarele în asfințit și umbrele lungi, i-au amintit să grăbească pasul... Cerca să se orienteze, dintr'o vălcea unde se încrucișau patru drumuri, când i s'a părut că după o salcie se furișează o umbră suspectă. Un copil. I-a retezat calea. Și cu nemărginită uimire, s'a aflat față în față cu o jivălănistă a Zapodiei. Copila a refuzat la început orice explicație. S'a așezat pe marginea șanțului să plângă, pretinzând că nimeni n'are niciun drept asupra ei s'o întoarcă din drum.

Ancheta a fost lungă și laborioasă. Dar până la sfârșit, încununată de succes. Smândița Petreanu plecase cu o destinație bine hotărîtă. Plecase în Ceylan. Nici mai mult, nici mai puțin. Aflase dintr'o povestire a căpitanului Yann de Kérgolay (deci căpitanul rostise adevărul, când a pretins că vina

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

întregei întâmplări asupra sa apasă!); aflase că acolo se află arborele sădit de prinţesa Sanghamitta. Aflase şi povestea acestui arbore. Cum a crescut dintr'o mlădiţă a copacului sacru, sub care Budha a căpătat Cunoştinţa lumii şi tainelor sale. Cum a devenit, pom uriş, cu sute şi sute de crengi stufoase şi sute de rădăcini aeriene, înconjurat de altare, purtând în ramuri nenumărate candele nestinse, aduse de credincioşii care cer îndurare pentru un păcat, sănătate pentru bolnav, o mai blândă reîncarnare. Acestea le interpretase şi le complectase după mintea sa. Şi pornise să aprindă o candelă, pentru însănătoşirea părintelui căzut la pat, în arborul sfânt al Prinţesei Sanghamitta. Nu era exclus s'o afle acolo şi pe prinţesă, de vreme ce şi dânsa era sfântă şi deci nemuritoare. Atunci toate aveau să sfârşească mult mai uşor şi cu bine. Nu se îndoia că Prinţesa Sanghamitta va cădea alături de ea în genunchi, să se roage, cunoscând că drumeaţa vine de atât de departe şi că a străbătut atâtea împărăţii şi deşerturi. Candela şi un clondiraş de untdelemn, erau pregătite în legăturica de pânză, împreună cu merindele de drum... Şi de unde ai ştiut în ce parte trebue să mergi? — întrebase căpitanul. Răspunsul a fost simplu şi logic: — Dumneata ai arătat întotdeauna, cu mâna, încolo, spre răsărit!... Ea plecase astfel într'acolo, să prindă soarele chiar în culcuşul său, la răsărit, sub arborele sfânt al Prinţesei Sanghamitta.

— Cum vedeţi, puţin a lipsit ca să nu-mi creiez pentru toată viaţa o remuşcare! îşi încheiase raportul zâmbind, Yann de Kérgo-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

lay. Basmele mele au scos o copilă din minți.

— Hm! Numai o copilă? a întrebat fără să zâmbească, Smaranda Cumpătă.

Yann n'a prins înțelesul întrebării, exprimată într'o limbă pe care o înțelegea numai pe sfert. Iar Ada nu s'a grăbit să-i tălmăcească acest înțeles. Zâmbea acum visătoare și înseninată, cu palmele împreunate sub bărbie, privind la lampa unde fluturele de noapte sbura în spirale și încă tot nu izbutise să-și ardă catifelatele-i negre aripi.

Vorbi încet:

— E atâta poezie în mintea unui copil!... Pentru dânșii realitatea și basmul se contopesc... Pe urmă viața-i face să le despartă... Realitatea deoparte... Basmul nicăieri. Pierdut!... Oare fetița aceasta, peste cincisprezece, douăzeci, peste treizeci de ani; are să-și mai amintească vreodată că a pornit într'o seară, c'o legăturică de pânză, să afle arborul Prințesei Sanghamitta?...

— In orice caz, dacă își va aminti, atunci are toate șansele să se rușineze de această ispravă! răspunse cu o voită nepăsare, Yann de Kérgolay.

A pâcâit din pipa scurtă și a adăogat:

— Nici mâine și nici altă dată, vă rog însă să nu-i amintiți. I-am promis. E secretul nostru... I-am făgăduit că am să mă duc să aprind eu candela, la toamnă, când plec spre Asia... S'a resemnat și m'a sărutat pe obraz. Da? Făgăduiești? Și n'ai să spui la nimeni, la nimeni? Am jurat pe arborul Prințesei Sanghamitta... A tăcut și s'a lăsat întoarsă la realitatea unde nu există nicio Prințesă Sanghamitta, niciun arbore sfânt și mira-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

Biblioteca Jude
ASTRA Si

culos... Era atât de obosită!... Un timp am purtat-o în braţe; adormise cu fruntea pe umărul meu, dar legăturica tot nu vroia s'o lase din mână. Prin somn o strângea la piept... Scâncea uşor şi o strângea la piept...

Smaranda Cumpătă a dat semne de plecare.

După un ceas, a ridicat capul din perne.

Se auzeau de sus, din casa cealaltă, modulaţiile pianului aşa cum n'au mai sunat în noapte, din anul când Ada s'a întors dela Paris. Pe terasă, dintr'un capăt la celălalt, trecea umbra căpitanului Yann de Kérgolay şi se aprindea în răstimpuri s ânteia roşie a pipei.

Bătrânica a întors perna şi a rămas fără somn, cu faţa în sus, cu ochii deschişi în întuneric.

2

— Ai cunoscut că şi părul acesta, patriarhul acesta al grădinei noastre, îşi are şi dânsul o legendă ca arborul Prinţesei Sanghamitta?

— Încă nu... zâmbi căpitanul Kérgolay.

Ana a întors spre el, un zâmbet tot atât de maliţios:

— Se poate? E de mirare...

— Da, într'adevăr de mirare. Dacă există o legendă, în acest caz e singura legendă a Zapodiei, despre care n'am prins nimic cu urechea, într'o lună... In schimb însă, dela început, mi-a făcut impresia că e un arbore fenomen. Un veritabil patriarh; monarhul Zapodiei! Merită o legendă...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
rev.statransilvania.ro/mdrr1933-1947

A rămas câţiva paşi îndărăt, pentru a admira încăodată, dela distanţă, coroana gigantă şi densă, compactă, care domina întreaga livadă. Poate cel mai falnic şi mai bătrân păr sălbatec din toată Moldova.

Purtând fetiţa de mână, Ada s'a apropiat de masa şi băncile aşezate sub umbrar. Mariana cerca să-şi smulgă degetele subţiri; îndrepta mereu în urmă ochii albaştri, cu genele lungi, răsucite.

O muncea o îngrijorare grozavă.

— Oncle Yann unde hămâne? Dacă se hătăceşte?

— Dacă se hătăceşte, are să te strige pe tine în ajutor... o asigură Ada, continuând a zâmbi cu voie bună şi cu o pornire spre tachinare şi glumă, cum n'a mai simţit de mulţi ani, dintr'o altă viaţă.

— Aşa-i thebueşte! Să se hătăcească, dacă n'a vhut să ia cu dânsul cenuşă şi s'o phesahe pe dhum!

— Aşa-i thebuieşte! aprobă Ada.

Mariana a exclamat însă, cu o decepţie tot aşa de sinceră ca sincera îngrijorare de adineori:

— Uite-l că vine!...

Ii părea rău acum că oncle Yann nu s'a rătăcit, s'o strige într'ajutor; iar ea să-l mustre cu asprimea cuvenită, fiindcă n'a avut grija să-şi ia o trăistuţă de cenuşă, cum s'au învăţat minte anume copii orfani din basmele Zapodiei. Dădea din nou să se smulgă şi să-i tropăiască în cale. Ada a oprit-o, strângând-o alături:

— Te-am rugat... Te rog să stai lângă mine.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr_1933-1947

Avea nevoie de dânsa ca de-un scut. Yann de Kérgolay se apropia pâcâind din pipă, pe poteca strâmtă, printre tufele scunde de agrişe şi de pomuşoară. A luat loc pe banca din faţă, încrucişându-şi picioarele sub el. Indată, Mariana s'a câsnit să-l imite, îndoindu-şi genunchii mici şi goi, împingându-i sub fustiţă cu mâinile, schimbând un picior deasupra celuilalt, căci tot i-se părea că n'a respectat destul de fidel această poziţie de odihnă a orientului, incomodă ca un supliciu.

— Curios... repetă Yann. Aşa dar există o legendă în Zapodia, despre care să nu-mi fi pomenit nimeni, nimic? Credeam că am aflat, tot ce merită să fie ştiut.

Ada îşi scoase din reţeaua de paiu împletit, ghemul de aţă, croşetul şi dantela bretonă. Vorbi, după ce-a reluat lucrul întrerupt de aseară:

— E o legendă oarecum secretă a familiei. O tradiţie transmisă din generaţie în generaţie... Aici, vin să suspine şi să-şi găsească alinare, să ia hotărîri, toţi adolescenţii şi toate adolescentele din neamul Cumpătă, când trec prin cea dintâi criză sentimentală... De aceea a şi fost botezat: „Părul suspinelor...“ Nu este exclus ca aici să fi suspinat tata, înainte de a se hotărî s'o răpească pe mama dela părinţii săi, răzăşi trufaşi şi săraci, intrând în război cu toată familia. Cu două familii... A sa şi a mamei... Aici va fi suspinat şi bunicul în tinereţe... Poate şi alţii, şi altele, despre care a rămas numai un nume, un tablou în salon, un daguerotip decolorat în albume... Bănuesc că tot pe-aci şi-au făcut şi alţii un stagiu mai recent, chiar în această

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

vară... Știu eu cine? Poate Adrian. Poate Irinel Măgură... Poate amândoi... Văd o inimă săpată de curând cu briceagul, în lemnul mesei. O inimă străpunsă de-o săgeată.

Mariana asculta foarte atentă, cu palmele mici pe genunchi. Socoti de cuviință să semnaleze un amănunt, ignorat poate de cei mari:

— Unchiul Geohgică, el ahe un bhiceag nou... Cumpăhat dela iahmahoc, la Căliman...

Ada și Yann au început să râdă. Era într'adevăr comică și extravagantă ipoteza, că Georgică Bronctozaurul, s'ar prenumăra și el printre cei poposiți sub „Părul suspinelor", căutând alinare pentru cea dintâi criză sentimentală. Cum li s'a părut tot așa de absurd gândul, că va fi stat cândva sub acelaș păr, la altă masă de-atunci, pe altă bancă de-atunci, uscatul și îmbălsămatul Damian Cumpătă, de-acum. Ada s'a grăbit a urma ca într'o teamă să nu lase pauză primejdioasă întrebărilor:

— E arborele cel mai vechiu din livadă... Ceilalți au fost înlocuiți, primeniți de două-trei ori, poate de mai multe ori, de când există căsuța bătrânească... Nimeni nu știe de ce-a fost cruțat... Un păr sălbatec; ce rost poate să aibă într'o livadă?... Mai târziu, e explicabil. După ce-a luat aceste proporții și a devenit sacru... Primăvara, când dă în floare, e alb și încărcat ca niciun pom altul, din toată grădina... Se zărește de departe, dela un kilometru, ca un stâlp fantastic de zăpadă... Iar când începe a-și scutura floarea, împrăștie ca o ninsoare în toată livada, dincolo, pe acoperișul casei, în curte, în balcoane, până în șosea...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/micr1933-1947

Vorbea cu fruntea plecată, de-asupra dantelei, fără să ridice privirea. Prin plasa deasă a frunzarului, străbăteau săgeți subțiri de raze. Lumina aurie îi tremura pe mâinele lungi, lipsite de inele și brățări, cu o singură verighetă pe deget. Și nu era nevoie de aceste focare jucăușe de soare. Mâinele rămâneau luminoase și fără ele. De-o lumină caldă, bălaie; mâini în care s'a refugiat toată lumina și căldura de viață a fragilei sale făpturi. Vorbea cu fruntea plecată deasupra dantelei, în teama să nu lase răgaz întrebărilor.

Dar în minte îi treceau repezi, fugare, întrerupte, alte imagini. Se vedea la aceeași masă, sub acelaș frunzar, în cea dintâi vară când s'a întors dela Paris. Găsea și dânsa aici un liman al suspinelor, deși n'o aducea o lămurită pricină sentimentală...

Imaginea se risipea, alungată de alta... Sena... Pe puntea unui *bateau-mouche*... Ea, Anne-Marie și Yann...

Locotenentul Yann de Kérgolay, în uniforma regimentului colonial, cu obrazul bronzat de soarele equatorului, istorisește cu o veselă nepăsare, peripețiile misiunei Marchand, întoarsă în Franța de-o lună. Episoadele sunt hazlii, lipsite de emfază... Le-a ales înadins, înlăturând tot ce-a însemnat bravură și tenacitate, suferință... Vaporașul alb a acostat la un ponton umbrit de sălcii și plopi argintii. Se află un restaurant cu mesele înghesuite sub mari umbrele oranj și roșii; altele sub o prelată vărgată. Nici un singur loc liber. Dar îndată s'au ridicat doi domni, oferind scaunele acestui ofițer din glorioasa

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

misiune. Salută politicos, unul aduce al treilea scaun, pentru însoţitoarele locotenentului Kérgolay. L-au recunoscut din fotografiile ziarelor... O spun, salută zâmbind; zâmbind grăbeşte şi chelnerul...

Ea purta o fustă albastră, o centură de lac negru cu buclă de sidef, o chemisettă albă cu guler răsfrânt. Uniforma pensionului. Numai pălăria de paiu mărunt, e o fantezie a modei din acel an. Se purtau pălării mari, cu boabe de cireşe... Ce ridicolă îi pare pălăria aceasta, acum!...

Atunci era foarte încântată de ea; foarte flatată de privirile consumatorilor dela mesele vecine; se ghicea că toţi vorbesc despre grupul lor, despre ofiţerul care-a luat grad de locotenent în codrii Africei şi care, insensibil la aceste manifestări de curiozitate şi de simpatie, pâcâia calm din pipa-i scurtă. Mirosul de tutun englezesc, dulceag şi aromat, e acelaşi... Poate acest miros, a făcut să-i învie atât de clară imaginea de-atunci...

Işi aminteşte luntrile cu vâsle, bărcile cu pânze triunghiulare umflate de vânt, toată larma petrecerii nautice pe Sena... Erau la modă partidele de cantonaj... In fiecare clipă soseau, treceau, se încrucişau alte bărci, unele cu familii întregi, altele subţiri şi lungi, cu un singur vâslaş, în tricou învârstat în dungi albastre şi albe, înaintând săgeată cu o singură vâslă...

Işi aminteşte şi melodia cântată la armonică de muzicantul localului, îmbrăcat într'un aproximativ costum de matelot... Şi privirea ei, care revenea mereu la brăţara dela mână... Brăţara groasă, grea, de fildeş sculptat, adusă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933 1947

de Yann, din Congo... A adus două, identice; una pentru ea, una pentru Anne-Marie. Ca pentru două surori. Acum brăţara e undeva, într'un sertar de scrin, la ţară, la Târnauca...

S'au îndepărtat umbrele multicolore, bărcile cu pânze triunghiulare umflate de vânt, luntrile vâslaşilor trecând repezi şi rectilin, în umbra umedă şi neagră de sălcii... Altă imagine...

O victorie largă, deschisă, îi plimbă la *Bois de Boulogne*, în altă după amiază de Duminecă. Din trăsuri, docare şi tilburiuri, femeile întorc capul. Unele mai îndrăsneţe, odată cu zâmbetul, trimit şi-un salut fâlfâit din mănuşă sau din umbrelele mici, ridicol de mici, cum se purtau în acel an. Au recunoscut şi dânsele ofiţerul de trupă colonială, tot din fotografia ziarelor. Yann de Kérgolay nici nu le observă. Toată atenţia e concentrată la Anne-Marie şi la eleva de pension, din depărtata şi pe jumătate barbara ei Moldovă... Îl interesează numai ce gândesc ele, ce vorbesc ele, ce li s'a întâmplat lor în doi ani de când lipseşte... Întrebările, răspunsurile, nu ascund nimic deosebit. Nicio aluzie. Niciun cuvânt îndoelnic. Întrebări şi răspunsuri ca pentru o copilă de şcoală, prietena cea mai bună a surorii mezine... Ca pentru două surori... Dar de departe, din timp, amintirea chiamă aceste imagini ca fantomele unor clipe de o rară şi dulce blândeţe, pierdute.

În viaţa ei nu s'a petrecut nimic extraordinar. Ştie că n'are să se întâmple nimic extraordinar. Ce-a căutat deci o vară întreagă,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

sub acest arbor al suspinelor? ea care nu avea nimic de regretat, nimic de hotărît? Chiar amintirea acelor ceasuri, trăite atunci şi aici, îi pare acum fantoma unor clipe de-o rară şi dulce blândeţe, pierdută. Cu fruntea plecată, vorbeşte fără să înalţe ochii, neîntrerupt, numai pentru a nu lăsa răstimp întrebărilor:

— Aci, la Zapodia, toate sunt impregnate de suvenirul unor existenţe anterioare... Casa, livada, mobilele... Poate că din această pricină mi se pare atât de pustiu şi trist, la mine, la Târnauca. E o casă nouă, o grădină plantată numai de patru ani. Pomii mici, care parcă acum învaţă să înflorească şi să facă fructe... Invaţă cu timiditate... Infricoşaţi, copleşiţi, s'ar spune, de peisagiul suflat de vânturi. Şes numai cu lanuri şi arături... Pe alocuri câţiva salcâmi, câţiva oţetari şi glădici... Imi face impresia că aceşti pomi din grădina noastră, de-acolo, au nevoie de-un sprijin, de-un exemplu, să le dea puţin curaj... Intr'o dimineaţă, i-am comparat cu elevii dintr'un orfelinat, când fac gimnastică, aliniaţi la distanţă egală, aşa cum se văd din orice punct în linii diagonale... Nu ştiu ce mi-a venit! Cum mi-a venit!... Poate fiindcă erau la începutul primăverii, fără frunze şi flori, văruiţi pe jumătate ca într'o uniformă!... Soţul meu a râs de asemenea comparaţie stupidă... Pe urmă mi-a dat dreptate. El îmi dă întotdeauna dreptate, în afară de împrejurările când mă amestec în discuţii de plugărie... Atunci îmi spune că vin cu idei romanţioase şi ruginite, dela Zapodia. Sărmana Zapodie!...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvan a.ro/mdrr1933 1947

Căpitanul Yann de Kérgolay, asculta trăgând din pipă, fără să întrerupă. Îi treceau şi lui prin cuget cam aceleaşi amintiri. O imagine... Bărbia ovală şi albă a copilei, în lumina soarelui de amurg, sub pălăria de paiu cu boruri mari care-i ascundeau trei sferturi din obraz. Altă imagine... Silueta subţire şi înaltă, mlădie, urcând scările pensionului alături de Anne-Marie, când a petrecut-o la şcoală ultima oară... El s'a dus în Bretania, să-şi mai vadă odată locuinţa lor părintească de piatră sură şi câmpurile, pădurea; lăsate toate în grija fratelui mai mic, după orânduiala din vechi a familiei. De-acolo, peste câteva zile, a plecat spre Asia. Ea avea să se întoarcă peste câteva săptămâni în ţară... Nu s'a petrecut nimic. Nu putea să se întâmple nimic, deşi viaţa lui nu-i seacă de evenimente extraordinare, de pasiuni, de aventuri. Toate au lăsat urme precise, cicatrici... Mai apoi amintirea lor s'a absorbit... Acum descopere, abia acum descopere, că intacte, l-au însoţit numai aceste imagini care nu înseamnă nici măcar o amintire. O bărbie delicat ovală în lumina soarelui, sub pălăria de paiu cu borul moale, balansat. O siluetă urcând scările, subţire şi mlădie ca o smicea, alături de Anne-Marie. Pentru un ofiţer de trupă colonială, sortit să cutreere pământul sub toate constelaţiile şi meridianele, cea mai puţin de aşteptat tovărăşie. Imaterială şi castă, să-i plângă de milă un licean...

A scuturat pipa de lemnul băncii. Mariana a coborît să-şi desmorţească picioarele

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

supuse atâta vreme la casne. A vrut să se depărteze.

— Te rog, vino la mine! a chemat-o repede Ada, aşezând pe masă dantela şi croşetul. Rămâi lângă mine.

— Maman, dah eu nu mă hătăcesc!....

Ada i-a trecut degetele lungi prin păr, răsucindu-i cârlionţii bălai. Era o desmierdare. Era şi singurul chip s'o păstreze aproape, strâns, scut strâns lângă piept.

3

După iarmarocul din Târgul-Căliman, când s'au petrecut oarecari schimburi în jivalania Zapodiei, Mariana căpătase un nou tovarăş. Un văr cu doi ani mai săltat, dar tot atât de puţin deprins cu legiuirile şi datinile ordiei. Pufuleţ Popazu. Acest Pufuleţ, venea să-şi înlocuiască fratele mare, biciclistul numărul unu, care la sfârşit de August avea de pregătit un ticălos de examen.

Iar fiind el ultimul copil al Anei Popazu, a crescut mai alintat şi lipsit de libertate, între jucării de târg, cărţi cu poze şi alte deşertăciuni respinse cu dispreţ de jivalanie în răstimpul vacanţei. Ana Popazu s'a despărţit de dânsul cu mare durere şi grijă, punându-l sub diferite ocrotiri şi prescriindu-i o duzină de solemne recomandaţii. Să nu umble fără pălărie în soare, să nu răcească, să doarmă două ceasuri după amiază şi să asculte cu sfinţenie cuvântul bunitei.

A doua zi dimineaţa, când Pufuleţ a aşteptat cu supunere cuvântul bunitei, Smaranda

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

Cumpătă l-a măsurat din tălpi până'n creştet, cam tot aşa cum se uita la fetiţa cocolită a Adei. Cu mirare şi milă. I-a spus, scurt:

— Hai! Ce te uiţi la mine?... Lumea-i a ta! Păzeşte ceasul mesei şi nu da foc la casă... Incolo, n'ai să te ţii de poalele mele! Scurt!

Lui Pufuleţ nu-i venea să creadă. Intâia oară se înfrupta din asemenea libertate. Purta subsuoara din dreapta, un cărtoiu cu poze lăcuite: Robinson Crusoe. Subsuoara din stânga, o paiaţă de postav negru, cu nasul ascuţit ca un ardeiu, cu muzicuţă în pântec şi clopoţel la scufie. Două vestigii ale lumei civilizate, care n'aveau ce căuta la Zapodia.

Smaranda Cumpătă l-a povăţuit:

— Leapădă mişăliile acestea şi caută-ţi un băţ, un biciu... Du-te la Toader Gliga să-ţi împletească o puhă!...

Copilul s'a supus pe jumătate. A lepădat cartea lui Robinson. A păstrat paiaţa cu nasul roşu. Şi nu s'a dus la moş Toader Gliga, să-i împletească o puhă. Ii stătea pe suflet altă grijă. Decuseară îl intrigase anume sunete foarte ciudate, în fundul ogrăzii, lângă ocoale. Parcă se juca acolo cineva. Intăi o lovitură groasă. Bang. Pe urmă altele mai subţiri. Bing-biling. Ce puteau să însemne acestea? Aici, la Zapodia, se află o sumedenie de lucruri curioase, pe care Pufuleţ Popazu nu le-a văzut niciodată şi acum putea însfârşit să le iscodească şi să le priceapă.

S'a apropiat cu sfială, încetinind paşii pe măsură ce sunetele răbufneau mai puternic. Imprejurul fierăriei erau movili de sgură, fier vechiu aruncat, şine ruginite de roţi, pluguri aşteptându-şi rândul să fie meşteruite pentru

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

arăturile de toamnă. Iar înlăuntru, prin uşa deschisă, se zărea un foc înfricoşat. Ceva fosăia pe nări, ca un balaur. Un omuleţ negru, cu ochi şi cu dinţi albi, a ieşit afară cu un fier roşu şi l-a băgat de câteva ori într'un ciubăr urât cu apă. Fierul a sfârâit şi a slobozit un nor de aburi alburii. Dar omuleţul cel negru nu se uita la fier şi la aburi. Se uita la Pufuleţ Popazu. Se uita şi rânjea.

— Aista-i Vineri... s'a gândit repede Pufuleţ. Mare lucru să nu fie el Vineri, robul lui Robinson Crusoe.

Prea neagra vietate era cu părul sburlit, cu o cămaşă flenduroasă şi plină de unsoare, cu pieptul gol, pantalonii şi mânecele suflecate. Vineri în persoană. Aşa cum îl arată poza din cartea lăsată pe masa pridvorului.

Rânjind, omuleţul a strigat la cineva dinlăuntru:

— Tătucă, o mai venit un nepot de-a boierului... Pe-aista încă nu l-am văzut noi!

In uşă a păşit un uriaş tot atât de negru şi unsuros, cu un şorţ de piele, mustăţi cumplite şi un ciocan încă mai cumplit în mână. Era fioros din cale-afară, dar a rostit cu mare prietenie, râzând:

— Sărut mâna, conaşule! Mata eşti băiet de-a lui conu Culai Popazu şi de-a ducăi Ana? Am cam gâcit eu?

Pufuleţ a răspuns, prinzând curaj:

— Da, domnule Harap...

— Iaca-i bun. Şi-ai venit mata să vezi ce meşteruim aicea?

— Da, domnule Harap. Vreau să văd cine se joacă aicea cu bangbilingul. Şi mai

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

vreau să-mi arăţi ânimalul care fosăie pe nări...

Domnul Harap cu ciocanul a râs din toată inima, netezindu-şi mustăţile unse cu mâna suflecată. Râdea şi omuleţul cel mic şi negru, cu gura pân' la urechi.

— Carevasăzică noi ne jucăm aicea cu bangbilingul? întrebă hâtru, domnul Harap. Asta-i mai bună ca tăte. Am să i-o spun eu şi lui conu Iordache, să aibă ce râde boierul!...

— Animala care i se pare lui că fosăie, mă tem că-sfoalele! se dădu cu ideia omuleţul cel negru. Apu'aista, chiar că nu ştie 'nica dela noi, tătucă!... Nu-i ca nepoţii ceilalţi ai boierului... Aceia îl cunosc şi pe dracu, din fundul tartorului!... Despre foale, vrei tu să vorbeşti?

Pufuleţ Popazu s'a simţit foarte jignit, de chipul cum îl trata puiul de harap. Omul cel mare, domnul Harap, îi spunea: „Sărut mâna!" şi „conaşule". Îi spunea: „mata"... Omuleţul îi spunea „tu" şi „lui". Aşa ceva nu mai pomenise. Mai târziu însă, Pufuleţ s'a împrietenit la cataramă cu puiul de harap. A aflat că-l chiamă Ţurlui, ceea ce i se potrivea de minune. I-a încredinţat paiaţa de postav roşu, pe care Ţurlui a răsucit-o, strângând-o de pântec să cânte şi minunându-se de mecanismul dinlăuntru.

— Asta-i a dracului maşinărie! a încuviinţat cu admiraţie Ţurlui. Am s'o desfac eu odată să-i văd măruntaiele. Ş'apoi, mare lucru să nu tocmesc şi eu una la fel...

Până atunci, paiaţa cea nouă, cumpărată dela iarmarocul Călimanului, s'a ales cu prea frumoase pete de funingine şi de unsoare, pe care nu i le-a mai putut şterge nimeni.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

Iar din acea dimineaţă, Puşuleţ Popazu şi-a petrecut viaţa dela Zapodia între două amiciţii. Mariana şi Ţurlui. Fiecare înfăţişa altceva. Mariana îi asculta cu admiraţie întâmplările lui Robinson Crusoe; îl ţinea pe-aproape de casă, în ietacuri, în pridvor şi pe balcoane, lângă tanti Ada, aşa cum a fost deprinsă să trăiască sub ocrotirea molcomă şi călduţă a mamei dela Mădeiu. Deacolo, se strecura la fierăria lui Ţurlui, de unde se întorcea cu hotărîri mari. Să-şi cumpere drâmbă, să înveţe a cânta din scripcă şi din cobză — toate idealurile puiului de harap. La Zapodia descălecase cu altfel de proiecte.

— Eu am să mă fac ministru, când oiu fi mare! îi destăinuise el lui Ţurlui. Şi am să mă duc la Lemberg, ca tata...

Ţurlui a pufnit în râs, cu dispreţ:

— Ce-i aceia Menestru? Mia nu-mi trebue Menestru... Eu am să mă fac lăutar... Cânt boierilor la nunţi şi la cumătrii. Boierii îmi dau de băut şi-mi asvârl bacşiş... Pe urmă le cânt la ureche...

Impresionat de asemenea viitor reservat numai lui Ţurlui, s'a lepădat şi el de vechile-i idealuri.

A ţinut chiar să se spovăduiască:

— Ştii mata, tanti Ada, că eu nu mă mai fac ministru?

— Ei, cum? a zâmbit Ada.

— Iac'aşa! Nu-mi mai place. M'am săturat...

— Şi pe ce-ai schimbat? Ce-ţi place acum?

— Tanti Ada, eu mă fac lăutar.

— Bine, dragă Puşuleţ, ce fel de vorbă e

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

asta? Mi se pare că iar ai fost pe la fierărie.

Pufuleț se preface că n'a auzit. Deocamdată ține să dovedească tanti Adei, că nici meseria de lăutar nu-i așa de lepădat:

— Ascultă mata, tanti... Invăț să cânt din scripcă și din cobză... Și când s'o duce vestea că nu mai am pereche pe lume, mă chiamă boierii la nunți și la cumetrii... Cânt toată noaptea, iar boierii au să-mi dea de băut și au să mă umple de bacșiș... Pe urmă le cânt și la ureche. Asta le place boierilor mai mult...

— Bhavo! Mehg și eu cu tine! bate din palme Mariana, cuprinsă de entuziasm și de admirație.

Ada își frângea mâinele, într'o exagerată scandalizare:

— Dar e ceva ne mai pomenit, Pufuleț dragă! Cum? Ai început și tu, Mariana... Vai, Doamne! Am să vă spun buniței, să știe ce 'nvățați voi, aici... Are să-l poftească pe acest Țurlui și are să-i răsucească urechile... Scurt! Pe semne că aceasta voiți?

— Bine, tanti! a intervenit, Pufuleț. Lasă-l mata pe Țurlui. Nu mă mai duc la el și gata...

A făgăduit. Dar de dus tot s'a mai dus.

Acum e Duminecă și cald. Bunicii au plecat la Piatra. Jivalania cea veche și gălăgioasă s'a risipit în cotloanele sale. Se apropie sfârșitul vacanței și nimeni n'are timp de pierdut. Tanti Ada e sus, în balcon, pe scaunul de pânză. Vorbește cu domnul căpitan Yann de Kérgolay, care pufăie din pipă. Pufuleț a făcut un semn Marianei printre uși. S'au furișat amândoi în vârful

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1933-1947

degetelor. Mergem în livadă? Hai! Au încercat să se dea în scrânciob. Scrânciobul n'are niciun haz. Paiaţa cea roşie doarme aruncată cu nasul în iarbă. A pierdut şi ea tot hazul.

— Măi Pufuleţ, măi! Tu eşti acolo?

Glasul a sunat după gard, de cealaltă parte. Amândoi au tresăltat bucuroşi. E glasul lui Ţurlui. Băiatul fierarului s'a cocoţat călare pe zaplaz, a sărit în tufele de smeură şi îi chiamă cu strâmbături, chip să nu facă sgomot, holbând mereu ochii albi în dreapta şi'n stânga.

— Ssst! Incet... Vorbiţi încet... Am venit să vă iau la iaz.

— Gata! Hai! strigă exaltat Pufuleţ.

— Ssst! Incet...

— Incet... Stai să mă duc întâi să iau umbrela bunităi

— Ce să faci cu cortelul?

— Cum ce să fac?... Dacă mergem la iaz, în insulă, îmi trebue numaidecât umbrelă. Aşa cum avea una şi Robinson Crusoe.

Ţurlui râde pe'nfundat, cu laba negricioasă la gură;

— Eu nu ştiu cine-i Cruzoia cela, de tot hojma-mi vorbeşti numa de el!... Trebue să *hi* fost on nebun ori on fudul... Ce căuta el pe iaz cu cortelul? Mai bine ţi-ai lua şi tu, măi băiete, o pălărie ca a mea.

Lui Ţurlui nu-i plăcea umbrela lui Robinson Crusoe. Şi pretindea că nu-i plac nici oamenii fuduli. Dar în această zi de Duminecă, părea grozav de fălos cu pălăria lui verde şi prea mare: o borsalină căpătată în dar, gigantă, de brigand calabrez. Pentru a

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

nu rămâne mai prejos, Pufuleț Popazu a dat fuga în casă. A adus două pălării. Una pentru el; alta pentru Mariana. A mai rechiziționat și un cățel din ogradă. Bodolan, un cățel flocos și bolfos, de stână, care se poticnea la fiecare pas.

Au pornit cu toții tiptil, pe sub gard, în șanțuri, pe urmă printre porumburi. Până la iaz au scăpat cu bine. Câmpul era gol. Oamenii odihneau acasă, ca în zi de sărbătoare. Flăcăii și fetele se aflau la horă. Nu se zărea țipenie. Doar o babă s'a îndreptat de șale, să-i privească.

— Ahe să ne pâhască! s'a spăimântat Mariana.

— Dă-o dracului! Asta-i baba Rița Lingurăreasa... N'are ea grija noastră... Caută burueni de leac.

Țurlui avea dreptate. Baba și-a căutat în pace de buruienile sale. Cățelul cel flocos, ieșit din ogradă, sburda după lăcuste, lătra la vrăbii, își băga botul în mușuroaiele de furnici și se scutura de gângăniile negre strănutând.

— Iaca, de-amu am dat și la iaz! vesti Țurlui.

— Nu văd cohăbiile! se miră Mariana. Cu ce mehgem în insula lui Hobinson?

— Inotăm! spuse Țurlui. Ce, voi nu știți să'notați?

Pufuleț Popazu și Mariana, au mărturisit cu umilință că nu prea știu.

— Nu face nimic! i-a mângâiat Țurlui. Trecem atunci cu lotca dela moară. Este acolo o barcă... Coana Smaranda a dat poruncă să nu se atingă nimeni de dânsa, cât

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

e jivalania dela curte pe aicea... Ci-că să nu se'nece v'un diavol!... Da eu ştiu unde-s lopeţile... Şi mai ştiu că moş Neculai îi la crâşmă. Cinsteşte de necaz că iar l-o făcut leliţa Safta dela coşare, ştirb şi mormoloc... Nici morăriţa nu-i pe-aicea... Trebue să fie în sat la v'o cumătră, să-l facă pe Moş Neculai, celălalt, dela coşăre, cracanat şi tanău... Aiestea voi nu le ştiţi!... Voi, tot cu Cruzoia cel a vostru.... Iaca, să 'nvăţaţi alta, dela tetea... Mă *tuchilez* pe după moară, fur lopeţile...

— Nu-i bine să furi... observă Pufuleţ Popazu.

— Parcă eu zic că-i bine!... Mai ales dacă te prinde, apu-atunci îi rău de tăt!... Dară pe mine greu să pună cabja ştirbu de Neculai...

Ţurlui a plecat să-şi pună planul în executare, înaintând pe furiş ca o ciupercă ambulantă, sub bălăria imensă şi verde. Mariana şi Pufuleţ Popazu au rămas în aşteptare, admirând lacul. Aşa lac înţelegeau şi dânşii! Mai mare decât Marea. Păcat că nu sunt corăbii şi că nu-i furtună. Dar furtuna-poate că vine mai târziu. Tot aşa i s'a'ntâmplat şi lui Robinson Crusoe. Aventurile au început să curgă mult mai târziu.

O broască a sărit lângă dânşii, speriindu-i de le-a svâcnit inima din loc. Bodolan, căţelul de stână, s'a repezit s'o apuce în gură. A lepădat-o îndată cu scârbă. Incă nu mai pomenise el, asemenea jivină umedă şi rece.

— Amu, suiţi-vă! glăsui Ţurlui, sosind cu lopeţile şi svârlindu-le în luntre. Eu desleg funia, împing lotca, sar după voi şi am să

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

vă duc mai avan ca în corabia lui Cruzoia...

Căţelul se codea. Ţurlui l-a apucat de ceafă şi i-a făcut vânt în fundul bărcii. Apoi s'a opintit în vâsle. Lotca a pornit din loc. Indată Ţurlui o suci printre trestii şi papură pe dâre de apă ascunse ochilor pe departe.

— De ce nu mergem prin mijloc? Pe ocean? a întrebat Pufuleţ Popazu.

— Da! Se vede că nu ţi-i a bine, măi băiete? Apoi dacă-i dăm prin mijloc, cine-mi spune mia că nu ne vede cineva dela curte? Şi dacă ne vede, dusu's'a şi tot s'a dus, plimbarea lui Cruzoia! Asta n'o ştii?... Mai bine uită-te că ne-apropiem de plavie.

Mariana a vrut să afle:

— Ce-i aceea plavie?

— Boierii îi zic insulă şi ostrov. Noi îi spunem plavie... Adicătelea *plagie*. Acolo am eu ascunse la un loc bun, undiţile mele.

Ţurlui mai vâsli de câteva ori cu lopata, pe urmă opri sub o salcie, la mal.

— Am ajuns, măi băiete!

— Nu sunt sălbateci? întrebă Mariana cu nelinişte.

— Aicea nu's decât împăraţi! o încredinţă Ţurlui. Imparatul crapilor şi împărăteasa ştiucilor. Şi mai este împaratul păsărghiilor. Ei sânt mari şi tari, peste iaz şi peste papură.

— Atunci e bine! s'a bucurat Pufuleţ Popazu. Cu dânşii n'avem nimic de'mpărţit. Putem coborî.

Insula lui Robinson Crusoe nu era mare. Nici nu era propriu zis o insulă. Un dâmb de pământ, ca o spinare, ridicată din apele

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

mai smârcoase dela coada iazului. Dar se cunoştea că pe acolo a trecut Robinson. Se afla şi un fel de colibă veche şi dărăpănată.

— Asta-i coliba lui Robinson! o recunoscu Pufuleţ Popazu. Ce ţi-am spus eu?

— Ce mi ai spus tu? îl strâmbă Ţurlui. Mi-ai spus prostii gogonate, cât tine de mari. Asta mi-ai spus!... Aicea n'a stat niciun Cruzoia!... Aicea i coliba noastră, unde ne facem noi de cap, când pleacă jivalania voastră dela curte şi căpătăm voie să umblăm şi noi pe iaz...

Pufuleţ Popazu se întristă văzând că n'are cu cine vorbi. Ii părea rău pentru sărmanul Ţurlui, care n'a aflat ca dânsul pe cineva să-i citească minunata întâmplare a lui Robinson Crusoe. Atunci n'ar mai susţine că n'a existat niciun Robinson şi că n'a stat el atâţia ani în această colibă, unde se mai cunosc urmele şi acum.

— Uite! Aici făcea el focul! arătă o vatră în iarba arsă.

— Da! Aici fac eu focul, când prind peşti şi-i frig. Ai să vezi acuşi, măi băiete. Ii prind, îi frig pe cărbuni şi-i mânânc. Aveţi să mâncaţi şi voi!... Haideţi după mine, că ne-apucă noaptea cu mâinile în sân!

Mariana şi Pufuleţ Popazu l-au urmat, cu Bodolan, căţelul de stână, după dânşii. Ţurlui îşi avea ascunse undiţele într'o scorbură de răchită. Le-a scos şi a început să cerce cârligele.

— Nouă nu ne dai? s'a rugat Mariana.

— Bine... Am să vă dau...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

A ales două, pe cele mai păcătoase. Cea mai bună şi-a oprit-o lui:

— Vi le dau aşa, ca să nu staţi degeaba. Dară peşte să prindeţi, slabă nădejde! Pentru asta trebue meşteşug...

Puf uleţ Popazu s'a simţit profund ofensat de asemenea pesimiste pronosticuri. A apucat undiţa hotărît să prindă numaidecât un peşte, poate chiar împăratul crapilor ori împărăteasa ştiucilor, ca să-i arate el lui Ţurlui ce poate. Când a răsucit undiţa ca un biciu deasupra capului, cârligul a prins din sbor pălăria cea mare şi verde a lui Ţurlui şi a svârlit o cât colo, în iaz.

Ţurlui a rămas cu gura căscată.

— Am pus-o de mămăligă! rosti, scărpinându-se cu degetele de funingine în cârlţii tot aşa de negri şi unsuroşi.

Pe urmă, după o scurtă chibzuială, s'a aşternut pe brânci şi a pescuit pălăria plutitoare cu varga undiţei. A pescuit-o, a şters-o de apă şi a aşezat-o într'un băţ, să se usuce.

— A doua oară să ştii că-ţi arunc şi pălăria ta să facă baie, măi băiete!

Puf uleţ Popazu a tăcut şi a înghiţit ameninţarea. Se simţea vinovat. De altfel, Ţurlui se arăta lipsit de instincte răzbunătoare. Indată a luat comanda, schimbând glasul:

— Hai! Acum la treabă!...

S'au aşezat să pescuiască, aliniaţi cuminte la rând, cu ochii ţintă la dopul sforilor.

— Unu! vesti Ţurlui, trăgând undiţa şi scoţând un peşte spânzurat în cârlig.

L-a desfăcut din ac şi l-a svârlit în iarbă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

Peştele se svârcolea cu solzii argintii în bătaia soarelui.

— Stăi, măi băiete! rosti către el Ţurlui. Să te punem la ulcică!... Altfel nu merge...

După ce l-a pus la ulcică şi-a luat locul. Nu peste multă vreme, a vestit din nou:

— Doi!... Iac'aşa se prinde peştele, măi băiete cucuiete! Ai văzut? Am aici o ulcică... Am şi sare. Trebue să ştii dela mine, măi Pufuleţ, că eu dacă vreau, pot să stau aicea şi-o lună. Ce mânca, am! Ce bea, am! Unde dormi, am!...

— Hămânem şi noi cu tine o lună! se hotărî Mariana. Mă înveţi şi pe mine cum să aphind focul şi cum cum să fhig peştii...

— Mai întâi trebue să'nveţi cum să-i prinzi. Că de fript şi de mâncat ştie şi bunica... Trage repede!

Mariana a tras repede, cu răsuflarea tăiată de emoţie.

In vârful undiţei, spânzura un peştişor mic şi necăjit cât un deget.

— Tot îi bun!... o încurajă Ţurlui.

— Pe acesta îl fhig şi-l mănânc eu! vorbi Mariana în culmea fericirei.

— Numai dacă te-i sătura cu-atâta! Dă-l încoace să-l puie tetea la oală. Ai să-l cunoşti când i o veni lui rândul la fript... Iaca şi'n undiţa lui Pufuleţ, unu! Trage, măi Pufuleţ, ce sgâieşti ochii la mine?

Pescuitul a decurs după asemenea tipic, vreme de un ceas. Ţurlui a hotărît:

— De-acum ajunge! Să facem focul... Mi se pare mie c'are să ne ude şi o leacă de ploaie.

Un vânt subţire a prins să încreţească

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

oglinda apei. Trestia şi papura s'au clătinat în foşniri înfiorate. Au trecut sburând cu grabă, necunoscute păsări, albe şi mari.

Ţurlui n'avea timp să ia prea îndelung aminte la acestea. El aduna stuf şi găteje uscate, pentru a pregăti focul. Când a ridicat o respectabilă moviliţă, a scos amnar, cremene şi o bucată de iască. A apris iasca, s'a aşternut pe brânci şi a început să sufle mai cumplit ca foalele dela fierărie. O aţă subţire de fum s'a deşirat din stoguleţul de trestie şi găteje; pe urmă veselă a săltat flacăra înteţită de vânt.

Mariana şi Pufuleţ Popazu, priveau cu admiraţie. Fetiţa a spus, plină de convingere:

— Aşa făcea focul şi Hobinson Chusoie! Dela el ai învăţat?

— Dacă tot aveţi să-mi bateţi mie capul cu păcătosul cela de Cruzoaia, am să vă las aici, să văd cum vă scoate el la mal! ameninţă mai în glumă, mai în serios, Ţurlui. Eu nu vreau să ştiu ce făcea şi cum dregea Cruzoaia! Şi n'are să mă 'nveţe un parşiv ca el, cum să fac foc... El să 'nveţe dela mine, că eu îs tata focului!... Acuma daţi ulcica încoace, să vă pregătesc un ospăţ ca acela!...

Amândoi s'au supus. Socoteala lor de-acasă, se cam schimbase. Când au plecat dela curtea Zapodiei, după chibzuiala lor şi după buna orânduială din carte, nu mai încăpea îndoială că Ţurlui avea să fie Vineri, robul lui Robinson, supus la porunca stăpânului. Aici poruncea Ţurlui; iar cei doi Robinsoni ascultau şi executau. Vineri a curăţat peştii cu un ciorsac, i-a înfipt în ţăpuşe, i-a presărat cu sare şi a început să-i perpelească la

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

jăratec. Mariana a fript şi ea peştişorul său. A rămas îndată o bucată de tăciune, negru şi ars.

— Cu acela n'ai să te saturi, fetiţo, pe ziua de azi! a râs Ţurlui cu mărinimie. Aşteaptă să-ţi pregătească tetea un crăpuştean!...

Când înfulicau mai vârtos, picături mari au răpăit de sus şi o ploaie repede i-a despăţit de lumea cealaltă. Malurile de dincolo s'au mistuit în perdea vânătă. Trestiile şi papura se sbăteau svârcolite de vânt.

— Fugiţi, în colibă! strigă Ţurlui. Eu mă duc să-mi aduc pălăria.

Astfel, dovedea că nu-i el omul să-şi piardă capul şi pălăria. Cei doi Robinsoni s'au retras în colibă. Prin acoperişul spart ploaia şuruia gârlă. Cu mare greu s'au ghemuit într'un ungher unde nu-i ajungea apa de sus, dar îi lua de jos, pe dedesubt.

— Asta-i ploaie care poate să ţină până la noapte! s'a dat cu părerea Ţurlui, întorcându-se cu pălăria murată după a doua baie. Ţine până la noapte şi nu ştiu cum avem să plecăm.

— Dohmim aici! hotărî curajos Mariana.

Pufuleţ Popazu aprobă cu însufleţire:

— Se 'nţelege! Facem pe rând de pază. Sau aprindem un foc mare, să ne vadă alţii, să vină şi să ne scape de primejdie.

Era să adaoge:

— Să ne scape, cum l-au scăpat corăbierii pe Robinson Crusoe.

Dar şi-a adus aminte că lui Ţurlui nu-i place această pomenire a lui Robinson. A tăcut. Au tăcut toţi, strânşi unul în altul,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

ceoarcă de apă, cuprinşi pe încetul de frig. Entuziasmul scăzuse. Căţelul de stână, Bodolan, picotea şi scâncea prin somn. Începea să se întunece.

Într'un târziu, când toţi moţăiau, s'au auzit glasuri şi ropote de paşi, afară, în ploaie.

— Aicea sânt! I-am găsit! a vorbit un glas gros.

— Aceştia's sălbateci! sări în picioare, Pufuleţ, trezit din moţăială. Ţurlui, scoate repede ciorsacul tău, să ne apărăm!

Bodolan lătra cu înverşunare. Ţurlui însă, îşi pierduse tot curajul, oftând:

— Mi se pare mie că am păţit-o mai rău de cât cu sălbatecii, măi băiete. Aista-i glasul lui moş Neculai dela moară. Ne-o căutat şi ne-o găsit. M'aşteaptă o bătaie soră cu moartea. De asta nu scăp!...

Neculai dela moară a răsărit în prag. S'a repezit, apucând sub un braţ nepotul boierului, sub celălalt nepoata:

— Aici eraţi, conaşule? Aici, duduiţă? Bine că mi-o ajutat Domnul să vă găsesc!...

Pe urmă s'a întors la Ţurlui, pocnindu-l peste ţurluie cu talpa cioboatelor sale de sărbătoare:

— Măi mişălule şi ticălosule! Cum ai îndrăsnit să faci una ca asta? Dacă se întâmpla o poznă? Dacă se răsturna barca?... Ei lasă, că-ţi arăt eu, să pomeneşti ziua de azi până'n mormânt!

Neculai răcnea din gura ştirbă şi izbea din călcâiul potcovit. Ţurlui, cât se arătase el de viteaz şi atoateştiutor, bocea şi se văicărea fără nicio demnitate:

— Nu mai da, moş Neculai!... Ai milă,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

moş Neculai... Iote, măi Puf uleţ, cum mă bate şi mă ologeşte, şi tu-l laşi să mă omoare cu zile.

— Cum ai spus? strigă mai amarnic, Neculai cel ştirb. Cum cutezi tu să spui la nepotu boierului „măi" şi „tu"? Hai? Na, pentru *măi!* Na şi pentru *tu!* Că pentru celelalte, am altă socoteală...

— Lasă-l, moş Neculai! se rugă Puf uleţ Popazu, svârcolindu-se să scape de subsuoară. Nu-i el vinovat...

— Nu-i el? Atuncea eu îs vinovat? Mai stăi tu oleacă!...

Ţurlui se afla cu pălăria în cap, fiindcă nu-i găsise un loc mai bun s'o ferească de apă şi de murdărie. Iar Neculai avea acum o mână liberă. Morarul i-a tras deci pălăria pe ochi şi învârtindu-l cu tot cu ea, îl aducea mereu după o roată în dreptul piciorului, ca să-l izbească mai de nădejde.

— Imi rupi pălăria, moş Neculai! Ai milă de dânsa, moş Neculai! răcnea Ţurlui în gură de şarpe, căci mai amarnic îl durea pălăria, decât spinarea unde pocnea călcâiul potcovit şi talpa cu ţinte.

— Las'că ţi-oiu rupe eu şi ciolanele!

Neculai moraru, a învelit nepoţii boierului în suman. I-a purtat pe braţe la barcă şi de acolo, la ţărm.

A doua zi, Ada a plecat din Zapodia la Târnauca, scurtându-şi vacanţa cu două săptămâni.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

4

Sfârşitul lui August s'a vestit cu amestec de vântoase, arşiţe şi ploi.

Intr'o singură zi, dela mijitul soarelui într'amurg, vremea trecea prin toate arătările calendarului. Elena Casimir a fost pus la cale o plimbare cu lung alaiu, în munţi, la Ceahlău, mai departe, spre Broşteni, Dorna şi Sabasa, cu drumul la întoarcere pe Bistriţa în jos, cu plutele. Poate din pricina timpului schimbător, poate din alte pricini, plănuirile au căzut fără răsunet. Ada plecase. După dânsa, Anne-Marie Udrea, Octav şi căpitanul Kérgolay s'au mutat la Stănişoara, unde meşterii au meremetisit în fine ruina aşezărilor vechi. Jivalania s'a rărit. Cei rămaşi se pregăteau de ducă. Seara, vântul svârlea în pridvor o frunză rotundă de plop, o frunză lată de tei. Ecoul tălăncilor era mai prelung şi profund, dureros.

— O săptămână... Ne-a rămas numai o săptămână! a suspinat Adrian.

Irinel Măgură a întors ochii mari, luminoşi, cu firişoare de aur, ca ochii de leopard. Nu era nicio umbră în lumina lor, nicio întristare.

A întrebat surâzând, mirată:

— De ce acest *„ne-a mai rămas"*? N'o să ne vedem la Căliman?

— E altceva, Irinel... Gândeşte-te că am făcut patru ani de şcoală în acelaş oraş, şi aşa cât de mic e Călimanul, nu ne-am ştiut... Poate am trecut în acelaş ceas, pe aceeaşi stradă...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

Poate ne-am încrucişat chiar pe acelaş trotoar şi noi nu ne-am văzut; nu ne-am ştiut...

— Curios... a recunoscut ea. E într'adevăr curios.

Pe urmă a zâmbit, fără să-şi mărturisească gândul întreg.

Aşa cum era ea anul trecut, cum era chiar la începutul vacanţei, nu mai departe; — oricine putea să treacă pe lângă dânsa şi să n'o vadă. O fetiţă cu obrazul de humă, cu părul cânepiu şi cu ochii spălăciţi; o şcolăriţă insignifiantă şi molâie, în rochia de caşmir negru a uniformei. Acum obrăzarul de humă căzuse, desvelindu-i adevăratul ei chip, iluminându-i firele de aur în ochi, punându-i petală însângerată de muşcată pe buze. Acestea le ştia. I le-a spus oglinda. I le-a spus toată suflarea Zapodiei, uimită ca de o rară şi'ncântătoare minune.

Adrian mergea alături, cuprins de gânduri mult mai amare. Muncit de mai negre presimţiri.

Tot ce-a dorit şi a cerut el la sfârşitul anului de şcoală, în Iunie, ameninţa să-i fie împlinit. A cerut să urmeze liceul la Iaşi. Acum se temea să nu-l expedieze părinţii tocmai acolo, la Iaşi, în cea mai nedreaptă urgie a destinului. Se silea să surâdă. Să-şi ascundă jalea din ochi şi din glas.

Poteca-i ducea pe drum cunoscut. Printre sălbii late de papură, în desişul de stuf înspicat. Tot aşa sburau libelule în zig-zaguri năuce : bâzâiau bondari pântecoşi şi mii de gâze mărunte. Tot aşa sbucnea neaşteptat o pitulice şi soţul ei după dânsa; se lăsau le-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr/1933-1947

gănate pe-un vârf de trestie, privindu-i cu ochişori negri ca gămăliile de bold.

Zidul foşnitor care-i împresura astupându-le zarea, poate că nu mai era tot atât de verde. Spicul de trestie atins, risipea acum un nor plutitor de puf.

Poteca era însă aceeaşi. La dus, pe unde atuncea veneau. Pârâiaşul cel lat, fără punte, le-a aţinut şi acum calea. Irinel Măgură nu s'a temut, n'a cerut ajutor braţului, n'a închis ochii, să cadă dincolo, aproape de pieptul deschis s'o cuprindă. A sărit sprintenă în salt de căprior şi l-a aşteptat pe el s'o ajungă.

Adrian a lunecat pe marginea brazdei de pământ, cu iarbă deasă, scurtă, ca măruntul gazon al peluzelor. A lunecat cu un picior în apă, s'a scuturat ca un căţel plouat şi s'a simţit încă mai năpăstuit de destin. Irinel râdea.

Apoi l-a cercetat serioasă de-odată, când i-a zărit cuta pretimpurie dintre sprincene:

— Te-ai supărat?

— De ce?

— Ştiu eu... Tu eşti trist, Adrian, iar eu aş vrea să mă bucur de toate aceste zile puţine, câte ne-au mai rămas... Iţi aduci aminte? Aici ţi-am spus eu întâia oară pe nume... Adrian! Ţi-am spus Adrian şi am simţit că roşesc de ruşine... Tu n'ai observat?

— Mi se pare că aveam altă grijă. Mă temeam să nu observi tu c'am roşit... Fiindcă eu am început. Irinel! Dă-mi mâna, Irinel!

— Tot ce se poate... Dar ideia a pornit dela mine. Te-am invitat să mă tratezi după

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

legiuirile jivalaniei, fără mofturi şi protocol... De altfel, ce copii caraghioşi mai suntem, Adrian! Toate acestea mai au vreo importanţă?... Vorbim despre trecut, parc'am fi de cincizeci de ani şi ne-am întâlnit să ne depănăm amintirile... Nu-i mai cuminte să vorbim despre viitor?

Au vorbit despre viitor. Despre cel mai îndepărtat şi totuşi mai neîndoios viitor. Pe Adrian îl aştepta cariera de pictor, de poet, de savant biolog. Ii rămânea de ales. Ii rămânea să aleagă ea. Iar ea, avea să-l urmeze ca o umbră.

Mergeau alături ocolind lacul.

S'au oprit pe-un trunchiu răsturnat de salcie. Altul. Se fereau de atingere ca de-o primejdie arzătoare. Işi mai descopereau atâtea de spus! Incă atâtea!... El a făgăduit solemn în faţa lacului, că va zugrăvi odată viaţa Zapodiei, vacanţa lor, peripeţiile jivalaniei. Ea regreta că nu-şi cunoaşte niciun talent. Dar se mai arăta vreo nevoie? Ii rămânea lui această sacră misiune. Cu o singură condiţie. Inaintea oricui altuia, să-i citească ei poemul sau romanul sau cartea de amintiri. Să-i arate ei, tabloul sau caetele de schiţe. Priveau amândoi luciul apei, când nu-şi căutau în ochi. Iar lumina pe iaz se împuţina treptat, turbure şi mâhnită. I-a prins întunericul odată cu ploaia. Ploaie şi noapte brăzdată de fulgere.

Fugeau alături, tot fără să se-atingă, râzând în stropii repezi şi reci. Ea îşi acopera ochii la scăpărul fulgerelor. El şi-a desbrăcat haina din fugă, i-a pus-o din mers, cu sila, pe umeri. O flacără uriaşă, albastră, a scos din întu-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

neric o clipă, un cal lângă o claie de paie; un cal deşirat şi scheletic, nemişcat cu ochii de fosfor.

Ploaia şi noaptea l-au înghiţit în cealaltă clipă.

Parcă n'a fost, poate că n'a fost, decât un cal strigoiu.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

CAPITOLUL VI

SFÂRŞIT DE VACANŢĂ

Pe scaunul de paiu, din pridvor, stăpâna Zapodiei prăfiră mătăniile între degete. E o mare tăcere. Un mare deşert. Numai boabele de chilimbar, în picurul lor mărunt şi mat, numără secundele în veşnicie: una... două... trei... patru...

Toate uşile sunt închise. La grajduri, hambare, la podurile unde se iţea un cap sburlit de jivălănist. Toate ferestrele sunt oblonite, la casa de sus, unde-a fost chicot şi larmă de glasuri. Viaţa s'a retras ca o apă alinată, numai în încăperile scunde ale sălaşului bătrânesc.

Acolo în cancelaria cu spice împletite şi ţintuite în perete, Adrian, ultimul supravieţuitor, îşi îndeplineşte o osândă. De trei zile, înainte de a aţipi la odihna de-amiazi, Iordache Cumpătă i-a cerut să-i citească ziarele.

Adrian trece cu ochii peste titluri: *Primirea*

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

Bucovinenilor la Expoziția jubilară. Deschiderea anului judecătoresc. După atentatul împotriva lui Stolipin. Pregătiri pentru primirea Făgărășenilor... Ce-a rămas din Duma rusească... D. Jack Medoveanu și împăcarea fracțiunilor conservatoare... Conflictul greco-român nu s'a sfârșit!... D. Take Ionescu despre Loteria statului român pe clase... Monedele de nichel și mărcile jubilare... Declarațiile d-lui P. P. Carp...

După fiecare titlu, așteaptă un semn, hotărîndu-i de va să urmeze ori nu. Iordache Cumpătă înalță din spinare: Treci!

Despătureşte alt ziar: *Ortografia mărcilor jubilare. Actul de fundație al Cazinoului din Constanța. A doua Dumă și sufragiul restrâns. D. Laurențiu Sarandă face senzaționale declarații asupra recoltei din acest an. Ardelenii la Expoziția jubilară. Exportul de cereale crește în mod vertiginos. După procesul arendașului Rappaport, siluitorul celor 14 fete de țăran din Botoșani.*

— Se poate, frate!... Cum poți să citești asemenea mișălii?... Treci!... Auzi, ticălosul? Hm!... Treci!...

Adrian trece. De trei zile, sfârșitul e cam întotdeauna același. Iordache Cumpătă îl pune să desfacă Monitorul Oficial, rubrica desbaterilor parlamentare. Aici Adrian e în largul său. Discursurile sunt vechi, de astă iarnă. Desbateri și discursuri dela Cameră... Incepe a citi, sărind aliniate întregi. Astfel cuvântările își pierd până și înțelesul pe care-l vor fi avut vreodată.

— Hm! se miră, Iordache Cumpătă. Domnul să-i mai priceapă!... Tot la noi, la Senat,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-194/

mai vorbesc oamenii c'o socoteală... Aiştea-s năuci de tot!... Auzi, dumneata?

Adrian citeşte şi sare; sare şi trece înainte. Când a simţit că pleoapele bătrânului s'au lăsat grele de somn, scade şi el glasul, împătureşte foile şi se depărtează în vârful picioarelor. Afară îl aşteaptă pustiul. E ultima lui zi la Zapodia; iar afară îl aşteaptă pustiul.

Calcă pe urma paşilor care-au fost. Chiar glasul păsărilor din livadă, e mai stins, obosit.

Sub părul bătrân, monarhul Zapodiei, frunzele au presărat masa de lemn vechiu, de lemn vânăt şi vechiu. Acolo a venit ea înaintea plecării. Imbrăcase mantaua urâtă şi neagră, de uniformă. I s'a părut deodată, alta, străină, îndepărtată înainte de a se îndepărta. N'au ştiut ce să-şi spună. Ea chinuia între degete mănuşile negre, urâte, de şcolăriţă. A fugit fără să întoarcă ochii. El a rămas la masa de lemn vânăt şi vechiu. Uitase o mănuşă. N'a alergat să i-o dea. O mănuşă săracă, urâtă, de şcolăriţă, cu vârful degetelor ţesut. Acum mănuşa e îngropată în pământ, acolo, sub ţărnă, lângă părul bătrân, monarhul Zapodiei.

Un funigel plutitor i s'a prins în gene. Poate de aceea, o clipă, s'au văzut toate într'o umedă painjenire. Se'ntoarce pe urma paşilor care-au fost.

In pridvor, pe scaunul de paiu, stăpâna Zapodiei prăfiră mătăniile între degete. Ochii caută spre câmpurile negre de arătură, spre uşile ferecate, spre ferestrele oblonite.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

E o mare tăcere. Un mare deşert. Boabele de chilimbar, în picurul lor mărunt şi mat, numără curgerea clipelor în veşnicie: una... două... trei... patru...

SFÂRŞIT

Biblioteca Judeţeană
ASTRA Sibiu

Aci se sfârşeşte întâia carte a romanului

1907

şi urmează:

Volumul II: **Noi vrem pământ!**

Volumul III: **Pământ, mormânt...**

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvana.ro/mdrr1933-1947

1907

Volumul II: **Noi vrem pământ.**

Volumul III: **Pământ, mormânt.**

— Rezumatul volumelor aflate sub tipar —

In preludiul romanului *1907* şi în prima carte, autorul ne-a infăţişat atmosfera din ajunul răscoalelor ţărăneşti, cu deosebire de cealaltă parte a baricadei — în clasa proprietarilor. Ţăranii au fost lăsaţi dinadins pe al doilea plan. In timpul verii şi al muncilor agricole, el reprezintă o colectivitate puţin diferenţiată. E pălmaşul robit de învoielile agricole. O unitate contopită intr'o realitate statistică.

Odată cu toamna, cu strânsul porumbului şi cu ploile echinocţiului, plugarul a intrat în sălaşurile sale. Ziua s'a scurtat. Productele hambarelor boiereşti şi arendăşeşti au luat calea exportului. Incăodată ţăranul a avut prilej să măsoare că nici cel mai îmbelşugat an agricol, nu-i ajută cu nimic să-şi îmblânzească mizeria. Acum începe a germina sămânţa svonurilor şi nemulţumirilor care s'au acumulat în decursul verii.

Toată jivalania dela Zapodia s'a risipit. Bătrânul senator Iordache Cumpătă e chemat la Bucureşti, de îndatoririle sale parlamentare. Smaranda Cumpătă îşi petrece viaţa intre Zapodia şi călătoriile la Iaşi şi la Căliman, unde se află ginerii săi şi o parte din nepoţi. Asistăm la câteva scene de-o cruntă brutalitate, petrecute la Târnauca, moşia lui Voicu Cojan; la alte scene dela moşia Prigoreni, Stănişoara şi Dărmăneşti. Se lămuresc mai răspicat, simptomele apropiatei răscoale. Numai la Bucureşti urmează acelaş desfăt. Fiindcă anul agricol a fost excepţional de mănos, au dat năvală turneele de trupe străine, guvernul se simte mai tare ca oricând, proprietarii şi arendaşii sunt porniţi pe petrecere şi risipă. Ţăranul a rămas departe, în bordeele sale de lut, unde-şi cloceşte răscoala. De astădată străbatem în aceste sălaşuri de troglodiţi. Asistăm la mizeria individualizată şi la reacţiile individualizate, în satele Dărmăneşti, Stănişoara, Prigoreni şi Târnauca. Ţăranii au fost purtaţi cu sila la Expoziţia jubilară, înainte de închiderea acestei Potemkiniade. Acum, in besna satelor, în nopţile lungi, contrastul festivităţilor cu lampioane şi fanfare ia proporţii mai ameninţătoare.

Iarna s'a aşternut grea, cu troiene şi viscole, care despart definitiv oraşele de sate, capitala de restul ţării. Se vădesc unele avertismente precise, după Crăciun. In Dolj, la Botoşani, aiurea. Unii ţărani refuză să plătească birul. Acestea n'ajung până în capitală. Acolo, pe frontul politic se dă lupta intre takişti şi can-

Muzeul Digital al Românului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947

tacuziniști ; pe frontul monden e o întrecere de baluri, recepții și premiere. Când bătrânul senator Iordache Cumpătă, pomenește despre unele semne îngrijorătoare, toți strâng din umeri și surâd. Ce poate să priceapă un moșneag de modă veche și de o cultură rudimentară?

Astfel răsvrătirea sătenilor din Flămânzi, apare la început ca un fapt divers. Când răscoala se întinde în Moldova, administrația desorientată, caută instigatori. Când s'a lățit în Muntenia și în Oltenia, e prea târziu. Într'o imensă clamoare, dintr'un capăt al țării la celălalt s'a înălțat un singur glas: *Noi vrem pământ!*

Unii proprietari și arendași și-au părăsit avutul în voia soartei, fugind la adăpostul orașelor. Alții, dimpotrivă, au rămas la fața locului, să-și salveze ce mai poate fi salvat. Episoadele răscoalei sunt înfățișate după aspectul din diferite regiuni: într'o parte Alecu Faraon ia conducerea gloatei să distrugă condicile de învoieli, aiurea Dănilă Cuțui are de sfărâmat sera lui Damian Cumpătă ; Dochița, fata dela Prigoreni, necinstită de arendașul Sidor Leibovici și cu mintea rătăcită, s'a îmbrăcat în rochie de mireasă și devastează curtea, dar în ultimul moment împiedică hordia răsculată să tortureze copiii arendașului. O soartă mult mai crudă îndură Ada și fetița sa, Mariana, la Târnauca, în Vlașca, unde răscoala n'a cunoscut blândețe și îndurare. Astfel familia blajină a lui Iordache Cumpătă își plătește și ea tributul, cu victima cea mai puțin vinovată. Și tot în aceste împrejurări cade și Dimitrie Petreanu, care cu toate riscurile, a alergat din sat în sat pentru a împiedica țăranii dela devastări, știind ce represiune îi așteaptă.

Represiunea se lățește tot atât de crudă și fulgerătoare, cum s'a întins vâlvătaia răscoalei. Au intrat în acțiune armele de război, puștile și chiar tunurile. S'a făcut o mare tăcere. *Pământ, mormânt!*

Cei cuprinși de panică, își iau revanșa. Începe lupta pentru despăgubiri. Încep supralicitațiile politice. După emoția și îmbrățișările din parlament, vechile năravuri ale pământului își reiau dreptul. Răscoala a îngropat atâtea mii de oameni — și o speranță, amânată pentru un alt soroc al vremurilor.

* * *

In epilog, după 30 ani, în 1937, Adrian Petreanu, obscur funcționar de minister, e trimis cu o delegație în ținutul Neamțului. E un om mediocru, împotmolit în marele anonimat. Dar înainte de a se urca în tren, visează noaptea scena dela Toboggan și Waterchute, la expoziția jubilară. Convoiul de boieri ducându-se la vale, într'un iureș alegoric... Acest vis îl muncește tot timpul în tren. Nu rezistă ispitei. După ce și-a îndeplinit delegația, se duce la Zapodia, leagăn al familiei demult înstrăinat. Casa cea mare a ars. Au rămas numai chiliile bătrânești unde îl întâmpină priviri străine. Lacul s'a uscat. Coșarele au fost dărâmate. Părul cel uriaș, patriarhul Zapodiei, nu mai există. Iar liceanul din vara anului 1906, e un individ cu burtă și chelie, care nu mai speră nimic și nici măcar nu mai are amintirea că a năzuit vreodată la altceva. Întâlnirea cu Irinel Măgură e o ultimă confruntare cu acest trist destin al unei clase condamnate pieirei.

Dar țăranii? Trăiesc ei cu mult mai îndestulați decât în 1906 și în 1907? In acest răspuns se află sensul romanului.

Muzeul Digital al Romanului Românesc